ЕТНОҐРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК.

ВИДАЄ

ЕТНОҐРАФІЧНА КОМІСИЯ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА.

Т. X.

ГАЛИЦЬКО-РУСЬКІ НАРОДНЇ ПРИПОВІДКИ.

Зібрав, упорядкував і пояснив

ДР. ІВАН ФРАНКО.

Вип. I. (А – Відати).

У ЛЬВОВІ, 1901.

Накладом Товариства.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Sprichwörter galizischer Ruthenen

gesammelt, geordnet und erläutert

von Dr. IVAN FRANKO.

Band I, Heft I.

Gegenwärtige Sammlung enthält alles, was bisher an galizisch-ruthenischen Sprichwörtern gedruckt wurde, doch ist das gedruckte Material um ein Vielfaches durch neue Sammlungen aus dem Volksmunde sowohl vom Redacteur selbst, als auch von verschiedenen anderen Personen vermehrt worden. Bei jeder N-r ist die Ortschaft, oder wo es sich um ältere Sammlungen handelt, der Sammler angegeben. Das Dialekt ist womöglich sorgfältig bewahrt, Varianten ein und desselben Sprichwortes beisammen vereinigt und mit Abkürzungen gedruckt. Jede N-r wird sachlich und, wo est noth thut, auch sprachlich erklärt; bei den Erklärungen wird auf Darstellung der Volksanschauungen, Gewohnheiten, Gebräuche und Erzählungen, welche zur Bildung des betreffenden Sprichwortes den Anlass geboten haben, besonderes Gewicht gelegt. Bei den meisten Sprichwörtern werden Analogien aus dem Sprichwörterschatze anderer Nationen angegeben, natürlich mit dem Vorbehalt, dass der Redacteur auf die Vollständigkeit der betreffenden Litteratur keinen Anspruch erheben kann. Nur nothwendigste Fingerzeige für weitere Studien will er hiemit gegeben haben.

Die ganze Sammlung wird 3—4 Bände, jeder im Umfange von 3 solchen Heften wie das gegenwärtige, also zusammen 9—12 Hefte umfassen und soll zum Schlusse ausser der notwendigen Indices auch eine Abhandlung über das Sprichwort, dessen Bedeutung für die Sprach- und Volkskunde und speziell über ukrainische Sprichwörter und deren bisherge Sammlungen enthalten.

Karta tytułowa do tomu I „Приповідок" („Етн. Збірн." т. 10 і 16) oprawna z t. 16 „Етн. Збірн."

А.

Аби. 1. Аби по при мене, аби не в мене! (Наг.)

Scil. ударити, трафити. Коли чоловік відсторонює ся від якоїсь справи.

2. Аби там не знати що! (Снят.)

Доповн.: то того не зроблю.

Або—або. 1. Або гой, або йой. (Наг.)

Себто: або радість, або плач. Пор. коломийку:

Як я ішов до дівчини, то-м співав, то-м гойкав,
А як ішов від дівчини, то-м плакав, то-м йойкав. (Наг.)

2. Або так, або сяк. (Ільк.)

Зазначеє альтернативи в загальній формі.

3. Або ти, або я, або дівка моя. (Наг.)

Війшла в приповідку звичайна поговірка одного чоловіка, що всюди, чи треба чи не треба, любив приплутати в розмові свою дочку.

4. Або то я що таке? (Наг.)

В значіню: хибаж я нїщо не значу?

5. Або що, або куди. (Наг.)

Характеризує цїлковиту непевність у якійсь труднїй ситуациї. Виразнїйше в старохорв. Nic ga ni kud ni kamo. (Гильф. 1754.)

Абшит. 1. Абшит дістав. (Наг.)

Нїм. Abschied — відставка від військової служби. Поговірка уживає ся і в ширшім значіню: відлучений, відправлений, прогнаний із якогось становища. Пор. польське Dostał abszyd niemiecki. (Adalb. Niemiec, 6.)

Абшитований. 1. Він уже від того абшитований. (Наг.).

Значить: відставлений, відлучений. Абшитований жовнїр — вислужений.

Авраам. 1. Не втнеш Аврааме Ісаака! (Зав.)

Оповідають, що в якійсь церкві була намальована „жертва Авраамова": Ісаак клячить звязаний, Авраам замахнув ся на него мечем, а за його плечима ангел ухопив за меч рукою і з його уст виходять слова: „не втнеш"... Пор. Ном. 5456 і т. д. Та се мотив не наш, а вандрівний, пор Wander, I, 14 (Abraham 4).

Агі. 1. Агі на тя, пропав бис! (Климець.)

Бойківське прокляте, на Підгірю вживане часто як пародия на Бойків.

Адам. 1. Адам як перший раз Єву побачив, то встав тай облизав сї, а потім поцїлював тай обіймав сї. (Цен.)

Подають як зразок проповіді давнїх попів, що любили розмальовувати біблійні історії льокальним кольоритом і апокріфічними, инколи дуже натуралїстичними деталями.

2. Адам з неба падав: як летів, то п—дів, як упав, то сї вс—в. (Завад.)
Прозивають і дразнять хлопця, що зве ся Адам.

3. Було ся не облизувати, Адаме! (Гнїдк.)
Очевидний натяк на приповідку Адам 1; уживає ся жартуючи, коли чоловік потерпить через жіночу спокусу. Пор. Wander, I, 26, (Adam 1, 2, 4).

4. Від Адама-Єви починає. (Наг.)
Коли хто широко балакає про непотрібні і загально звісні річи і заходить дуже з далека. Пор. Adalb. Adam, 12; Zátur. V. 262; Wander I, 27 (Adam 29).

Адвокат. 1. Адукат готовому дивит си. (Жабє)
Се б то адвокат дивить ся лише на готові гроші, які дає йому клієнт, не дбаючи, чи справа добра, чи нї.

2. Адукат, то такий пан, що помагає брехати. (Кути)
Адвокатське ремесло загалом не користує ся симпатиєю в народї; про се сьвідчать такі епітети, як „брехунець“, „лупій“ і т. и.

3. Наймити адуката. (Жовк.)
Звичайний вислов замісь: віддати якусь справу адвокатови.

4. Найму я си адуката, він ще й не так потрафит брехати. (Кол.)
Пор. увагу до Адвокат, 2.

5. Не оббирай сї менї за адуката! (Наг.)
Коли хтось непрошений і до того ще незручно бере ся боронити другого.

6. Тебе хто тут за адуката приставив? (Наг.)
Коли хто мішає ся не в своє дїло, або боронить когось без потреби.

Адиной. 1. Борухате Адиной: штири Жиди, єден ґой. (Наг.)
Початок жидівської молитви: Boruch atû Adojnoj (Господи помилуй нас), повернений у насьміх пад Жидами, що чотири йдуть на одного християнина і ще просять Божої помочи. Та сама жидівська фраза в иньшім звязку у Білорусів: Борухатудунаю, кобылки не маю (Нос. 263). Носович пояснює: „говорятъ въ насмѣшку дремлющему“ — пояснене якесь несуразне, бож текст сам ясний.

Аз. 1. Аз, буки, віде — в золотї їде. (Коб.)
Висловлено думку, що наука доводить до панованя. „Аз, буки, віде“ — перші букви кирильської азбуки, перший початок науки. До тих букв иньша приказка див. Номис, 6066—6068. У старор. „азъ да буки“ в значіню вмілости читаня, а далї загалом у значіню мудрости, в припов. „Азъ да буки избавитъ ли отъ муки?“ (Сим. 21) — очевидно подіктований аскетичним поглядом, ворожим сьвітовій мудрости. В иньшій, московській приповідцї „Азъ, буки, вѣди страшит что медвѣди“ (Сим. 71) висловлений той страх перед шкільною наукою, про який згадує вже перша руська лїтопись. Думка про те, що наука доводить до богацтва подібно як у нашій приповідцї висловлювалась уже старими Єгиптянами, див. Ermann, Aegypten und aegyptisches Leben im Alterthum 721.

2. Аз — до комори вляз; буки — набрав міх муки; віде — із комори їде. (Іваник.)
Давнї школярі-бурсаки дуже часто змушені бували голодом до крадїжки віктуалів. Мусїло бути якесь оповідане, з якого повстала отся поговірка:

школярі в школї твердять азбуку, а пошкодований рівночасно виводить свої жалї перед учителем.

Азбука. 1. Бийте, бийте по а́збуцї! (Наг.)
Жартобливо, коли хтось замазує слїди свого лихого вчинка. Ся приповідка мала повстати ось із якої нагоди. Один богач купив зелїзний плуг, та боячи ся, щоб йому не вкрали його, велїв ковалеви на леміші вибити азбуку. По кількох днях сам коваль украв той леміш, щоб зробити з него сокиру. Він зараз усадив його в огонь. Тілько що зелїзо розпекло ся і коваль поклав його на ковало, аж тут іде богач-властивець шукаючи своєї згуби. Коваль хапає молот і кричить своїм челядникам: „Бийте, бийте по азбуцї!“ щоб затерти знак на краденім леміші.

2. Приложи ся до азбуки, будут повні кишенї і руки. (Коб.)
Наука доводить до достатку, пор. Аз. 1.

Ай-вай. 1. Ай вай, борухай, моє дочки не рухай! Моє дочки Катерички, біле лички, чорне п—ки. (Наг.)
Ай вай — з німецько-жидівського жарґону: au weh! (ой болить) — звичайний жидівський окрик. Приказки уживають і в иньших випадках, прим. сими словами насьміває ся парубок з дївки, коли вона зачеплена починає кричати або лаятись.

2. Ай вай мір, богато жовнїр: горівки пют, гроший не дают! (Луч.)
Нарікане якогось Жида-коршмаря. Уживає ся і в загальнїйшім значіню, жартливо, прим. коли в хату йде богато гостий.

Але. 1. Але́ — ззїдж г—о́ мале! (Наг.)
Ся поговірка належить до ряду тзв. „мудровань“, яких приміри див. у показчику під словом „мудрованя“. „Змудрувати кого“ значить сказати якесь речене, звичайно цинїчного характеру, але конечно до риму з остатнїм словом, на якому перший скінчив свою бесїду. Дуже часто піддає ся несьвідущому таке слово, на яке має ся вже готове „мудроване“, прим „скажи: мотика“. Хто не знає, до чого воно йдеть ся, каже: „мотика“, — а на се перший зараз додає: „Мати ти велика“. Іноді ставить ся питане таке, що так чи сяк на него б повинна бути відповідь така, що падає ся до „змудрованя“, прим. „Чи змудрую я тебе?“ Чи запитаний відповість: „змудруєш“, чи „не змудруєш“ — усе одно він почує „до прикладу“: „Пса в г—ю поцюлюєш“. Розуміє ся, що ся гра дотепу може забавляти тілько дїтей 5—10 лїтнїх. Я чував такі „мудрованя“ тілько в двох сусїднїх селах Нагуєвичах і Ясеницї Сільній дрогобицького пов. і там записана й моя коллекцийка. Приклади таких самих язикових штучок знаходимо також у Номиса 14144, 14153—4, 14159—60, 14163.

2. Нема нікого без „а́ле“ свого. (Гнїдк.) ...без „але“. (Петр.) ...нічого без... (Мінч.)
Знач. нема нікого без хиби. Пор. Ном. 2447; Adalb. Ale; Zátur XII, 646; Wander I, 10 (Aber 33).

Альмужна. 1. Яка альмужна, такий і „отченаш“. (Наг.)
Який дар, така подяка. Альмужна, з нїм. Almosen, а се з грецького ἐλεημοσύνη — милосердє. Пор. старохорв. За малу задушбину мало и оченаша̂. (Гильф. 583).

Америка. 1. Гáмерика на циганстві стоїт. (Збараж)

Такий погляд висловляв один емігрант, що був у Бразилії і відтам вернув жебраком.

Амінь. 1. Амінь, Духу сьвјитий! (Наг.)

Сими словами, що формально беручи не мають нїякого значіня, характеризуєть ся ситуация, коли всї способи випробувані і нїщо не може помогти. Значить: усьому конець, усе пропало. Слова виглядають як вирвана фраза з якоїсь молитви. В вірші Устияновича „Пещена дитина“ ся поговірка ужита в троха відмінній формі:

Розступись земле, Духу сьвятий амінь:
Щезла дитина, як у водї камінь

2. Та ще ти не áмінь. (Наг.)

Знач. ще не конець, ще не гинеш. Пор. Adalb. Amen 1; Zátur. XII, 489.

3. Як áмінь у пáцьири, так тї тотó не минé. (Наг.)

„Пацьир“ — із латинського „pater“ — перше слово молитви Pater noster, яка кінчить ся словом „амінь“. Приповідкою висловлено неминучість якогось наслїдка, бо з молитви так само як із піснї, слова не викидають, і хто говорить сю молитву, мусить сказати й амінь. Пор. Adalb. Amen 2; Wander I, 68 (Amen 2).

Ангел. 1. Був би ангел, коби не роги. (Комар.)

Роги — атрибут чорта. Приповідка про людей на вид добрих та чесних, а в ґрунтї зопсованих і підлих. Пор. польське „anioł z rogami“. Adalb. Anioł 2; Zátur. VIII, 685.

Ангельський. 1. Ангельським голосом говорит. (Стрий)

Промовляє до серця, лагідно, щиро.

Андрей. 1. Андрею, не будьте свинею, коли вас люде величають. (Ільк.)

Довгий ряд прикладок привязаних до найпопулярнїйших у нас імен хресних (див. показчик під „Імена“) характеризує те замилуванє до склáдного, дотепного слова, яким визначає ся наш народ. У тих прикладках декуди видно їдку сатиру (як ось зараз у отсїй першій), декуди більше невинний жарт, та нераз не видно нїчого крім наміру — посьмішити веселу компанїю коштом чийогось імени. Пор. Номис, 2837.

2. Куме Андрею, не будьте свинею. (Наг.)

Коротша і загальнїйше уживана форма попередньої прикладки. Ідент. Номис, 2837.

3. Отче Андрею, бери кирею, йди прав парастас! (Явор.)

Підхоплено мабуть ненавмисно сказану прикладку якоїсь старосьвітської попадї, що командувала своїм мужем. В якім значіню уживаєть ся поговірка тепер — не знаю.

Андрій сьв. 1. Андрію, Андрію, на тобі колопнї сїю! Дай ми Боже знати, з ким буду сьлюб брати. (Наг.)

На сьвятого Андрія (д. 30 падол.) ворожать дївчата між иньшим також сїючи коноплї і промовляючи отсю формулу. Див Номис. 262; Петрушевич, 81; Етногр. Збірн. V, 203. Сьв. Андрій дає дївчинї побачити в ночи її любчика, див. Bartoš, 7. До слова „колопнї“ завважу, що се народньоетимольоґічна форма зам. коноплї, з латинського canabis, первісно з вавилонського ku-ni-bu — як бачимо, одна з найстарших культурних ростин (див. E. Stucken, Astralmythen. I, 5).

2. Андрію, лен на тя сїю: дай ми Боже знати, з ким тя буду брати. (Мшан.)

Закінченє мабуть хибне: тя зам. го, то б то лен. Див. М. Зубрицький, Народнїй календарь (Матер. до р.-у. етнол. III, 51). Сїянє льну як спосіб приворожити жениха, щоб явив ся у снї, див. Engelien-Lahn, 239.

Андрух. 1. Андрух — бодай оглух! (Крех.)

Здаєть ся, говорять без наміру проклятя, а так тілько, як мудрованє.

2. Андрух, пампух, наливай-кишки, як сунь так сунь пироги з миски. (Воробл.)

Поговірка на якогось Андруха ненажеру.

3. Зійшли ся два Андрухи, єден темний, другий глухий. (Гнїдк.) ...слїпий.. (Дрог.)

Приповідка перекладена з польського, що вказує невідповідний руській мові акцент остатнього слова „глýхий“. Уживає ся, коли два нездари беруть ся разом до якогось дїла. Пор. Adalb. Andrzej 3.

Андрушко. 1. Андрушку, будеш їв юшку, а я мясце, бо мене дитина ссе. (Ільк.)

Говорила якась жінка чоловікови, даючи йому їсти гірше, а собі лїпше. Пор. Номис, 12.000.

2. Грів Бог Андрушка і без того кожушка. (Гнїдк.)

Знач. і без того не пропаду, як не пропав доси; ремонстрация, коли хтось дає другому пізнати, що робить йому велику ласку. Вар. Номис, 5289.

3. З нашого Андрушка нї мньисо нї юшка. (Наг.)

Знач. він не здалий нї до чого.

4. Обійде ся Андрушка без того окрушка. (Ільк.)

Відміна припов. Андрушко 2, значінє те саме. Пор Ном. 5289.

Анї-анї (Нї-нї). 1. Анї бе, анї ме не знає. (Ільк.) ...анї ме. (Петр.) Нї бе, нї ме. (Лев.)

Чи „бе“ значить другу букву латиньского абецадла, а „ме“ одну з дальших, чи може одно овечий, а друге козячий голос, яких хтось не вміє розріжнити, в усякім разї поговірка характеризує ґрунтовного тупицю. Див. Ном. 6059. Нос. ст. 381 поясняє сю саму приповідку як характеристику крайньої бідности, мовляв, не має або не лишив по собі анї вівцї анї корови. Пор. старохорв. Не умие ни бу, ни му (Гильф 1919).

2. Анї дзень, анї кукуріку. (Ільк.)

Не добудеш із него нїякого слова, нїякого звука; чоловік неговіркий, або гнївний та сердитий, або глупий.

3. Анї мру-мру! (Гнїдк.) Анї мур-мур! (Наг.)

Наказ мовчати, бути зовсім тихо. Чи те „мур-мур“ не пішло з латинського murmurare, воркотїти?

4. Анї наш, анї ваш. (Ільк.) Нї... нї... (Петр.)

Чоловік байдужний, нерішучий, що нїколи не знає, куди пристати. Иньше поясненє до тої самої приповідки вживаної у Білорусів дає Нос. 384.

5. Анї нашим, анї вашим. (Наг.)

Scil. не буде користи з якоїсь річи, бо вона дістала ся в третї руки; пор. Нос. ст. 384.

6. Ані пари з рота не пустив. (Наг.)

Знач. не обізвав ся ані словом.

7. З того ни ва́ри ни пари. (Лімна).

Знач. ніякого хісна.

8. Най не буде ні тобі ні мині. (Наг.)

Про злого, завидющого чоловіка, що волить знищити якусь річ, ніж аби иньший мав користати з неї

9. Ні взни мі, ні нас—у ти. (Наг.)

Scil. не скаже. Коли хтось угніває ся на другого і не витає ся з ним.

10. Ні відси ні відти. (Кол.)

Говорять про несподівану появу, про яку не знати, відки прийшла або якої мотиви тяжко зрозуміти, прим. ні відси ні відти наскочив на мене. Пор. Нос. 384.

11. Ні за ним, ні перед ним. (Лучак.)

Про неробу, що за ним не видно сліду праці, а перед ним не видно ніякої мети, яку б він поклав собі.

12. Ні за се́се, ні за то́то. (Лол.)

Знач. за дармо, без причини, пор. Нос. 383.

13. Ні за́-що, ні про́-що. (Наг.).

Без причини, прим. побили, поганьбили. Пор. Нос. 383.

14. Ні зрідло, ні згусло. (Гнідк.) Ні зрідне, ні згусне. (Наг.)

Scil. від того мені..., се б то: се не змінило мого положеня, не зашкодило, але й не помогло.

15. Ні нам, ні вам. (Наг.)

Говорять про щось нездале, попсоване. Пор. Ном. 3008, 4826; Нос. ст. 383.

16. Ні на нім, ні перед ним. (Наг.)

Коли хтось їсть, а при тім виглядає лихо, так що ані на нїм, то б то на його тілі не видно поправи, ні перед ним не видно тої страви, яку він з'їдає.

17. Ні се, ні те. (Ільк.) Ні сьо, ні то. (Лев.)

Згірдно, в значіню: ледащо, безхарактерний, маловартий чоловік або непотрібна річ. Пор. Ном. 6378, 7658.

18. Ні соб, ні цабе́. (Наг.)

Себ-то: ні в право, ні в ліво. Соб кличе ся тільки на воли; значить „до себе", себто на ліво, до поганича, який веде правою рукою за воловід „підручного" вола. Чи „цабе" (чув я також форми: „цаба́" (відси „цабани́ти"), „цобе́" і „цебе́") буде скорочене „від себе", як звичайно толкують, — не сьмію твердити. Значінє приповідки: з ним не порадиш, його не повернеш ні в право ні в ліво, бо впертий і непослушний.

19. Ні сяк, ні так. (Ільк.)

Значінє двояке: 1) із двох альтернатив ані одна не підходить, пор. нїм. weder so noch so, і 2) альтернативи нема, а тільки загалом характеризує ся невдачу. Пор. Ном. 7657; Стефаник, Дорога, стор. 39. Пішла моя Настя ні сяк ні так.

20. Ні сюд, ні туд. (Ільк.) Ні сюди, ні туди. (Наг.) Ні суда́, ні туда́. (Снят.)

Положенє безвихідне, клопіт. Пор. Ном. 3115 (Ні в сюд, ні в туд, а все прибудь) і 7655; білор. у Нос. ст. 385 і його відмінне пояснене про неподатливий характер, якого годі повернути, або про дївку, яку обминають сватачі.

21. Ні цюр, ні кап. (Лучак.)

Говорять про скупого або про бідного, який не то що не дасть щедро, але не любить або не може дати й дрібки.

Анна. 1. Анна — не велика обрадова́нна. (Наг.)

Знач. не велика потїха. „Обрадованна" взяте зі звісної молитви до Богородиці, але вжите як іменник тут і в иньших приповідках.

2. Панна Анна орґаніста сїла на пса: гатьта, вісьта. (Дрог.)

Дотипок зложений на якусь дочку орґаніста, первісно по польськи. В Дрогобичи сьпівали цїлий куплет русько-польською мовою:

Panna Anna organista,
Siła na psa: hat'ta-wiśta.
Nie mogła się napowiedzić,
Jak to na psie dobrze jeździć.

Антипко. 1. Антипко в нїм сїдит. (Наг.)

Антипко — в значіню злого духа. Яким способом грецке імя Ἀντίπας, часто вживане як імя хресне від перших віків християнства, зробило ся у нас синонїмом злого духа — не знаю

2. Якого Антипка кричиш? (Наг.)

Кричати кого або чого — еліптичний вислов: кричати домагаючись чогось, домагати ся, забагати.

Антін. 1. Антін вср—в сї як кінь. (Наг.)

Одна з тих прикладок, у яких годі добачити якогось сатиричного наміру, а тільки один намір — посьмішити цинїчним дотепом, змудрувати.

Антонї сьв. 1. Антонї, а де мої конї? (Наг.)

Сьвятий Антонїй Падванський належить до тзв. 14 сьвятих помічників і вважає ся патроном від загублених або вкрадених річей. Повисша приповідка пішла з того, що у якогось Жида вкрадено конї. Хтось намовив Жида, щоб „дав на мшу" до сьв. Антонїя, то конї віднайдуть ся. Ксьондз на мшу взяв, відправив як слід, але день за днем минав, а коней не було. Тодї Жид у недїлю пішов сам до костела і ставши перед образом сьв. Антонїя, голосно з докором крикнув: „Антонї, а де мої конї?" Недалеко стояв справжнїй злодїй, що припадково звав ся також Антонї. Думаючи, що Жид знає про його крадїж, він перелякав ся, взяв Жида за руку і виводячи його з костела шепнув: „Та цить, Мошку, не кричи! Віддам тобі конї, лиш не кажи нїкому, що то я вкрав". Таким способом через Антонїя Жид справдї одержав назад свої конї. Пор. Adalb. Antoni 4 (без поясненя).

Антошко. 1. Антошку, їдж по трошку, не з'їдж ложку! (Вік.)

Приговорюють, коли хто їсть занадто захланно.

2. Антошку, льигай на дошку, дістанеш панську заплату. (Ценів)

Таку заплату називали також „панською готівкою", бо пан за панщизняних часів завше був готов надїляти нею не самих тільки Антошків.

Анцихрист. 1. Анцихрист го знає. (Наг.)

Згірдно, сердито замісь: я не знаю.

Апостол. 1. І меже дванацїтьма апостолами найшов сї єден Юда. (Наг.)

Загальне значінє: в більшій компанії все знайде ся якийсь зрадник та негідник. Пор. Adalb. Judasz 2; Wander I, 110 (Apostel, 2); Giusti, 63.

2. Не вдавай ся з апостолами за стів. (Мінч.) ...за стіл. (Ільк.)

Тут „апостолів“ ужито через непорозумінє; властиве значінє має приповідка, коли замісь апостолів покласти „постоли“: не лїзь з постолами, себто в буденнїй, лихій одежі за стіл між празникових гостей. Зрештою може вжито тут „апостолів“ гумористично в значіню високо поставлених, гонорних людей, з якими вбогому простакови не слїд рівняти ся. Див. Ном. 2839.

Аптикарь. 1. Не вдуриш аптикара серва́сером. (Бжоз.) ...шалабастром. (Колом.)

Себ-то не вдуриш знавця. Приповідка повстала певно на основі оповіданя про якийсь специяльний випадок, але оповіданє затратилось. Сервасер — Scheidewasser; шалабастер — алябастер.

Арап (Гарап). 1. Білий як Арап; чорний як гусь. (Ільк.)

Іронїчно. Пор. Номис, 8528.

2. Чорний як Га́рап. (Наг.)

Порівнанє з чорним Гарапом прикладає ся звичайно до річей, що повинні бути білими, прим. коли хто довше не миє ся, то каже: „Ходжу чорний як Г.“ Або сорочка непрана „чорна як Г.“

Арґани. 1. Арґа́ни ми в вуха́х грают. (Наг.)

Значить: безладний, докучливий крик, верес оглушує мене, або: голова болить, у голові шумить так що нїчого не чую.

Аренда. 1. Всьо в арендї, брехня не в арендї. (Ільк.)

Знач. брехати вільно скілько хочеш.

Арешт. 1. Арешти собов витирати. (Наг.)

Знач. поневіряти ся в арештї.

2. Арешт, то дім плачу́. (Льв.)

Говорять сторожі арештантам, що пробують скорочувати собі час сьпівом.

3. Бодай з того арешту не вийшов нїколи! (Наг.)

Кляла жінка чоловіка, що за крадіж попав у арешт.

4. В арештї як у клїтцї. (Льв.)

„Неволя: їсти, пити дають, а вийти не вільно“ — говорять арештанти.

5. До арешту брама широка, а з арешту фіртка вузенька. (Льв.)

Се б то: дістати ся туди легко, але видобути ся трудно.

6. До арешту го взьили. (Наг.) ...дали. .. посадили. (Наг.)

Увязнили.

7. До арешту мі не засади́ш. (Наг.)

Се б то: не присилуєш мене те а те зробити.

8. За тото́ аре́шту нема. (Наг.)

Се дїло не протизаконнє, дозволенє.

9. І в арештї не одна невинна душьи покутує. (Наг.)

Не кождий, хто в тюрмі, вже й винуватий.

10. Ми тут у арештї мусимо голосно кричати до Пана Бога, щоби нас почув. (Льв.)

Так говорили Жиди-арештанти сторожам, коли ті забороняли їм на судний день надто крикливо молити ся.

11. На а́решт го засудили. (Наг.)

Засудили сидїти в арештї.

12. Хто в арештї, той злодій. (Льв.)

Звичайний погляд буцїм то наскрізь леґальних людей, над яким іронїзують арештанти.

13. Ще на мнї арешт не висит. (Цен.)

Ще менї нїщо страшне не грозить, примусу нема.

Арештант. 1. Над бідним арештантом кождий сї збиткує. (Наг.)

Себ то кождий із тих, що мають над ним догляд і на яких він не може нїкому жалуватись.

Арідник. 1. Арідник го знає. (Довгоп.)

Арідник у Гуцулів у знач. злого духа, те саме, що у вороніжських Великорусів Аре́д або Аре́ди, див. Дик. 173.

Аркан. 1. Аби-сте мнї аркано́м тьигли́, то не піду. (Наг.)

Аркан в значіню шнура, пор. старом. „Арканъ не тараканъ: хошъ зубовъ нѣтъ, а шею ѣстъ“ (Сим. 70).

2. Аркана́ танцювати. (Снят.)

Аркан — танець, улюблений на Покутю і на Буковинї.

3. Аркано́м би го звідти не витьиг. (Наг.)

Коли хто десь засидів ся, прим. у коршмі і не хоче вертати до дому.

4. На арканї го не вде́ржиш. (Наг.)

Жалувала ся мати, що син парубок не ночує дома, а бігає за дївчатами.

Артим. 1. Відважний Артим іде сьміло гей в дим. (Комар.)

Не знати на певно, чи се загальна характеристика відважного чоловіка, чи іронїчне мудрованє.

Аршак. 1. Аршако́м ідут. (Войн.)

З польського „orszak“ — купа, товариство, громада, почт. Лїнде виводить се слово в мад. orszag — край (III, 582), та мабуть безпідставно.

Аршинник. 1. Якого ти арши́ннику дам? (Наг.)

Слово „аршинник“ по правилу людової етимольоґії утворене з арсенїку на взір аршина. Арсенїк — трутизна звісна й простому народови. Поговірка вживаєть ся в сердитім, згірднім значіню: що тобі дам їсти?

Атаман. 1. Ата́маном ту́рма кріпка́. (Гнїдк.)

Знач. навіть купа овець робить ся силою, коли в ній єсть порядок і провід. Турма — отара овець.

2. Два атамани, а єден підданий. (Наг.)

Говорить ся, коли де більше людей бере ся до розказуваня, нїж до виконаня розказів. Пор. далї під сл. Пан, а надто Wander, I, 124 (Arbeiter 9).

Атлас. 1. Купив пан атла́с, та все з нас. (Луч.)

Пан з мужиків богатіє і роскошує. Пор. білор. „Гето, мужик, атлас!“ „Ат нас, паночек, ат нас!“ (Нос. 282), де очевидно вся сіль в тім, що мужикови в слові „атлас“ причуває ся зрозуміле для него „ат нас“. Пор. дальшу від сеї формою польську припов. Adalb. Chłop, 88.

Ауш. 1. Ау́ш, ястріб би тї спји́рив! (Наг.)

Окрик, яким проганяють курей і проклятє, щоб їх поїв яструб.

Афтанас. 1. Афтанас батько наш. (Бар.)

Якийсь відривок, чи не варіянт поговірки уміщеної далї під „Отче наш“?

Аціба. 1. Аціба від хліба! Засьи від Івасьи! (Явор.)

Окриком „аціба“ або „ціба“ прогонюють пса. Се слово мб. споріднене з чеським čuba (пес). Поговірки вживають, коли хтось виявляє занадто великі претенсиї.

2. Аціба, засьи! (Наг.)

Виглядає як скорочене попереднього. Значіне таке саме. „Засьи“, також „засе“ і „зась“, із польського „za się“ — назад себе.

3. Аціба, кожух! (Наг.) ...кожушини! (Голоб.)

Насьміх, коли хто перелякає ся пса і кричить. Поговірка взята з оповіданя про Жида, що прийшовши до господаря і заставши його на подвірю поперед усего запитав його: „А ци дома ваш пес?“ Господарь відповів, що пса нема. — А щож то онде на приспі? — Та то кожух. — Жид убезпечив ся, та коли пес кинув ся на него, він почав кричати: — Аціба, кожух! (Пор. Етн. Зб. VI, 493).

Б.

Баба. 1. Або я баба, аби мінї хто розказував? (Болех.)

Значить, бабі можна розказувати, а мужови нї.

2. Баба, а десїтьом рада. (Кольб.)

Хоч стара, але любить забавити ся. Пор. словацьке: Jaka taka stara baba, kad ju bočka, to je rada (Zátur. VII, 279).

3. Баба а чорт, то собі рідня (Ільк.) ...рідні. (Петр.) ...рівні. (Залісє.)

Згірдний, ненависний погляд на жінку як на знаряд злого духа значно старший від християнського аскетизму, але ним розвинений у всїх консеквенциях, уведений навіть у канонїчне право. В Балабановім Требнику з р. 1606 читаємо: „ибо діаволъ съ женами брань творитъ мнихомъ и святымъ“. Те саме і незначні вар. див. Номис 9073; Чуб. I, 229; у Чехів: Baba a čert z téhož příbuzenstwa (Čelak. 309); пор. Wander V, 385 (Weib, 151); у Поляків: Baba gorsza jak djabeł (Adalb. Baba 121).

4. Баба Богу сє молила, а горівку любила. (Короп.)

Див. Етн. Зб. VI, ч. 136. Загальне значіне: і фарисеї молять ся; молитва не чинить іще моральним чоловіком.

5. Баба виновата, що дївка черевата. (Мінч. Ільк. Петр.)

Очевидно іронїя, мовляв: баба в тому винна, хоч того й не зробила. Те саме Ном. 4061.

6. Баба з воза, коням лекше. (Ільк.) ...кобилї... (Лев.) ...коньом... (Петр.)

Коли хтось позбуде ся зайвого помічника, тягару, завади. Пор. Adalb. Baba 12; Wander V, 166 (Weib 8), і старомоск. Сим. 1246 „Кума шла пѣша, к[ум]онямъ лехче.“

7. Баба з воза, лекше кілкам. (Лев.) ...на колеса. (Наг.)

„Кілкам“ — польонїзм, від „kółko“, колесо; приповідка записана Левицьким мабуть у Склї, або в Перемишлї. Значіне те саме, що й попередньої. Див. Номис 5505 вар. 6; Adalb. Baba 12; Zátur. XIII, 216 (возови лекше); білор. Баба с кальос, кальосам легчи (Нос. 258).

8. Баба з пекла родом. (Ільк.)

Себ-то лиха, люта. Те саме (з Ільк.) у Номиса 243; Ком. 4: Баба тепла, родом з самого пекла; Adalb. Baba 80: On ma babę z piekła rodem. Еразм виводить початок сеї і подібних приповідок у ріжних народів від єресї Северіянів і Архонтиків, які вчили, що жінка — твір Сатани, а хто женить ся, вступає до чорта в службу (E. Rot. 253).

9. Баба з печі, чорт на піч. (Дар.)

Значіне може бути двояке. Або: баба така лиха, що й чорт разом з нею не може вдержати ся на печи, абож: поки була баба на печи, то там було тихо і спокійно, а як злїзла, то дїти почали бити ся та галасувати, мов би чорт ускочив між них.

10. Баба з чортом, як пес з хортом. (Гнїдк.)

Себ-то: однакові, близькі свояки.

11. Баба казала: „Перебула-м січень і мічень, а на марець виставлю палець.“ Тай у мартї замерзла. (Бібрка)

Коли хтось легковажить собі трудности якогось дїла. Вислов. „січень-мічень“ належить до тзв. паристих римованих слів, із яких одно має самостійне значіне, а друге докомпоноване до него не має значіня, а тільки надає головному певний відтїнок, прим. шуря-буря, шасть-прасть, кренту-невенту, гала-драла (Гала = Аллах) і т. д. Пор. Мирза Джафаръ, Объ искусственномъ образованіи парныхъ словъ (Reimwörter)“ поміщ. в „Юбилейный Сборникъ въ честь Вс. Ѳ. Миллера“, Москва, 1900, стор. 310—313.

12. Баба си нагадала, коли зїлє на голову клала. (Гнїдк.)

Один із численних дотинків на бажанє старших жінок показувати себе молодшими. Квітчати голову — привілєґія молодих дївчат.

13. Баба чорта звела. (Мшан.)

Про „бабський“ розум приповідки говорять не так згірдно, як про иньші прикмети старих жінок. Зрештою нагода, при якій ужито сего афоризму (Етн. Зб. VI, 206), не стілько показує у баби розум, скілько у чорта дурноту. Та всеж намір приповідки — схарактеризувати здібність баби до злого. Пор. Ком. 9 (Баба й чорта переможе) і Libl. ст. 44: Baba jest třikrat horši než čert.

14. Баба як бє чоловіка, то ни знає коли годї. (Пужн.)

Див. Етн. Зб. VI, 48. Жіноча лютість не знає міри. Се вже висловив Ювеналь пишучи: Sic collige, quod vindicta nemo magis gaudet, quam femina — знай, що нїхто більше не тїшить ся пімстою, як жінка (E. Rot. 253).

15. Баба як гармата. (Наг.)

Себ-то заживна, сильна.

16. Баба як тур. (Ільк.)

Себ-то висока, росла, кремезна.

17. Баба як фаса. (Дрог.)

„Фаса“ з нїм. Fass, бочка; знач: огрядна, груба.

18. Баби читают, як коло божого гробу. (Колом.)

„Читати“ тут у значіню: монотонно і жалібно рецитувати, голосити. Уладжуване „божих гробів“ у велику пятницю по церквах і костелах належить у нас по містах до традицийних звичаїв і у латинян і в уніятів. Такий „божий гріб“ — спецmember спеціяльно на ту цїль зроблена рухома капличка декорує ся в нутрі як найбогатше, там складає ся плащениця, а обік ставить ся сторожа, яка від пятницї мусить стояти (розуміє ся, чергуючись) аж до недїлї. Перед тим божим гробом читає ся й сьпіває ся уставом приписані відправи.

19. Бабі не вірь, баба шяльвір. (Гнїдк.)

„Шяльвір“ з польського „szalbierz“, пор. нїм. Salbader — ошуканець, шарлатан. У Словаків: Ne veř čertu ani stare babě (Zátur. VII, 157); пор. Wander II, 182 (Glauben 14). Упімнене давнє, пор. грецьке Γυναικὶ πίστευε μὴ δ' ἂν ἀποθανῇ (жінці не вірь, хоч і вмре), основане на оповіданю, що померша мачуха ще й у гробі вбила свого пасерба, що молив ся на її могилї і згиб від намогильного стовпа, який упав на нього, див. E. Rot. 252; пор. Simr. 11.342, 43.

20. „Бабо, син ти з дуба впав.“ — „Коби в добру годину!“ (Гнїдк.)

Насьміх над бабською добродушністю, а може й над вірою в добрі і злі години.

21. Вилїзла баба на граба, а дїд на ялицю, тай стрілив бабі в г – цю. (Наг.)

Старші, яким уже відхотїло ся слухати байок, перериваючь инколи сею поговіркою оповідача, коли сей зачне традицийною фразою: „Був собі дїд тай баба“.

22. Гоца-кеца коло пеца, треба бабі смичка. (Наг.)

Коли баба пускає ся танцювати, тай загалом коли хтось бере ся до дїла не відповідного його лїтам або його станови. Що до паристо римованих слів гоца-кеца див. увагу до Баба 11.

23. Дай нам Боже добрий час, би ся баби ґзили: то по штири то по пять на купі лежьили. (Кобил.)

Коломийковий склад показує, що се властиво сьпіванка — насьміх над бабами, що пориваючь ся битись між собою. Ґзити ся, досл. бігати (відси ґедз), гратись.

24. Добра баба до поради. (Дрог.)

Жіноча ремонстрация супроти чоловічого: йди геть, що ти менї поможеш! Зовсїм иньше значінє має споріднена з сею приповідка у Поляків (Adalb. Baba 93): Po radę do baby, a przez nią do czarta, себ-то: хиба чорт може дати гіршу раду, як баба. Пор. нїмецькі, чеські, датські і т. п. приповідки, Wander I, 1143, Frauenrath, а також Simr. 11.254: In bösen Räthen ist das Weib des Mannes Männin.

25. До єдної баби десять чортів не хопjить сї. (Комар.)

Себ-то: не дадуть їй ради. Мусїла баба добре заімпонувати розумом чи хитрістю тому, хто зложив сю приповідку.

26. Дочекала ся баба гречаної паски. (Луч.)

Коли хтось ждав добра, а дождав ся ще більшого лиха. Паска традицийно мусить бути пшенична.

27. За то баба вінувала, що дївка черево мала. (Луч.)

Гумористичний погляд на віно як на премію за те, що парубок узяв дївку не зовсїм нетикану. Такий погляд побачимо ще й далї, див. „Дївка“.

28. Захотїла стара баба молодою бути. (Наг.)

Се перший рядок коломийки, але вживає ся також як приповідка, в значіню докору або насьміху.

29. З бабов би і біда кінця не урвала. (Мшан.)

„Біда“ в значіню чорта; „кінця урвати“ — дійти до ладу. Див. Етн. Зб. VI, 296. У Поляків простїйше: Z babą czart nie poradzi (Adalb. Baba 37).

30. З бабою і дїдько справу пріграв. (Ільк.)

Оповіданє про те, як чорт на спілку з бабою раз сїяв мак, а раз садив морков і оба рази був одурений, див. Етн. Збір. VI, 206. Та сама прип. у Ном. 9071; Ком. 9 (З бабою і чорт не виграє) і Čelak. 309 S babou i čert soud prohral. До оповіданя про чорта одуреного при сївбі і збираню, див. паралелї Grimm, Mythologie II, 981; F. Liebrecht, Germania, XXVI, 123.

31. З бабою і чорт не годен вийти на конець. (Мшан.)

Вийти на конець — дійти до згоди, поставити на своїм. Див. Етн. Збір. VI, 206.

32. З бабою нїколи не трафиш до кінця. (Луч.)

Трафити до кінця — дійти до ладу, полагодити дїло на обопільне вдоволенє.

33. З чим баба на торг, з тим і з торгу. (Луч.)

Може мати двояке значінє. Або се баба бідна, що йшла на торг без нїчого і вертає так само; абож вона ходила на торг із таким товаром, якого від продажі не поменшало.

34. Клади лабу на бабу, а баба каже: „фалабу!“ (Наг.)

Старша жінка рада, коли її хто зачепить як молоду. Отся приповідка — скорочена форма жартливої пісеньки:

Я на бабу кладу лабу,
Баба каже: „Хвала Богу!“
Я на бабу кладу другу,
Баба родит зеленугу. (Наг.)

35. Колисала баба дїда від поранку до обіда. (Наг.)

Властиво початок жартливої дитячої пісеньки; як приказка вживає ся до висьміяня непотрібної, безцїльної роботи. Те саме по польськи Adalb. Baba 61, без поясненя, і *61.

36. Красна баба без єдваба. (Гнїдк.)

Шовкова сукня не додасть їй краси.

37. Кукуріку! баба в ріпу, а дїд в каши бабу страшит. (Дрог.)

Дитяча приказочка; якогось глубшого значіня я не міг допитати ся. Дуже подібне у Білорусів: Кукурѣку, баба въ рѣпу, а дзѣдъ за ею съ кочергою (Нос. 335) — по думцї Носовича „шуточная поговорка при пѣніи пѣтуха“.

38. Ладна баба без єдваба. (Мінч. Петр.)

Пор. висше ч. 36. Ладний в значіню гарний.

39. Локла баба хлїба, чекаючи на дїда. (Крех.)

Локла, пор. польське łaknąć. Подібно в старор.: Ждала баба обѣда, да не бѣгала отъ дѣда, див. Сим. 883.

40. Луп цуп бабу в пуп. (Вікно)

Сьміють ся з такого, що без причини впадає в злість і кидає ся бити не розбираючи, кого й куди.

41. Маєш бабо редути! (Дрог.)

Редути — масковий баль. Оповіданя, яке дало очевидно почин тїй приповідцї, про нещасні пригоди баби на масковім балї, я не чув. Приповідка, первісно польська, вживає ся, коли кому несподївано трафить ся якась прикрість або перешкода. Adalb. Baba 68: Masz babo redutę! — також не пояснено.

42. Мала баба Васильй, Василь дурний як тельи. (Наг.)

„Бабин син“, себ-то хлопець вихований без батьківського проводу, не має у нашого народа доброї слави і стрічає ся з частими насьміхами в родї отсего.

43. Мала баба сина тай му портки вшила: на передї тїсно, а на задї трісло. (Наг.)

Насьміхають ся, коли хтось робить не до ладу, не вміючи гаразд.

44. Нагадала собі бабка, як дівкою була. (Ільк.)

Коли хтось споминає давно минуле та ще й жалує за ним. Пор. Adalb. Baba 97.

45. На двоє баба ворожила: або вмре, або буде жила. (Ільк.) . .казала. (Наг.)

Насьміх над бабською ворожбою. В дальшім ряді насьміх над кождим, хто не хоче, чи не вміє висловити своєї думки ясно і рішучо, але говорить двозначно. Те саме див. Номис 5616; Adalb. Baba 72 (наведено також руський текст із A. Schneider, Encyklopedya do krajoznawstwa Galicyi II, 5); Zátur. XIV, 177 (друга половина: або буде дощ, або слота); Нос. 351.

46. Най буде бабі плескано. (Ільк)

Коли хто упирає ся при своїй думці. На який специяльний факт натякає приповідка, не вмію сказати.

47. Най-но, чия баба буде війтом? (Кольб.)

Насьміх, коли хтось потішає себе марною надією. У Ном. 4901 іронічно: Буде баба війтом! У Чехів (Libl. 44): Kde je kozel zahradnikem, stara baba poručnikem, tam by byl čert služebnikem — висловлено в иньшій комбінациї думку про нездатність баби до проводу в мужському ділї.

48. Не знати, чи будут наші бабуня в небі. (Збар.)

Коли хтось подає сумнївну річ за певну.

49. Не мала баба клопоту, купила си порося; баба в крик, порося в квік. (Ільк.) ...порося. (Петр.) ...тай порося си купила. (Лев.)

Коли хтось самохіть напитав собі клопіт. Варіянти див. Номис, 1058; Adalb. Baba 80; Нос. 369; те саме в старохорв. Не имала баба бѣса, теръ купила прасе. (Гильф. 1548).

50. Не поможе бабі кадило, коли бабу сказило. (Городен.) ...як бабу... (Залісє)

Злої вдачі не направиш лагідними способами. Те саме Ном. 5667.

51. Не пхай бабі палця в рот. (Дар.)

Значить: не вірь бабі, неначеб-то: хоч беззуба, а все таки може вкусити. Про жіночий звичай кусати в сварці була вже латинська приповідка, див. E. Rot. 624: mordes tanquam mulieres.

52. Не сіло, не пало: дай бабо сало. (Лев. Петр.) Ні ... ні ... подай бабо на піч... (Зазул.)

Знач.: без причини, не приготований бери ся щось робити. Сїсти і впасти в такім сполученю, значить прилетїти, прибути, пор. весїльну пісню:

Ой ізленули два янгелоньки з неба,
Ой сїли-впали у Йвасенька на оборі.

Те саме в польськім: Ni siadło, ni padło, daj babo sadło! (Adalb., Baba 84).

53. Нїщо бабі по єдвабі. (Ільк. Петр.)

Себ-то не поможуть їй дорогі строї. Пор. висше ч. 36, 38.

54. Носит ся, як баба з топоро́м. (Мінч.) ...з ти́жборьом (Лол.) ...зо ступов. (Наг.)

Утворено мабуть по анальоґії: носить ся, як дурень зо ступою, приповідки основаній на звіснім оповіданю про дурня, що одержавши по батькови ступу не хотїв розстати ся з нею і ночуючи в лїсї на дереві витягі її туди, пор. Етн. Збірн. VIII, ч. 34, 35. Є також оповіданє про дурну бабу, що витягши двері на дерево пустила їх відси на розбійників, див. данську казку у Möller, Folkesagn, італїянську і иньші вказані в Köhler, Kleinere Schriften I, 71, 337, 341. Слова „тижбір" у Желех. нема; воно значить: ступярь, ступернак, товкач від ступи.

55. Поїхала баба в ліс без підтоки, без коліс; як заїхала в сухий пень, то стояла цїлий день. (Наг.)

Коли хто бере ся до роботи, не маючи до неї нї сили, нї вправи. Їхати в лїс по дрова — дїло мужчинське, а не жіноцьке. Підто́ка (у Желех. II, 651 хибно підтоки, plur. tant.) — півпоперечний дрючок у возї, що з обох боків кінчить ся осями, отже: передня і задня підтока.

56. Потрібне, як бабі лихо. (Дар.)

Про зовсїм непотрібне; бабі вже досить того лиха, що стара.

57. Роди бабо дитину, а баба ялова. (Дар.)

Коли хтось приходить до другого з дикою, неоправданою претензиєю.

58. Роди бабо дїтину! — Чекай пане годину. (Бжоз.)

Панській самоволї годї спротивити ся навіть у таких річах, що неможливі з природи. Але на такий розказ є один спосіб — проволокти його виконанє.

59. Роди бабо, коли бабі з літ вийшло. (Тереб.) ...а бабі сто літ. (Наг.)

Те саме в польськім: Adalb. Baba 119. Войцїцкий (Przysł. III, 181) а за ним і Вурцбах (Poln. Sprichw. 55) прикладали сю приповідку до специяльного випадка: женячки нововибраного короля Степана Баторія з Анною Ягайлонкою, тодї вже звиш 50-літньою. По шлюбі пани бажали королевій мати мужеського потомка, та деякі нишком кпили собі з тих бажань, що, мовляв, куди вже такій старій бабі родити дитину! Та се поясненє мало правдоподібне, бо вже в XVII в. знаходимо в Дубровнику хорв. припов. Роди баба дѣте, откудъ ти очи стоє (Гильф. 2456).

60. „Сер бабо на стул!" — „Стидаю ся, пане." (Комар.)

Оповідають, що до баби-Русинки прийшли на постій вояки, правдоподібно ще польські (на се вказує польська перша фраза) і велїли їй дати собі сира, а вона зрозумівши їх не так збороняла ся поганити собі стіл, поки вкінцї уступаючи погрозам не згодила ся — на ще більше обуренє голодних вояків. Оповіданє я чув у Наг.

61. Стара баба розуму не мала: голова болїла, с—ку завивала. (Комар.)

Насьміх, коли хтось уживає способів зовсїм невідповідних до задуманої мети.

62. Стара баба с—ла, трави ся тримала; трава ся урвала, баба в г—о впала. (Комар.)

Насьміх над бабою, без загальнїйшого значіня.

63. Сторгувала баба бич, та не дала могорич. (Явор.)

Могорич пють тільки при якімось значнїйшім торзї, коли купують конї, воли, то-що. Якась бідна баба, купивши для свого чоловіка батіг, перепрашала продавця, що не ставить могоричу, і відси пішла приказка, коли хтось у дрібних справах поводить ся так, як коли б ходило о великі.

64. Так виїжджає, як баба зо ступою. (Лучак.)

Коли хтось вирве ся („виїде") з яким недоладним словом. Натяк на дурну бабу і її пригоду зо ступою, див. Баба ч. 54.

65. Тир, тир, тир, дай бабо сир! (Дар.)

Коли хто у-одно, вперто торочить якесь неоправданє жаданє. „Тир-тир-тир" —

ономатопоетичне змальоване, як якісь напасники, може вояки-постояльці термосять дверми, домагаючи ся їди.

66. То баба з вухами. (Наг.)
Здаєть ся, що первісно було „з вусами“, себ-то баба з мужеським характером, по польськи „Herod baba“, пор. Adalb. Herod.

67. То баба сім миль з за пекла. (Кал.)
Знач. люта, сварлива і напаслива. Пор. висше Баба 8, і Adalb. Baba 125.

68. То стара баба, не чоловік. (Наг.)
Мужчина вважає се лайкою, коли його назвати бабою; з тим прозвищем вяже ся розуміне про брак сильної волї, рішучости, відваги.

69. То така баба, що десятьом рада. (Печен.)
Пор. висше Баба, 1.

70. То така баба, що й дідька не треба. (Наг.)
Себ-то: зла, хитра, підступна. Пор. висше Баба 3. Див. також Wander, V, 318 (Weib, 14); Čelak. 309; пор. нїм. Wer ein böses Weib hat, braucht keinen Teufel (Simr. 11.330 a).

71. Три бабі, три жабі, тай буде ярмарок. (Збар.)
Баби говірливі, крикливі. Дуже близькі вар. див. Ном 9083—86; Čelak. 395; Wander V, 294 (Weib 12); Simr. 11.308; Liebrecht у Jahrbuch für romanische und englische Litteratur IV, 120; Даль. I, 438, 3; Adalb., Baba 45; середньовікові приповідки див. Beb. 109 і 464, пор. латинський двостих:

Ranae tres, et anus totidem, tres insuper aucae
Possunt immensum voce replere forum.

72. У баби довгий волос, а короткий розум. (Наг.)
Дуже давня і загально розповсюджена обсервация, див. Ном. 9051, Frischb. Pr. Spr. I, 278, ч. 3999; Wander V, 130 (Weib 6); староруська „Волосы долги, да умъ коротокъ“ (Сим. 415) і „У бабы...“ (тамже 2361); Simr. 11.359; купу старонїмецьких приказок на сю тему наводять Zingerle, стор. 35 і Cyрінґар до Beb. ч. 200 (стор. 57 і 304—306); Даль. I, 437; Нос. 446; турецька Osm. Spr. 327.

73. У баби лиш єдно добре купити. (Гнїдк.)
Очевидно слово „баба“ має тут ширше значінє: жінка загалом.

74. У баби чорні лаби. (Наг.)
Бо ходить боса по болотї.

75. У баби язик, як у чорта хвіст довгий. (Корч.)
Знач. сварлива, обмівна. Троха подібне великор. Волосъ дологъ, а языкъ длиннѣй (Даль. I, 438).

76. Уздріла баба муда, а не видит дуба. (Кольб.)
Бачить мале, а не бачить великого.

77. Хто перший раз до міста приходит, мусит стару бабу цюлювати. (Наг.)
Так говорять дїтям, що напирають ся їхати зі старшими до міста.

78. „Ци віддавала би-с ся, бабо?“ — „Ба, а хтож мене, паночку, возьме?“ (Вікно)
Не скаже баба: нї, а тілько: а хтож мене візьме. Охота була б у неї.

79. Штурк бабу в яйцї! (Дрог.)
Коли хтось починаючи роботу зараз із самого початку зробить щось не до ладу.

80. Ще баба дівков була, як сї тото стало. (Наг.)
Знач. дуже давно, пора вже про се й забути, иноді навіть: се якась байка, того нїхто не затямив.

81. Що бабі, то й громаді. (Зазул.)
Не все воно так, радше навпаки, див. Громада. Так як тут, див. Adalb. Baba 33: Co babce, to i gromadce.

82. Що вже бабі по єдвабі? (Луч.)
Не потрібно старому строїв, пор. висше Баба ч. 36, 38; майже так само у Поляків, див. Adalb. Baba 35.

83. Що волиш, бабонько: ци ласку божу, ци миску круп? (Наг.)
Таким питанєм відповів один парубок другому, коли той запитав його: ци волиш у лїтї хорувати, ци в креміналї сїдїти? Приповідка взята зі звісної дитячої казки про діда і бабу, що по бобі вилїзли до неба і там пан Біг по бабиному вибору дав їм миску круп, через які потому дід убив бабу.

84. Як би баба вуса мала, то би була дідом. (Цен.)
Гумористична відповідь на чиїсь сьмілі припущеня та неоправдані надії, пор. вірменське: Коли б моя бабуня була мала бороду, то була би моїм дїдусем (Wlisl. 182).

85. Як би сім баб до него промовило. (Ільк.)
В тій формі приповідка не ясна. Маб. повинно бути: Як би сїм баб йому примовило, анальоґічно до Ном. 4462: „Як би сїм баб пошептало.“ Сїм баб узято в звязку з традицийним числом „сїм немочей“ чи апокріфічних „сїм трясавиць“, пор. Ном. 421; Ефим. Мрс. Закл. ч. 33, 36 (77 трясовиць), ч. 66 (сїм колодиць); М. Соколовъ, Матеріалы и замѣтки 1—V.

86. Як сьвіт сьвітом, не була й не буде баба війтом. (Тереб.)
Коли хтось покладає надію на жіночий розум або на жіночий розказ. Та сама думка див. Ном. 5481; оріґінальне мотивоване див. Етноґр. Збірн. VI, ч. 133. У Греків була приповідка: *Γυναικὶ δ' ἄρχειν οὐ δίδωσιν ἡ φύσις* — природа не дає жінцї верховодити (E. Rot. 692). Значінє, як бачимо, те саме, що і в нашій приповідцї. Иньше значінє має подібна до нашої приповідка у Ком. 8: Доки сонця сьвіта, не буде з баби дїда, себ-то не заступить жінка мужчини в господарстві.

Бабин. 1. Бабина гривна всім людем дивна. (Петр.)
Те, що у кождого звичайна річ, у баби (resp. у самохвалька) дивне та незвичайне. У Білорусів загальнїйше: Моя гривна усимъ дзивна (Нос. 345) — коли комусь завидують.

2. Бабина дївка тогди хату мете, коли старости йдут. (Гнїдк.)
Знач. лїнива, непривикла до порядку. Пор. коломийку:

Ой надийшли свtotaченьки по під береженьки,
Я гадала, що до мене, та вмила ноженьки.
А як стали сватаченьки обору минати,
А я ноги у болото, а сама до хати. (Лол.)

3. Бабина донька, а економа кінь все гладонькі. (Мінч.)
Баба пестячи доньку годує її добре, а робити не велить. Так само економів кінь не йде до тяжкої працї, бо вживає ся тілько до верхової їзди. Подібне

у Поляків, пор. Adalb. Baba 26; Brzoz. Baba 2 (Babusina wnuczka, młynarska suczka, ekonomski koń).

4. Бабина донька, попова ґосподиня, а економів кінь завше гладонькі. (Петр.)
Очевидно приповідка польського походженя і має на думці ґосподиню у латинського кьсондза, яка не потребує журити ся сїмєю і може дбати тільки про свою вигоду. Анї в Адальб., анї у Бжоз. такого варіянта сеї приповідки нема.

5. Бабиній дївцї все недогода. (Гнїдк.)
Бо розпещена, привикла, щоб їй було все готове.

6. Бабин синок. (Наг.)
Знач. пестїй, нездара, вихований без батьківського проводу, пор. старохорв. Удовичко дѣте (Гильф. 3268).

7. Бабин смик. (Стоян.)
Говорять про парубка, що для маєтку женить ся зо старшою жінкою.

8. З бабиного сина а дочки нїчого людяного не буде. (Ільк.)
Тому, що не привикли до працї і до порядку. Теж у Ном. 9326.

9. Що бабине, то все не таке, як людське. (Ільк.)
Баба без мужа не вміє нїчого довести як слїд до ладу. Див. Ном. 9388.

Бабрати. 1. А то го зба́брав! (Льв.)
Зганьбив, спаскудив, скомпромітував прилюдно.

2. Бабрає сї в тім, як свиньи в болотї. (Наг.)
Оповідає якусь нецїкаву або обридливу річ залюбки, з деталями.

3. Та не розба́бруй паскудства! (Наг.)
Не розноси сплїток, не розмазуй поганої, немилої справи.

4. Який там з тебе дїдько бабрає? (Наг.)
Кричала сердита баба внукови, що раз-у-раз кликав її: бабо! бабо!

Бабський. 1. Бабське́ лїто. (Наг.)
Так називають ся остатнї теплї осїннї днї, а також павутина, що тодї стелить ся скрізь по полю і лїтає в повітрі. Нїм. Altweibersommer, пор. Дик. 333; білор. Нос. 258; Adalb. Babie lato; Zátur. XIV, 68—9.

2. Бабські забабони. (Наг.)
Слово „забабони“, в давнїйшій церковщинї „бабоуны“, походить мабуть від єретиків Богомилів, яких у Сербії звали Бабунами і яких віруваня, осуджені церквою, зробили ся традицийним віруванєм, забобоном найтемнїйших верств, а особливо жіноцтва. Див. Ном. 253. Зрештою приповідка про „бабські байки“ та безумні віруваня звісна була вже старинним Грекам та Римлянам, див. Beb. ч. 557 (ст. 148 і 570).

3. Ти вже на бабський розум перейшов. (Наг.)
Знач. одурів, отуманїв. Про бабський розум іронїчно говорить і Поляк, див. Adalb. Baba 128 і поясненє.

Бабруна. 1. Бабрун-бабрун-бабруночко, покажи ми дорожечку: ци в гору, ци в долину, ци в середну кватирину? (Наг.)
Бабруною називає ся комашка, звана де инде „сонечко“ або „божа коровка“ (coccinella). Дїти кладуть її на руку і присьпівують або приговорюють висше наведену формулу, ворожачи з того, в який бік вона полетить, уські цїкаві для них річи: коли полетить на право — буде те, а на лїво — се, а просто, то онте. Анальоґічнї укр. примівки див. Ном. 337.

Бажати. 1. Забагає киндиба́лів та стріхопа́дів. (Дрог.)
Бажає сам не знає чого; слова „киндибали“ і „стріхопади“ не мають нїякого виразного значіня, бодай я не міг нїчого допитати ся.

2. Забагає му ся леду в Петрівку. (Залїсє)
Бажає неможливого.

3. Забагає му ся печеного леду. (Ільк. Кобр.)
Так само як попередня характеризує безглузде, фантастичне бажанє.

4. Забагає троякого, а ту нема нїякого. (Іваник.)
Коли хтось ставить до другого вимоги по над його силу.

5. Забагло ся клопоту на здорову голову. (Луч.)
Коли хтось самохіть, без потреби вскочить у біду. Здорова голова — символ безжурного, спокійного стану, див. далї під „Голова“.

6. Най ся тобі не бажит печеного рака. (Ільк.)
Коли хтось кладе великий натиск на дрібницї, без яких легко можна обійти ся.

7. Най ся тобі не бажит печеного хліба. (Гнїдк.)
Іронїчно: старай ся обійтись без найконечнїйшого, щоб догодити скупому, нелюдяному господареви.

8. Най ся того не бажить, що ся хати не држить. (Ільк. Greg.) Ней не бажит ся, що хати не держит ся. (Зазул.)
Бажанє повинно не вибігати поза межі того, що практично можна осягнути. Афоризм очевидно характеризує старечий розум; молодїж усе против него.

7. Сам не знає, чого му ся забагає. (Луч.)
Говорять про знудженого, вічно невдоволеного чоловіка.

Бай. 1. Почкай баю, здохнеш в маю. (Дрог.)
Прозвище „бай“ в значіню „пан“ у нас не звичайне, в болгарськім уживає ся в значіню „брат“, „старший чоловік“. Приказка оперта на оповіданю про пана, що бояв ся вмерти в мартї, а якому слуга по скінченю марта написав отсе злобне віщуванє. Див. Етноґр. Збір. VI, 129.

Байбарзо. 1. Він мя має за байбарзо, а я си байдуже. (Гнїдк.)
Знач. він мене легковажить, помітує мною. Байбарзо = ба + і + барзо (дуже).

2. Має мі за байбарзо. (Наг.)
Див. попередню припов. Те саме у Поляків, див. Adalb. Bajbardzo 1.

Байда. 1. Байда хліба як клебук. (Наг.)
Байда — шмат; клебук — колода, обрубок дерева.

Байдуже. 1. Він собі байдуже. (Ільк.)
Не дбає про щось, спокійний.

Байка. 1. Байка плавати, але як би казали нурка дати! (Гриб.)
Поговірка основана ось на якім оповіданю: Покликали пани Жида до покою і веліли йому плавати. Коли потім його питали товариші, як він то робив, він відповів: Байка плавати — і т. д.

2. Байка сї бає, а хліб сї дає. (Кольб.) ...рубає. (Кольб.) ...крає. (Цен.)
Себ-то: слова говорити легко, але дїла йдуть зовсїм иньшою чергою, коштують труду.

3. Казав чоловік байки, заким не курив файки. (Ур.)
Куренє люльки дало йому розривку, так що відхотїло ся казок.

4. Ладна байка: битва й молитва. (Залісє)

Значінє сеї приповідки для мене неясне. Або „ладна байка“ треба розуміти іронїчно, мовляв: се зовсім не пусте дїло, де били і треба було просити ся, — абож говорить ся про прикмети справжньої казки: щоб була ладна, треба, щоб у ній оповідало ся про битви і про побожні дїла. Пор. Ном. 3807 Лайка—байка і т. д.

5. Нима байки без правди. (Кольб.)

В кождім, хоч і як неправдоподібнім оповіданю заховано зерно правди, — абож: найпустїйша, найменьше правдоподібна поговірка або чутка про когось має в собі хоч троха правди. Подібно у Поляків: W bajce bywa połowa prawdy. (Adalb. Bajka 5, пор. також 8.)

6. Повім вам байку: курив пес файку, курив, курив, тай очи зажмурив. (Наг.)

Жартлива казка, яку говорять старші, коли дїти докучають їм, щоб „говорили байки“.

7. Слухайте байку: Курив пес файку на довгім цибуху, заложив си за вухо. (Бібр.)

Див. увагу до попереднього числа.

8. То байки! (Наг.)

Знач. то неправда або: то дрібниця, сим нема що журити ся. Пор. Wander III, 455 (Märchen 4); тамже Posse 10; Adalb. Bajka 2.

9. То стара байка. (Льв.)

Знач. се давня новина, річ, яку всї давно знають (не конче неправдива).

Баки. 1. Баки кому заби́ти. (Гнїдк.)

Збаламутити кого, отуманити. Дословно: вдарити кого в лице так, щоб не тямив, що з ним дїє ся. У Желех. I, 10 хибно акцентовано „за́бити“. Див. дальше ч. 2. Те саме у воронїжських Великорусів, див. Дик. 363.

2. Баки сьвітити. (Гнїдк.)

Знач. показувати кому приязний вид, підхлїбляти ся. Баки з нїм. Backe — вилиця, щока. Зрештою польські вчені перечать ся про значінє сего слова. В польськім ся приповідка (świecić baki або bakę) уживає ся від XVIII в. Одні пояснюють „baki“ назвою звісного польського віршописця XVII в. єзуїта Баки, другі виводять від нїм. Bake, що на балтийськім поморю значить морський сиґнал, маяк. Карлович (Kurj. Warsz. 1887, ч. 299 а) виводить польську приповідку від української, а слово „баки“ від „бачити“, анальоґічно до польських „patry“, „słuchy“. „Więc „baki switity“ znaczy dosłownie wlewać w kogo oczy, w oczy komuś patrzeć z chęcią służenia na każde skinienie, a w dalszej przenośni zasługiwać się, pochlebiać.“ На жаль, се толкованє зовсім силуване і самовільне. Одно те, що „баки“ в значіню очей в укр. мові не вживає ся; друге те, що в такім разї сьвітити комусь баки значило би „сьвітити комусь очи“ — очевидний абсурд; а третє те, що й етимольоґічно баки з бачене́м не має нїчого спільного. Здає ся, що найпростїйше поясненє баки — Backe найшвидше доведе нас до цїли. Баки сьвітити — роз'яснювати лице, любенько всьміхати ся перед ким. На таке саме розумінє наводить і великор. Аддулси свайими баками (Дик. 52), знач. заплатив своїм лицем, за довги за провину набрав поличників. У російськім баки — бокобороди, з нїм. Backenbärte.

3. Заби́ли му баки, що ни розуміє й третої. (Кольб.)

Не розуміє третої, пор. німецьке: Kann nicht bis drei zählen.

Бакир. 1. Ми з собов на ба́кир стоїмо. (Наг.)

Ми в гнїву́, посварили ся. Ба́кир (відси баки́рити, перебаки́рити) пішло мабуть із нїм. Bakort або Bakbord — лївий бік корабля. Отже: шапка на бакир — ш. насунена на лївий бік. В переноснім значіню, в приповідках із сим звязано ті ідеї, що в віруванях звичайно вяжуть ся з понятєм „лївий“, отже чогось злого, неприхильного, ворожого. Пор. Adalb. Być 15; Liebrecht, Zur Volkskunde 339.

2. Пішло му на ба́кир. (Дрог.)

Дізнав страт, вибив ся з колїї, змарнував ся, звів ся нї на що. Пор. Adalb. Iść 46.

Балакати. 1. Набалакав три міхи правди. (Наг.)

В однїй казцї цар завдає слузї між иньшими тяжкими завданями також: сказати три міхи правди. Слуга сповняє се таким способом, що оповідає про три випадки, в яких цар, хоч і перебраний, грав дуже непочесну ролю. За кождим разом, коли оповіданє доходить до делїкатного місця, цар кричить: Ну, годї, годї, вже міх повний, завязуй! Значінє приказки: наговорив грубостей. Пор. білор. Наверзъ семъ коробовъ (Нос. 349).

2. Набалакали сє много, а нима нїчо з того. (Пужн.)

Пор. Етн. Зб. VI, 293. Про пусті розговори.

Баланда. 1. Пішов на Бала́нду тай трафив на банду. (Кун.)

Баланда — безлюдна місцевість між селами Скварявою й Глиньском, жовк. пов. Одинока коршма серед сїножати зваблювала колись по недїлям людей музикою. Та „банда“ має тут і иньше, іронїчне значінє: бійка, бо в коршмі часто приходило до кровавих бійтик. Пор. співанку:

Ой летїли сірі гуси, впали на Баланду;
Не ходила-м і не піду на жидівську банду. (Скварр.)

Балу́-балу́. 1. Я тут балу-балу, а тїсто біжит по столу. (Дрог.)

Балу-балу, ономатопоетично зам. балакати. Коли хтось покине пильну роботу задля пустої балачки.

Балувати. 1. Він тим балує. (Наг.)

Займає ся, практикує, він у тім досьвідний.

2. Хто чим балує, від того й гине. (Наг.)

Інакше: хто з чого жиє, хто чим займає ся, хто в чім кохає ся, від того й гине. Коли зіставити зі старор. „Хто чѣмъ играетъ, тотъ тѣмъ и зашибетця“ (Сим. 2397), то виходилоб „балувати“ — „грати ся“, а в такім разї можна би се слово вивести від пізно-латинського та італїянського ballare — скакати, грати ся.

Баль. 1. От то буде крутий баль! (Льв.)

Крутий баль, дословно: крутий танець, переносно: бійка.

2. Справлю я ти баль! (Наг.)

Буду бити так, аж будеш підскакувати з болю. Пор. Adalb. Bal, 4.

Баналюки. 1. Баналюки-небилицї, сховай сї з тим до г—цї. (Дрог.)

Баналюки в значіню: дурницї, небилицї взято з польського, а власне з віршованої фантастичної повісти Єронїма Морштина „Historya ucieszna o zacnej królewnie Banialuce“, вид. у Кракові 1650 р. Див. Adalb. Banialuka.

2. Що ти мінї банелюки плетеш? (Наг.)

Пор. висше.

Бантромій. 1. Бантроміи везе гній. (Наг.)

Імя Бантроміи — Бартоломей, властиво патронімікон Бар-Тольмай, син Тольмая (про імя див. Winkler, Geschichte Israels in Einzeldarstellungen II, 40). Прикладка для риму, мудроване. Вона входить і в досить цинічну коломийку, якої перший рядок звучить: „Бантромій везе гній на старих санчищох" (Наг.). Можливо зрештою, що маємо тут відгук якоїсь господарської ради, щоб на сьв. Бантромія розпочинати вожене гною. Що до руського календаря, по якому сьв. Бантромія припадає на 11 червня, се мало правдоподібне, але дуже можливе до латинського, по якому сей сьвятий припадає на 20 серпня; від того дня давно в Польщі розпочинали господарський рік — звісно, воженем гною. Пор. Adalb. Bartłomiej św. 6.

Баня. 1. Поїхав на Баню тай заїхав у калабаню. (Наг.)

Баня Котівська, село дрогоб. пов. сумежне з Бориславом. Приказка — одна з тих їдких стріл, які селяне одного села люблять пускати при нагоді на своїх сусідів. Се називає ся „приліпити їм латку". Найчастійше се діє ся в формі коротенької пісні, часом і в формі приповідки. Отся прикладка про погані баньські дороги (вони зрештою не були монополем того села) війшла також у пісню про вандрівку Біди, пор. Житє і Слово IV, 31.

Банюс. 1. Банюси́ — збуї. (Дрог.)

Жителїв Бані згірдно називають Банюсами (нормально вони Баньи́не). За для близького сусїдства з Бориславом там бували великі пятики і кроваві бійки.

Бараболя. 1. Як є бараболя й капуста, то вже половина хлїба. (Луч.)

Приповідка зложена очевидно не вчаснїйше тзв. „тїсних років" (1846—61), від коли бараболя заняла видне, декуди головне місце в буджеті поживи нашого народа. Про тїсні роки див. М. Зубрицький у Зап. Наук. Тов. ім. Шевченка, т. XXVI.

Баран. 1. Баран-баран, дуц! (Наг.)

Приговорюють дїти до малих баранчиків учачи їх туцкатись чолом. Пор. Ном. 9282.

2. Баране, не мути воду вовкови! (Ільк.)

Натяк на звісну Езопову байку, оброблену й у нас Глїбовим пз. Вовк та ягня. Лїтературну історію сеї байки див. Oesterley, Wendunmuth V, 34. Значінє приповідки іронічне: слабий, не роби кривди сильному. Очевидно вістре вимірене против сильного, що шукає собі зачіпки. Пор. меньше виразну польську припов. Baranie, nie mąć wody! (Adalb. Baran 3), а також Wander, Lamm 45, Widder 369; Čelak. 215.

3. Баран — пан, а лис — пес. (Кобил.)

Значінє не ясне; треба розуміти (в звязку з білор. „На кожусѣ простый баранъ, да самъ собѣ панъ", див. Нос. 352) про баранячий кожух і лисячу шубу. Знач.: той що в баранячім кожусї, себ-то заможний селянин—пан, не залежить нї від чийої ласки, а той, що в лисячій шубі — підпанок, звичайно служить, отже залежить від ласки більшого пана, так як пес від ласки хозяїна.

4. Вдячний як баран. (Гнїдк.)

Мабуть іронїя; баран штовхає й того, хто дає йому їсти, пор. польське (з иньшим вістрєм): I mały baran często czabana wybodzie (Adalb. Baran 11). Варто завважити, що Адальберґ поясняє: „czaban — gatunek większych baranów", хоч у словнику Лїнде міг знайти (I, 344) властиве пояснене: великий віл, або пастух-воларь.

5. На барани ходити. (Гнїдк.)

Значінє не ясне. По польськи: wziąć na barany значить: узяти на коркоші (Linde, I, 55). Може „баран" тут значить те-ж, що таран (пор. Linde I, 53); ходити на барани — ходити на пролом, бути впертим і самовільним.

6. Поводит сї, як печений баран. (Наг.)

Мова про лїнивого. Поводити ся знач. рушати ся.

7. Співає, як баран підрізаний. (Наг.)

Коли хтось сьпіває пискливим, або хрипливим голосом.

8. Такий як баран. (Гнїдк.)

Незвісно, на яку баранову прикмету натякає се порівнанє.

9. Харчит, як недорізаний баран. (Наг.)

Коли хто дуже голосно і неприємно хропить у снї.

Барашівне. 1. А мінї барашівно́го? (Наг.)

Коли хтось посередничив у якійсь справі, а потім домагає ся подяки чи заплати (звісно, жартом), инакше поміг добити торгу.

Барашівник. 1. Барашівник циганством жиє. (Наг.)

Барашівник — посередник при купнї, особливо коней та волів. Розуміє ся, щоб заробити умовлену плату, він захвалює товар, не щадячи брехнї та божби.

Бариш. 1. Бариш дурному товариш. (Ільк.)

Знач. дурний нераз зискує в торговлї.

Барна. 1. Доганят барна́ барнї, а оба в ярмі. (Лім.)

Барна — темносїрий віл; доганяти — давати догану, докоряти, tadeln, verspotten. Коли люде в однаковій бідї, а ще сварять ся між собою або сьміють ся один з одного. Пор. нїм. Ein Esel heisst den anderen Sackträger (Franck, I, 88) і латинський середньовіковий вірш:

Est mirum bellum, quod asellus culpat asellum;
Pondera saccorum nam portat quilibet horum. (Beb. 135, 538).

Барон. 1. Ей чук, баранчук, продав козу за капчук. (Ваг.)

Насьміх на якимсь бароном, іронїчно переміненим на „барана", мабуть Вірменином, яких нераз дразнять продаванєм або різанєм кіз. Прим. звісне реченє, що стояло на початку давнїйших латинських вправ: Armenorum gens bellicosa перемінено: Armenorum gens bili kozy.

Бас. 1. Бас гудит, дудка грає, Гнат мовчит, хоть всьо знає. (Мінч.)

Говорять про такого, що не мішає ся до загальної розмови, держить ся осторінь або робить вид, немов він знає лїпше те, про що вони говорять.

2. Басом сї на мене дивит. (Наг.)

Неприязно, сердито.

3. На бас брати кого. (Льв.)

Дурити, піднимати на сьміх.

Басувати. 1. А то му басує! (Наг.) ...підбасовує. (Цен.)

Знач. потакує, підхлїбляє ся.

Баталїя. 1. Тамто баталїя була! (Наг.)

Італїяньське слово battaglia — битва. Пор. пісню:

Пане брате товаришу, буде баталїя:
Або моя або твоя дївчина Марія. (Наг.)

Батіг. 1. Батога з піску не уплете́ш. (Ільк.)

Невідповідними способами діла не зробиш. Те саме по польськи: Bicza z piasku nie ukręcisz (Adalb. Bicz, 4).

Батько. 1. Батько збирав лижкою, а діти їли варишкою. (Луч.) ...варихов. (Луч.)

Батько був скупий, діти щедрі, або: батько бідував збираючи, а діти роскошували. Пор. середньовіковий латинський вірш: Quod parcus quaeres, effundet prodigus haeres, а також німецький:

Was der Geiz'ge spart wie ein Hund,
Jagt der Erbe rasch durch den Mund. (Beb. 413)

2. Батько складав, синок роздав. (Кобил.)

Говорять про марнотратного сина. Пор. кашубське: Wôjc sknér, dzecé rozrzétne (Adalb. Ojciec 26) і нім. Was der Vater erspart, verthut der Sohn (Simr. 10.807).

3. Викрутив ся батько, без чуприни до дому пішов. (Дар.)

Гумор сеї приповідки лежить у подвійнім значіню слова „викрутив ся". Звичайно воно значить: вийшов без шкоди з якогось клопоту, та тут ужите в буквальнім значіню: його вхопили за чуба і він поти крутив ся, поки й чуба не позбув ся. Отже й значіне приповідки: з бідою вирвав ся з пригоди, потерпів у ній.

4. Впав батько з гори, дідько го бери. (Кол.)

Характеризує невдячність дітей, їх байдужність до батьківського горя, пор. Чуб. Батько 5; повнійше у Білорусів: Упавъ бацька зъ горы! — Лихо его бери! — Кобыла здохла. — Ой, бѣда! (Нос. 449.)

5. Збув ся батько лиха: збув ся грошей з міха. (Ільк.)

Знов гумористично названо гроші лихом, а їх утрату — увільненем від лиха. Анальоґічні гумористичні звороти стрічають ся в деяких новелях, прим. „оборонив єгомостя від вовків" — знач.: украв попови вовчу шубу і т. и., див. Етн. Зб. VI, 242.

6. І на рідного батька можна правду сказати. (Луч.)

Очевидно ся „правда" буде якась некористна для батька.

7. Мій батько і його батько коло одної печи гріли ся. (Ільк.)

Насьміх, коли хтось підшиває ся другому під свояцтво без ніякої підстави, пор. Ном. 9347.

8. Не маю батька, матери, щоби сї заступили за мене. (Голг.)

Батько й мати — натуральні захистники й оборонці дітей. Та тут має й іронічне значіне: не вмію собі сам помогти ані порадити, мушу сам упімнути ся за собою.

9. Не той батько, що сплодит, а той, що до розуму доводит. (Комар.)

Так говорить звичайно вітчим пасербам, домагаючись у них для себе пошани. Те саме у Поляків Adalb. Ojciec 16.

10. По старшині батька в лоб. (Грибов.) ...в чоло. (Пужн.)

Гумористично: старшому насамперед належить ся привіт, почесна. Оповідане, що послужило жерелом сеї приповідки, див. Етн. Збір. VI, 21.

11. Пропав батько з дурними синами. (Ільк.)

Замісь помочи має через них тільки шкоду й сором.

12. Який батько, такий син: видовбали з діжки сир. (Лев.) ...викрали... (Ільк.) ...видрапали... (Петр.) ...виносили... (Наг.)

Говорить ся з доганою: син плохий, та й батько не ліпший. Загальнійше ту саму думку висловляє середньовічна латинська припов. Qualis pater, talis filius і численні її варіянти. див. Beb. ч. 176 (стор. 51 і 290); Adalb. Ojciec 6; Simr. 10.795.

13. Як не стане, то батько дістане. (Дар.)

Діти все надіють ся на батькову працю і старанність. Повнійше у Білорусів: Хлѣба не станець, бацька достанець (Нос. 452).

14. Як я була у батенька, ходила я чубатенька. (Сор.)

Досл. високо зачесана, пишна; в ширшім значіню: гарно вбрана, безжурна.

Бачинська гора. 1. А здуло би тї, як Бачинську гору! (Наг.)

Бачинська гора — в с. Бачині, самб. пов., висока і крута, звісна всім, що їдуть до Самбора з правого берега Дністра, бо через неї йде гостинець і з її верха круто сходить до ріки.

2. Як почав їсти на Бачинській горі, то перестав аж у Самборі. (Лім.)

Характеризує ненажеру, бо з Бачинської гори до Самбора досить далеко.

Бачити. 1. А бач: сиди тихо, не скач! (Кол.)

Осторога непосидючому або надто гордому.

2. Бачили ми таких! (Наг.)

Кола хтось надто виносить ся та пишає ся або дає пізнати иньшим, що має їх за дурнів. Те саме Ном. 4245.

3. Ми ще й не таких бачили. (Наг.)

Себ-то: і ми не остатні, не дурні.

4. Не бачила ковалиха цьвочка. (Нез.)

Коли хто без потреби дивує ся якійсь звичайній річи.

5. Сам бачу, що трачу. (Наг.)

Характеризує ся безпомічність, непорадність або слаба воля чоловіка. Пор. пісню:

Ой бачуж я, бачу,
Що худобу трачу,
А як прийду до домоньку,
Тяженько заплачу. (Наг.)

6. Сїм літ го не бачив єм, бодай єм го був нікди не бачив. (Ільк.)

„Сїм лїт" символїчно зам. довгий час.

7. То, бачу, не туди йде. (Наг.)

„Бачу" тут і дуже часто в анальоґічних зворотах ужито в значіню „здаєть ся", „мабуть".

8. Ци не бачили ви Василя, пішло на весїля на друге селя? (Дрог.)

Передразнюють Нїмцїв кольоністів, що силкуючи ся говорити по руськи калїчать мову таким способом.

9. Як тї зобачу, то тї урачу. (Цен.)

Урачити — погостити, в двоякім значіню: або справдї почастувати, або побити.

Баяти. 1. Що бай, то вибай. (Зазул.)

Скорочена форма приповідки поміщеної далї під ч. 2. Знач.: сплетнї, байки пущені про якогось чоловіка доводять инколи до того, що той чоловік справдї допустить ся вчинка, який закидувано йому а prіori.

2. Що люде бают, то вибают. (Гнїдк. Залїсє).
Див. увагу до попереднього ч. Обсервация загально людська, якої психольоґію змалював ішпанський поет Хове Ечеґарей у своїй драмі „Galeotto“. Анальоґічні приповідки див. Wander III, 448 (62).

Безголовє. 1. А безголовјп на тебе! (Наг.)
Звичайне проклятє. Слово „безголовє“, властиво capitis diminutio, уживаєть ся загально в иньшім, далеко не кровавім значіню: непорадність, клопіт.

2. На безголовє тобі! (Явор.)
Так кляла ґосподиня курку, що запіяла. І тут слово „безголовє“ мало первісно те значінє, що такій курці втинали голову, вбачаючи в її піяню злу ворожбу, див. Етн. Зб. V, 82 і 249 ч. 32. Та проклятє вживає ся й загально, в значіню: щоб ти пропав.

Безумний. 1. Єдин безумний верже камінь у море, а сто розумних не вийме його. (Гнїдк.)
Форма отсеї приповідки, здаєть ся, підроблена трохи збирачем для догоди „граматиці“. Знач. нашкодити кождий може, але направити шкоду буває дуже трудно.

Беля. 1. Іди ти Бейло пяний! (Наг.)
Польський віршопис Осип Вадовский у книжці „Daniel prorok“ вид. 1699 р. пише:
Bela dotąd nazwisko dajem pijakowi,
Które przedtym służyło panom i królowi —
знак, що вже в XVII в. Поляки виводили сю приказку від угорського короля Белї, правдоподібно Белї II, званого Слїпим, звісного в своїм часї пияницї. Адальб. (п. сл. Upić się 8) уважає такий родовід хибним і ідентифікує слово „bela“ з „belek“, колода. Наші приповідки, де з „беля“ зроблено „Бейла“, показують неможливість такого толкованя і примушують нас бачити в тій приповідцї якусь історичну ремінїсценцию.

2. Спив ся як Беля (Бейла). (Ільк.)
Форма „спив ся“ в руськім рідко вживана, правдоподібно взята з польського, див. Adalb. Upić się 8, вар. b.; Ном. 11.699 (пояснене такеж, як висше ч. 1.)

Береза. 1. Білої берези плакати. (Наг.)
Правдоподібно еліптичний вислов, зам. на подобу білої (плакучої) берези. Можливо зрештою, що первісно вживано сеї поговірки, говорячи жартом про школяря, що плакав побитий березовою різкою.

2. Ой береза дуба везла, троха впріла, троха змерзла. (Наг.)
Тут і в иньшій поговірці (див. Дуб) береза ідентифікуєть ся з жінкою, а дуб з мужем. Значінє отсеї поговірки: жінка беручись заступати місце мужа в господарстві, зазнає всяких неприємностей, мусить нераз і впріти (при тяжкій праці) і змерзнути, себ-то тремтіти зо страху.

Березовий. 1. Березової каші дати. (Гнїдк.)
Школярське виражене, зам. побити, висїкти різкою.

2. Уже не їсть березової каші. (Гнїдк.)
Знач. уже виріс із шкільних літ, парубочить ся.

Беріґ. 1. До мого берега все припливе як ни г—о, то бодай (пробачте) ус - на тріска. (Кольб.)
Знач. менї нїколи нїщо добре не трапить ся.

2. До мого берега нїчо не приплине, хиба тріска або г—о. (Ільк.) ...хиба запорчене яйце. (Доброс.)
Пор. попереднє ч., а також білор. Къ нашему берегу ничого доброго не пристанець. (Нос. 336). Запорчене яйце, звичайнїйше зáпорток.

3. Чий беріг, того й вода. (Наг.)
Звичайний правний погляд селян, що рішає прим. і про право риболовства.

Бесїда. 1. Без соли, без хлїба худая бесїда. (Мінч. Петр. Ільк.)
„Бесїда“ має подвійне значінє: розмова і гостина. Важнїйша розмова, торг, загода і т. и. у наших селян нїколи не відбуває ся без гостини. „Хлїб-сіль“ символїчно значить гостину, страву й напій. Те саме у Великорусів, Дик. 509. Подібне, хоч з еротичною закраскою, у Нїмців: Ohne Wein und Brot leidet Venus Noth (Simr. 10.817).

2. Бесїди богато, а розуму мало. (Ільк.)
Говорять про балакучого чоловіка.

3. Де много бесїди, там сї без гріху не обийде. (Яс. С.)
Знач. конче дійде до сварки, до обмови або брехень. Пор. нїм. Wer viel redet, lügt viel (Simr. 8253).

4. Дурна твоя бесїда. (Наг.)
Коли хтось пристає до другого з якоюсь несуразною просьбою або радою.

5. Затягає в себе бесїду. (Косс.)
Знач. говорить та не договорює, силкує ся не сказати всеї правди.

6. Не чужа бесїда, совість наша сама нас плямит. (Гнїдк.)
Так умовляють не зважати на людський поговір.

7. Пуста тї сї бесїда ймила. (Наг.)
Почав говорити не до річи, непотрібне.

8. Ти вже щось мінпш бесїду. (Косс.)
Знач. говориш нещиро, брешеш або змінив свій давнїйший погляд.

Бесїдувати. 1. Вже-м тілько набесїдувала, що вам ся в голові крутит. (Лімна)
Говорила балакуча жінка збираючи ся до відходу.

Бескиди. 1. Піди за Бескиди, не збудеш ся біди. (Ільк. Петр.)
Від біди за горами не втечеш.

Бестия. 1. А то бестия собача! (Наг.)
Плєонастична лайка, бо й собака теж бестия. В тім родї й иньші лайливі реченя, як „дїдьку чортівський“ і т. и.

Бик. 1. Бик вјижи сї воловодом, а чоловік словом. (Кольб.)
Дане слово вяже людські поступки, змушує чоловіка робити й таке, чого б не хотїв. Воловід — мотуз, якого кінець завязує ся волови за роги. Те саме у Турків: Уздою зьвіря (вяжуть), словом чоловіка. (Osm. Spr. 25.)

2. До чого бик навик, того і волом схоче. (Луч.)
До чого чоловік привик за молоду, того хоче й пізнїйше. Пор. Ном. 9565 а.

3. Забуде бик зиму, як ся дочекає трави. (Луч.)
Перебувши біду чоловік швидко забуває про неї.

4. Зійшли бицї на кицї. (Гнїдк.)
Хозяйство звело ся нї на що, сказати б, із волів на котів. В тім самім значіню у Білорусів: Перебиваець быки на бараны. (Нос. ст. 398).

5. На що бик звик, на тото нальигає. (Петр.) ...на то й налігає. (Ільк.) ...з тим і згине. (Петр.)

До якої роботи, до якого поводженя хто привик, від того не може відстати. Говорять часто про чоловіка кепсько вихованого, що привик до бійки та грубіяньства, а потім і в ліпших обставинах заховує давні привички. Те саме Ном. 9565 б.

6. На що бик звик, за тим все рикає. (Городен.)

Хто до чого привик, того й бажає, того й жалує. Пор. Ном. 9565; Adalb. Byk 5.

7. На що бик навик, то й волом рик. (Гнідк.)

До чого привик змалку, сего прагне й дорослим. Пор. Ном. 9565.

8. Ні бик, ні телиця, ні дівка, ні молодиця. (Залісє)

Говорять про покритку.

9. Сам бик землю борикає і на себе кидає. (Ільк. Кобр.) ...сам на себе... (Залісє)

Напасливий чоловік зачіпає иньшого і сам на себе наводить сором. Те саме Ном. 9742. Ще у старих Греків говорило ся: *Βοῦς ἐφ' ἑαυτῷ κονίεται* (бик сам на себе пил піднімає) в значіню „ubi quis ad suum ipsius malum volens lubensque ducitur“ (E. Rot. 488). Зрештою Еразм пояснює се не зовсім вірно тим, що бики легко дають ся запрягати до ярма, тимчасом коли грецька приповідка так само як і наша взята з обсервациї звісної кождому пастухови, що бики визиваючи один одного до борні уперед коплють ратицями землю і кидають її самі на себе. Пор. далі Віл, а також Wander III, 1096 (Ochs 79).

9. Соб'бицю коло плота! Яка плата, така й робота. (Мінч.) ...заплата... (Петр.)

Поговірка панщизняних селян, що роблячи задармо, силкували ся як найменше мучити себе й худобу працею. Має й загальнійше значінє, пор. польське: Jaka płaca, taka praca (Adalb. Płaca 1).

10. Хапай за бики, бо процесия йде! (Луч.)

Себ-то звертай з дороги. Перед важнійшою справою мусять буденні занятя і інтереси уступати на бік, як бики перед процесиєю. Пор. Ном. 12.794.

11. Чим бик навик, тим і реве. (Ільк. Кобр.) .. за тим і дома реве. (Дар.)

Значінє те саме, що попереду ч. 2, 5, 6, 7. Цікава тут незвичайна конструкция реченя: Чим... навик — мабуть треба доповнити якесь дієслово.

Билє. 1. З биля робити копиля. (Гнідк.)

Пустити на когось погану поговірку, злу славу без ніякої причини; троха подібне, як „з мухи слона“, тілько з відтінком злосливости... Копи́ля — das Bastardkind.

Билина. 1. Сталам ся підносити, як тота билинка. (Збар.)

Билина — сама в полі, столочена — часто вживає ся в піснях як симболь сироти, опущеної, зрадженої, самітної жінки, вдови і т. и. Пор. Ном. 10.678.

Бинда. 1. Вже мінї бинди обридли, а чіпця ся хоче. (Луч.)

Говорить дївчина, якій навкучило ся дївувати, а хоче ся вийти заміж.

Бистрий. 1. Бистра як зелїзний птах. (Наг.)

Знач. лінива, неповорушна. Пор. Wander I, 1537 (Gelenk). Та сама думка троха инакше висловлена в кашубськім: Wón tak bjegá, jak drzewjani zajc (Adalb. Biec 20).

Битва. 1. Битва — молитва. (Комар.)

„Коли кого побють за провину, то так, як би сї помолив“ — додає збирач поясненє записане з уст народа.

Бити. 1. А било би тобов до землї! (Наг.)

Проклятє, натяк на страшну хоробу, епілепсию, про яку кажуть, що бє чоловіком до землї. В Нагуєвичах оповідав один парубок, що вже в парубочім віцї попав був у сю слабість, як дістав перший напад її в ночи. „Вже всї в хатї спали, лиш я сам іще клячав па припічку і говорив молитву. Нараз отвирає сї віконце від поду (в давнїх курних хатах були такі віконця в стелї над постілю, куди виходив дим із хати) і крізь віконце спускає сї панич у червоних тїсних штанах. Зіскочив на постіль і приходит до мене. Я сї хрещу, а він сї всьміхає тай каже: Ану поборім сї! Я кажу: я не хочу. А він як мі хопив, як мнов верг серед хати, то я вже не знаю, що сї зо мнов далї стало. І від тогди маю тоту слабість.“

2. Або биймо сї, або купуй горівки. (Наг.)

Кепкують собі з людей скорих до бійки і до піятики. Пор. старопольське: Ali się wnet biją, ali z sobą piją (Adalb. Bić 1.).

3. Або бий ти мене, або нї, то я тебе буду. (Наг.)

„Бувают такі люде, що в пянім станї самі напрошуют сї на бійку. Коли наскочит такий чоловік на плохого, то вже збиткує сї пад пим як хоче, але частїйше натрафит на такого, що не дає собі два рази сказати, набє напасника і зараз успокоїт його“. (Нар. поясненє.)

4. А то го вбили, вгаманували! (Наг.)

Натяк на біблїйне оповіданє про Гамана, жидівського ворога, що погиб через те. Зрештою Жиди в Галичинї по місточках на свій празник наймають бідного християнина, перебирають його за Гамана і з радісними криками бють його, нераз так сильно, що бідолаха тяжко се відхорує. Про се перед кільканацятьма роками були звістки в руських ґазетах.

5. Ба, та в с - у бєш? А як би там у тім місци око було? (Наг.)

Жартлива ремонстрация, коли один ударить другого на жарт.

6. Бє, аж іскри скачут. (Наг.)

Образ узятий із ковальства. Пор. Wander II, 389 (Hauen 20).

7. Бє ся за масляні вишкварки. (Ільк.)

З масла не лишає ся вишкварків. Знач. бє ся за-ні-за-що.

8. Бє, та ще й сам кричить: „Ратуйте, бо калїчить!“ (Тереб.)

Найчастїйше говорять про Жидів.

9. Бєш? Бодай тя на сон било! (Луч.)

„На сон бити“ — себ-то: не давати спати, бентежити соп.

10. Бив би сї до вс—ої тріски. (Наг.)

Се не значить „за .. тріску“, але: до остатнього подиху, до крайньої можности, scil. доки би хоч тріска лишила ся в його руках.

11. Бив го на два о́пади. (Наг.)

За двома наворотами, два рази.

12. Бив мя, бив мя кулаком, а потому патиком: як ня траснув до порога, аж єм носом запорола. (Замул.)

Так жалувала ся якась нещасна жінка на знущанє свого мужа; мабуть первісно співанка.

13. Бив Циган Циганку за пісну стиранку. (Наг.)

Говорять, коли хтось побє кого зовсїм невинно. Цигани коров не держать,

значить, Циганці нівідки було взяти молока. Стиранка — дрібні клюски.
З приповідки перероблено також сьпіванку:

Ой бив Циган Циганку,
Що варила стиранку:
Як ї вдарив кулаком,
Аж сї всц—ла молоком. (Наг.)

14. Бий, аби аж пазьдьирьи летіло! (Наг.)
Паздірє — цурпалки від конопель, що відпадають при тріню (sing. паздеро́).

15. Бий, аби знав, по чому локоть. (Яс. С.)
Про давнїй руський звичай, закріпляти битєм (переважно у молодших) знанє якоїсь важної річи, отже прим. місця, доки сягає межа або границя сїльської землї, або в нашім випадку цїни (бо таке очевидно первісне значінє сеї приповідки), див. Laveleye, La proprieté primitive розд. II.

16. Бий, аж буде душьи пити просити. (Наг.)
Іронїчно: пити просить тіло. Знач бий, доки душа в ньому.

17. Бий, бий, вдарило би тобов у горьичку! (Наг.)
Звичайно: вкинуло би тебе; тут „ударило“ навязує безпосередно до попереднього „бий“ — ассоцияция дуже часта при проклятях.

18. Бий єдного за другим, аби жадному кривди не було. (Наг.)
Гумористично, коли хтось кидає ся до бійки з кількома противниками нараз.

19. Бий, забивай ся, а до миски пхай ся. (Замул.)
Так навчав батько сина віддаючи його на службу до богача між численну челядь.

20. Бий-забий на него. (Ільк.)
Бий так, щоб забити коли на когось нападають, не конче з бійкою, а з погрозами, з лайкою в ріжних боків. Див. Ном. 3948; білор. Би, заби (Нос. 260); поль. Bij zabij na mnie (Brzoz. Bić 2).

21. Бий, кілько витримає! (Наг.)
Знач. без милосердя, тілько оглядаючись на те, щоб не вбити.

22. Бий, куди видиш! (Наг.)
Знач. не питаючи, чи в голову, чи в очи, чи куди.

23. Бий, лише за пліт не кидай. (Гнїдк.)
Приповідка, жартлива, взята зі звісного оповіданя про Цигана, якого господарь зловив у своїм садї, пор. Етн. Зб. VI, 565.

24. Бий, лиш через пліт не шпурьий. (Кольб.)
Поясненє див. висше ч 23.

25. Бий — не витримає, свари — не розуміє. (Наг.) ...нема що... (Наг.)
Про малу дитину, з якою не можна дати собі ради.

26. Бий, най знає, як то смакує! (Наг.)
Scil. такого, що сам любить бити иньших, а доси не був порядно битий.

27. Бий, не питай! (Наг.)
„Питати“ в значіню „вважати“, „щадити“.

28. Бий, пане, а не страш. (Лучак.)
Іронїчно, на такого, що раз у раз грозить, а не важить ся вдарити, або загальнїйше на такого, що нахваляєть ся щось зробити, а не може або не вміє.

29. Бий та духу слухай. (Дар.) ...пари надслухуй! (Наг.)
Себ-то слухай, чи ще живий. Те саме у Поляків: Adalb. Bić 4.

30. Бий тебе коцюба! (Дар.)
Жартливо, коли хтось з привички розігнав ся, щоб заклясти, та в тій хвилї схаменеть ся і поверне на невинне.

31. Бий тебе сила божа! (Залїсє) ...тя... (Ільк.)
Проклятє, первісна форма попереднього. Пор. Wander III, 1425 (Gott 100).

32. Бийте верхного, аби аж спідний почув. (Наг.)
Коли два борють ся і один одного повалить і приляже, то иньші таким окриком розбороняють їх, змушуючи верхнього швидко встати.

33. Бийте мі і січіт, лише за пліт не мечіт! (Наг.)
Див. поясненє висше при ч. 23. Пор. Wander V, 194 (Werfen 10).

34. Бий, що сї влізе! (Наг.)
Битє порівняно з накладанєм у посудину або з насипуванєм у міх.

35. Бий, як маєш бити, бо мінї сї квапно діє, най з тобов чьнсу не трачу. (Наг.)
Коли два сварять ся, а жаден не наважує ся перший ударити.

36. Бий як пса! (Наг.)
Себ-то: чи є за що чи нї за що. Пор. Дик. 481.

37. Бий як у міх! (Наг.) ...як кота в місї! (Цен.)
Поговірка взята з негуманного звичаю — завязувати в міх кота, що наробив шкоди і тодї бити його. Пор. польське Zbil go jak kota w worze (Adalb. Bić 42); Ном. 4030.

38. Били, аж драптє летїло. (Ком.)
Образово: били, аж подерли одежу. Пор. Wander, Hauen 56.

39. Били, а розуму не навчили. (Наг.)
Як хто з роду дурень, то наука і звязане з нею нерозлучно битє розуму не дасть.

40. Били як Жиди Гамана. (Наг.)
Натяк на біблїйне оповіданє, пор. висше ч. 4. Див. Ном. 3956; Чуб. Бійка 2.

41. Бити — купити. (Мінч. Ільк.)
Себ-то, до бійки не всякий пірве ся; нераз сусїди побють ся аж попивши ся, тоб-то купивши горілки.

42. Бити — не купити. (Петр.)
За бійку не треба платити; хто иньших зачіпає, дістане сього добра й за дармо.

43. Бодай тобов било до́ землї, аби з тї дух вибило! (Наг.)
Проклятє з бажанєм, щоб дотичний умер від корчів, епілепсиї.

44. Буду бив, аж буду на вітер підносив. (Наг.)
Чим специяльно страшне підношенє на вітер, я не міг допитати ся. Чи не розуміти тут щось подібне до практикованого в московських бурсах битя „на воздусях“? (Див. Помяловскій, Очерки бурсы).

45. Буду бив, як буре просо. (Льв.)
Буре просо тяжке на молоченє, значить, треба бити дужше, нїж иньше збіжє.

46. Буду бив як в околїт. (Угн.)
Порівнанє не зовсїм доладне, бо околїт — вимолочений, значить, його вже нема потреби бити. Процедура молоченя в Наг. така: поклавши снопи на тоцї рядом бють спершу на колосю і се називає ся колосувати; потім бють по снопах з усїх боків, обертаючи, і се називає ся колотити, обколотити;

обколочені снопи називають ся при́колотки; вкінці остатня фаза: приколотки розвязують і молотять мервлячи солому, крім жита, з якого солому підтрясають, а просту, довгу складають до купи і вяжуть у околоти, яких уживають головно на роблене китиць задля пошиваня стріхи, до постелї і т. д.

47. Бють і плакати не дають. (Ільк. Гол.)
Приповідка без сумнїву старша від нар. оповіданя, до якого приложена в Етн. Зб. VI, 169 і характеризує загалом положене чоловіка, якого кривдять і якому годї навіть пожалувати ся. Те саме Ном. 4041; у Поляків: Adalb. Bić 3; у Білорусів: И дзеруць и бьюць и плакаць не даюць (Нос. 316); троха відмінно в старохорв. Ние толико зло, кô га убию, колико кад му не дâду плакат (Гильф. 1597).

48. Вибило би з тебе душу! (Наг.)
Проклятє, коли хто кого вдарить або грозить бійкою.

49. Вибило тї з памјити? (Наг.)
Сердито до забудька: чи ти забув уже?

50. Вибю, аж ти буде с—а горіти. (Наг.)
Грозять малим, збиточним дїтям.

51. Вибю, що на *ню* не сьидеш. (Наг.)
Scil. задля боляків.

52. Видно, за мало тї били. (Наг.)
Не вигнали з тебе злих норовів та привичок. Пор. польське: Znać, że się nie dobrze bito (Brzoz. Bić, 11).

53. Ґвавт, забєте невинного! (Коб.)
Гумористично, коли два бють ся тай нехотячи штуркнуть сторонного.

54. Де ся бют — утікай, де їдят — там ся пхай! (Угерцї)
Прімітивний вислов дуже модерної опортунїстичної полїтики. Пор. польське: Gdzie biją, to uciekać; gdzie dają, to brać (Adalb. Bić 16); теж Дик. 1524.

55. Ей, бийте мі, добрі люде, бо мі тато малим не бив. (Наг.)
Битє — симболїчно в значіню: виховане, наука. Хто з малку не навчив ся жити з людьми, караєть ся потому все житє. Тут ся думка висловлена в формі гумористичного покаяння.

56. Збив го на болото. (Наг.) ...на каму́з. (Наг.)
Сильно збив, не конче на смерть, а тілько: покровавив, наробив синцїв. Каму́з (на ка́муз, як у Желех. I, 332) не значить kleine Stücke, як поясняє Желех., а радше Brei, Koth.

57. Збив го на квасне ябко. (Наг.)
Квасні або недозрілі яблока утовкують наперед так, щоб змякли і пустили сок і тілько тоді їдять. На сю процедуру натякає отся поговірка, характеризуючи сильне побитє. Те саме у Поляків, див. Adalb. Bić 43 і старохорв. Збити у тиквицу (Гильф. 444).

58. „Набив він сї мене, набив, але бо й я сї йому накльив!“ — „А вір чув?“ — „Е, та де чув!“ (Цен.)
Гумористична характеристика хоробрости слабосилого супроти сильнїйшого або високо поставленого.

59. Набили го, що ся влїзло. (Борки)
Тоб-то: скілько самі хотіли, пор. висше ч. 34.

60. Набили, ще й плакати не казали. (Тереб.)
Пор. пояснене до ч. 46 а також польське: Ubiwszy nie dadzą się napłakać (Adalb. Bić 40).

61. Най бє, заки жиє! Як умре, то бити не буде. (Наг.)
Говорила жінка про чоловіка, що часто побивав її. Деякі жінки вважають битє за такий невідлучний атрібут чоловічої власти, що не поважають чоловіка, який не бє жінки.

62. На то бют, аби боліло. (Наг.)
Іронїчна відповідь на крик битого: „Чого бєте?“ Пор. Adalb. Bić 32; Zátur. II, 168.

63. На що того бити, з ким жити? (Махн.)
Говорить добродушний чоловік про жінку. Пор. укр. З ким жити, того не гнївити (Ном. 9025); близше до нашого у Словаків: „Beda toho bic, s kym mušime žic (Zátur. VII, 553).

64. Не бий мене по с—ці, то не твого тата праці. (Явор.)
Жартливий протест против битя.

65. Не бийте тату мами, бо не буде спати з вами, а як ляже, то ся скулит, с—у випне, п—у стулит. (Горб.)
Жартливе упімнене против бійки, в формі співанки.

66. Не бити дїда, не їсти хлїба. (Цен.)
Толкують, що се якийсь розбоєм відняв у жебрака торбу з хлїбом і так висловлював свою радість. І загалом жартливо висловлена радість, коли якась не зовсїм гарна історія (парубоцькі збитки) кінчить ся добре, гостиною і пиятикою.

67. Не бити кума, не пити з ним пива. (Ільк. Петр.)
Як би не було сварки, не було би згоди і при згодї почесного. Див. Ном. 5168.

68. Не буду я тебе бити, най тя лиха година бє. (Луч.)
Говорить сердитий чоловік, що не хоче або не сьміє вдарити того, хто його розсердив. Пор. Ном. 3868.

69. Не де й бєш, як не по голові. (Ільк.)
Говорять до такого, що бє на о́сліп, не питаючи або добре бє, трапляє.

70. Не за тото бито, що ходила в жито, тілько що дома не ночувала. (Петр.) ...але за то... (Ільк.)
Дївчина прогулявши з парубками всю ніч, покарана батьком чи матїрю, жалувала ся: „Та жем пішла в жито... та же мі побили... та же роблю, не дармую.“ (Наг.) Приповідка вживає ся, коли хтось толкуючись обминає есенціональні моменти справи, а зупиняє ся на самих побічних, що не вияснюють дїла, але ставлять його в фальшивім сьвітлї. Див. Ном. 7238. В польськім те саме, але не повне: Nie za to ją bito, że chodziła w żyto (Adalb. Bić 35), повнїйше Brzoz. Bić 9 ...ale że doma nie sypiała.

71. Не конче той бє, хто в жменю плює. (Луч.)
Селяне мають звичай перед кождою тяжшою працею спльовувати в жменю, отже й перед бійкою. Ширше значінє приповідки: не кожда погроза веде за собою сповнене

72. Не я бю, верба бє: від нинї за тиждень Великдень. (Наг.) ...шутка бє... (Льв.)
Приговорюють у цьвітну (шуткову) неділю вернувши з церкви і бючи до-

машнїх, особливо малих дїтей, сьвяченою „шуткою“, себ-то вербовою гилькою покритою молодими шутками. Про бите як підмогу памяти див. висше, Бити 15. Та сама примівка у Білорусів, див. Нос. стор. 380.

73. Ни бий, але вперед поховай тоти, шо-с побив. (Кольб.)
Насьміх над таким, хто при всякій нагодї грозить бійкою, хоч його й не боять ся.

74. Ни бий, за живого білше буде. (Кольб.)
Жартом, коли чоловік у злости бє скотину.

75. Побий тебе Боже на гладкі дорозї! (Наг.) ...мене...
Слова взяті з піснї, вживають ся як проклятє, або коли чоловік клине ся в правдї своїх слів.

76. При мнї мого не бий. (Ільк.)
Мабуть відгомін старого родового звязку, який наказував членам роду безоглядну солїдарніcть супроти людей з иньших родів. „Мого“ має тут значінє свояка, хоч би й не з одного дому.

77. Та вни не били, лиш так пострашили. (Наг.)
Потїшають дїтей, яких побив батько.

78. Так били, що аж пити просив. (Луч.)
Спостережене фізиольоґічно вірне: тяжко побитого, у кого витече богато крови, дуже мучить спрага. Образово, зам. дуже били.

79. Так буду бити, аж буде дрантє летїти. (Лучак.)
Пор. пояснене до ч. 38 а також Adalb. Bić 45.

80. Так го збив, що й цїлого місцьи не лишив. (Наг.)
Знач. повно синяків або ран на тїлї.

81. То нїчого, що будуть бити, аби хоть за пліт не кидали. (Луч.)
Жартливий натяк на оповіданє наведене в поясненю до ч. 23. Пор. Ном. 3920.

82. Туда бий, а туда потече. (Ільк.)
Дивував ся якийсь, що вдарив другого по за вуха, а тому носом кров потекла.

83. Хто бє, той не жартує. (Наг.)
Коли з жартів прийде до бійки.

84. Хто бє, той пробє. (Луч.)
Хто при всякій нагодї хапає ся до бійки, доведе до того, що або иньшим не стане терпцю і побють його, або сам він скалїчить когось і наскочить на тяжку кару. „Пробитись“ в Рускій Правдї значить: зруйнуватись процесом за побитє. Пор. Ном. 3813.

85. Ци би́ло, ци не било, а ти тьигни кобило. (Дрог.)
Слово „било“ має тут мабуть значінє „було“; форма „было“ уживає ся деколи в Дрогобиччинї поряд з „було“; цїкаво, що старші люде радше вживають старшої форми, а молодші „було“. В такім разї приповідка значила би: чи було що їсти, чи не було... в дальшім розуміню: чи дбають про тебе, чи нї, чи дякують, чи нї, а ти працюй. Та можливе також значінє бити — schlagen, знач.: чи під примусом. чи добровільно, а робити мусиш.

86. Що я його буду бити? Най го Бог пібє! (Наг.)
Пор. пояснене до ч. 68.

87. Я не йду там де бют, лиш там, де їсти дают. (Дрог.)
Пор пояснене до ч. 54.

Битий. 1. Битий то пес. (Гнїдк.)
Знач. розумний, учений, практикований. „Пес“ про чоловіка в згірднім значіню.

2. Битий, як жидівський Гаман. (Печен.)
Пор. пояснене до Бити ч. 40, а також Ном. 3956.

3. За [одного] битого два небитих дають, та ще й не беруть. (Ільк.)
Сказано в тім припущеню, що битий — учений, справний, а небитий — неотеса, невмілий. Те саме Ном. 3897. Пор. старомос. На битомъ два небитыхъ даютъ (Сим. 1767); польське Adalb. Bity 6; білор. За битаго одного двухъ небитыхъ даюць, да не беруць (Нос. 304), пояснено: „похвала тому, хто був під острим доглядом і навчанєм“; нїм. Wander, Schlagen 389.

4. Не битий не кричи, а битий не мовчи. (Наг.)
Коли не маєш кривди, то не жалуй ся, але коли скривджений, то не мовчи, бо сам будеш винен, що нїхто за тобою не впімне ся. Білор. Не битому нечего плакаць (Нос. 360) поясняє Нос. так, що плачем не докажеш своєї невинности; пояснене дуже натягнене.

5. Я в тім не битий. (Наг.)
Знач. не вчений, недосьвідний.

Біб. 1. Біб — попора хлїбови. (Дрог.) .. половина хлїба. (Наг.)
Біб займає важне місце в чиcлї знадобів селянської живности.

2. Біб — розпучи́-черево. (Дрог.)
Із оповіданя про стрічу риби з бобом, див. Риба.

3. Біб треба сїяти в пісний день, то в нїм не буде мух. (Наг.) ...в понедїлок... (Кол.)
Ассоцияция ідей ясна — біб обік борщу найважнїйша пісна страва селянина, значить, удає ся також тодї, коли його сїяно в пісний день. До пісних днїв у більшости сїльської людности, особливо жіноцтва, належить також понедїлок.

4. Всипали му як бобу. (Наг.)
Набили; про бійку символїзовану сипанєм у посудину див. Бити ч. 34.

5. Коли цвите біб, то тяжко за хлїб, а як мак, то не так. (Петр.)
Широко розповсюджена господарська примівка. Біб зачинає цвисти в початку червня, знач. у самий найтяжший передновок, а мак у другій половинї липня.

6. Лу́щити як біб. (Наг.)
Знач. бити палицею, щоб ляск ішов. Лущити має двояке значінє: теребити, обтрощувати тверду луску, і бити „з лу́ском“, гучно.

7. Ото му дав бобу! (Луч.)
Образово, зам. набив. Пор. висше ч. 4 і Ном. 3633.

Бігати. 1. Ану вибіга́ймо сї! (Наг.)
Знач. біжім на перегони, переносно: ану, хто з нас дужший, більше знаючий.

2. Бігає, як би му в задницю шило встромив. (Дрог.)
Про неспокійного, непосидючого чоловіка.

3. Бігає як кіт загоре́ний. (Ільк.)
Про непритаманного, нетямущого, що кидає ся сюди й туди без думки і пляну. Те саме у Поляків: Biega jako kot ogorzały (Adalb. Biec 3).

4. Бігає, як кіт з розщіпом на фостї. (Наг.)
Поганий звичай — мучити кота, начіплюючи йому на хвіст розщіп (поліно або скипку розколену з одного кінця, так що в розколину встромляє ся хвіст

і потім пускає ся звірину бігати) дав почин отсїй поговірцї про чоловіка, що кидає ся сюди-туди, притиснений якоюсь потребою і просить собі помочи.

5. Бігає як навіджений. (Наг.)

Навіджений — божевільний, опанований злим духом. В основі сего слова лежить „відь" в значіню злого духа; в такім значіню се слово й уживає ся на Підгірю, див. далї Відь. Із сего слова утворено також відь-ма, при чім „відь" зовсїм не те саме, що корінь „від" у відати, вість, від-від-ати і т. д.

6. Бігáй, куди тї ноги несут. (Наг.)

Коли хтось утїкає і не хоче стрічному сказати, куди і за чим біжить. Пор. німецьке Wander, Laufen 150. В скороговірцї: біяй або бьяй.

7. Бігáй на єдні нозї! (Наг.)

Знач. бігай і вертай швидко. Образ узятий із того, що простояти на однїй нозї можна тілько недовго. Ще Гораций писав про Люцілїя, буцім то сей поет писав свої вірші „stans pede in uno", стоячи на однїй нозї, знач. поспішно, недбало.

8. Бігáй на зломану голову! (Наг.)

Інтересна конструкция, зам.: бігай, щоб голову зломав. Пор. польське: Bieży, by miał szyję złomić (Adalb. Biec 7) і великор. Бѣжитъ сломя голову (Дик. 447).

9. Бігáй тай ноги на плечі бери! (Гнїдк.)

Жартливо: біжи і шануй ноги, немов би нїс їх на плечах, щоб міг швидше дійти до цїли.

Бігмати ся. 1. Ану забíгмай сї! (Наг.)

Бігмати ся — сказати „бігмé", инакше забожити ся.

2. Забігмаю сї сто раз не раз. (Наг.)

Сто раз не раз — стереотиповий зворот на означенє повної серіозности сказаного перед тим, див. далї Сто.

Бігме. 1. Бігмé! Бігме-ж-то-ну! (Наг.) Бігме Боже! (Яс. С.)

Звичайна формула божби. „Бігме" маб. скорочена формула присяги: Біг мене покарай, або Біг менї сьвідок. Пор. німецьке Bei Gott, сербське Бога мі!

2. Біг-не-бóже! (Наг.)

Перекрученє попереднього, коли хтось збрехав і хоче нїби забожити ся, але не серіозно.

Бігти. 1. Біжи, біжи, а на місци лежи. (Бібрка)

Насьміх над лїнивим, що раз у раз говорить: а побіжу там, а потім побіжу там і там, — а сам анї з місця.

2. Біжи, куди тї ноги несут! (Наг.)

Тїкай, куди бачиш, куди можеш пройти. Подібне, в значіню безцїльного ходженя, старохорв. Идемъ гди ме ноги носе (Гильф. 813).

3. Біжи, не обзирай сї! (Наг.)

Має також ширше значінє: роби не вагаючись і не збочуючи від мети.

4. Біжи тай під ноги диви сї. (Наг.)

Роби обережно, з увагою на можливі перепини.

5. Біжит, аж язик вивалив. (Наг.)

Знач. ледво дишучи, що сили.

6. Біжит, землї не дотикає сї. (Наг.)

Про коня, що чвалає що духу.

7. Біжит як гінчий пес. (Наг.)

Коли хтось ходить не оглядаючись, занятий виключно чимсь одним. Пор. польське: Bieży jak chart (Adalb. Biec 1); нїм. Wander, Laufen 168.

8. Біжит як на солонéц. (Кольб.)

Солонец — місце де випливає солоне жерело, приваблює до себе всю звірину. Говорить ся, коли хтось поспішає десь на ласу гостину або за яким дешевим зиском.

9. Біжит як пес пішки до млина. (Добрівл.)

Себ-то: не дбаючи про невигоду поспішає туди, де можна здобути якусь користь.

10. Біжить, як швець з чобітьми на торг. (Ільк.)

Щоб попередити иньших. Те саме у Поляків, Adalb. Biec 15. Пор. нїм. Wander, Laufen 173.

11. Великі річи, що не можу бічи! Он та стара, тай то не могла. (Тереб.)

Жартливо, коли хтось щось повинен був зробити, а не зробив.

12. День біжит, день лежит. (Лучак.)

Про циганську кобилу, що привикла перекочовувати з місця на місце з довшими перестанками. Також про чоловіка непривичного до затяжної, систематичної працї.

13. День біжит, три дни лежит. (Наг.) Три дни... а день... (Печен.)

Про хоровитого, слабосилого чоловіка, що троха поробить, а потім мусить се відхорувати.

14. Єден біжит, другий лежит. (Наг.) Єдно... друге... (Наг.)

Про недібрану пару або спілку, де одно роботяще, друге лїниве.

15. Забіг у безвісти. (Наг.)

Коли хто біжить без огляду на дорогу або на мету; пропав.

16. Не забігай на перед! (Наг.)

Коли хтось у оповіданю або при якій роботї хапає ся поперед иньших, оминає якісь важні деталї і поспішає до кінця.

17. Перебіг бим го на гладкім. (Наг.)

Знач. перегнав би на рівнім, а в ширшім значіню: перевисшив би при рівних шансах.

18. Побіг вітра здоганьити. (Наг.)

Побіг до неозначеної, неможливої мети, взяв ся до безхосенного дїла.

19. Тре сї набігати, заки повбідати. (Наг.)

Знач. треба натомити ся, поки здобути якусь користь.

Біглий. 1. Біглому єдна дорога, а погонцеви десять. (Гнїдк.)

Хто тїкає, той іде одною дорогою, а хто гонить за ним, а не знає, куди він утїк, перед тим богато доріг і не звісно, на яку йти.

Біда. 1. Без біди не вмерти. (Колом.)

Себ-то: кождий умирає набідувавши ся; нїчиє житє не минає без біди.

2. Без біди сї тут не обійде. (Наг.)

Біда тут у значіню: клопіт, сварка, бійка. Пор. моск. Быть бѣдѣ.

3. Біда аж боком лїзе. (Наг.)

Уявлено біду в видї списа або загалом якоїсь болячки. Пор. Ном. 2225.

4. Біда без дождж у росте. (Карл.)
Дождж потрібний для росту збіжя; коли нема дождж у, то збіже не росте, але в міру того збільшує ся хліборобська нужда. Загальнійше: для зросту біди не треба користних обставин, вона при всяких виросте.

5. Біда би тї вкрила! (Наг.)
Проклятє. „Біда" тут уявлена як якийсь елемент (маб. як вода), що накриває чоловіка з головою.

6. Біда біді кумою. (Ур.)
Одно лихо звичайно вяже ся з другим.

7. Біда біді на слободі. (Ільк.)
Біда нездалому, неробучому, нещасливому навіть на слободі, тоб-то навіть у такім положеню, де иньші дорабляють ся, зглядно дізнають усяких полегкостей. Див. Ном. 2216; пор. укр. Нема слободи без біди. (Ком. 65).

8. Біда біду мучит, як нема що. (Комар.)
„Біду" в значіню бідного або злого чоловіка. Коли лихо не може вчепити ся доброго, то чіпляє ся подібного до себе.

9. Біда біду перебуде: єдна мине, десїть буде. (Наг.)
Перше „біда" тут ужите загально в значіню заперечення: нїхто біди не перебуде, пор. далї ч. 18. Див. Ном. 2165. Те саме у Білорусів: Человѣкъ одну бѣду перебудзець, а дзесяць ихъ прибудзець (Нос. стор. 464).

10. Біда біду підганьиє. (Наг.)
Ще одно лихо не минуло, а вже друге настигає. Пор. Ном. 2166; польське Bieda biedę goni (Adalb. Bieda 94); словацьке Bieda biedu nahāňa (Zátur. XII, 107); великор. Дик. 435.

11. Біда біду породила, а біда — чортова мати. (Петр.) ...біду... (Ільк.)
Та сама думка про причиновий звязок злого висловлена в привичній для народньої уяви ґенеальоґічній формі. Пор. Чуб. Біда 16; Ном. 2159; польське Bieda biedę porodziła, a biedę czart (Adalb. Bieda 2).

12. Біда біду породила, а біди і чорт не возьме. (Ільк.)
Говорить ся про безперервність клопотів у людськім житю: одно лихо родить друге; нове настає, а старе не гине.

13. Біда біду тримає. (Ільк.)
Одно зло держить ся другим. Див. Ном. 2163; пор. слов. Béda bédě ruku dáva (Zátur. XII, 107).

14. Біда біду тьигне (Наг.)
Одно зло тягне за собою друге. Пор. Ном. 2160 і старохорв. Єдно зло друго потеже (Гильф. 685).

15. Біда, бодай моци не мала! (Наг.)
Звичайна примівка, коли згадує ся біду — очевидно персоніфіковану в подобі злого демона, який при згадці про него може причепити ся до чоловіка.

16. Біда все бідою. (Пужн.)
Значінє двояке: 1) лихе, погане все лишить ся лихим; 2) нещастє хоч і як невелике, всеж допікає чоловікови. Пор. оповіданє на сю тему Етн. Зб. VI, 11...

17. Біда встиду не знає. (Наг.)
В злій пригоді чоловік мусить робити таке, чого б у иньшім разї стидав ся. Ту саму думку висловлює німецька приповідка, Wander I, 139 (Armuth 2...

Те саме в латинськім Non habitant una pudor et fames (Quintilianus, Declamat. XII, cap. 8) і середньовікове: Ex veteri more pauper caret ecce pudore, див. Beb. 205; Simr. 7583.

18. Біда го носит. (Наг.)
Знач. ходить у нещасливу пору, приходить туди, де його непотрібно. Пор. польське: Bieda go wszędy nosiła (Brzoz. Bieda 2).

19. Біда го там знає! (Наг.)
Сердито, зам. нїхто не знає.

20. Біда глупости сусїд. (Гнїдк.)
Через дурний розум чоловік звичайно впадає в біду. Те саме у Словаків Bieda hlúposti súseda (Zátur. X, 93) і у Великор. Дик. 437.

21. Біда гроші родит (Гнїдк.)
В нещастю чоловік мусить десь-відкись роздобути потрібні гроші.

22. Біда жертів не знає. (Наг.)
Те саме висловляє Німець: Noth kennt keinen Spass, див. Wander III, 1060, (Noth 350).

23. Біда за бідою ходит. (Гнїдк.)
Значінє двояке. Або: за одним лихом набігає друге, абож: на бідного чоловіка ще й нова біда валить ся. Пор. польське: Bieda za biedą się wlecze (Adalb. Bieda 17).

24. Біда з бідов, а без біди ще гірше. (Наг.) ...з бідою, без... (Лім.)
Говорить ся про лихого наймита, недобру жінку або загалом челядину: лихо з нею, а без неї ще гірше. Пор. польське: Bieda z biedą, a bieda i bez biedy (Adalb. Bieda 103).

25. Біда з бідов: нї висїяне, нї вйопалане. (Наг.)
Про сварливого, незгідливого чоловіка, що любить усе говорити та робити на перекір.

26. Біда з бідов побере сї тай нужду сплодит. (Наг.)
Коли бідний побере ся з бідною, то дїти звичайно сходять на нужду. Подібно у Турків: Двоє голодних плодять жебрака (Osm. Spr 9).

27. Біда з бідов тай лихо. (Кольб.)
Зітханє чоловіка, якому докучила недобра жінка або челядина.

28. Біда з бідою ходить. (Ільк.)
Лихо не приходить нїколи само одно, але з иньшими в купі. Пор. чеське Nehody řadem chodivaji (Čelak. 155).

29. Біда і в день не спит. (Луч.)
А в ночи й поготів. Знач. коли будь наскочить на чоловіка.

30. Біда і царські пороги не минає. (Гнїдк.)
Від біди нїхто не забезпечений. Пороги — символь дому, житла, див. далї Поріг.

31. Біда красит, як кипяток рака. (Гнїдк.)
Іронїчно. Варений рак хиба тим красний, що червоний; чоловік у біді хиба тим, що з плачу почервонїють очи. Загальнійше Чуб. Лихо 2: Лихо нїкого не красить і Ном. 2102: Біда...

32. Біда май, біда не май. (Гнїдк.)
Хто має, мусить давати, платити, боронити свого майна; а хто не має, мусить турбувати ся шматком хлїба.

33. Біда мене найшла. (Лібух.)

Про біду як про особу говорить ся дуже часто, в значіню грецького *κακοδαίμων*.

34. Біда моя над бідами. (Цен.)

Для кождого його горе найтяжше, найбільше дошкульне між усіми — чужими.

35. Біда на гладкі дорозї надибле. (Городен.)

Чоловік наскочить на лихо там, де його найменьше надіє ся.

36. Біда на престолї, коли нема нічого в студолї. (Ільк.)

Престіл — символь високої почести. Самі почести без матеріяльного достатку не забезпечують чоловіка від турботи і горя.

37. Біда на сьвітї як в зимі, так в лїтї. (Замул.)

Злі пригоди не привязані до пори року, йдуть тягом.

38. Біда не дуда, куди йде, то реве. (Петр.)

Дуда — музикальний інструмент, отже зроблений для забави і веселости; біда навпаки заставляє ревти, плакати та кричати. Те саме порівнанє, але в иньшім звязку, в укр. Біда не дуда: як стане дуть, то аж сльози йдуть (Ном. 2193) і поль.: Bieda nie duda, piszczy u niej i grajek (Adalb. Bieda 9); ще иньше в старомоск. Беда не дуда: играть не умѣетъ, а покинуть не смѣетъ (Сим. 366).

39. Біда не жерт. (Наг.) ...не жертує (Наг.) ...не на жерти. (Наг.)

Значінє двояке: а) лихо — річ серіозна, жартами його не збудеш ся; б) отсе лихо (в специяльнім випадку) не мале, його не слїд легковажити.

40. Біда не згине. (Бар.)

Кожде поколїнє має і буде мати свою біду.

41. Біда не знає приказу. (Ільк.)

Лихо не піддаєть ся людській волї. Див. Ном. 2204. Майже дословно з німецького: Noth kennt kein Gebot (Simr. 7559).

42. Біда не каже „гой“, но все „йой“. (Гнідк.)

Себ-то заставляє чоловіка не танцювати, а стогнати та сумувати.

43. Біда не питає лиха. (Яс. С.)

Себ-то не зважає на лихі, прикрі обставини, змушує чоловіка бороти ся з ними.

44. Біда не радість. (Цен.)

Звісно, для того, кого вона постигла.

45. Біда не спит. (Мінч. Петр.)

Не спочиває; нема перерви в лихих пригодах, раз на сего находять, то знов на иньшого. Пор. старохорв. Іуда не спи (Гильф. 786) — Іуда в знач. лихого демона!

46. Біда не спить, але по людех ходить. (Ільк.)

Близше специфікована та сама думка, що і в попередній. Див. Ном 2152.

47. Біда не ходить по лїсїх, але по людьох. (Ільк.) ...по лїсї. . (Мінч.)

Народнє думанє — антропоцентричне; ми знаємо, що „біда“, себ-то боротьба за істнованє — одно з основних явищ у всїй органїчній природї. Те саме у Поляків: Bieda po ludziach chodzi, nie po lasach (Brzoz. Bieda 4); у старор. Беды ходятъ по людемъ, а не по лѣсу (Сим. 214); білор. Нос. 268 (Бѣда не по лѣсу, а по людзямъ ходзиць); великор. Дик. 439, 1394.

48. Біда нїколи сама не ходит. (Городен.)

Думка про звязок найріжнїйших обставин у кождім специяльнім фактї: те, що видавало ся одним лихом, при близшім оглядї оказує ся цїлим рядом лихих обставин. Пор. польське Bieda rzadko sama jedna przychodzi (Brzoz. Bieda 5); великор. Дик. 434, і німецьке Wander I, 10 (Abenteuer 1) і III, 1046 (Noth 52). Зрештою думка дуже давня; у Евріпіда читаємо (Troas дія III): *ἐπί δ' ἄλγεσιν ἄλγεα κεῖται* (А горе лежить коло горя, E. Rot, 385); латинське Nulla calamitas sola і схожі з ним нїм. та иньші див. Beb. 372; старохорв. Н' єдно зло само не додзе (Гильф. 1691); новогрецькі і иньші див. Krumb. 123.

49. Біда сама не ходит, але десять за собою водит. (Братк.)

Та сама думка, що в попереднім, зо специфікацією на конвенціональнім числї десять. Пор. французьке Un mal attire l' autre (E. Rot. 385); Krumb. 123; Дик. 77 і далї ч. 102, 103 і 159; хорв. Svaka tuga samodruga (Čelak. 155); Wander VI, 1441 (Unglück 85, 183).

50. Біда старша, як роскіш. (Явор.)

Роскіш рідко буває, а біда дуже часто; старша значить тут „copiosior“, а не „senior“. Чи має ся приповідка деколи й часове значінє, себ-то, що бідність, низьке, пригноблене положенє — се первісний стан чоловіка, з якого він тільки звільна добиває ся до лїпшого — не можу сказати.

51. Біда, та що робити! Треба біду тїшити, чень і бідї колись конец буде. (Колом.)

„Біду тїшити“ образово, замісь: потїшати себе в бідї, не тратити доброго настрою. Що до закінченя, то пор. польське: Każdej biedzie koniec przyjdzie (Adalb. Bieda 108); Wand. IV, 1450 (Unglück 295).

52. Біда тобов темлює. (Наг.)

Темлювати (у Желех. нема) — кидати, шибати. Говорять, коли хтось лїз десь на вишку і впав, або загалом ходячи необережно звалив ся з ніг, ударив ся або вдарив иньшого, і ще загальнїйше, коли хтось без потреби мішає ся в несвоє дїло, являє ся в місцях, де його зовсїм не треба.

53. Біда учит розума. (Гнідк.)

Біда тут у значіню: досьвід, гіркий досьвід. Те саме у Поляків Adalb. Bieda 1; та сама думка у Вергілія (Georgica I, 146): Multa docet duris urgens in rebus egestas (В важких пригодах богато навчає прикрий недостаток). Нашому „біда“ відповідає тут: бідність; в тім самім значіню середньовікові й пізнїйші латинські й нїмецькі приказки див. Beb. 207 (стор. 59 і 314). Близше до нашого турецьке: що біда, то порада (Osm. Spr. 189) і нїм. Wand. IV, 1439 (Unglück 43).

54. Біда учить хліба. (Ільк.)

Елїптично зам. добувати хліба. Троха инакше, жартливо у Поляків: Nauczy bieda pierogów jeść (Adalb. Bieda 112) і нїм. Noth lehrt Pfannkuchen essen, див. Wander III, 1055 (Noth 241).

55. Біда чоловіка і на печи найде. (Комар.) ...і в хатї... (Карлів)

Від злої пригоди нема нїде забезпеки. „На печи“ — пайзахистнїйше, найтеплїйше місце в хатї. Те саме у Поляків, див. Brzoz. Bieda 1.

56. Біда чоловіка найде, хоч і сонце зайде. (Ільк.)

Себ-то: і без соняшного сьвітла. Знач. нїколи не вважай себе зовсїм забезпеченим перед лихом. Пор. словацьке Bieda človĕka najde, choc aj slunko zajde (Zátur. XII, 107); Wand. IV, 1448 (Unglück 230).

57. Біда як булка на столї. (Бортн.)

Знач. готова, очевидна, безсумнївна. Пор. Wand. IV, 1448 (Unglück 246).

58 Біда як дуда: куда йде, то реве. (Ільк.)

Себ-то: дає сама про себе знати. В иньшім значіню порівнанє біди з дудою див. ч. 38 а також білор. Бѣда якъ дуда: станешь дуць, слезы сами йдуць (Нос. 268).

59. Біди і грім не забє. (Ільк.)

Може мати двояке значінє: а) Лихо (in abstracto) не згине від грому; б) злого чоловіка грім не забє

60. Біди не велика річ напитати. (Луч.) ...не тьижко... (Наг.)

Напитати не має тут значіня сьвідомо-діяльного, бож умисно біди ніхто собі не шукає. Треба розуміти се так, що в кождій людській діяльности не трудно дійти до непожаданого лихого наслідка. Пор. Wand. IV, 1457 (Unglück 249).

61. Біди не купити. (Гнїдк.)

Знач. і за дармо приходить, легко набігає. Пор. нїм. Unglück ist wolfeil, Wand. IV, 1448 (Unglück 249).

62. Біди не мож ся збути. (Гнїдк.)

Годї від неї увільнити ся. Пор. словацьке: Čo kde budeš, biedy nikde nepozbudeš (Zátur. X, 140).

63. Біди не розповісти. (Пужн.)

Себ-то: всїх лихих пригод, що звичайно творять канву індівідуальної історії чоловіка. Пор. Етн. Зб. VI. 174; Ном. 3948; пор. кашубське Wôn sę wó swóji biédze nimòże nagadac (Adalb. Bieda 89).

64. Біди не треба шукати, бо сама прийде до хати. (Замул.)

Навіть на такого чоловіка, що „не шукає біди“, знач. не напасний, не сварливий, не кривдить иньших, находить зла пригода Пор. старохорв. Не зови зла, єр и само доходи (Гильф. 1946); Wand. IV, 1446 (Unglück 191); Čelak. 156.

65. Біди нї продати, анї проміняти. (Ільк.)

Що на кого впаде, мусить сам перетерпіти і сам своєю силою перебороти.

66. Біди си на мнї шукаєш? (Наг.)

Ремонстрация напасникови і заразом погроза, що „у мене знайдеш собі не користь, а біду“. Пор. Wander I, 806 (Elend 20).

67. Бідо-ж моя нещіслива! (Наг.)

Зітханє — плеонастичне, бо щасливої біди ще нїхто не зазнав. Перейшло і в сьпіванку:

Бідко-ж моя нещяслива, бідко-ж моя, бідко:
Думав: буду олїй їсти, — няй же го їсть дїдько! (Лол.)

68. Бідонька́ якась мене сї вчепила. (Наг.)

Про горе, що невідступно мучить чоловіка. Пор. висше ч. 33.

69. Біду-м собі купив за свої гроші. (Наг.)

Коли чоловік власною працею, власним коштом придбав щось таке, що йому причинює клопоту, прим. нездалу скотину або що. Пор. пісню, де жінка жалує ся на те, що власним посагом придбала собі нелюбого чоловіка:

Біду-м собі купила та за свої гроші:
Кажут біду любити, біда не хороший. (Голов. Пѣсни II. 469.)

У Білорусів: Хворобу собѣ купивъ за свое гроши (Нос. 452), пояснено на біль голови після перепою.

70. Біду на голову там найдеш, а не поміч. (Наг.)

Згірдно: не найдеш нїчого, дарма шукати. У Білор. Взявъ кабалу на свою голову (Нос. ст. 270).

71. Біду свари, біду ганьби і бий і на біду весь ліс виломи, то біда все бідов. (Пужн.)

„Біда“ в значіню непокірної, злої, лїнивої людини. Пор. Ет. Зб. VI, 33.

72. Більше біди, як лободи. (Пост.)

Чи не було тут первісно „слободи“? Та і в тій формі приповідка має добре значінє. Нераз із за марниці приходить до сварки і клопоту.

73. Бодай сї тобов біда вдавила! (Наг.)

Проклятє: щоб ти пропав! Біда уявлена в формі якоїсь прочвари.

74. Бодай ти біда була! (Наг.)

Проклятє: бодай тобі лихо було!

75. Бодай тї біда взьила за старий довг! (Наг.)

Дуже інтересна персонїфікация біди в формі старого лихваря.

76. Бодай тя біда взяла! (Лол.)

Проклятє, пор. ч. 75.

77. Буде біді конець, як нас не стане. (Лучак.)

Буде добро, але ми його не дождемо.

78. В біді пізнавай приятеля. (Збар.)

Загально розповсюджена приказка, пор. старор. Другъ вѣренъ въ напастехъ познавается (Сим. 72); нїм. Wander III, 1047 (Noth 76); I, 143 (Armuth 66); IV, 1445 (Unglück 162); лат. у Еннія: Amicus certus in re incerta cernitur і покревні з сим див. Wahl I, ст. 68; Haller II, ст. 13.

79. Вези біду й до Кракова, буде біда єднакова. (Гнїдк.)

Значінє двояке: а) іди й до Кракова (загалом у якусь далеку чужину), то й там знайдеш таку саму біду, як дома і б) вези злого, нездарного чоловіка в иньший край, у велике місто, він усе буде однаковий. Пор. Adalb. Kraków 2; Нос. 454.

80. Вже му, видно, йшло на біду. (Наг.)

Сказано про скотину, що дуже гарно росла й годувала ся, а потім звелась нї на що; те саме про гарну, розумну дитину, що вмерла малою.

81. Виймив го з біди. (Наг.)

Знач. допоміг йому, виратував його. Пор. Wander III, 1060 (Noth 360).

82. Вилабудав сї з біди. (Наг.)

Видобув ся з тяжким трудом із лихого положеня. Пор. Wand. IV, 1458 (Unglück 493).

83. Вилїзь бідо з біди! (Сор.)

Двояке значінє: а) пародия екзорцизму, отже щось подібне до євангельського: „повелѣваю ти, душе нечистый, изыди изъ нея“, або б) жартлива апострофа до якогось бідолахи, щоб ратував ся зі свого нещастя. В першім разї „бідо“ значило би стілько, що „чорте“ (в тім значіню се слово уживає ся дуже часто, див. висше ч. 11, 15), а в другім значило би бідного чоловіка або загалом чоловіка, до якого обертають ся з певним співчутєм змішаним із маловаженєм.

84. Від біди не втечеш. (Наг.)

Злої пригоди не вбережеш ся. Пор. моск. Ат биды ни уйдьош. (Дик. 213); Wand. IV, 1440 (Unglück 64, 215).

85. Відбивай біду на бік на якийсь час! (Дидв.)

Себ-то: не турбуй ся, забувай про клопоти.

86. Від чого біда? (Гнідк.)

Значить стількож, що: на те й лихо, памятай про потребу боротьби з ним.

87. Він біди не знає. (Наг.)

Говорять про гордого, нелюдяного, твердосердого чоловіка. Пор. нім. Wander III, 1060 (Noth 366).

88. Він є на біді, на великій. (Лім.)

Себ-то: він тепер у тяжкій пригоді, в горю. Анальоґічну нім. поговірку див. Wander III, 1060 (Noth 372).

89. Впав у біду, як курка в борщ. (Ільк.)

Нема йому виходу, горе зовсім перемогло, зломало його. Див. Ном. 2222.

90. Всюди біда, лиш там добре, де нас нема. (Ільк.)

Звісне еґоцентричне розуміне сьвіта: те тілько лихо, що мені долягає, знач. де мене нема, там і лиха нема.

91. Годи біді, як самій собі. (Берез.)

Значінє двояке залежне від знач. слова біда: а) догаджай якійсь недобрій, неспокійній людині; б) в нещасливім випадку мусить чоловік задля того лиха робити, дбати, пильнувати так, як би нераз не робив для себе, для своєї приємности.

92. Дай Боже біди, а гроші будут. (Лев. Ільк.) ...біду... (Залісє)

В біді чоловік мусить добути гроші, хоч нераз і з такими жертвами, яких би не поніс у нормальних обставинах. Пор. висше ч. 21.

93. Де-сь, бідо, була? — Тебе-м шукала. (Доброс.)

Значінє подвійне: або чоловік промовляє добродушно-жартливо чи сердито до якоїсь близької людини, з якою довго не міг здибати ся, або образово представлено момент, коли чоловік попадає в нещастє, якого не надіяв ся, та яке з давна грозило йому. Пор. новогрецьке: „Бідо, де йдеш? — До дому артиста.“ Wand. IV, 1450 (Unglück 296)

94. Десь сї всьи біда на мене злїзла. (Наг.)

Говорить у розпуці чоловік, якого постигає лихо з ріжних боків. Пор. Wand. IV, 1457 (Unglück 462).

95. До біди доріг богато, а від біди й стежки нема. (Корч.)

Найріжнїйші занятя і дїла можуть довести до нещастя, з якого вихід дуже трудний.

96. До біди найде ся все й прибідок. (Луч.)

До одного лиха приторочить ся й друге, хоч би й меньше.

97. До біди не далеко. (Наг.)

Знач. її все можна надіяти ся. Див. Ном. 2183; Wand. IV, 1447 (Unglück 209).

98. До біди обизви сї, то скаже: „Писок маєш“, а мовчи, то скаже: „Ци вже й говорити не вмієш?“ (Наг.)

До біди, знач. до напасливого, невгідливого чоловіка; такому все недогода. „Писок маєш“ — еліптично, scil. великий рот маєш, ти балакучий, сварливий.

99. Довів го до біди. (Наг.)

Себ-то: до бідности, до нещастя, пор. Wander III, 1060 (Noth 362).

100. Дочекаєш сї біди на голову. (Наг.)

Коли хтось висловлює надію на якусь непевну поміч.

101. Ет, біда! (Мінч.)

Сердита відповідь на питанє: Як там у вас, чи гаразд?

102. Єдна біда не дасть ся в знаки, аж як ся десять до купи злїзе. (Луч.)

Русин так привик до лиха, що одно само йому немов і байдуже. Пор. Čelak. 155.

103. Єдна біда не докучит, аж ся десять злучит. (Гнїдк.)

Див. попереднє. Пор. Ном. 2191; Ком. 60; Wand. IV, 1441 (Unglück 85).

104. За бідою не шукав, сама прийшла. (Доброс.)

Лихо приходить ненадїйно, сам чоловік не знає, відки.

105. Зайди си з бідов, біди сї не збудеш. (Наг.)

Себ-то: зчіпи ся, зтоваришуй ся з поганим чоловіком, то й не позбудеш ся клопоту. Пор. Wand. IV, 1445 (Unglück 168).

106. Зачепив біду. (Наг.)

Почав розмову або що з лихим, сердитим чоловіком і набрав ся від него лайки або побоїв.

107. Зачепи си біду, то з нев не дійдеш ладу. (Колом.)

Пор. висше ч. 105 і 106.

108. З біди не вмре, з роскоши жити не буде. (Явор.)

Знач. і біда і роскіш у житю минають, перебувають ся, не творять основи житя.

109. З бідою найдеш, а не поділиш ся. (Залісє)

З лихим, завидющим чоловіком і користь не на користь виходить.

110. Здибле чоловіка біда на гладкій дорозї. (Лучак.)

Несподївано попадає чоловік у нещастє. Пор. висше ч. 35.

111. З єднов бідов, як з ріднов сестров. (Наг.)

Scil. можна жити, погодити ся. Та звичайно чоловікови докучають ріжні лиха.

112. Зійшов на біду. (Наг.)

Знач. збіднїв, звів ся нї на що. Пор. Wander III, 1059 (Noth 372).

113. З сьвітною бідою. (Гнїдк.)

Значінє не зовсїм ясне. Слова „сьвітний“ у Желех. нема. По значіню його треба виводити від „сьвіт“, пор. всесьвітний, — отже: з бідою з усего сьвіта, привселюдною, загальною.

114. З тьижков бідов. (Наг.)

Еліптично, дод. зробив або пішло се з великими трудностями, на силу. Пор. Wander III, 1060 (Noth 374).

115. Іди до біди, до тьижкої! (Наг.)

Відчепи ся, згірдно. Пор. нім. Dass dich die schwere Noth! Wander III, 105 (Noth 357).

116. Іди, йди, не шукай си біди! (Наг.)

Не зачіпай, бо буде біда. Пор. білоруське: Не шукай бѣды, бѣда сама цебе найдзець (Нос. ст. 380); пор. Ном. 2180.

117. Коби біда, а гроші будут. (Луч.)

Пор. висше ч. 92.

118. Коби так о що, як о біду. (Наг.)

Scil. трудно. Всяке добро здобуває ся тяжко, а біда легко.

119. Коби хрестїнин свою біду знав, то би в нїй нїколи не бував. (Наг.) ...то би ї на сто миль обминав. (Наг.)

Стеріг ся б наблизитись до того місця. Говорять, коли когось у несподіваній місці (прим. у гостині, на ярмарку) спіткає якесь лихо.

120. Коби чоловік свою біду знав, то би її зараз очи вибрав. (Наг.)
Знач. запобіг би їй, учинив би її нешкідливою.

121. Кого ся біда вчепить з ранку, того держить ся аж до останку. (Ільк.)
Кому нещастить ся в молоду, той і до смерти не зазнає добра. Пор. польське: Komu bieda z ranku, to i do ustanku (Adalb. Bieda 110); Wand. IV, 1452 (Unglück 348).

122. Кого ся біда вчепить, того ся тримає і руками і ногами. (Ільк.)
Хто раз попаде в нещастє, тому вже тяжко позбути ся його наслідків. Див. Ном. 2170. Пор. польське: Jak się bieda uczepi, to jej i kijem nie odpędzisz. (Adalb. Bieda 42).

123. Кождий свою біду знає. (Наг.)
Відповідають на влазливі питаня: а що вам таке, чого зажурились? Те саме нім. Wander IV, 1446 (Unglück 177).

124. Кождому своя біда в голові. (Наг.)
Кождий своїм лихом турбує ся. Те саме у Поляків: Każdemu swoja bieda w głowie (Adalb. Bieda 109); Wand. IV, 1441 (Unglück 75).

125. Коли біда найбільша, то поміч Божа найблизша. (Терноп.)
Загально розповсюджена думка, пор. нім. Wenn die Noth am grössten, ist Gottes Hilfe am nächsten, Wander III, 1058 (Noth 317), або: Je grösser Noth, je näher Gott (Simr. 7585); в загальнїйшій формі у Словаків: Kde bieda veľká, tam pomoc blizká (Zátur. IX, 103); близше до нашого чеське: Když je nouze největši, bývá pomoc boži najbližši (Libl. 58).

126. Коли біда, не йди до Жида, але до сусїда. (Петр. Кобр.)
Сусїд — найблизший, так сказати, природний поратівник у біді. Пор. польське: Kiedy bieda, do sąsiada (Adalb. Bieda 55 і дословно схожий з нашим варіянт у дод. на стор. 666); Čelak 412.

127. Коли біда, то й плач не поможе. (Ільк. Петр.)
Поможе тілько подвоєна енерґія, дїяльність та зарадність. Те саме в польськім, див. Adalb. Bieda 107.

128. Кому біда, а людям сьміх. (Тереб.)
Не всяка зла пригода збуджує загальне співчутє; буває й так, що збудить насьміхи та кпини. Див. Ном. 2350. Подібне білор. Чужая бѣда людземъ смѣхъ (Нос. 467); те саме у Поляків, див. Adalb. Bieda 27, 64.

129. Котрóй біду знає, то той не фіґлює. (Крех.)
Себ-то: не піднимає на сьміх иньшого, що впав у біду. Пор. Wander III 1059 (Noth 343): Wer selber war in Noth, reicht gern dem Hungrigen Brot.

130. Куди піду, то все біду знайду. (Замул.)
Говорить про себе тзв. Pechvogel, якому і найкористнїйші обставини виходять на зле.

131. Ляда біда чоловіка удре́. (Ільк.)
Звичайно говорять про дрібних урядників, возних, писарів і т. и., що користуючись прикрим положенєм або потребою селянина бажають видусити від него якусь дачку для себе. „Біда“ згірдно: непочесний, неважний чоловік.

132. Малу біду сховає і за пазуху, а великої не впхає і в міх. (Мшанець)
Знач. мале лихо перебуде чоловік і не говорячи про него нікому, а велике доходить до відома всеї громади.

133. Ми вже відав у біді до віка будемо мешкав. (Крех.)
Вислов безнадїйности бідного чоловіка, що не бачить можности лїпшої будущини.

134. На біді будеш, на великій. (Лімна)
Таким поступуванєм дійдеш до великого лиха. Пор. висше ч. 88.

135. На біду-м сї вродив. (Наг.)
Говорить бідний. Пор. Wand. IV, 1458 (Unglück 481).

136. На біду не богато треба. (Яс. С.)
Scil. заходу, стараня; найменьша нагода може її спровадити.

137. На біду не ціпом молотити. (Наг.)
Себ-то: не треба тяжко працювати, навпаки, чим лекше собі поводиш ся, тим певнїйше вона прийде.

138. На біду як на гору кладе ся. (Гнїдк.)
Значінє не ясне менї. Звичайно на гору не треба ще й класти, бо вона й без того висока. Фраза „кладе ся на біду“ значить те саме, що „йде на біду“ (пор. ч 80), щось призначене на нещастє. Виходило би (в порівнаню з ч. 80) значінє: коли чоловік має впасти в біду, то перед тим йому щастить ся, так немов би піднимав ся на гору, щоб потім тим глубше і тяжше впасти. Пор. укр. Коли б так на гору, як на біду (Ном. 2189).

139. На-в-пів з бідов то зробив. (Наг.)
Знач. ледво не ледво, неохітно, навпів присилуваний.

140. Най ті біда озьме! (Наг.)
Проклятє, пор. Wander IV, 1060 (Noth 357).

141. Напитав собі біди. (Наг.)
Власними заходами надбав собі лихо, самохіть ускочив у біду. Пор. висше ч. 60.

142. Научить біда ворожи́ти, коли нема що в губу вложити. (Ільк.)
Бідність учить промишляти. Оповіданє про те, як бідна баба стала ворожкою, див. Житє і Слово II, 359. У воронїжських Великорусів подібно: Быть варажыть, када не́чыва в рот палажыть (Дик. 713); те саме у Поляків (Adalb. Bieda 75).

143. Научит біда по́пити, коли ся нема чого вхопити. (Петр.) Навчит ...як нема що... (Тереб.) ...як сї нема чого... (Наг.)
Натяк на бідний стан давнїх попів, що жили з ласки громади. Значінє: біда примушує чоловіка промишляти про себе, давати собі раду, щоб не терпіти голоду. Те саме Ном. 2199. Дословно з руського перекладено у Поляків: Nauczy bieda popić, kiedy niema czego chopić (Adalb. Bieda 74). Думка, що бідність учителька всяких хитрощів, часто висловлювалась ще в старовину, пор. грецьке: *Πολλῶν ὁ λιμὸς γίνεται διδάσκαλος* (Бідність учитель усякої всячини), або, як каже Теокріт: *Ἁ πενία, Διόφαντε, μόνα τὰς τέχνας ἐγείρει* (бідність сама збуджує всякі штуки, див. Beb. 206, стор. 58 і 312); пор. середньовічний вірш: Artes atque dolum tenuis vestigat egestas (Tunnic. 90); пор. нім. Noth lehrt einen Bären tanzen і аналоґічні Simr. 7567—7571; Wander III, 1054 (Noth 223—245).

144. На чиюсь біду я там прийду. (Кол.)
Погроза. Говорив чоловік, коли йому донесли, що в коршмі бють його свояка.

145. На що ти біди на здорову голову? (Наг.)
Пощо шукати зайвого?

146. Не вийдеш з біди, як камінь з води. (Гнідк.)
Знов образи „біда" і „вода" переплітають ся; вийти з біди, увільнити ся від лиха, уявлено як вивинути з води. Пор. Ном. 2157.

147. Не дай Боже помалу на біду сходити! (Луч.)
Жартливо, зовсїм не з тою думкою, що лїпше від разу впасти в нещастє.

148. Не забагай біди! (Луч.)
Коли хто захочує чогось такого, що грозить небезпекою або втратою.

149. Не зазнавши біди не буде добра. (Ільк.)
Хто зазнав біди, вміє шанувати добро, значить, не зазнавши лиха не зуміє вдержати добра. Пор. нїм. Wer nicht gesteckt in Noth, weist nicht, wie schmeckt der Sorgen Brot, див. Wander III, 1059 (Noth 338).

150. Не зачіпай біди, най біда щезає. (Луч.)
Говорять про сварливого, напасливого чоловіка, з яким не добре входити в дїло, анї навіть у розмову. Пор. Wand. IV, 1445 (Unglück 151).

151. Не з біди му сї діє. (Наг.)
Нїщо йому не долягає, то й може гордувати та коверзувати.

152. Нема більшої біди над лихі сусїди. (Гнідк.)
Як добрий сусїд — велике добро, так навпаки злий — велике лихо, пор. висше ч. 125, а також Сусїд.

153. Не могла біда на нашу хижу сїсти, та сїла на сусїдову. — Цитте, дїти, цитте, чей уна ще на нашу сяде. (Мшан.)
Гумор лежить у ріжнороднім значїню слова „біда". Приказка взята з оповідання про те, як у гірське село залетів бузько (там вони рідкість) і сїв на одну хату, а сусїдські дїти почали плакати, чому не сїв на їхню, див. Етн. Зб. VI, 73.

154. Не могла мя біда минути. (Гнідк.)
„Не могла" не в значїню „мусїла", а в значїню жалю: чому не минула?

155. Не тьижко з бідов у біду впасти. (Наг.)
З поганим чоловіком легко прийти до сварки, бійки або иньшого лиха.

156. Не тьижко на біду зійти. (Наг.) ...до бійди прийти. (Наг.)
Знач. збіднїти, звестись нїнащо, або впасти в нещастє дуже легко.

157. Нїхто не знає, де го біда спіткає. (Наг.) ...чекає. (Цен.)
Нїде чоловік не забезпечений від лихої пригоди. Пор. висше ч. 119.

158. Нїхто чужої біди не знає. (Наг.)
Себ-то: не може відчути чужого лиха так як своє.

159. О біду не трудно. (Ільк. Петр.) ...не тяжко. (Залїсє)
Конструкция мб. польська. Див. Ном. 2186.

160. Одна біда чоловікови не докучит. (Залїсє) Єдна... (Ільк. Петр.)
Див. висше ч. 103. У Поляків те саме: Jedna bieda nie dokuczy (Adalb. Bieda 45).

161. Одна біда як рідна сестра, але як сто бід, то тогди будь мудрий і вітримай! (Гвозд.)
Значїнє такеж, як і ч. 160. Пор. білор. Одна бѣда не бѣда, а коли дзвѣ, три разомъ, то бѣда. (Нос. ст. 390); польське ...ale dziesięć razem. (Brzo Bieda 10); Zátur. XII, 110; великор. Адно горе — ни горе, как бы з два нé-была (Дик. 97).

162. Ой біда, не гаразд, як бідї не подаст. (Пост.)
Себ-то, коли бідного не поратують.

163. Ой біда тай годї. (Ільк.)
Вислов знеохоти, огірченя. Див. Ном. 2224.

164. Пек ти, бідо, оссина ти! (Наг.)
Найзагальнїйша форма лайки: пропадай! Значїнє слів „пек" і „оссина́" (у Желех. осина) темне; в „пек" без сумнїву лежить ономатопоетичний вираз плюваня, те, що в нїм. pfui.

165. Підвів го під біду. (Наг.)
Про хитрого, злобного чоловіка, що втягнув иньшого в якесь погане або небезпечне дїло.

166. Пізнати біду і серед болота. (Кольб.)
Гумор і тут у двоякім значїню слова „біда": а) пізнати сякого-такого (не конче злого) і в болотї, коли обталапає ся і б) в'їхавши або застрягши в болото пізнаєш біду.

167. Пішла біда до Босир тай виїла з бочки сир; а як пішла до Циган, там їй став ся саксаган. (Зазул.)
Приказка зложена в формі строфи звісної піснї про мандрівку Біди по ріжних селах, при чім у кождім двостиху подаєть ся до риму з назвою даного села якусь пригоду чи увагу тої (персонїфікованої) Біди, звичайно з притиком до характеру людей або властивости місця, а часто й без притику, аби до риму. Босири і Цигани — села Борщівського пов. Текст піснї про Біду і збірку аналоґічних строф про ріжні галицькі місцевости див. Житє і Слово IV, 27—31. Саксаган — капу́т, смерть, пор. Ном. 14081.

168. Пішло му на біду. (Наг.)
Дізнав страт у господарстві або лиха в домашнім житю, руйнує ся і не може підняти ся.

169. Присїла го вся біда: вже нї окріп, нї вода. (Гнідк.)
З біди зробив ся байдужним, апатичним.

170. Самохіть в біду лїзе. (Наг.)
Коли хтось не слухає осторог анї упімнень і не перестає робити лихо. Пор. Wand. IV, 1458 (Unglück 484).

171. Сам своїй бідї винен. (Наг.)
Про чоловіка, що попав у лихо з власної провини. Пор. Wand. IV, 1458 (Unglück 480).

172. Сім бід на єден обід. (Наг.)
Говорять про скупого богача, що не любить нїчого дати або зробити не виляявшись. Здаєть ся, що се перекручена стара приповідка: Сім бід, один одвіт (Ном. 4277), себ-то: чи за один злочин, чи за більше, все однакова кара. Таке значїнє має ся приповідка у Поляків, де кажеть ся: Siedm bied, a jeden odwet (Adalb. Bieda 79), де слово odwet відповідає руському одвіт = odpowiedzialność.

173. Старша біда як гаразд. (Луч.) ....як роскіш. (Пужн)
Пор. висше ч. 50.

174. Та вже аби на біду не було! (Наг.)
Знач. було б дивно, як би не було, або: на біду мусить бути.

175. Та вже би крайна біда була, як би того не зробив. (Наг.)
Було би погано, зовсїм несуразно, як би не зробив.

176. Така біда, що й не тра лїпшої, отсеї досить. (Ключів)
Гумористично, коли хтось у великім клопотї і силкує ся хоч жартами влекшити свою душу.

177. Така біда, що нема муки́ око запорошити. (Луч.)
Недостаток живности, се найчастїйша форма нещастя, що постигає наш народ, а особливо на хлїбороднім Подїлю.

178. Та як би ни було біди, то би ни знали, шо то гаразд. (Кольб.)
Гаразд має цїну тілько як контраст з лихим положенєм, пор. висше ч. 149.

179. Ти бідо якась! (Наг.)
Промовляють звичайно до малих дїтей, навіть пестливо. В основі такого титулованя люблених дїтей „бідою“, „марою“, „поманою“, „манїєю“ і т. и. лежить прастаре віруванє, що злі демони чіпають ся дїтей з гарними іменами, а оминають таких, що їх кличуть погано. Про се див. мої „Студиї над Карпаторуським письменством I“ (Записки Н. Тов. ім. Шевч. CXL, стор. 46.

180. Ти бідою журиш ся, а в неї донька росте. (Корч.)
Себ-то: ти турбуєш ся одним лихом, а з него вже наростає тобі иньше. Ту саму думку, але мляво висловлює Поляк: O biedę kłopotu nigdy niema, bo nie zginie (Adalb. Bieda 113); нїм. Ein Unglück gebiert das andere і покревні див. Wand. IV, 1441 (Unglück 79, 81).

181. То ще пів біди. (Наг.) ...пів біди біда. (Кол.) ...пів біди ли́ха. (Стрий)
Зам. се не велика біда. Пор. польське: Jeszcze to pół biedy (Adalb. Bieda 50).

182. Уступи ся біді з очей. (Замул.)
„Біді“ тут у значіню лихому чоловікови.

183. Хоть біда, то гоц! (Петр.)
Говорять про веселого, легкомисного чоловіка, що байдужий до свого горя не перестає жартувати, гуляти та забавляти ся. Те саме у Поляків, див. Adalb. Bieda 24 і у Білорусів (Нос. ст. 454).

184. Хоть куди біда. (Корч.)
Знач. біда на всї боки, не аби яка. Лат. Mare malorum і покревні Wand. IV, 1458 (Unglück 497, 8).

185. Хто біди не зазнав, той не вміє добра шьинувати. (Наг)
Та сама думка в подібній формі висловлена висше ч. 149, 174 Пор. Wand. II (Gut, 217); IV, 1455 (Unglück 422, 451).

186. Хто біди не зазнав, той о нїй гадати не може. (Явор.)
Коли хтось у добрі, теоретично говорить про нужду иньших. Пор. польськe Kto sam doznał biedy, ten innych biedę zrozumie (Adalb. Bieda 67); Wand. IV, 1455 (Unglück 421). Гадати — місцевий польонїзм, зам. говорити.

187. Хто біди не знає, най ся мене спитає. (Ільк.)
Говорить про себе чоловік, що зазнав на своїм віцї богато лиха. Див. Ном. 2215

188. Хто біду має, той богато знає; хто гаразд має, той мало знає. (Ільк.)
Лихі пригоди і боротьба з ними дають людському житю далеко богатший зміст, нїж одностайний добробит, який звичайно отуплює й увагу. Див. Ном. 2201.

189. Хто в біді, біду стерпит, — а хто в гараздї, щоб нїколи біди не знав. (Ільк.)
Слова бідного чоловіка, що сам привик бороти ся з лихом, але знаючи всю важкість сеї боротьби не бажає сего нікому иньшому. Те-ж Ном. 2153.

190. Хто в біді дав, два рази дав. (Ільк.)
Характерна модифікация латинської припов. Bis dat, qui cito dat.

191. Хто знає, де на чоловіка біда чекає! (Наг.)
Та сама думка троха в иньшій формі висловлена висше ч. 119.

192. Ци далеко тут до біди? (Наг.)
Говорить чоловік, коли мало-мало, через якусь дрібну обставину здужав уйти нещастя.

193. Ци то нинї о біду тьижко? (Наг.)
Не тілько „нинї“, але й усе чоловік наражений на лихі пригоди.

194. Ци хочеш мі в біду ввалити? (Наг.)
Говорить чоловік до товариша, що радить йому брати ся до якогось небезпечного дїла, або й сьвідомо накликає на него небезпеку.

195. Через біду не тьижко в біду впасти. (Наг.)
Через лихого чоловіка в нещастє. Пор. словацьке Prišiel z biedy do nevole (Zátur. XII, 201).

196. Чоловік найбільше на біду робит. (Наг.)
Наші селяне розуміють нераз „біду“ дуже широко. Отже податки і всякі дачки та драчки будуть для них так само бідою, як випита горівка, судові кари, випадки смерти або хороби в домі, загалом усе, що пожирає більшу часть їх доходів і не справляє їм приємности.

197. Чужа біда за сахар, а своя за хрін. (Дар.)
Знач. чужій біді нераз нишком і порадуєш ся, а своя гірко смакує, ще й сльози витискає. Пор. Ном. 2341; пор. нїм. Fremdes Unglück ist süss і под. Wand. IV, 1452 (Unglück 346).

198. Щезни бідо в безвісти! (Наг.)
Проклятє; „бідо“ може відносити ся і до певної особи і загалом до неприємної ситуациї, в якій находить ся чоловік.

199. Ще не цї́ле-мі́ре біда. (Гор)
Знач. се ще не велика, не настояща біда. Mі́ре, пор. лат. mero — чисто, дійсно. Пор. Wander III, 1060 (Noth 358).

200. Що за біда, петь ся вода! (Дар.)
Жартливо, коли хтось дивуєть ся якійсь зовсїм простій і природній речи. Приповідка взята з нар. оповіданя про жінку, що тайком перед чоловіком купила ковбасу, з'їла половину, а другу сховала під подушку, а потім раз у раз попивала воду та приговорювала як висше. Див. Етн. Зб. VI, 11; те саме Ном. 5233; подібне у Білорусів: То не бѣда, што пьецца вода (Нос. ст. 443), та мабуть там забулось оповіданє, що дало початок приповідцї. Ще меньше ясне значінє в другій білор. приповідцї: Бѣда, што не пьецца вода (Нос. ст. 268);

Носович пояснює: „жартливо говорять, коли хто турбуєть ся маловажною прикрістю“ — але се пояснене якесь натягнене.

201. Що му біда зробит? (Наг.)
Себ-то: він не подасть ся, не злякає ся, перетриває лиху годину, він сильний, богатий або має протекцію.

202. Що робити з біди? Тра в голову заходити (Ільк.) ...зайти. (Мінч.)
В голову заходити — журити ся, та тут значить: подумати, поміркувати. Див. Ном. 6507.

203. Я бідою зріс. (Комар.)
Себ-то: в бідних обставинах, серед недостатку.

204. Я з бідою, як з рідною мамою. (Сор.)
Зжив ся з лихом, привик до бідности.

205. Яка біда уродилась, така і згине. (Лев. Ільк.)
Знач. який недобрий, дурний, пустий уродив ся, такий і згине. Те саме (з помилкою „Як“) у Ном. 2168.

206. Як бим був біду знав, був бим її не чіпав. (Замул.)
Подібна думка в троха иньшій формі висловлена висше, див. ч. 120.

207. Як би ти мою біду знав, то б ти й свою показав. (Тереб.)
Слово „біда“ має тут двояке значінє: а) лихо, горе — знач. горе одного чоловіка спонукує другого до співчутя, до виявленя свого горя; б) полові органи, пор. далї під Старий.

208. Як би чоловік свою біду знав, то би в ні ніколи не бував. (Наг.)
Пор. висше ч. 119; Wand. IV, 1440 (Unglück 66).

209. Як біда йде, то не тра й підгонити. (Колом.)
Іде — знач. валить ся на чоловіка, множить ся.

210. Як біда, то до Жида, а як мине біда, най дїдько бере Жида. (Ільк.)
Жид у селї звичайно — шинкарь, у якого люде заливають своє горе горівкою. Розуміє ть ся, що коли мине потреба такого хвилевого забутя, звичайний чоловік до коршми не йде тай супроти Жида не почуває ся до ніякої вдячности. Пор. білор. Якъ бѣда, мы до Жида (Нос. 479). Близша до нашої польська припов. Kiedy bieda, to do Żyda, a po biedzie za drzwi Żydzie! (Adalb. Bieda 57), хоча тут очевидно характеризує ся положенє і настрій польського пана, що в біді позичає від Жида гроші, а потім знов поводить ся з Жидом як із собакою. Пор. нїм. Wander III, 1059 (Noth 324).

211. Як є біда, то є й прибідок. (Наг.)
При більшій біді й меньша, пор. висше ч. 97. 96.

212. Якої біди в мене хочеш? (Наг.)
Сердито, але не конче в злїм значїню, зам. чого від мене хочеш?

213. Як ся кому на біду кладе, то як масло в дїжку. (Гнїдк.)
Про зворот „кладе ся на біду“ див. висше ч. 136. Значінє: чоловік набирає ся добра, здоровля, краси, а нараз біда все те занївечить.

214. Я ще з тобов до біди прийду, до тьижкої. (Наг.)
У сварцї; мовляв: не дразни мене, а то вдарю, скалїчу або вбю.

Бідацтво. 1. Довше моє бідацтво, ніж його богацтво. (Луч.)
Богацтво мине швидко, а бідному його бідности не відбере нїхто. Те саме у Кашубів: Naszé biédé mdze (będzie) dłeži jak jeho panstwa. (Adalb. Bieda 73); віршову форму попсовано і в укр. Довші мої злидні, ніж твоє богатство (Ком. 81).

Бідний. 1. А щож то бідному жити не треба? (Наг.)
Коли хтось кривдить або занедбує бідного. Пор. Wander I, 193 (Arm 57).

2. Біда бідному і без наймита. (Ільк.)
Іронїчно. Богач жалує ся, що має біду з наймитами, а бідний каже, що йому й без наймита лихо. Ту саму думку, але без зазначеня социяльного контрасту висловлює Поляк: Bieda biednemu żyć w świecie samemu. (Adalb. Biedny 2); пор. нїм. Wander II, 1423 (Knecht 11).

3. Бідний аби п[illegible]ки не мав, а богач очий у голові! (Ценїв)
Біднота бодай не плодила ся, а богач щоб не міг бачити свойого богацтва.

4. Бідний єм: утїк менї розум з хати. (Карлів)
Тодї чоловік найбіднїйший, коли розуму не стає. Та сама думка в Талмудї: „Той тілько бідний, кому не стає доброго розуму“; подібне у Греків: *Ἔστι πενία αὕτη σαφής, τὸ δεόμενόν τινος μὴ ἔχειν χρῆσθαι* (Се справдї сама бідність — мати те, чого треба, а не вміти користувати ся сим — у Ксенофонта), див. Wahl I, стор. 165; пор. Ном. 1569.

5. Бідний мусит їсти пироги, як нé чиру. (Лім.)
Гумористично; анальоґічна нїмецька поговірка про одну високопоставлену даму, що почувши про бідних людей, що мерли з голоду без хлїба, скрикнула: „Ах бідні люде, чомуж вони не їдять булок?“ Пор. Wander I, 145 (Armuth 195). Той сам гумор і в польськім: Nauczy bieda pierogów jeść (Adalb. Bieda 112). Пор. нїм. In der Zeit der Noth isst man Pastetenrinden statt Brot (Simr. 7590).

6. Бідний робит і таниню́ і дорогітню́. (Наг.)
Бідних покупців, звісно, на предмети необхідні для житя, найбільше, значить і цїни йдуть у гору або в низ відповідно до їх попиту.

7. Бідного бесїда — богатому покута. (Гнїдк.)
Значінє двояке: а) бідний своїми просьбами надоїдає богачеви, так що сей сердить ся слухаючи його, і б) богач завидливий рад би, щоб громада тілько його слухала і лютить ся, коли й бідний скаже розумне слово. Анальоґічні нїмецькі приповідки (Simr. 514—518) мають те значінє, що в очах богатого промова бідного не має ніякого значіня: Armer Leute Witz (Rede) gilt nicht.

8. Бідного все в зубах носьит. (Комар.)
На бідного найлекше пустити поговір, підозрінє та неславу.

9. Бідного нїхто не знає. (Наг.)
Себ-то нїхто не признає ся до него, щоб бідний не просив у него підмоги. Те саме в нїм. Arme Leute kennt Niemand (Simr. 494); слов. Kýms' biedny, nikto t'a nezná (Zátur. VII, 856); Wahl I, стор. 38.

10. Бідному все вітер у очи віє. (Коб.)
Всї обставини йому не сприяють, усе виходить йому на шкоду. Те саме у Поляків: Biednemu zawsze wiatr w oczy (Adalb. Biedny 4); пор. нїм. Wander III, 591 (Mensch 51) і V, 258 (Wind 289).

11. Бідному всюди біда. (Ільк.) ...всюда... (Мінч.)
Сама зміна місця ще не запоможе його бідности. Див. Ном. 1567. Те саме в польськім: Biednemu wszędy bieda (Adalb. Biedny 14) і в старор.: Бѣдному вездѣ бѣдно (Сим. 250).

12. Бідному на весїлю і ніч за коротка. (Сор.)

Те, що для иньших буває радістю, бідному вимірене скупо. Те саме в польськім: Biednemu, to i weselna noc krótka (Adalb. Biedny 3).

13. Бідному царство небесне. (Наг.)

Тут на землї йому не зазнати добра і він мусить потїшати себе надгородою в будущім житю. Найчастїйше говорять се в іронїчнім значіню, мовляв: бідний усе нї з чим лишає ся, йому обіцюють таке, чого й дати не можуть. Пор. Wander I, 134 (Arm 69).

14. Все на бідного дриготá. (Ільк.)

Не досить, що бідний, а ще й мусить дрижати зимою, не маючи в що теплого одягти ся.

15. В чім бідний брьикує, в тім пан смакує. (Наг.)

Говорять селяне, коли зайде розмова про панські страви, особливо про такі, яких прості люде не їдять, як ось ріжні салати, жаби, устриції і т. и.

16. Коби бідний мав щістьи, то би го не било нещістьи. (Наг.)

Загально розповсюджений серед нашого народа фаталїстичний погляд, що добрий або злий оборот у людському житю залежить від якоїсь висшої сили чи радше від боротьби двох противних сил — злої й доброї. Щасте і нещасте часто персонїфікують ся і в казках, див. Етн. Зб.

17. Коли-сь бідний, не знає тя й брат рідний. (Гнїдк.)

Бідного відцуруєть ся й рідня. Пор. у Евріпідовій Медеї 560: *Πένητα φεύγει πᾶς τις ἐκποδὼν φίλος* (від бідного тікає що духу кождий приятель) і італїянське: I misero é separato dal suo intimo amico (бідний розлучає ся з своїм найблизшим приятелем), пор. Wahl I, 38.

18. Надаріт бідного! (Котуз.)

Формулка, з якою жебраки, відмовивши молитву, обертають ся до селян.

19. Не на бідного трафило. (Наг.)

Коли заможному чоловікови стане ся якась шкода або прийде ся зробити якийсь надзвичайний видаток.

20. Такий єм бідний, як мак на четверо. (Наг.)

Макове зерно, роздроблене на четверо — символ дуже малесенької вартости.

21. Такой бідному нїколи нїчого не мати. (Ільк.)

Бідного не держить ся маєток; пор. євангельське: „у неимущего и еже что мнится имѣти отнимется“.

22. У бідного біда скаче, а дїтина їсти плаче. (Комар.)

„Біда“, себ-то злий демон, тїшить ся людському бідуваню.

23. У бідного не позичьвй, а бридкої дївки не цїлуй, бо цїле житє будь хвалити сї. (Сор.)

Для бідного се незвичайне дїло, щоб у него хтось зичив, так само як для бридкої дївки, щоб її хтось цїлував — то й розговорять се иньшим.

24. У бідного приятелї мрут. (Льв.)

Чим більше чоловік біднїє, тим меньше має приятелїв; його відцурують ся так як би мерли для нього. Пор. висше ч. 17.

25. Хто бідному дасть, тому Бог віддасть. (Кол.) ...той не збіднїє. (Наг.)

Упімнене до милосердя над бідними. Орігінал його — гебрейський (Притчі Соломонові XXVIII, 27): Qui dat pauperi, non indigebit, у нас у Остр. Біб.

Иже даетъ оубогимъ, не оскꙋдѣетъ; споріднені з сею приказки нїмецькі, анґлїйські, французькі та італїянські див. Wahl, I, ст. 44; Simr. 485.

26. Чим ся бідний розболит, тим ся й гойит. (Ком.)

Від недостатку занедужає тай лїчить ся диєтою, бо немає за що покликати лїкаря.

27. Як не буде бідний ландáти, то буде голодати. (Наг.)

Мусить ходити сюди-туди, щоб придбати поживи.

28. Як ся бідний женит, тогди й ніч мала. (Кобил.)

Що добре, то бідному того мало, пор. висше ч. 12; надто Wand. I, 136 (der Arme 129, 134, 141); Adalb. Biedny 3.

Біднївство. 1. З біднївствá пристав. (Снят.)

Себ-то з бідного дому, з бідної сїм'ї оженив ся і перейшов жити в жінчину сїм'ю.

Бідувати. 1. Бідує, як ся нащадив. (Гнїдк.)

Від коли вродив ся.

2. Треба бідувати до гробової дошки. (Гнїдк.)

Про вислов „гробова дошка“ див. статю Карловича „Grobowa deska“ (A. Kalina, Lud I, 16). Те саме Ном. 2436.

Бійка. 1. Бере ся до бійки. (Наг.)

Говорять про меньшого, слабшого, що пориває ся бити ся зо старшим або сильнїйшим.

2. Йому й бійка не поможе, не то добре слово. (Цен.)

Говорять про упертого та завзятого.

3. Ту сї без бійки не обійде. (Наг.)

Коли селяне пяні починають сварити ся.

Бік. 1. Аж боки зривали зо сьміху. (Льв.)

Знач. аж тріскали, пор. Linde I, 144; Нос. ст. 263.

2. Боками робити. (Наг.)

Важко дихати, мучити ся, пор. Linde I, 144.

3. Боки му вилатав. (Наг.)

Набив його. Пор. польське: Wysmarował mu boki (Adalb. Bok 4).

4. Боки му сї злипают. (Наг.)

Такий голодний, худий. Пор. польське: Bok boku sięga (Adalb. Bok 2).

5. Боком сї держит від мене. (Наг.)

Сторонить, сердить ся.

6. Боком ти то вилїзе. (Наг.)

Тяжко відпокутуєш, пожалуєш того. Пор. Ном. 4107.

7. Він анї в той бік. (Наг.)

Scil. не гляне, не звертає уваги, не слухає упімнень, не дбає.

8. За під боки взьив сї. (Наг.)

Взяти ся руками за боки на знак веселого настрою (як до танцю), пор. пісню:

Як побачу Петруся,
По під боки беру ся.

9. З боку го заїхав. (Наг.)

Підійшов його хитро, завдав йому несподіване питане.

10. На бік там! (Наг.)

Окрик, щоб уступати з дороги.

11. На другий бік видужьив. (Наг.)
Ще гірше занедужав, умер.

12. На другий бік сї поправив. (Наг.)
Знач. погіршив ся, попсував ся.

13. Не з того боку заходи! (Наг.)
Коли хтось хотїв другого підійти хитрощами, а сей зрозумів його намір.

14. Не тим боком бери сї! (Наг.)
Коли хтось починає якесь дїло невідповідно або незручно.

15. Я сї все з боку держу. (Наг.)
Не мішаю ся до того дїла, не вириваю ся на перед.

Білий. 1. А біло? біло. А чорно? чорно. (Ільк.)
Характеризують чоловіка, що без власної думки притакує всьому, що чує від иньших. Те саме у Поляків (Adalb. Biało 1). Рей пояснює (та мабуть не сю приказку, хоч Адальберт приточує сюди його поясненє): Co ma być biało, niechajże będzie biało; a co ma być brudno, niechaj będzie brudno, a złego nigdy nie chwalić, a dobrego nie ganić. Се поясненє належить радше до дальшого ч. 4. або до якоїсь подібної приповідки. Таке саме значінє, як наша приповідка, має й словацька: Ak nie biele, čierne; ak nie čierne, biele (Zátur. V, 684); пор. Wand. V, 147 (Weiss 4).

2. Білий як гуска (Наг.) ...як лебідь (Дул.) ...як сніг. (Наг.)
Звичайні порівнаня, див. прим. пісню: Ой я того дївча любю, що біле як гуся. Пор. Ном. 13.147; Adalb. Biały 3, 10; Zátur. VI, 112; E. Rot. 191, 297.

3. Білий як папјир. (Наг.)
Звичайне порівнанє, особливо коли мова про полотно.

4. З білого легко чорне зробити, але з чорного біле тьижко. (Наг.)
Легко зопсувати (морально), але тяжко поправити. Про брехуна кажуть Словаки: Zná biele robiť z čierneho (Zátur. V, 213).

5. Такий білий, як циганцкий тато. (Кольб.)
Іронїчно: Цигани чорні.

6. Що біле, то не чорне. (Наг.)
Говорять брехунови, крутїєви, що силкуєть ся вмовити иньшим, що щось таке, а не сяке, хоч ті знають, що він бреше. Пор. Wander V, 147 (Weiss 8).

7. Як би сам був білий, то би не чорнив другого. (Луч.)
Увага про характер чоловіка, що любує ся в осуджуваню та чорненю иньших.

Білити. 1. На що тото білити, що й так біле? (Наг.)
Знач. робити зайве дїло, в роді: ляти воду до ріки.

2. Не біли мі і не чорни мі! (Наг.)
Говорять до облесного чоловіка, що в очи хвалить, а по за очи осуджує та обмовляє. Пор. польське Ni to bieli, ni to czerni (Adalb. Bielić 3), хоча тут значінє иньше.

Білїти. 1. Збілїв як стїна. (Наг.)
Коли хтось нараз поблїдне наслїдком наглого перестраху або якоїсь недоброї вісти. Пор. Ном. 4382; Wand. V, 148 (Weiss 31).

2. Побілїв як сніг. (Наг.) ...як молоко. (Дрог.)
Звичайно про волосє у старця, пор. Wander V, 148 (Weiss 38, 41).

Біль. 1. Біль болющий, але забудущий. (Дрог.)
Болить, але потім забуде ся; звичайно про жінку, що мучить ся при родах. Пор нїм. Es ist kein Schmerz so gross, die Zeit lindert ihn і под. Wand. IV, 267 (Schmerz 9).

2. Болї нападають. (Наг.)
Говорять про муки породїльниць.

3. Давити в собі біль. (Наг.)
Перемагати біль, не крикнути з болю.

4. Наїв би-с сї болю тьижкого! (Наг.)
Проклятє, коли хто домагає ся їди, а нема що або не заробив.

5. Стримай ся з болями! (Льв.)
Жартливо, коли хтось раптом жадає чогось такого, що не може бути зараз готове. Пор. польське: Poczekaj z bólami, aż doktór przyjdzie (Adalb. Ból 45).

Більмо. 1. А більмом би ти очи зайшли! (Наг.)
Проклятє: щоб ти ослїп!

2. Більмо óкови не шкодит, лише що на нього не видит. (Наг.)
Коли хтось потїшає чоловіка в лихій пригодї дешевими фразами в родї: якось то буде, то нїчого не шкодить, то сей відповідає: „Так, так, більмо" і т. д. Див. Чуб. Більмо 1.

Біс. 1. Біс а дїдько єден єднакий. (Береж.)
Про двох недобрих людей, із яких нї один не лїпший. Пор. польське Jeden djabeł podobny do drugiego (Adalb. Djabeł 48); Zátur. II, 286.

2. Біс біду перебуде: єдна згине, десять буде. (Кол.)
„Біс" стоїть тут зам. нїхто з людей, загалом нїхто: біда не має кінця. Пор. польське: Bies biedę przebędzie, jedna minie, druga będzie (Adalb. Bieda 20); пор. ще тамже 28: Djabeł biedy pozbędzie...; Ном. 2165.

3. Бісе, де летиш? — Болото палити. — Алеж бісе, не буде горіти. — То бодай людям пакість зробити. (Залісє)
Сею поговіркою характеризують збиточних, злосливих людей, що люблять робити прикрість иньшим без нїякої користи для себе. Пор. Ном. 3120.

4. Біси не плачут, коли черцї скачут. (Гнїдк.)
Навпаки, тїшать ся, як і всяким відступством від зложеного обіту. Нїм. Der Teufel weint nicht, wenn Nonnen tanzen, див. Wander IV, 1073 (Teufel 339).

5. Біс не правда. (Гнїдк.)
Значінє двояке: а) загальне теоретичне — диявол, званий і в Письмі сьвятім батьком лжі, не може бути правдомовним; б) сердитий окрик про певний даний випадок, якого неправдивість констатує ся, отже в значіню: де там се правда! Се брехня.

6. Бісом сї на мене дивит. (Наг.)
Знач. дивить ся як біс, злим оком, рад би зашкодити менї.

7. Біс сї ним натїшив. (Наг.)
Пропав, а також про якусь згублену річ.

8. Біс сї ним удавив. (Наг.)
Знач. пропав, згинув марно. Пор. нїм. Der Teufel hat ihn gefressen, Wand. IV, 1114 (Teufel 1296).

9. Біс ся ним закосичив. (Лол.)

Згірдно: пропав, пор. коломийку:

Ой тече вода, тече, тече вода клубком;
Десь ся бісок закосичив моїм давним любком. (Лол.)

„Закосичити ся“ в місцевім говорі те-ж, що заквітчати ся, замаїти ся, не лише про дівчат, а й про парубків, які мають звичай носити на капелюсі квітку або перо.

10. Біс ті там знає! (Цен.)

Згірдно: не розумію, чого тобі треба. Пор. нім. Das weiss der Teufel i под. Wand. IV, 1108 (Teufel 1143).

11. Взяв біс коня, най і уздечку бере. (Ільк.)

Пропало щось цінне, то нехай пропадає й дрібне. Говорить ся в досаді. В польськім те саме значінє має: Wziąłeś konia, weźmij i uzdeczkę (Adalb. Koń 256). Згідне з нашим нім. Wander IV, 1084 (Teufel 571, 577); Zátur. XII, 231.

12. Довго ходив біс, нім до купи зніс. (Гнідк.)

Говорить ся про пару людей, товаришів або мужа й жінку, що обоє однаково злі, скупі, марнотратні, сварливі і т. и. Пор. Wand. IV, 1107 (Teufel 1101).

13. Єден біс. (Наг.)

Згірдно: се все одно, властиво: однаково не добре і сей те. Пор. Zátur. II, 286, 297.

14. Іди до сто бісів! (Наг.)

Сердито: іди геть, уступи ся з очей! Пор. лат. Ad inferos proficisci і нім. Wander IV, 1123 (Teufel 1549); Zátur. XVI, 311.

15. Мутить, як у греблі біс. (Ільк.)

Ассоциация ідей, що приводить у звязок біса з греблею (таких приповідок буде ще кілька далі), для мене не зовсім ясна. Може се відгук давнього погляду на те, що мельник — чортівський спільник і що чорт пробуває в млині, який звичайно стоїть коло греблі або на греблі? Можливо також, що маємо тут иньшу ассоциацию: під греблею вода спадає, творить вири і глубокі прірви, а в вирах народнє віруванє також поміщує демонів (чорториї). Мутить — вередує, робить збитки та пакости. Пор. Ном. 2766.

16. На біса вірубай і пів ліса, то біс бісом, а ліс лісом. (Кольб.)

Злу дитину, злого чоловіка бий скільки хочеш, то його не поправиш. Закінчене припов. „а ліс лісом“ якесь зайве. Пор. Ном. 4876.

17. На біса ми сї то здало. (Наг.)

Сердито: нінащо не здало ся, або ще й пошкодило. Пор. Zátur. VI, 113.

18. Ні бісе, ні чорте. (Наг.)

Scil. не скаже. Говорять про мовчазливого, понурого чоловіка, або про сердитого, що не говорить нічого там, де би треба, не скаже ні зле ні добре (властиво альтернатива тут: ні зле, ні ще гірше).

19. Сказав би ми хоць бісе, хоць чорте, а він ані пари-писки. (Наг.)

В иньшій формі висловлена та сама думка, що в попереднім ч.

20. Та якого сї біса бојиш? (Наг.)

Сердито: нема чого лякати ся.

21. Уродит ся біс і там, де го не посієш. (Гнідк.)

1) Лихо спадає на чоловіка нераз і без його вини; 2) непосидючий, злий чоловік нераз появить ся там, де його ніхто й не надіяв ся.

Бісний. 1. Бісному ніж у руки дати. (Гнідк.)

Погляд, що божевілє — опанованє чоловіка бісом, висловлений у отсій поговірці, — тепер у нашого народа починає переходити в сферу культурних пережитків. Божевільний не має застанови; та приповідка має й загальнїйше значінє: дурному або пристрасному не слід давати нагоди анї змоги шкодити иньшим чи й самому собі. Пор. Adalb. Szalony 1.

Бісноватий. 1. Оженив сї бісноватий тай взьив дурновату. (Наг.)

Знач. добрали ся обоє дурні. Пор. коломийку:

Оженив сї бісноватий тай взьив дурновату,
Та не мали що робити, запалили хату. (Наг.)

2. То якийсь бісноватий. (Наг.)

Говорять про чоловіка, що при всякій нагоді попадає в надмірну лютість, загалом про чоловіка хиткої, неспокійної вдачі.

Благовісник. 1. Благовісник старший від Великодне. (Наг.)

„Благовісник“ — сьвято Благовіщенє, але якось персоніфіковане. Оповідають, що коли Благовіщенє трапить ся в той сам день, що Великдень, то на сам перед треба відправити службу „сьвятому Благовісникови“, а тілько тоді можна починати Воскресеню. Раз трапило ся десь так, що забули сеэ робити: відправили „резурекцию“, відчиняють хрестом церковні двері, чекають на схід сонця, щоб зачинати воскресну утреню, а тут сонце не сходить. Чекають, чекають, уже й перелякали ся, а сонце таки не сходить. Тілько тоді пригадали собі, що забули відправити що слїд сьвятому Благовісникови; відправили — і зараз розвиднило ся. (Чув у Наг., пор. Етн. Зб. V, 203.)

Благовіщенє. 1. До Благовіщіня зими не клени. (Гнідк.)

Зима персоніфікована; знач. може розсердити ся за проклятє тай ще вернути.

2. До Благовіщіня камяна зима. (Гнідк.)

Камяна — тверда, тривка.

3. До Благовіщеня лежача зима. (Доброс.)

Себ-то, можна надіяти ся снігу, що впаде й буде ще лежати.

4. На Благовіщіня Бог землю благословит. (Мшан.)

Сьвято Благовіщеня (д. 25 марта) вважає ся першим початком весни.

5. На Благовіщіня гадь вилазит із землї. (Мшан.)

Щезанє гадюк у осени і їх вилаженє з зимових криївок обсноване в народній уяві ріжними мітичними і леґендовими віруванями; дещо див. Етн. Зб. V, 80, 172.

6. Яке Благовіщіньи, такий Великдень. (Наг.)

Звичайна господарська ворожба, що оба ті сьвята мають однакову погоду. Пор. польське: Jakie Zwiastowanie, takie Zmartwychwstanie (Adalb. Zwiastowanie 3, пор. тамже 2, 5).

Благословенний. 1. А ти неблагословенна дїтино! (Наг.)

Говорять пустій, збиточній дитинї. Пор. Wand. IV, 501 (Segnen 26).

2. То благословенна земльи. (Наг.)

Знач. родюча.

Благословити. 1. Благословив а не перехрестив. (Наг.)

Жартливо: набив.

2. Благослови владико дерти з бідного лико. (Туст.)

Коли на бідного наложено якусь оплату або його грабують за незаплачений

податок. Початок узятий із звісної церковної формули, якою починає ся соборна служба божа.

3. Благословив кіт миш тай сам не їв. (Наг.)

Знач. грав ся з нею, поки замучив, а потім покинув. Говорять жартливо про такого, що надбав, наготовив добра, а сам не вспів покористуватись ним.

4. Поблагословив, аж синцї поробив. (Наг.)

Знач. побив. Нїм. Er gab ihm den Segen, dass er die Knie zum Maul zog, див. Wand. IV, 500 (Segnen, 20).

5. Там то мі буде благословити! (Наг.)

Іронїчно, зам. проклинати.

Блазень. 1. Вистрихнув го на блазна. (Ільк.)

Зробив з него дурня, здурив, ще й осьміяв. Те саме поль. Adalb. Błazen 27.

2. За блазньи мнї маєш? (Наг.)

Сердито, коли хтось кпить собі з чоловіка або говорить таке, що не йде до річи.

3. Кождий блазен своїм стройом. (Ільк.)

Кождий чоловік має в собі дозу дурноти. Взято з поль. Adalb. Błazen 12.

4. Ти блазню єден ходиш! (Наг.)

Сердито, лають звичайно старші молодших.

5. Ти ще блазень супроти мене. (Кол.)

Ти молодший. Говорить у дружній розмові, без злобного відтїнка.

6. То не леда блазень. (Наг.)

Значінє двояке: а) се не який небудь дурень, або молокосос, се чоловік поважний і розумний; б) се не аби-який дурень, се повний, круглий дурень.

7. Я не твій блазень. (Наг.)

Знач. не сьмій говорити менї дурниць, піднимати мене на сьміх.

Блиск. 1. Ей уважьий, бо буде на перед бліск, а потім тріск! (Цен.)

Гумористично, зам. дам по пицї. Натяк на звісне жидівське оповіданє про те, як роблять стрільбу. Мовляв: беруть діру, обівють зелїзом, приставлять курок, насиплють порох; як потягнеш за курок, то буде насамперед бліск, потому тріск, а потому тебе дїдько вхопить. (Чув у Кол.)

Блискати. 1. Блискає на погоду. (Наг.)

Говотять, коли лїтнїм вечером блискає при безхмарому небі.

2. Блисни Боже, блисни! Бігме, що таку ти сьвіцу дам, як я сам. (Наг.)

Говорив Циган обриваючи чужі грушки в ночи підчас бурі (пор. Етн. Зб. VI, 568). Приповідають жартуючи, коли хто при злім дїлї просить Божої помочи.

3. Лиш блиснув, тай уже го нема. (Наг.)

Лише показав ся на хвильку. Пор. пісню:

Через хату кривуляв,
Через сїни дибуляв,
Вийшов на двір, висвиснув,
Сїв на коня — лиш блиснув. (Наг.)

Блїдий. 1. Блїдий як стїна. (Наг.)

Про чоловіка хорого, слабосилого. Те саме польске Adalb. Blady 4; словацьке Zátur. 511.

Блїднути. 1. Зблїд як тота сорочка, що на нїм. (Наг.)

Про переляканого.

2. Поблїд як крейда. (Дрог.) ...як полотно. (Наг.) ...як труп. (Наг.)

Про переляканого або недужого. Те саме у Поляків, див. Adalb. Biały 8; Blady 1, 5; у Нїмцїв Wander V, 148 (Weiss 31).

Блоха. 1. А бодай єс непутанї блохи пасти гонив! (Цен.)

Гумористичне проклятє зам. щоб твоя робота була безплодна або щоб ти звів ся нї на що. Про путанє блох пор. нїм. Die Flöhe an Ketten legen, Wand. I, 1076 (Floh 51).

2. Блоха як кінь. (Наг.)

Про велику блоху, з гумористичною пересадою.

3. Держит ся, як блоха кожуха́. (Коб.)

Про чоловіка, що держить ся на однїм місцї (становищі) або не попускає ся якоїсь привички. Блоха в кожусї пор. Wand. I, 1076 (Floh 45).

4. Махай з блохами спати! (Наг.)

Знач. на свою звичайну постїль, де блохи виводять ся. Говорять дитинї або загалом такому, що напирає ся десь кудись їхати або йти під ніч.

5. Тот би блиху за ґрейцар до Львова гнав. (Сенеч.)

Говорять про скупого, захланного чоловіка, що за малу плату готов узяти ся до невідповідного, сьмішного дїла.

6. Чим менча блоха, тим дужше вкусит. (Наг.)

Блоха також переносно про малу дитину, що докучає, або про якусь маловажну людину, що зробила якусь шкоду або пустила злобний поговір. Пор. Adalb. Pchła 1; у Нїмцїв голодна... Wand. I, 1075 (Floh 31, 32, 38).

Блуд. 1. Блуд мі сї вчепив. (Наг.)

Народнє віруванє персонїфікує „блуд", який сидить у лїсї тілько на певних місцях і там невидимо чіпає ся прохожих і водить їх довкола, не даючи знайти вихідної стежки. Пор. Етн. Зб. V, 93, 210.

2. Блуд мя допитав ся. (Ільк.)

В загальнім значіню: клопіт, баламутство, непевність або ошуканство.

3. Блудом пішов. (Наг.) ...ходит. (Наг.)

Про чоловіка, що не любить сидїти дома і тиняєть ся по службах або по заробітках або й так без дїла.

4. Тут якийсь блуд водит. (Наг.)

Про місце, де по нар. віруваню „держить ся блуд", знач. де всякий (при достаточній необережности або в пянім станї) може заблудити. Пор. Етн. Зб. V, 20.

5. У блуд пустила свою вроду. (Лол.)

Про дївчину або жінку, що збила ся з чесної дороги. Пор. весїльну пісню:

Ой як буде милий добрий,
То я красу в личку зношу;
А як буде милий сукрит,
То я красу у блуд пущу. (O. Roszkiewicz, P. wes.)

6. Чи тї блуд напав? (Сор.)

Зам. чи ти здурів, не знаєш, що говориш?

7. Який тебе блуд узяв ся? (Уриче)

Знач. куди ходиш? де забарив ся так довго? а також: які дурницї говориш?

8. Як на чоловіка блуд нападе, то серед села дороги не найде. (Наг.)

Такою рефлексиєю закінчив один селянин своє оповіданє про те, як він ще

з одним кумом у зимі, вертаючи на підпитку з села на сусїдню слободу, цїлу
ніч проблудив на невеличкім громадськім пасовиску між купками зсохлих бодяків.

Блудити. 1. Блуджу по містї, як по лїсї. (Наг.)
Мовив селянин, що перший раз прибув до Львова. Пор. польське: Błąka się jak śród boru (Adalb. Błąkać się 3).

2. Блудит очима по книжцї. (Наг.)
Говорять про такого, що не вміє читати.

3. Заблудив до чужої кішенї. (Наг.)
Про кишінкового злодїя.

4. Заблудив до кума в комору. (Цен.)
Іронїчно про близького сусїду зловленого на крадїжцї.

5. Заблудити на вишку до сала. (Гнїдк.)
Іронїчно про злодїя.

6. Заблудит меже трома смереками. (Уриче)
Жартливо про чоловіка, що не вміє знайти стежки в лїсї. Пор. Сумцовъ Разыск. 15.

7. Коби тут не поблудити де в чім! (Наг.)
Себ-то: коби не схибити, не попсувати дїла, не образити кого.

8. Куди блуди, то блуди, все сї десь приблудиш. (Наг.)
Потїшає себе чоловік, що заблудив у лїсї.

9. Маю блудити, волю вернути. (Цен.)
На жаль, се звичайно неможливе, бо хто зблудить, той не знає, відки прибув і куди йти далї. Загальнїйше у Поляків: Lepiej sie wrócić, niż dalej błądzić (Adalb. Błąd 7a) і у Нїмцїв: Besser umkehren, denn fehl gehen (Simr. 2330).

10. Сам блудить, а других судить. (Ільк.)
Сам не без гріха, а иньших осуджує та картає. Те саме у Поляків Adalb. Błądzić 4.

11. Три дни блуди, а дурня дороги не питай. (Яс. С.)
Дурний не покаже доброї дороги, а справить іще на гіршу.

Блудний. 1. Блудними дорогами пішов. (Наг.)
Схибив, здеморалїзував ся.

2. Ой, ти, небоже, на блудній дорозї! (Наг.)
Себ-то: догадуєш ся чогось не вірно, не того що було на дїлї, або наміряєш зробити таке, чого не слїд.

3. То якась блудна вівцьи. (Наг.)
Чоловік без пристанівку, без певного занятя, волоцюга. Пор. Adalb. Błąkać się 2.

Блукати ся. 1. Хто ся в сьвітї не блукав, той чуда й дива не видав. (Лучак.)
Хто бував між людьми, видав усякі дивні пригоди.

Блювати. 1. Аж блювати сї хоче. (Наг.)
Говорять при видї чогось обридливого, але також коли хтось говорить дурниці; див. Плести.

2. Блювати — з рота с—ку робити. (Наг.)
Бо з'їдене та випите вертає назад туди, куди війшло.

3. Блюй та бороду масти. (Лучак.)
Говорять пяному, або про якусь несмачну, обридливу страву.

4. Зблював сї, як не боже сотворінє. (Льв.)
Говорять з обридженєм про пяного.

Блюзнути. 1. Блюзнув му в очи. (Наг.)
Сказав йому якесь зухвале, образливе слово.

Бовдур. 1. Бовдурі сунут! (Наг.)
Окрик трівоги при видї пожежі або при навислій хмарі. Бовдурі тут у значіню густі клуби диму, густі хмари. Жартливо також, коли до хати йде купа якихсь небажаних гостей, прим. громадської старшини, Жидів, то-що.

2. Ти бовдуре обчудженый! (Борис.)
Про обідраного, обталапаного, а при тім тумановатого чоловіка. Обчудженый від чудо, в згірднім значіню: такий поганий, що люде чудують ся.

3. Чо'-с став як бовдур? (Наг.)
Себ-то: як непотрібна завада.

Бовт. 1. Ти бовте дурний! (Наг.)
Бовт — дрючок з ґулею на кінцї, для полошеня риби. Та тут мб. від бовтати — балакати дурницї. Пор. далї Сак.

Бовтати. 1. Бовтає, як свиньи в помиях. (Наг.)
Коли хтось говорить дурницї або нарікає на щось без підстави.

2. Бовтнуло би тобов у безодню! (Наг.)
Проклятє, коли хтось робить збитки, сполучені з голосним шумом, калатанєм, або каламутить воду перед прачками чи там, де другий хоче пити.

Бог. 1. Аби Бог здоров тай я по при нього! (Дрог.)
Запевненє чоловіка, що чує себе в силї побороти якісь некористні обставини.

2. Аби Бог ласкав, а батіг траскав. (Петр.) ...тряскав. (Ільк.) ...буде й батіг траскав. (Пустом.)
Жартливо, коли хтось говорить про непевне будуще і заразом хоче висловити, що не боїть ся противностей. Ном. 1276.

3. Абис го Богом звав, то не послухає. (Наг.)
Знач. хоч би ти унижав ся перед ним, просив його найпокірнїйше.

4. А бодай вас Бог мав! (Наг.)
а) Загальний вираз прихильности або подяки; б) реплїка на чиєсь твердженє, що, мовляв, маєте такі й сякі достатки, то чогож вам іще треба?

5. А, Боже мій милостивий! (Наг.)
Окрик знетерпливленя, досади.

6. Або то Пан Біг дитина слухати дурного Литвина? (Стоян.)
Жартлива відповідь на проклятя. Литвини (Білоруси) в деяких сторонах, у Українцїв і Москалїв виступають як типові дурнї в родї нїмецьких Schildbürger, грецьких Абдеритів і т. и. Див. Сумцовъ, Разыск. 6—18.

7. Агій, а шо-с купила? — Та Бога. — Та бо яки-с кривоносий. — Е, най го чорт бере, аби на стїнї висів. (Наг.)
Насьміх над Бойками. „Бог“ тут очевидно в значіню образа.

8. Анї до Бога, анї до людий. (Наг.)

Говорять про чоловіка нездару, мовляв: не вміє анї Богу молити ся, анї з людьми жити. Пор. Adalb. Bóg 1; Wander II, 102 (Gott 2475).

9. Анї суди Боже! (Ільк.)

Знач. неможливо, не хоче сего або того зробити. „Судити" не в значіню „urtheilen", а радше в знач. veranlassen, verfügen, fügen.

10. А обманув єсь Бога? (Гнїдк.)

Коли хтось хвалить ся, що обдурив сего або того чоловіка. Пор. Zátur. I, 79.

11. Без Бога анї до порога. (Лев. Ільк.)

Scil. не дійдеш. Вислов народньої віри в ненастанну божу опіку над чоловіком, а також і в те, що не дбаючи про Бога, про висші етичні основи чоловік у зносинах з иньшими людьми не може поступити й кроку. Див. Ном. 7; Чуб. Бог 33; Adalb. Bóg 7; Дик. 453; Нос. ст. 260; пор. латинське Sine Jove nec pedem move, пор. E. Rot. 107; Wander II, 64 (Gott 1548, 1563).

12. Біг батько і пречиста Мати не дасть загибати. (Гнїдк.)

Так потїшає себе чоловік переходячи від зневіри до бодрійшого духового настрою.

13. Біг біду дав тай на плечі завдав. (Наг.)

Знач. чоловіка постигло таке лихо, якого він не може спекатись. Завдати комусь на плечі тягар знач. примусити його нести, влекшити йому на першу хвилю, щоб далї нїс.

14. Біг Богом, а люди людьми. (Ільк.)

Вимівка, коли чоловік задля компанії готовить ся переступити якусь божу заповідь, прим. випити зайву чарку горівки. Значінє таке, що хоча Бог сьвятий і його заповідї шаную, але людська натура слаба, а людей треба почастувати. Див. Ном. 170. Подібне у Поляків: Bóg Bogiem, a pop popem (Adalb. Bóg 40).

15. Біг вам стократне надгородит. (Наг.)

Подяка жебрака по одержаню милостинї.

16. Біг дав, а злодій украв. (Кобил.)

Жартлива перерібка звісної старогебрейської приказки: Бог дав, Бог узяв (Кн. Іова гл. I, 21).

17. Біг дає долю тай волю. (Гнїдк.)

Себ-то доля чоловіка містить ся implicite в данїй йому волї до працї, до дїяльного житя, а бодай оба ті дари стоять з собою в тїснім звязку.

18. Біг до уроди розуму не привязав. (Ільк.)

Фізична красота не все йде в парі з духовими здібностями.

19. Біг душу не губит, сама ся судит. (Гнїдк.)

Не Бог, але власна чоловікова сьвідомість осуджує його за злі дїла.

20. Біг заплать за обід, же наїв ся дармоїд. (Ільк.) ...що сї наїв... (Наг.)

Жартлива подяка гостя за гостину.

21. Біг заплать, любоньки! (Наг.)

Жебракова подяка за милостиню. Пор. польське: Panie Boże zapłać, i dziękuję więcej nie powie (Brzoz. Bóg 21); білор. Богъ заплата! (Нос. ст. 262); пор. Wander II, 106 (Gott 2595).

22. Біг коли дасть, то ще й завдасть. (Гнїдк.)

Чи добро чи лихо коли прийде на долю чоловікови, то рівночасно обставини влекшать йому перенести се, використати або перетерпіти. Пор. висше ч. 13.

23. Біг коршми, а чорт церкви не любит. (Гнїдк.)

Контраст церкви і коршми як видимих символів двох невидимих ворожих прінціпів сьвітового ладу, доброго й злого, виступає в цїлім рядї приповідок як відгук прастарого дуалїзму, якого велика міра є і в християнстві, пор. Wander IV, 1032 (Teufel 111, 351).

24. Біг наме́том не дає. (Гнїдк.)

Божі дари, особливо добрі, не спадають на чоловіка так собі, без усякого стараня з його боку. Слово намет має тут значінє чогось наметаного, накиненого, значінє зрештою нїде не уживане.

25. Біг не дитина слухати дурного лопотина. (Гнїдк.)

Відміна приповідки поданої висше (Бог ч. 6.). „Лопотин" — очевидно слово утворене ad hoc, для риму, від лопотїти, балакати дурницї; лопотин — Plauscher. Пор. Ном. 4123.

26. Біг не напасть. (Гнїдк.)

Знач. релїгія, етика, моральність (бо все те у народа нерозлучно вяже ся з понятєм Бога) мають вартість тільки тодї, коли являють ся випливом щирого чутя, а не якимсь примусом, не кайданами, що вяжуть людську волю, а не порушують серця.

27. Бій сї Бога! (Наг.)

Окрик, уживаний в ріжних моментах, як вислов страху, зачудуваня, абож як осторога иньшому, щоб поступав людяно і чесно. Пор. Ном. 2948; Дик. 594; Zátur. II, 35; V, 318.

28. Бій ся Бога, а чорта шануй. (Кобил.)

Слїд давнього „двоєвірія", але зведений на жартливу приказку. Вживає ся в тім дусї, що шануючи доброго, не слїд визивати, зачіпати або зневажати злого.

29. Бій ся Бога тай мене трошки. (Кобил.)

Жартлива відповідь, коли хтось остерігає другого словами „бій ся Бога!" Без жартливого відтїнка у Поляків: Bój się Boga, a po Bogu tylko tego, kto się Boga nie boi. (Adalb. Bóg 69).

30. Бійте ся Бога та не йдїт до церкви! (Цен.)

Жартом; слово „бояти ся" взято тут у первіснім значіню фізичного страху, а не в значіню пошани, в якім звичайно вживає ся в фразї „бій ся Бога".

31. Більше Біг має, як роздав. (Ільк.)

Коли хтось жалує ся на свою бідність, що мовляв, не дав менї Бог того та того, його потїшають сею приказкою. Див. Ном. 58.; Чуб. Бог 27; Adalb. Bóg 378; Нос. с. 262; Wander II, 25 (Gott 528, 656); Zátur. I, 69.

32. Бога взивай, а руки прикладай. (Ільк.) ...рук... (Наг.)

Сама молитва, зверхня побожність не достаточна для житя, а мусить бути сполучена з невпинною дїяльністю. Див. Ном. 65; те саме у Поляків Adalb. Bóg 20 і 30. Майже дословно було вже у старих Греків: *Σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει* (З Атеною й рукою рушай, Zenobius, Paroemiarum Centuria V, 93); пізне лат. Esto laborator et Deus erit auxiliator (Beb. 261); Wander I, 342 (Beten 38); II, 61 (Gott 1471, 1482, 1483); Zátur. II, 36.

33. Бога всюди найдеш. (Наг.)

а) Від Бога ніде не сховаєш ся; б) відповідають люди, що не можуть іти до церкви, коли їм иньші говорять, що се гріх; мовляв: помолюсь і дома. Пор. Wander II, 39 (Gott 870).

34. Бога не гніви, а чорта не дразни. (Ільк. Петр.)

Пор. висше (Бог ч. 28). Первісне розуміне дотикає персонального чорта; про його драпене і пакости, які він робив за те дотичним людям, у нашого народа живуть ріжні оповіданя. Уживаєть ся й загальнїйше в значіню — не наражувати ся нї одній з ворожих між собою сторін. Пор. Нос. ст. 262.

35. Бога не здуриш. (Наг.) ...ошукаєш. (Кол.)

Говорять шахраєви, крутїєви, що одуривши когось ще й хвалить ся своїм поступком. Пор. висше ч. 10, польське: Boga nie oszukasz (Adalb. Bóg 19); Wander II, 36 (Gott 794, 871); Zátur. I, 79.

36. Бога нема дома, виїхав до Куликова. (Льв.)

Цинїчна відповідь львівського вуличника на питане: чи віриш в Бога? Знач хоч Бог і є, але мною не опікує ся. Анальоґічне польське речене: Pan Bóg wyjechał do Brodów чув я також у Львові.

37. Бога не тра вчити. (Наг.)

Scil. як має злого карати, або як має рядити сьвітом. Пор. Ном. 35; Wander II, 103 (Gott 2495); Zátur. I, 65.

38. Бога хвали, а чорта не гніви. (Кол.)

Жий побожно, але не провокуючи злого. Пор. висше ч. 28 і 34 а також Чуб. Бог 31 і Чорт 1—3; польське: Bogu służ, a djabła nie gniewaj (Adalb. Bóg 26, 305); білор. Нос. ст. 315 і 262; Wander I, 341 (Beten 12); II, 4 (Gott 75).

39. Бог батько! (Наг.) ...а ми його дїти. (Цен.)

Сими словами чоловік додає собі надії в противностях, мовляв: ще не все пропало, ще Бог дбає за мене. Пор. Ном. 59; Wander II, 31 (Gott 676).

40. Бог би вам здоровји дав! (Наг.)

Загальна формула подяки, коли кому щось дають.

41. Бог би вас мав у щістю та в здоровлю! (Наг.)

Жебракова подяка, коли йому дають милостиню з словами: „Маєте, дїдуню!“ або „Вибачайте, дїдуню, бо більше не маємо“ або взагалї з фразою, де приходить слово „мати“. Також загальна формула прощаня на відхіднім.

42. Бог би го на цуд видав та на прислівји! (Наг.)

Проклятє. „Цуд“ і „прислівє“ мають тут значінє страшної пригоди, щоб її люди чудували ся і щоб про неї говорили з острахом.

43. Бог би з тебе говорив! (Наг.) ...з тьи... (Яс. С.)

Коли хтось скаже другому якусь приємну, радісну новину. Пор. Чуб. Бог 30; Wander II, 99 (Gott 2417).

44. Бог би ти то витрутив на здоровю! (Наг.)

Проклятє, коли хтось потручує другому несправедливо з плати заслуженої чи заробленої.

45. Бог би тї побив! (Косс.)

Звичайне проклятє, без специяльної асоцияциї з битєм. Пор. Ном. 676; Wander II, 42 (Gott 950).

46. Бог би тї тьиженько покарав за мою кривду! (Наг.)

Звичайне проклятє покривдженого.

47. Бог би тя побив самими шустками! (Колом.)

Жартливе проклятє. „Шусткою“ називала ся срібна монета вартости 10 крайцарів; „шусткою“ (з польського szóstka) або шісткою її названо тоді, коли замісь тзв. конвенцийної валюти заведено австрийську і коли 6 кр. конв. в. значило стілько, що 10 кр. а в. Ті конвенцийні 6-крайцарові монети ще довго потім мали курс в вартости 10 кр. а. в., через що потім і 10-крайцарівки а. в. в устах народа заховали назву шісток.

48. Бог вас обмислит. (Наг.)

Такими словами відправляють із хати жебрака, якому не мають що дати. Пор. польське Pan Bóg was opatrzy. (Льв.)

49. Бог вибачит. (Наг.)

Говорить чоловік, коли мусить переступити якусь заповідь, прим. затесати кілок у недїлю або оскоромити ся в пісний день.

50. Бог видит і знає, але нікому не скаже. (Гвозд.)

Коли зроблено якийсь злочин, а справця годі дошукати ся. Пор. Ном. 52; Дик. 561; Wlisl. ст. 183; Zátur. I, 89.

51. Бог високо, цар далеко (Мінч. Ільк. Петр.)

Говорить чоловік покривджений якимсь урядником, несправедливо засуджений і позбавлений можности дійти свого права. Пор. Ном. 8076; Нос. ст. 262; трошка відмінно в старор. Высоко Богъ, далеко царь. (Сим. 467); Wander II, 33 (Gott 727, 1188); Zátur. I, 80, 98; VIII, 1157, 1164.

52. Бог відай за мене забув. (Дрог.)

Значінє двояке: а) говорить старий чоловік, що жиє довгі лїта в бідї і рад би вмерти; б) говорить чоловік у розпуцї, що готов наложити на себе руки, не бачучи виходу зі свого положеня. Пор. Wander II, 107 (Gott 2626).

53. Бог віддає — хоть не скоро, та споро. (Залїсє)

Всяке зле чи добре дїло дожде ся відплати хоч не скоро, але в достаточній мірі. У Словаків: Čím neskoršie, tym ťažšie Bôh tresce (Zátur, I, 91).

54. Бог го назначив. (Наг.)

Говорять про калїку або загалом про чоловіка з незвичайною будовою тїла (рудого, зизоокого і т. и.). Пор. Wand. II, 102 (Gott 2481).

55. Бог го там знає. (Наг.) ...го сьвятий... (Снят.)

Знач. я не знаю. Пор. великор. Бох адин знайить (Дик. 559), та поясненє у Дик., буцїм се говорить ся тілько про будущину, менї видаєть ся занадто тїсним. Головний натиск у нас на слові Бог; коли так само і в великор., то значінє буде такеж, як і у нас; коли ж там головний натиск на „один“, то буде значінє таке, як подає Дикарів. Пор. Wand. II, 100 (Gott 2421).

56. Бог дав, Бог взяв. (Ільк.)

Класичний вислов резиґнациї і пiдданя себе божій волї. Приповідка взята з старогебрейської книги Іова (гл. 1, 21) Див. Чуб. Бог 29; Adalb. Bóg 72; Дик. 565; Нос. ст. 262; Wander II, 12 (Gott 250, 493); II, 538 (Herr 88).

57. Бог дав, дїдько взяв. (Цен.)

Говорять про таке, що чоловік одержав з радістю, а втратив серед смутку, гризоти; прим. дитина вродила ся — радість, а потім із неї вийшло для батька горе. Пор. Wander II, 26 (Gott 548).

58. Бог дав палці як виделці. (Колом.)

Говорять селяне, жартливо звиняючи ся, чому не вживають вилок при їді. Троха відмінно висловлено сю думку у Поляків: Pierwej Pan Bóg stworzył palce, niż widelce (Adalb. Palec 15).

59. Бог дає, як сам знає. (Наг.)

Божі присуди недовідомі, пор. Wander II, 25 (Gott 535); Zátur. I, 94.

60. Бог да прóсти! (Кол.)

Подяка жебрака по одержаню милостині. Фраза ніби церковна, але так само як усюди в жебрацькій церковщині, перекручена зовсім несуразно.

61. Бог добрий тай ласкавий, і сироті дитину зробит. (Цен.)

Поговірка зложена мабуть на основі якогось специяльного випадка, де дівка-сирота зробила ся покриткою; та оповідане тепер забуло ся, а приповідку вживають жартливо, коли хтось жалує ся на те, що він одинокий у сьвіті і нема йому ні відки помочи.

62. Бог довго чекає, але свого не дарує. (Наг.)

Знач. чекає людської поправи, а не дарує відплати за злочини, очевидно в дусі старозавітного „мнѣ отмщеніе“, пор. Wander II, 49 (Gott 1123); Zátur. I, 95.

63. Бог до помочи скорий. (Наг.)

Потішають себе люде в біді. Пор. Wander II, 30 (Gott 651); Zátur. II, 40.

64. Бог жартів не любит. (Кол.)

Справа з Богом, з власним сумлінєм завсїгди поважна, на жарт її брати не можна. Пор. Wander II, 43 (Gott 970); Zátur. I, 93.

65. Бог знає, чим чоловіка карати має. (Гол.)

Нераз чоловікови зробить ся карою те, що по його думці мусїло б його зробити щасливим, чого він сам найдужше добиває ся. Знач. не треба завидувати щастю иньшого, бо може те, що нам видає ся його щастєм, є як раз божою карою на него.

66. Бог знає, що дїлає. (Ільк.) ...робит. (Наг.)

Чоловік часто не розуміє значіня фактів, може судити їх тільки з наслїдків; тільки той, хто знає наперед будуще, може розуміти значінє теперішнього. Пор. Ном. 33 і польське: Wie Bóg co czyni (Adalb. Bóg 375); Wander II, 50 (Gott 1139).

67. Бог з тобов! (Наг.) ...тай я при тобі. (Цен.)

Говорять, коли хтось або перелякає ся нагло, або здивує другого якимсь викоком своєї думки, прим. що хоче собі відібрати житє або загалом зробити щось незвичайне.

68. Боги би тя побили! (Лол.) ...вбили! (Лол.)

Множне число не конче треба вважати відгуком політеізму, бо богами, як ми бачили висше, звуть Бойки загалом ікони сьвятих, яким приписуєть ся також певну силу.

69. Бог кождому догодит. (Наг.)

Себ-то: пошле кождому те, що для него найвідповіднїйше. Пор. Wander II, 44 (Gott 997).

70. Бог ласкав. (Наг.) Ще... (Наг.)

Потїшає себе чоловік у тяжкій пригоді, мовляв: перебуду се лихо.

71. Бог людий не бракує. (Ільк.)

Знач. не перебирає, перед Богом усі рівні. Те саме у Поляків: Bóg ludzi nie brakuje (Adalb. Bóg 48).

72. Бог мене вбий! (Wojc.)

Звичайна формула, якою клене ся чоловік у правдї своїх слів. У основі поняте Бог = перун. Пор. Brzoz. Bóg 88.

73. Бог милостивий. (Наг.)

Те саме значінє, що й висше Бог ч. 70.

74. Бог ми не брат. (Наг.)

Коли хтось забожив ся, а другий ще сумнїває ся; знач. Бог не моя рівня, щоб я надармо кликав його імя. Троха в иньшій формі висловлено ту саму думку в старохорв. Єда ти се съ Богомъ побратимио? (Гильф. 750).

75. Бог ми сьвідок. (Наг.)

Упевненє, що оповідач справдї щось бачив або чув. Пор. польське Bóg świadek (Adalb. Bóg 62 і Brzoz. 15); Wander II, 32 (Gott 693); Zátur. XVI, 67.

76. Бог надія наша. (Наг.)

Говорять селяне про річи, яких осягненє можливе, та залежне від елєментарних обставин, прим. про будучі жнива, погоду і т. и.

77. Бог найстарший. (Наг.)

Значінє двояке: а) такими словами закінчують суперечку, коли люде перечать ся, хто старший чи то віком чи урядом; б) загальне значінє: Бог у всьому перший, пор. латинське A Jove initium.

78. Бог на нїм цудо показав. (Наг.)

Коли хтось умер страшною смертю або занедужав страшною хоробою, а був перед тим нелюбий, ненависний людям.

79. Бог на нього допуст допустив. (Наг.)

Коли терпить невинний чоловік.

80. Бог на поміч! (Збар.)

Формула витаня, коли проходить ся по при чоловіка занятого працею; див. Wander II, 488 (Helfen 152).

81. Бог не без милости, козак не без долї. (Цен.)

Потїшає себе чоловік у лихій приходї. Пор. великор. Бох ни бизъ миласьти, сьвет ни биз добрых людей. (Дик. 583).

82. Бог не бреше. (Цен.)

а) Що кому Богом призначено, то його не мине; б) який учинок загрожений божою карою, той мусить бути покараний, — божий закон невідмінний; пор. Wander II, 39 (Gott 866); Zátur. I, 102.

83. Бог не дитина слухати дурного Литвина. (Ільк.)

Пор. висше Бог ч 6, а також Ном. 4123.

84. Бог не карає прутом. (Мінч. Ільк. Петр.)

Себ-то: кару божу не треба розуміти конкретно, по людськи, дóразно; вона приходить у найріжнїйших формах. Див. Ном. 53: Чуб. Бог 24; Wander II, 43 (Gott 969); пор. словацьке Bôh ne ťahá za vlasy (Zátur. IX, 136).

85. Бог не прийде буком бити, але трутит. (Берез.)

Себ-то: Бог не карає так як чоловік, але попхне чоловіка в таке, що стане ся карою для него, збудить у його нутрі такі пристрасти й бажаня, що доведуть його до лиха. Пор. Wander II, 43 (Gott 979).

86. Бог не скорий, але лýчен. (Петр. Ільк.)

Знач. не скоро відплачує за всяке дїло, але нехибно. Пор. Ном. 47 і польське:

Bóg nie pochapny, ale trafny. (Adalb. Bóg 51); Нос. ст. 263; Wander II, 12 (Gott 254); Zátur. I, 97.

87. Бог не спит. (Наг.) ...не заснит. (Цен.)

Бог усе дбає про людей, бачить і в ночи всяке зле діло. Пор. Wander II, 43 (Gott 876).

88. Бог не трубить, коли чоловіка губить. (Ільк.)

Знач. не упереджує чоловіка, зсилає загибіль несподівано. Сам незвичайний зворот „Бог не трубить" чи не відгомін звісної притчі про смертну трубу, оповіданої в старохристиянській повісти про Варлаама і Йоасафа і дуже популярній у нас особливо від XVII в.? Див. Ном. 54.

89. Бог ни карає лясков, але ласков. (Кольб.)

Переняте з польського, — так твердить Кольберґ, але в польських збірках сеї припов. я не зустрічав.

90. Бог ніколи не дрімає. (Цен.)

Пор. висше ч. 87, а також іще Wander II, 48 (Gott 1102).

91. Богом сї сьвідчу. (Наг.)

Пор. висше Бог ч. 75, а також Wander II, 105 (Gott 2569, 2602).

92. Богом ся сьвідчить, а чортови душу запродав. (Ільк.)

Про чоловіка, що фальшиво божить ся або криво присягає. Пор. Ном. 17..

93. Бог памньитущий. (Наг.)

Себ-то: не забуде, хто що зробив злого або доброго Пор. польське: Pan Bóg nie rychliwy, ale pamiętliwy (Adalb. Bóg 319); Zátur I, 97.

94. Бог порівнав кождого. (Берез.)

Говорили в часї бурі, мовляв: кождий однаково боїть ся. Пор. Zátur. I, 10..

95. Бог правду любит. (Цен.)

Коли хтось зробив другому якийсь справедливий докір, а сей гнїває ся за те, то перший оправдує ся сею приказкою.

96. Бог предвічний, — Яць Зарічний сїдит над водов, дрище лободов. (Наг.)

Прикладка зложена до Яця (Якова) Буцяка в Наг., що жив за річкою і для того був прозваний Зарічним. Се був чоловік старий і до того скупий та звичайно відправляв колядників з під вікна. За те колядники й зробили йому збитка і замісь звісної колядки „Бог предвічний народив ся" засьпівали йому під вікном отсю строфу, яка потім і лишила ся в памяти.

97. Бог сї впімне моєї кривди. (Наг.)

Знач. не дарує її, відплатить тобі за неї.

98. Бог сї на нас загнївав. (Наг.) ...на мир... (Наг.)

Говорять в часї загального нещастя: повені, посухи, помору, пор. Ном. 20..

99. Бог сї не помилит. (Наг.)

Говорять про чоловіка, що в бідї нарікає на несправедливість божу. Пор. висше ч. 82 і Wand. II, 26 (Gott 554)

100. Бог сьвітенький всьикому терпит. (Красноїля)

Знач. не карає зараз, позволяє робити, що хто хоче. Пор. церковне: Богъ долготерпѣливъ; польське: Bóg długo cierpliwy (Adalb. Bóg 44).

101. Бог ти того не відпустит. (Наг.) ...не забуде. (Наг.)

Говорить тяжко покривджений чоловік свойому кривдникови.

102. Бог то всьо порахує. (Наг.)

Кінчить покривджений чоловік, вичисливши всї свої кривди і просьби і униженя. Пор. Zátur. II, 163.

103. Бог того не допустит. (Наг.)

Відповідь на погрозу або на проклятє.

104. Богу душу віддав. (Наг.)

Знач. умер. Пор. великор. Дик. 540.

105. Богу духа винен. (Наг.)

Говорять про чоловіка спокійного, невинуватого в якомусь дїлї або й загалом нездібного до такого дїла. Те саме у Поляків, див Adalb. Dusza 2.

106. Богу дьикувати! (Наг.)

Звичайна фраза по скінченю якогось дїла.

107. Богу й людьом милий. (Наг.)

Говорять про доброго, приязного чоловіка, частїйше про дитину. Пор. Wand. II, 102 (Gott 2478); Zátur. II, 110.

108. Богу помоли ся, зачинай, не бій ся. (Дмит.)

Коли хто забираючись до якогось трудного дїла вагаєть ся і не знає, чи братись до него, чи нї. Див. Чуб. Бог 20.

109. Богу сї не спротивиш. (Наг.)

Знач. що Бог дає, мусиш приймати. Пор. Ном. 37; польське: Bogu się przeciwić trudno (Adalb. Bóg 25); Zátur. I, 21.

110. Бог у Тройци пребиває. (Залїсє).

Говорять жартливо, коли хочеть ся зробити щось три рази, випити третю чарку.

111. Богу хвала, що ся душа напхала. (Мінч. Ільк.) Честь Богу хвала... (Наг.)

Жартливо говорять устаючи від ситого обіду.

112. Бог чоловікови не брат, аби з ним жартувати. (Цен.)

Знач. не рівня. Говорить чоловік запевнюючи, що не забожив ся надармо анї легкодушно; пор. висше ч. 74.

113. Бодай го Бог на покаяниє видав! (Наг.)

Проклятє, коли якийсь злочин зроблено, а винуватого не можна знайти. Покаяниє в значіню прилюдної покути і скандалу.

114. Бодай за тебе Бог забув! (Наг.)

Кленуть забудькови. Пор. висше Бог ч. 52.

115. Бодай сї о тім Бог не довідав! (Наг.)

Насьміх, яким стрічають чиюсь погрозу або загалом нахвалюванє, що, мовляв, зроблю те а те, до чого в него нема сили. Слїд давнього погляду, що Бог довідує ся про те, що дїє ся на землї, через посередників, через слухи, пор. грецьке Εἰς ϑεῶν ὦτα ἦλϑεν (дійшло до божих вух) і пояснене E. Rot. 724.

116. Бодай тя Бог не простив. (Залїсє) ...скарав! (Наг.)

Проклятє покривдженого кривдникови.

117. Бодай тя Пан Біг мав у чужій коморі! (Ільк.)

Жартливе бажанє, щоб чоловік зійшов на злодїя, пародия бажань в родї поданого під ч. 4.

118. Бодай тя Пан Біг скарав, але я ти не зичу. (Кобил.)

Жартливе прокляте, немов чоловік в першій хвилині, в гніві клене, та в тій пригадує собі, що кляcти гріх, і другим реченєм касує свій перший вибух.

119. Боже, Боже, даєш тому, що не може! А я би міг, не дає Біг. (Явор.) ...дав єс... та мінї не дав... (Туст.)

Жартливе зітханє при видї немічного або хорого богача або загалом чоловіка, що має якесь добро, а не вміє ним користувати ся, прим. старого чоловіка, що має молоду жінку.

120. Боже борони та відверни! (Наг.)

Говорять чуючи про якусь страшну пригоду. Пор. Wand. II, 99 (Gott 2410).

121. Боже вам помагай! (Наг.)

Звичайна формула привитаня, коли хтось приходячи застає другого при роботі. Пор. Wander II, 105 (Gott 2585).

122. Боже вам ударуй ласку свою сьвjиту! (Наг.)

Жебрацька подяка при одержаню милостинї.

123. Боже вас борони на кождім поступі, де сї поступите! (Наг.)

Жебрацька молитва; типове тут повторенє того самого пня: поступ і поступите.

124. Боже дай добре, та не довго ждати. (Ільк.)

Жартлива молитва, а також відповідь, коли хтось потїшає иньшого: „Не бій ся, все то ще добре буде.“ Див. Ном. 154.

125. Боже, за що мнє караєш? Ци я в коршмі ни буваю? Ци я церкву ни минаю? Ци я ни вкраду, як ми ни до ладу? (Пужн.)

Жартлива характеристика злодійкуватого пяницї. Див Етн. Зб. VI, 27, пор. Драг. ст. 39 ч. 48.

126. Боже, змилуй сї! (Наг.)

Згірдний викрик, коли хтось поводить ся погано або зробив щось не до ладу або перехвалює ся без підстави. Пор. нїм. Dass sich Gott erbarm'! Див ще Wander II, 99 (Gott 2415).

127. Боже милосерний, ти видиш мою кривду. Спусти нинїшної днинки на него пляґу тяжку. (Лол.)

Проклятє. Пляґа — з латинського plaga — удар різкою, тут загально в значіню: кара, нещастє.

128. Боже наш, Боже ваш, Боже руський, Боже пруський, штири вас. (Наг.)

Жартливий насьміх над таким, що раз у раз любить зітхати та приговорювати: Боже, Боже!

129. Боже наш, тату жидівський! (Березів)

Жартлива поговірка, з натяком на біблїйну історію і на запевнюванє Жидів, що вони в Бога вибраний народ.

130. Боже помилуй нас грішних і вас горішних! (Наг.)

В підгірських селах, що тягнуть ся звичайно одним шнуром здовж ріки, істнують деякі антаґонїзми між горішним і долїшним кінцем села (див. й зпаходи під Горішняне); між ними йдуть насьміхи, передразнюваня, які й знаходять вираз у піснях та поговірках. Одною з таких поговірок, звісно, дуже ще невинною, є й отся, де „горішнян“ у жартливому зітханю до Бога покладено неначе по за числом „нас грішних“, тоб-то всїх людей, як щось сторонне, другорядне.

131. Боже поможи, а ти небоже не лежи. (Ільк.)

Упімненє до працї; для житя не вистарчає сама побожність і поклики до божої помочи. Пор. Ном. 70; Дик. 548. Та сама думка подібно висловлена в старохорв. Ти се помози, и Богъ ти це помоцьи. (Гильф. 2768). Близше до нашого білор. Помагай Боже, да й ти не лѣпись, небоже. (Нос. ст. 406, 263); пор. Wander II, 20 (Gott 441).

132. Боже руський, вибери польському очи! (Наг.)

Жартливий вислов русько-польського антаґонїзму.

133. Боже тї ратуй! (Наг.)

Окрик, коли когось бачуть у бідї, якій не можна помогти, або згірдний, коли хтось веде себе погано в товаристві (прим. пяний) або загалом робить щось не до ладу.

134. Боже тя скарай! (Залїсє)

Проклятє в загальній формі, пор. Brzoz. Bóg 41.

135. Боронь Боже від скаженої миши. (Кольб.) ...воши. (Кол.)

Згірдно, коли говорять про пакість зроблену кимсь слабосилим або дурним.

136. Брунь Боже! (Наг.) Брум... (Дрог.)

Передразненє польського „Broń Boże“.

137. Бог би сї гнївав. (Наг.)

Говорить чоловік, коли сам собі або иньшому відраджує якесь лихе дїло.

138. В Бога біди не купити. (Корч.)

Остерігають гордого і зарозумілого, мовляв: лихо не за горами.

139. В Бога вір, тілько Богови не вір. (Дар.)

Віряча в Бога не спускай ся па божу поміч і ласку, але працюй та дбай сам за себе. Те саме у Поляків: W Pana Boga wierz, ale Panu Bogu nie wierz (Adalb. Bóg 387); Brzoz. Bóg 79.

140. В Бога день краде. (Наг.) Дармо... чьис... (Цен.)

Говорять про лїнивого, неробу. Пор. Wander II, 593 (Herrgott 187); II, 101 (Gott 2444) і II, 103 (Gott 2492).

141. В Бозї надія, коли хліб в торбі. (Ільк.)

„В Бозї надія“ тут виражає певність і безжурність чоловіка, що має свій запас під рукою і не потребує надїяти ся на людську поміч. Пор. польське; Bóg nadzieja, gdy jest w torbie chléb (Adalb. Bóg 49 i 371).

142. Від Бога гріх, від людий сьміх. (Наг.)

Говорять про пяницю, марнотратника, загалом чоловіка, що робить зло шкідливе не так стороннїм людям, як йому самому й його сім'ї. Те саме у Білор. (Нос. 319), та Нос. дає троха иньше поясненє, буцїм то приповідка йде головно про женячку старого чоловіка з молодою дївчиною.

143. Від Бога не втечеш. (Наг.)

а) Зміна місця не змінить людської долї; б) чоловік нї в якім місцї не може виломити ся з під божої опіки анї від божого всезнаня. Пор. великор. Дик. 214; Wander II, 36 (Gott 790, 1460).

144. Від Бога єї не сховаєш. (Наг.)

а) Загально: чоловік не втече від своєї долї; б) специяльно про злочин, який,

хоч би й як поховав кінці в воду, ніколи не може бути спокійний супроти Божого правосудя. Пор ч. 143 і Ном. 48, 49.

145. Відпусти Боже гріха, коли пригода лиха! (Ільк.)
Лиха пригода змушує чоловіка до гріху, та з другого боку гріх, сповнений під примусом, під тиском злої пригоди, не такий важкий, як сповнений зовсім по добрій волї.

146. Відпусти Боже, коли тра борше. (Ільк.)
Думка близька до попередньої, тільки тут з натяком на якусь специяльну пригоду, про яку оповідане затратилось.

147. Всадив Бог душу, як в дуплаву грушу. Гнїдк.)
Говорять про невродливого, хоровитого чоловіка, калїку; пор. Adalb. Dusza 31.

148. Всї під Богом ходимо. (Збар.)
Знач. усїм нам може трапити ся така й така пригода. Пор. Ном. 8; Adalb. Bóg 390; Čelak. 5; Zátur. I, 37.

149. Встїби мене, Боже, де мя не потреба. (Ільк.)
Говорять іронїчно про цїкавого чоловіка, що мішає ся в несвоє дїло. Пор. Ном. 2689.

150. Годї Богу навкучати. (Кобил.)
Коли хто занадто довго молить ся, особливо в робучий день.

151. Господь Бог старий господарь. (Гнїдк.) Пан Біг... (Ільк.)
Так потїшають себе хлїбороби, коли прим. випаде слота в жнива, посуха замісь дощу або загалом коли щось діє ся против людської волї. Пор. Ном. 58; Zátur. XI, 324.

152. Дав би то Біг сьвјатий! (Наг.)
Побожне бажане, висловлюване особливо в афектї, коли комусь бажає ся лиха та безголовя.

153. Дав Бог зуби, дасть і на зуби (Кол.) ...і хлїб до губи. (Терн.)
Почутє потреби доводить чоловіка до придуманя способів для її заспокоєня. Пор. нїм. Wem Gott Zähne giebt, dem giebt er auch zu beissen, див. Wand. II, 10 (Gott 219); II, 77 (Gott 1872 і 2086); Zátur. I, 62.

154. Дав Бог хлїб, як зубів не стало. (Наг.)
Тодї чоловік дійшов до достатку або до становища, коли з него не може користати. Пор. нїм. Gott giebt Brei, wenn die Zähn' entzwei і под. Wand. II, 21 (Gott 450).

155. Дав їй Бог долю, як фандолю. (Ільк.) ...бандолю. (Наг.)
Згірдно, зам. лиху долю. Фандоля побічна форма від фанда́ — батіг, пуга (у Желех. не пояснено).

156. Дай Боже, абим тут нагле вмер, як неправду кажу! (Наг.) ...аби ми тут зараз смерть була... ...амінь було... (Наг.)
Клене ся чоловік, якого підозрівають у брехнї. Нагла смерть уважає ся в народі великим нещастєм; навіть у звісній церковній піснї (принесеній до нас із латинського) просять Бога хоронити „від наглої і несподїваної смерти“. Пор. нїм. проклятє: Gott gebe, dass er des jähen Todes sterbe! Wander II, 103 (Gott 2500).

157. Дай Боже в добрий час речи, а в лихий не погадати. (Гнїдк.)
Віра в добрі і лихі хвилї, що кладуть, так сказати, свою печать на всьому,

що в них діє ся, належить до найстарших вірувань людськости, див. R. Andrée, Ethnographische Parallellen und Vergleiche I, Stuttgart 1878, глава I, стор. 1—17.

158. Дай Боже видихати! (Наг.)
Говорять устаючи з за обіду, або відповідає господарь гостеви, що дякує за обід.

159. Дай Боже вітримати! (Кол.)
Гумористично, коли хтось на питанє: чи гаразд си маєте? відповідає: гаразд.

160. Дай Боже все добре! (Наг.)
Приговорюють подаючи один одному повну чарку. Пор. нїм. Gott giebt alles Gute. Wand. II, 21 (Gott 446).

161. Дай Боже годину добру! (Гнїдк.) ...час добрий! (Гнїдк.)
Звичайна примівка, коли ровпочинає ся якесь дїло, входить ся в хату і т. и. Пор. увагу до ч. 157.

162. Дай Боже добрий почьиток! (Наг.)
Говорить чоловік починаючи якусь важну роботу. Добрий початок уважає ся віщованєм, немов запорукою успішного переведеня всього дїла.

163. Дай Боже дочекати! (Наг.)
Додають говорячи про будуще, прим. умовляючись тодї а тодї здибатись. Пор. Wand. II (Gott 2654).

164. Дай Боже здоровји! (Наг.)
Звичайна формула привитаня входячи в хату або стрічаючи когось, а також при чиханю та при питю горівки. Пор. Wand. II, 105 (Gott 2565).

165. Дай Боже здорово сходити, а на друге заробити. (Ільк.)
Говорять надїваючи нову одежину.

166. Дай Боже калїцї біду. (Гнїдк.)
Жартливо, коли на бідного чоловіка спадає ще якесь нове нещастє.

167. Дай Боже лїпше, а й з того, що є, не винимай! (Стрільб.)
Говорять знайомі витаючись і відповідаючи на питанє: як вам поводить ся? Пор. лат. Dii meliora ferant (Seybold 126).

168. Дай Боже наперед більше. (Ільк.)
Говорять рибаки зловивши за першим разом якусь рибку, або загалом коли хтось розпочавши дїло одержав першу користь.

168. Дай Боже на щістьи, на здоровји з тим новим роком, аби-сте дочекали той рік опровадити, другото дочекати, з року на рік, поки Бог дарує вік! (Наг.) ...з тими сьвјтáми. . (Наг.)
Звичайне витанє, коли хтось на новий рік або на різдвяні сьвята входить до чужої хати.

167. Дай Боже щістьи! (Наг.)
Говорять по звичайнім привитаню, війшовши в хату або минаючи в полї людей занятих роботою, а ті відповідають: Дай Боже! Дьикуємо за слово добре. Дай Боже й вам! Пор. нїм. Gott gibt's Glück. Wand. II, 36 (Gott 546).

170. Дай вам Боже здоровє дїдько знає доки! (Снят.)
Жартлива форма привитаня чи прощаня.

171. Дай вам Боже здоровє на наші груди! (Карл.)
Жартливо, характеризуючи самолюбного чоловіка, що навіть повторяючи звичайні чемні фрази бажає добра тільки собі самому.

172. Дай вам Боже лад, аби вам випав цілий зад. (Дрог.)
Жартливе бажанє кравця, коли прощає ся зі своїм заказчиком: коли йому випаде зад (задня часть одежі подреть ся), то кравець буде мати нову роботу.

173. Дай му Боже вічний упокій. (Наг.)
Говорять згадуючи про покійника. Пор. нїм. Gott lass' ihn ruhen, Wander II, 105 (Gott 2571). В розумінюю давнїх людей порушанє кісток у гробі було великим лихом також для душі покійника.

174. Дай му Боже душеньці легко! (Наг.)
Говорять згадуючи про дорогого покійника. І тут в основі лежить думка, що земля може страшенно давити чоловіка, а через те мусить терпіти й його душа. Пор. лат. Sit ei terra levis.

175. Дай му Боже зна́нє і опамята́нє! (Дрог.).
Говорять про дурного, а ще частїйше про злого, марнотратного чоловіка. Пор. нїм. Gott lasse dich zu Verstand kommen! Wand. II, 105 (Gott 2572).

176. Дай нам Боже, що нам треба, а по смерти гоц до неба! (Коб.)
Жартливо, звичайно при чарцї. Пор. Wand. II, 104 (Gott 2450).

177. Дай нам Боже, що твоя ласка! (Наг.)
Приговорюють у добродушнім настрою, звичайно частуючи себе взаїмно чаркою; пор. нїм. Gott geb' uns Heil! Wand. II, 19 (Gott 414).

178. Дасть Біг. (Косс.)
Гуцули не люблять уживати звороту „нема“ і волять в такім разї говорити „дасть Біг“.

179. Дасть Біг і від квасу окрасу. (Ільк.)
Часом і на квасній, пісній страві, себ-то в бідности та поневірцї виростає чоловік уродливий, здоровий, розумний.

180. Дасть Бог дїти, дасть і на дїти. (Наг.)
Потїшають себе бідні люде, що мають богато дїтей, пор. Wander II, 11 (Gott 224, 227).

181. Де Біг церкву ставить, там дїдько коршму. (Ільк.)
Приповідка основана на дїйсній обсервациї: церква і коршма, до недавна одинокі публичні будинки в селї, стоять звичайно на середині села, отже тим самим близько один одного. В переноснім значіню: спокуса, зопсутє звичайно йде слїдом за чеснотою, немов чигає на неї. Пор. нїм. Wo der liebe Gott wohnt, hat auch der Teufel sein Nest (Frischb. II, 1346) з поясненем на церкву і коршму; близше до нашого Wander II, 96 (Gott 2344).

182. Десь Бог від тебе мньиру загубив. (Наг.)
Говорять про чоловіка надзвичайно високого.

183. Десь там уже Пан Біг за мене забув, що ми смерти не дає. (Наг.)
...що мнї не бере з того сьвіта. (Наг.)
Говорять про себе старі люде, яким надоїло житє.

184. До Бога високо, до суду далеко. (Сор.)
Безпомічне положенє покривдженого чоловіка, що не має змоги доходити своєї кривди.

185. До Бога з просьбою. (Ільк.)
Говорять чоловікови, що надармо шукав помочи у людей. Ном. 143.

186. Доки ми Бог жи́тьи подовжит. (Наг.) ...жити позволит. (Дрог.)
До смерти; пор. Wander II, 107 (Gott 2613): So lange mir Gott das Leben fristet.

187. Ей Богочку, таточку, дай погоду, то відробю. (Лол.)
Гумор лежить у недокладній складнї реченя: немов чоловік хоче відробити за погоду Богу; може також насьміх над недбалим чоловіком, що затягнувши довжок на відробок заслонює ся непогодою, при якій буцїм то не може відробити його.

188. Єдному Бог дає аж за много, а другому й зовсїм нїчого. (Стрий)
Характеризує ся нерівність маєткова або социяльна між людьми.

189. Жиби тя Бог боронив від пшиницького бука, від михнївського вока, від бистрянського празника, від ґалївської вохоти, віт площаньського дякуваня. (Мшан.)
Подібних побожних бажань із сатиричним вістрєм на ріжні місцевости стрітимо далї ще більше. Отсю приказку пояснюють так: „Давно били ся найгірше в Пшинци (Мшанець, Старосамбірського пов.), в Михнївци крали дуже: що ввидїв, то взяв; в Бистрім хто пішов на празник, то був битий; в Ґалївци люде цїкаві, полохкі, а Площани таку мають поведїнку, що як весїлє або яка кома́шня, то дуже дякують твердо, низько кланяють ся“ (Етн. Зб. VI, 362).

190. За Бога-смо забули. (Наг.)
Знач. стали ми немилосерні, незгідливі та похопні до людської кривди. Говорять старші в приступі моралїзаторського настрою.

191. За Богом молитва, за царем служба не пропаде. (Гнїдк.)
Нїхто Богу не молить ся а цареви не служить надармо, за все буває надгорода; пор. Ном. 140; Дик. 1960.

192. За все Богу дьикувати. (Наг.)
За добро й за зло; так потїшають чоловіка в лихій пригодї; пор. білор. За все хвалиць Бога (Нос. ст. 305); Wand. II, 61 (Gott 1467).

193. За ким Біг, за тим і люде. (Ільк.)
На кого Бог ласкав, до того й люде горнуть ся, тому допоможуть.

194. За тим Боже, хто кого переможе. (Ільк.) ...зможе. (Гнїдк.)
Говорять жартливо, коли хтось у бійцї бере ся помагати дужшому.

195. З Богом до бійки не станеш. (Цен.)
Силою Богу (божому присудови, прим. смерти, хоробі) не спротивиш ся. Пор. Ном. 38; нїм. Mit Gott kriegen ist bös, див. Wander II, 63 (Gott 1520).

196. З Богом до права не підеш. (Наг.)
Що Бог дасть, треба приймати, суперечка неможлива. Пор. Ном. 41; білор. Зъ Богомъ не бицьца (Нос. 313); Wander II, 63 (Gott 1522).

197. З Богом на биструю воду! (Ільк.)
Ironічно, коли хтось напирає ся на якесь небезпечне дїло. Те саме у Білорусів (Нос. 436).

198. З Богом, Парасю, коли тї люде просьит. (Наг.)
„З Богом“ — формула, коли кого виправляють у дорогу, зам. іди, забирай ся.

199. З Богом не грай! (Наг.) ...ни жартуй. (Пужн.)
Остерігають чоловіка, що легкомисно божить ся або загалом маловажить собі

божі закони. Пор. Ном. 89; Нос. 313; нім. Gott ist kein Baier, er lässt sich nicht spotten (Beb. 504); Wander II, (Gott 174); II, 63 (Gott 1516, 1521, 1525).

200. З Богом не за пан-брат. (Наг.)
Бог чоловікови не рівня. Пор. старохорв. Не чини се Богу братъ (Гильф. 1942).

201. З Богом оставайте! (Наг.)
Говорить прощаючись той, що йде геть із хати. Пор. Wander II, 103 (Gott 2510).

202. З Богом сьвјитим обідайте, най Бог благословит! (Наг.) ...вечерійте... (Наг.)
Приговорюють увійшовши до хати і заставши домашніх при обіді або при вечері і відповідаючи на їх звичайне: „Просимо до обіду.“ Пор. Wander II, 105 (Gott 2576).

203. З Богом цуцику не грают. (Гнїдк.)
Думка та сама, що в ч. 199, тілько тут приперчена порівнанєм легкодушного чоловіка з цуциком, який для іграшки зачіпає великого і сильного.

204. Згулив Бога! Згулив Бога! (Пужн.)
Іронїчно на хитрого злочинця, що думав сховати ся зі своїм злим дїлом і як раз попав ся в руки. Окрик узятий із анекдота про Цигана, що лїзучи на дерево красти мід просив Бога помочи і обіцював Богу сьвічку, а набравши меду і лїзучи з дерева не хотів додержати обіцянки і похваляв ся: „Згулив Бога!“ та тут же і впав на землю. Див. Етн. Зб. VI, 568.

205. Здає му сї, що Бога за ноги вхопив. (Наг.)
Про гордого чоловіка, якому все веде ся і який задля того не хоче розуміти нещасливих думаючи, що воно все так мусить бути. Подібно в старохорв. Єда си ухитио Бога за браду? (Гильф. 751); близше до нашого жидівське Er hat unsern Harjet bei de Füss (Tendlau 685).

206. Змилував ся Біг на рака, дав му з заду очі. (Ільк.) ...очи там де с—а. (Петр.) ...над раком та му дав очи в г—ци. (Наг.)
Насьміх, коли хтось другому з ласки дає такий дарунок, із якого обдарованому нема пожитку або з яким він не знає, що почати. Приказка основана на поглядї, що у рака голова там, куди він пливе, себ-то в хвостї. Пор далї Рак.

607. Знає Біг з неба, що кому треба. (Ільк.) Видит... (Гнїдк.)
Значінє двояке: а) боже Провидінє дбає про кождого чоловіка; б) в нещасливих випадках чоловік не повинен попадати в зневіру, потїшаючи ся тою думкою, що Бог наслав на него се лихо для його-ж добра. Пор. Ном. 73; Adalb. Bóg 372; Wander II, 49 (Gott 1127, 1130).

608. З Паном Богом у задні двері! (Наг.)
Відправляють або виштовхують якогось немилого і непочесного гостя, влазливого жебрака і т. и.

209. З Паном Богом у лихий чьис! (Наг.)
Говорять комусь наприкреному, виправляючи його з хати.

210. І Бога не гнїви, і чорта не дразни. (Гнїдк.)
Знач. жий з усїми в згодї, не паражуй ся нїкому. Пор. висше ч. 28, 34.

211. І йому щось Пан Біг держит. (Лїмна)
І його чекає якась доля, якесь добро. Говорять про бідного, упослїдженого, калїку і т. и.

212. І тобі колись Господь Бог тичкою віднзачит. (Гнїдк.)
Себ-то відплатить, обмежить твою самоволю. Говорять гордому, самовільному та безсовісному чоловікови. Натяк на звичай — розмірювати що року сїножати і означувати межі тичками.

213. Іще-сь Бога за ноги не уймив. (Гнїдк.) ...не вхопив. (Наг.)
Ще нема певности, що тобі все буде добре вести ся. Пор. висше ч. 205.

214. Казав Біг дати, але ще треба ждати. (Красноїля) Обіцяв... (Цен.)
Знач. буде добро, але не зараз. Конструкция першої половини сеї приповідки неправильна; „Казав Біг дати“ не значить „Gott befahl zu geben“, але: „казав Бог, що дасть“, анальоґічно до лат. dixit se daturum. Див. Ном. 157. Пор. франц. Dieu consent, mais non pas toujour (Бог дає, але не що дня), пор. Wand. I, 21 (Gott 414).

215. Каменьом до Бога не докинеш. (Ценїв)
Знач. против божого присуду не запротестуєш, не збунтуєш ся; що Бог дає, мусиш приймати.

216. Карає Біг старі кости за гріхи в молодости. (Ільк.)
Говорять звичайно про розпусних людей, що на старість мусять відхоровувати гріхи молодости.

217. Коби го Бог уже раз із того сьвіта зібрав! (Наг.)
Говорять про ненадїйно хорого чоловіка, що не жиє, а мучить ся. Пор. Wander II, 108 (Gott 2656).

218. Коби сї Бога бояв, а людий устидав. (Наг.)
Говорять про безпутного чоловіка, злодїяку або пяницю. Загальнїйше старор. Кто Бога боит ся, тотъ и людей стыдит ся (Сим. 1349).

219. Кого Бог карати має, тому розум відбирає. (Наг.)
Загально звісна і давня приповідка про розумове затемненє, ослабленє розумових сил у злочинцїв. Пор. латинське Quem Deus perdere vult, dementat; старохорв. Кадъ Богъ хоце кога педепсатъ, узме му паметъ. (Гильф. 1039); Нос. 325; Wander II, 67, 78, 83 (Gott 1630, 1904, 2006).

220. Кого Бог любит, того навиджає (Мінч.) ...навіджає. (Петр.) ...навидит. (Залїсє)
Себ-то посилає йому свої знаки — нещастя, якими випробовує і гартує його характер; пор. Ном. 42. Приповідка взята з Біблїї (Притчі Солом. III, 12): у церковнослав. (Острожська Біблїя): Єго же любитъ Б҃ъ, того и наказꙋєтъ; та анальоґічне і в Сенеки: Deus quos probat, quos amat, indurat, rocognoscit, exercet (Seneca, De divina providentia 4). Див. Wahl I, ст. 27; Сим. 810; Beb. 481.

221. Кого Бог любит, того не загубит. (Кол.)
Віра в те, що чесний, добрий чоловік не пропаде. Пор. Wander II, 77 (Gott 1878).

222. Кого Бог любит, тому хрестики посилає. (Дрог.)
Значінє такеж, як і в ч. 220. „Хрестики“ символїчно зам. терпінє, кари. У Білор. ...тому и церпѣние даець (Нос. 325); нім. Wen Gott in den Himmel haben will, dem schicket er des Kreuzes viel, див. Wander II, 77 (Gott 1887); пор. чеське Koho Bůh miluje, křížem ho navštěvuje (Čelak. ст. 7).

223. Кого Бог назначив, того стережи сї. (Наг.)
У всїх народів звичайна відраза до калїк з уродженя, пор. польське: Zyz, łys i kuternoga jak się dobrze trafi, wielki cud od Boga (чув я в Наг., пор. Adalb.

Zyz 1); пор. жидівське: Wen Gott gezeichnet hot, var dem soll mer sich hüte (Tendlau 911); пор. Wander II, 77 (Gott 1883).

224. Кого Бог сотворит, того не уморит. (Мінч.)
Віра в боже Провидінє, яке буцім то дбає про те, щоб услкий твір дійшов до призначеної йому мети. Ном. 74. Пор. Wander II, 69 (Gott 1680).

225. Кого Бог укарати хоче, тому й розум відбере. (Ільк.)
Пор. висше ч. 219.

226. Кождий під Богом ходит. (Гнідк.)
Пор. висше ч. 148 і Ном. 8.

227. Коли Біг годи́ть, то й огонь горить. (Ільк.) Кому... тому... (Ільк.) ...то й мокре... (Наг.)
Коли Бог дає щастє, дословно: дає погоду. Іронічно; пожежі бувають найчастійше під добру погоду, в часі посухи; пор. Ном 14, 15.

228. Коли Бог дає, то й дзюрами пхає, а як забирає, то й вікна і двері на стежір відчиняє. (Збараж) Як... відбирає, то й двері відчиняє. (Тереб.)
Прибуток приходить звільна, а коли починає ся нещастє, то вже йде на всі заставки.

229. Кому Біг поможе, той все переможе. (Ільк.)
Говорить чоловік, що без своєї вини попав у нещастє і надіє ся при божій помочи вийти з него; загалом — при божій помочи ніщо чоловікови не страшне. Ном. 11; пор. середньовіковий латинський вірш: Nullum formidat cui robur dextra Dei dat (Haller II, 12); Wander II, 76 (Gott 1849).

230. Кому Біг розуму не дав, тому й коваль не укує. (Ільк.)
Говорять про глупих а гордих богачів або панів, що витрачують ся на школи на подорожі, буцім то щоб набрати ся розуму. Розум тут очевидно в значінню вродженої здібности.

231. Кому Бог дає, то за дурно. (Цен.)
Так сказав якийсь чоловік, коли його пан невинно велів набити.

232. Кому Бог дасть, то й на плечі завдасть. (Наг.)
Бог щедрий; звичайно іронічно: щедрий на біду, на нещастя, яких дає чоловікови нераз понад його силу. Пор. висше 13, 22

233. Котрий Біг засмутив, той і потішит. (Гнідк.)
І смуток і потіха на чоловіка приходять від Бога; пор. Ном. 45.

234. Котрий Біг змочив, той і висушит. (Гнідк.)
Говорять, коли в часі полевих робіт піде дощ і змочить сіно або збіжє. Пор. Ном. 78; нім. Wen Gott nass macht, den macht' er auch trocken, див. Wander II, 71 (Gott 1732).

235. Куди вас Пан Біг носит! (Наг.)
Значінє двояке: а) Куди ви ходили або куди зайшли! (пор. великор. Где вас Бох носил! Дик. 1303) і б) що ви задумали, здалека заходите до властивої річи, відбігли від правди.

236. „Куме, ба та ци чули-сте, що старий Бог умер?“ — „Ой, ой, а хтож тепер Богом буде?“ — „А, когось там виберут.“ — „Бігме не знати кого? Може сьвјитого Николая або Юрія.“ — „Агу, куме, та певне, що мене анї тебе не виберут, а когось із його фамелії“. (Наг.)
Сю розмову вкладають в уста Бойкам, характеризуючи їх наівність.

237. Має Бога на язиці, а дїдька в зубах. (Цен.)
Про солодкомовного, облесного а злого чоловіка. Пор. польське Modli się pod figurą, a ma djabła za skórą (Adalb. Modlić się 5); близше до нашого нім. Gott auf Zunge, und den Teufel im Herzen, див. Wand. II, 14 (Gott 276).

238. Май же Бога в серци! (Наг.) Має... (Кол.)
Поклик до вродженої чоловікови доброти, до сумлїння.

239. Миґай, Божейку, миґай, я ся з тобов поділю! (Мшан.)
Говорив Циган лїзучи в чужий сад красти підчас бурі і блискавок. Пор. Етн. Зб. VI, 567. Уживають сеї приказки й загалом для характеристики чоловіка, що зі старшими поводить ся за пан-брат (розуміє́ть ся, з дурноти).

240. Мигни, Боже, дам ти грушку! (Наг.)
Значінє те саме, що в попереднїм ч. 239.

241. Ми нових богів не потребуємо, ми старого Бога любимо. (Дрог.)
Себ-то: не хочемо нових порядків, а волимо по старому.

242. Мусит нам Бог дати. (Дар.)
Жартливо, коли чоловік чогось дуже бажає і силкує ся вмовити в себе і в иньших, що воно так і стане ся.

243. На Бога вас лишяю. (Уриче)
Говорить прощаючись той, що відходить із хати; пор. нім. Gott befohlen! Wander II, 103 (Gott 2516); словац. Bohu poručil. (Zátur. I, 115).

244. На Бога надія тай на кума Матія. (Берез.)
Жартливо, коли хтось просить у другого помочи; мовляв: крім божої помочи потрібна також і кумова.

245. На Бога сї здаю. (Наг.)
В Бозї покладаю надію, пор. у піснї:

З тобов розстаю ся,
На Бога здаю ся. (Голов. Пѣсни I, 353).

246. Надія в Бозї, як товар у возї. (Лучак.) ...коли... (Петр.) ...сїно в стозї. (Збар.)
Знач. тодї чоловік безпечний, не потребує журити ся; пор. Ном. 85.

247. На до́віщки Бог дає. (Збар.)
Коли має чоловікови стати ся якесь велике нещастє, то Бог перед тим посилає певні знаки, мов віщунів будучого; чоловік прочуває, що щось стане ся Давати на-вішки, див. Ном. 3905.

248. Най Бог помагає на все добре. (Кол.)
Формула витаня, коли когось зустрічають занятого працею.

249. Най Бог простит, коли кортит. (Кольб.)
Людські бажаня і афекти звичайно перемагають вирозумувані правила та приписи.

250. Най буде й Біг, коби я взьити міг. (Пужн.)
Характеризують захланного здирцю, злодія, лихваря і т. и. „Біг“ у значіню ікони; пор. Етн. Збір. VI, 487 і висше ч. 7, 68.

251. Най буде Богу невимівно! (Наг.)

Говорить чоловік зробивши якесь добре діло або давши „на боже“ і боячись споминати про се, щоб „випоминаючи“ не розсердити Бога. У Білор. Неуго-ворно Богу (Нос. 374); у Слов. Neponosno Bohu (Zátur. I, 124).

252. Най вам Бог стократне надгородит! (Наг.)

Говорить жебрак одержавши милостиню. У Німців: Gott bezahl es ihm tausendmal! — Wander II, 17 (Gott 340).

253. Най вас Бог благословит! (Наг.)

Звичайна формула благословенства, прим. молодих, як ідуть до шлюбу, або дітий, яких батько вмирає; пор. Wander II, 105 (Gott 2576, 7).

254. Най вас Бог боронит від збаразького права і від скалацького болота! (Скал.)

Пор. висше ч. 189. В Збаражи колись сиділи дуже острі пани, що за що будь остро карали, а скалацьке болото ще до недавна мало славу.

255. Най вас Пан Біг провадит! (Наг.)

Говорять прощаючись до відходячого ті, що лишають ся в хаті.

256. Най го Бог судит! (Наг.)

Говорить чоловік, що не хоче правувати ся з иньшим або не хоче говорити про него зле, здаючи осуд на Бога; подібне у Великорусів: Бох йиму судья! (Дик. 576); Wander II, 99 (Gott 2418).

257. Най Господь Бог перескочит і ходачки замочит! (Коб.)

Жартлива відповідь, коли кого запрошують до обіду. Треба розуміти: най перескочить через повну миску і таким робом благословить її.

258. Най йому Бог того не тьмит. (Борисл.)

Формула прощеня: мовляв, я прощаю і прошу Бога, щоб йому той гріх також забув; пор. нїм. Gott soll es ihm nicht gedenken.

259. Най мене Бог пібє! (Наг.) ...убє! (Цен.)

Звичайне заклятє, яким чоловік потверджує правду своїх слів. Пор. нїм. Gott tödte mich! Wander II, 103 (Gott 2498).

260. Най мі Бог діє де хоче. (Наг.)

Жартливо: нехай по смерти робить зо мною, що хоче, а тут я не можу инакше.

261. Най му Пан Біг секундує! (Дрог.) ...сухендує! (Дрог.)

Секундувати — з лат. secundare — допомагати. Другий вар. жартливо.

262. Най ті Бог наверне на ліси та на дебрі! (Наг.)

Говорять злому, напастливому чоловікови. Формула винята з заклятя против бурі та граду, пор. Етн. Зб. V, 68.

263. Най ті Бог ратує! (Наг.)

Значінє двояке: а) серіозне, коли чоловік бачить иньшого в небезпеці, з якої не може його виратувати; б) згірдне, про недотепного чоловіка і самохвальця.

264. Най тя Бог провадит і в найбільше болото посадит. (Явор.)

Жартливе прощанє з непожаданим гостем.

265. На кого Біг, на того й люде. (Ільк.)

Scil. гнїваєть ся, того й люде цураються ся; пор. дословно згідне з нашим білор (Нос. 352) і нїм. Wenn Gott zürnet, so zürnen alle Creaturen, див. Wander II, 86 (Gott 2090); II, 63 (Gott 1503); Даль. 1, 7, 9; дословно схоже з нашим Adalb. Bóg 267.

266. На́ тобі, Боже, що мінї не гоже. (Наг.)

Іронїчно, коли хтось дарує иньшому або дає на загальну ціль щось маловартне або таке, що йому самому непотрібне; пор. нїм. Was die Welt nicht mag, opfert man Gott, див. Wander V, 175 (Welt 455); згідне з нашим Adalb. Bóg 273; Brzoz. Bóg 27.

267. Наш Біг, наше г—о. (Кол.)

Про захланного чоловіка, що не рад уступити иньшому анї в найменшій дрібниці. Приповідка основана на звісній анекдоті про Жидів, яких збиточний Іван дурив повістю про бійку Бога руського з жидівським; пор Етноґр. Збір. II, 3; *Κρυπτάδια* V, (Folklore de l' Ukraine 181—182).

268. На щось і ми Пану Богу потрібні, що нас на сьвіті держит. (Наг.)

Говорять бідні люде, особливо коли хто лає їх непотрібами.

269. На що ти другого Бога взиваєш, коли свого маєш? (Ільк.)

Коли хто йде до ворожбита, якого на Підгірю іронїчно називають „богом“. Близьке до нашого польське Adalb. Bóg 334.

270. На що ті Бог сотворив? — На біду та на нужду. (Наг.)

Се мала бути така катехізация. Сьвященник питав дівчину, що прийшла давати на заповіди, молитов — не знає, питав десять заповідей — не знає; запитав як висше і одержав відповідь як висше. Оповідають жартом характеризуючи сумну долю селянина.

271. Не всім Бог рівно дає. (Наг.)

І природа і житєві обставини витворюють нерівність між людьми. Див. Ном. 81; Нос. 363; Wander II, 24 (Gott (510).

272. Не дав ми Бог на шкоду. (Наг.)

Коли хтось згубив щось або стратив, а воно потім віднайшлось.

273. Не дай Боже, але позволь Боже! (Карл.)

Жартливо поправляють такого, хто говорить „дай то Боже“, себ-то: не потребує менї Пан Біг давати готового, а коби тілько позволив, то я й сам собі зроблю.

274. Не дай того Боже! (Наг.) ..то... (Наг.)

Звичайна відповідь на чиєсь лихе віщуванє або проклятє. Пор. Wander II, 100 (Gott 2423); Zátur. I, 122.

275. Не кождому Бог єднако дає. (Наг.)

Не всім однакова доля, однакове щастє, див. висше ч. 271. Так само у Поляків Adalb. Bóg 285; Brzoz. Bóg 53.

276. Не мав би Бог що робити, та тебе слухати. (Наг.)

Кпини, якими збувають проклятя розсердженого, особливо пяного або напасливого чоловіка. Пор. нїм. Da hätte Gott viel zu thun, wenn er alles so genau nehmen wollte, див. Wand. II, 5 (Gott 91).

277. Нехай мене Бог забуде, як я тебе забуду! (Корч.)

Клинуть ся закохані або добрі приятелї, звичайно при чарцї, в чутливім настрою.

278. Нї Богу, нї людьом. (Наг.)

Scil. нездалий, немилий. Пор. старохорв. Ни Богу ни людемъ не валя, не угодить. (Гильф. 1761); згідно з нашим Adalb. Bóg 274.

279. Нї Богу сьвічка, нї дідькови огарок. (Кол.)

Знач. нї до чого, про непутящого чоловіка. Пор. білор. Ни Богу свѣчка, ни

чорту дуда (Нос. 381); навпаки I Bohu svičku i čertu oharek (Čelak. 286); дословно схоже з нашим польське Adalb. Bóg 275; Wand. II, 108 (Gott 2650).

280. Ні до Бога, ні до людей. (Ільк.)
Не здалий ні молити ся або бути попом, ані забавляти ся, працювати з людьми. У Білор. Ни къ Богу, ни къ людзѣмъ (Нос. 383); Adalb. Bóg 279.

281. Ніхто того не наверне, від кого ся Бог відверне. (Залісє)
Говорять про затверділого, з природи злого чоловіка: від якого „Бог відвернув ся“, себ-то на кого Бог не ласкав, той не наверне ся до добра.

282. Ніхто як Бог. (Наг.)
Значінє двояке: а) ніхто так не поможе, не поратує, як Бог; б) ніхто не може зрівняти ся з Богом. Те саме у Білорусів (Нос ст. 386).

283. Оберни сї Боженьку ласков свойов сьвјитов на мир християнський! (Наг.)
Молитва, коли в церкві сьвященник обертає ся зі сьв. дарами до людей.

284. Обіцяв Бог дати, та казав заждати. (Кол.)
Говорять іронїчно, коли чоловік у біді та надіє ся добра. Див. висше ч. 214; Ном. 157; Adalb. Bóg 438.

285. Ой Боже, Боже, бодай ти не дочекав богувати! (Наг.)
Так говорила одна жінка звертаючись до неба, коли її постигло велике нещастє.

286. Ой Боже, Боже, ци мав ти коли гості? (Дрог.)
Так мав сказати один господарь, до якого приїхали гості і слотою та повінію змушені були жити у него довший час. Чоловікови вже самому нїчого їсти, а тут приймай гостей, бо на дворі лле як із цівки. От він вийшов на дощ, розхрестив руки і обертаючи ся лицем до неба промовив я. в.

287. Ой Боже, Боже! — Чого ти, небоже? — Варила попадьи пироги тай мінї не дала. (Туст.)
Жартливо, насьміх над неоправданими претензиями.

288. Ой Боже мій чорнобривий! (Будил.)
Зітханє дївчини, що в церкві устами молила ся, а очима пасла за чорнобривим парубком, яким занятї були всї її думки.

289. Пан Біг високо, кому схоче, тому на голову нас—е. (Рогат.)
Жартливий вислов Божої всемогучости та при тім тої злосливости людської долї, що нераз несподївано мов скидає чоловікови на голову всяке лихо.

290. Пан Біг го не хоче, а чортови не треба. (Крех.)
Говорять про нездару, лїнивого, тупоумного, не конче й злого. Пор. Brzoz. Bóg 58.

291. Пан Біг дає богачеви много стіжків, а бідному дїтків. (Зазул.)
Звичайне житєве спостереженє, що бідні люде більше плодючі від богатих; пор. Wand. III, 1616 (der Reiche 97, 98).

292. Пан Біг не дитина, аби слухав дурного Клима. (Мінч.)
Жартлива відповідь на проклятя або погрози. Пор. висше ч. 6, 25, 83.

293. Пан Біг по небі колачі везе. (Наг.)
Жартливо поясняють дїтям гуркіт грому.

294. Пан Біг сї і в трицїть років упоминає. (Наг.)
В ослабленій формі старогебрейська думка, що Бог за гріхи батьків мстить ся на дїтях і внуках до семого поколїня.

295. Пан Біг старий ґосподар. (Наг.)
Потїшають себе хлїбороби, коли не допише погода або загалом у господарстві щось піде не так, як чоловік собі міркував. Див. Adalb. Bóg 353.

296. Пан Біг усьому токма. (Лімна)
Токма — мадярське tokma — згода, тут у ширшім значіню: вирівнанє ріжниць, поєднанє суперечностей.

297. Пан Біг що лїпше собі забирає. (Наг.)
Найкращі, найздібнїйші дїти звичайно вмирають. Кажуть і загалом про доброго, чесного чоловіка, що вмер у молодім віцї. Пор. нїм. Was Gott am liebsten hat, das führt er jung hin, Wand. II, 68 (Gott 1657).

298. Пане Боже — лап-цап! Пане Боже — лап-цап! (Грибов.)
Жартливо, коли хтось хапаючись у якійсь річи помиляє ся або робить не до ладу. Приповідка повстала з оповіданя про жебрака, що війшов до хати в хвилї, коли господиня виймала з печи горячу кулешу. Жебрак попросив у неї „тепленького“ і вона дала йому ложку кулеші в пригорщі, а жебрак дякуючи почав перекидати горячу кулешу з долонї в долоню, поки не переплутав подяку і не кинув кулеші на землю.

299. Перед Богом гріх, перед людьми сьміх. (Наг.)
Говорять про пяницю. Те саме у Поляків Adalb. Bóg 342.

300. Перед Богом нїчого не втаїш. (Кол.)
Бог всевідущий. Пор. Ном. 48; Даль. I, 5; Zátur. I, 104.

301. Пібє тебе Пан Біг квасним молоком. (Колом.)
Жартливо: Бог карає часом чоловіка тим, що йому наймилїйше. Квасне молоко, особливо лїтом, у селян великий присмак.

302. Підеш до Пана Бога на скаргу. (Кобил.)
Коли хтось шукає собі зачіпки, а другий каже: вступи ся, бо побю і тодї пропало, навіть Пан Біг не відніме тобі того, що дістанеш.

303. Під милий Біг просити. (Наг.)
Старосьвіцька (може старопольська?) форма, зам. просив іменем м. Бога.

304. Побій сї Бога, не роби того! (Колом.)
Упімненє до сумлїня, до застанови, яка повинна зупинити чоловіка перед злим дїлом, пор. Даль. I, 6.

305. Пожаль ся Боже! (Збар.) Жаль ся... (Кол.)
Вислов жалю, милосердя або погорди на чимсь або кимсь слабим, болющим, нещасливим або негідним.

306. Помагай Біг вам! (Кал.)
Формула витаня. Пор. Brzoz. Bóg 67, а також пісню:

> Помагай Біг вам,
> Ци раді ви нам?
> Ой ци раді, ци не раді,
> Помагай Біг вам!

307. Присяй Богу! (Збар.)
Формула боженя, те-ж, що „бігмеж то ну“.

308. Присясто Боже! (Крех.)
Формула боженя, пор. попереднє.

309. Причини вам Боже віку! (Наг.)
Подяка, коли хтось дає або причиняє кому понад те, що йому належало ся.

310. Прости Біг вам — прости Біг вам — а най вас дідько візьме! (Цен.)
Насьміх над недоладним дякуванєм, оснований на оповіданю про жебрака, що діставши в пригорщі горячої кулеші дякував, дякував господині, а в кінці, як його припекло, кинув кулешу на землю і з проклятєм пішов із хати. Пор. висше ч. 297.

311. Сьвјитий Боже, сьвјитий кріпкий! Нема хліба ані дрібки. (Наг.)
Приповідка в формі вірші. Коли недостаток, біда, то чоловік мимо волі починає згадувати Боже імя.

312. Сьвјитий Боже не поможе. (Наг.) І сьвятий... (Стан.)
Дословно: не поможе навіть молитва, загалом ніщо. Те саме у Поляків, Adalb. Bóg 147.

313. Сьвятий Боже, сьвятий кріпкий, а ти дяче відки? (Лол.)
Насьміх над дяком, який нераз у селах, як одинокий письменний між неписьменними і як близький до сьвященника, має претензию до якогось висшого становища, пошани і першенства. Ти відки — згірдно, буцім то: я тебе не знаю, доси не бачив.

314. Сьвятий Боже, сьвятий кріпкий! Я з Бомбовця, а ти з відки? — Зі Слобідки. (Тереб.)
Жартлива поговірка при стрічі близьких сусідів.

315. Скарай мене Боже на гладкій дорозі! (Наг.)
Звичайне заклятє чоловіка, що йде в дорогу і обіцює ся сповнити щось.

316. Скариж то мі Боже! (Яс. (С.) Скар мнє... (Brzoz.)
Форма божби, в розуміню селян сильнійша від звичайного „бігме“. Се остатнє називає ся „забожити ся“, а коли хто забожить ся, тоді для ще більшого скріпленя кажуть йому: „Ану заскари сі!“ Див. Brzoz. Bóg 88

317. Сохрань Боже! (Наг.)
Окрик заперечення, особливо коли чоловік хоче щось сильно заперечити. Прим.: Ти зробив се? — Сохрань Боже! Знач. ні, ані не подумав. Пор. нім. Gott behüte mich davor! див. Wand. II, 14 (Gott 289-304); Zátur. 1, 124, 125.

318. Стій, Боже, я ся помилив! (Лучак.)
Жартливо, коли хтось побажав собі чогось у Бога або закляв комусь, а потім бачить, що справа не так стоїть, як він думав. Мовляв: не сповняй Боже мойого бажаня, бо я помилив ся.

319. Та би сі хоць Бога бояв. — Е, ще Бога як Бога, але аби сі хоць людий устидав. (Люб.)
Так резонували два селяне, що бачили пяним свого сусіду, який недавно перед тим присяг був на повну тверезість.

320. Та бо ти Боже ни жартуєш! (Пужн.)
Говорив Циган упавши з дерева зараз після того, як йому вдалось, по його думці, здурити Бога. Пор. Етн. Зб. VI, 259 і висше ч. 204.

321. Так буде, як Бог дасть. (Тереб.)
Таким реченєм кінчать селяне звичайно свої розмови про всякі сподіванки та побоюваня на будуще.

322. Так мінї Боже допоможи! (Льв.)
Звичайна формула присяги. Пор. Wand. II, 107 (Gott 2644).

323. Та чень Пан Біг не буде з верха палицев бив. (Наг.)
Жартливо, коли комусь приходить ся сповнити якийсь невеличкий переступ, прим. затесати щось у неділю.

324. То все від Бога! (Наг.)
Так звичайно кінчать розмову про ріжні пригоди в житю. Пор. нім. Es kommt alles von Gott, Wand. II, 9 (Gott 178).

325. То тобі Боже, а то мінї Боже! (Наг.)
Подають яко дуже давню форму молитви: буцім то так приговорював якийсь лісовий чоловік скачучи через пеньок. Оповіданє див. Житє і Слово II, 349—350.

326. У Бога всего много. (Ільк.)
Знач. і добра і зла, всего чоловік може надіяти ся. Пор. старор. Ꙋ Бг҃а всего много, а все близко (Сим. 2370); дословно згідне з нашим білор. Нос. ст. 446.

327. У Бога всего повно, є шо давати. (Кольб.)
Антропоморфний погляд на Бога як на богатого господаря, якого богацтво лежить у засіках, пор. висше ч. 295.

328. У Бога все мога. (Ільк.)
Бог всемогущий. Говорять, коли хтось оповідає якийсь неправдоподібний, страшний випадок, або говорить про якісь дивні, невидані твори природи. Див. Ном. 21; Даль. I, 1; Zátur 1, 35. Приповідка євангельська, див. Лук. I, 37; Матв. XIX, 26; Марк. X, 27; пор. Wahl II, ст. 30; I, ст. 96—97; Wand. II, 48 (Gott 3, 53, 57).

329. У Бога всі рівні. (Наг.)
Основа взята з євангелия: всі люде — божі діти. Пор. нім. Vor Gott sind Fürsten und Bettler gleich і под. Wand. II, 67 (1617, 1619); Zátur. 1, 105.

330. У Бога всього многа, а в бідака трудно й за шелюга. (Комар.)
Бідний жалує ся на допущену Богом социяльну нерівність. Пор. Ном. 56.

331. Хіба би Бога над нами не було. (Наг.)
Scil. коли б се (таке злочинство) могло стати ся. Пор. польське: I ty Boże nie grzmisz? а також Adalb Bóg 155.

332. Хіба би Бог не ласкав. (Наг.) ...аби батіг не траскав. (Цен.)
Scil. щоб ми сего не зробили. Пор. висше. ч. 1.

333. Хоть Богом передо мнов клади сі, то ти не віру. (Наг.)
Класти ся Богом перед ким знач. удавати сьвятого та праведного.

334. Хоць би-с го Богом звав, то не послухає. (Явор.)
Богом звати кого — молити ся, упокорювати ся перед ким. Пор. висше ч. 3. І у Німців Einen zum Gott machen у значіню найвисшої почести для одного і найбільшого униженя для другого, див. Wand. II, 102 (Gott 2462), пор. франц. Prier quelqu'un plus que Dieu (просити когось більше ніж Бога).

335. Хто Бога забуде, того Бог забуде. (Наг.)
Хто не молить ся, не працює, не має сумлїня, той пропаде. Те саме нїм. Wand. II, 90 (Gott 2189, 2228).

336. Хто Бога не боїт ся, той і людей не соромит ся. (Дмитр.)
Часто у людей сором перед громадою важнїйший, нїж страх перед Божою карою, яка хто знає ще, чи й коли й яка буде. Пор. висше ч. 299, 318; Чуб. Бог 35.

337. Хто в Бога вјирує, най сї змилує! (Наг.)
Загальний поклик до милосердя, до ратунку (в часї пожежі, повенї і т. и.)

338. Хто з Богом, з тим Біг. (Ільк.) ...Бог з ним. (Петр.)
Бог не лишає своїх вірних у потребі. Див. Ном. 91; пор. старохорв. Богъ е съ ониме, кой стои шніме (Гильф. 212); Adalb. Bóg 245; Zátur. II, 60; Brzoz. Bóg 44.

339. Хто против Бога, то Бог против него. (Мінч., Ільк.)
Грішний, безбожний не має що числити на Божу ласку або гоблажливість — зовсїм антропоморфне розуміннє Бога. Див. Ном. 92.

340. Хто як Бог! (Наг.)
Біблїйне реченє, що перейшло в назву наймогутнїйшого ангела (Mi-cha-el); пор. нїм. Wand. II, 93 (Gott 2243).

341. Чень Бог позволит, що й пшениці вродит. (Наг.)
Урожай і погода — найважнїйші річи у хлїбороба, вважають ся безпосередніми і несумнївними виявами божої волї, божої ласки або гнїву. В жартливій комбінациї ужито в пісві, яку сьпівають при пiятиці, випиваючи „многая лїта“:

Лїта, лїта, лїта, посіяв я жита,
Як Господь позволит, пшениці єї вродит. (Наг.)

342. Чень ще нас Пан Біг і з сего вінесе. (Ценів.)
Говорять люде в тяжкій пригоді.

343. Чим будь Бога задурити, аби душу закропити. (Наг.)
Пор. висше ч. 204. Душу закропити — образово: дати тїлу щось плинного, поживного (в нашім оповіданю меду), щоб душа в тїлї держала ся. Див. далї Душа.

344. Шьинуючи Бога тай вас яко ґречних. (Наг.)
Формула перепросин, коли чоловік при „чеснїй компанії“ має сказати якесь неподобне слово. Те саме у Білорусів див. Нос. ст. 469.

345. Ще Бог над нами! (Наг.)
Ще ми не пропащі; ще є кому впімнути ся за нашу кривду, ще зло вийде на верх. Те саме Brzoz. Bóg 36; Adalb. Bóg 177.

346. Ще Бог ни все роздав, що мав. (Кольб.)
Божа щедрість невичерпана. Пор. висше ч. 31.

347. Ще й йому Бог ни відповів. (Кольб.)
Знач. ще й він може чогось надіяти ся, над ним ще не було остаточного присуду.

348. Ще й ми в Бога не остатнї. (Наг.)
Знач. не найгірші, не упослїджені.

349. Щоби вам Бог наспорив, наповнив! (Доброс.)
Із жебрацької молитви, бажаннє достатку.

350. Щоби ти Бог не звидів! (Залїсє)
Щоб не полїчив тобі якогось учинка, не взяв його за гріх, простив його.

351. Що Біг дасть, то будеш мати. (Наг.) ...то буде. (Наг.)
Доробиш ся, зловиш (прим. ідучи на лови). Див. Чуб. Бог 3; Сим. 2633.

352. Що Біг дасть, то не напасть. (Ільк. Петр.)
Те, що йому суджено, мусить чоловік приймати як натуральну річ, без нарікання. Див. Ном. 60.

353. Що Бог дав, мусиш приймати. (Наг.)
Супроти своєї долї чоловік безсильний.

354. Що Бог має дати в лїсї, то й до хати принесе. (Комар.)
Фаталїстичний погляд на неминучість певних пригод у людському житю. Те саме у Поляків Adalb. Bóg 88.

355. Що Бог у небі робит? Драбину: одних підсаджує в гору, а других у долину. (Дрог.)
Образове уявленє нерівности між людьми і непастанної переміни в їх долї. Меньш антропоморфно в старохорв. Ови е светъ стърменитъ: тко по немъ слази, а тко узлази (Гильф. 211); подібно у Вірмен: Сьвіт, се драбина, по якій один лїзе в верх, а другий у низ. (Wlisl. ст. 181); ще дальше від нашого нїм. Wander II, 5 (Gott [illegible]00); V, 165 (Welt 200); Adalb. Bóg 321.

356. Що від Бога суджено, то від людей не розлучено. (Лучак.)
Варіянт євангельської думки: еже Богъ совокупи, человѣкъ да не разлучаетъ (Матв. XIX, 6). Говорить ся про молоду пару, яку люде силують ся розлучити обмовами або заборонами. Пор. Чуб. Бог 8; Wand. II, 72 (Gott 1753).

357. Що для Бога, то для Бога, а що Жидове, то віддай. (Терн.)
Характерний варіянт євангельського реченя: Дадите кесарева кесарю, а божія Богови. Пан Біг зі сповненєм релїґійних обовязків потерпить чоловікови, але Жид не потерпить з довгом; пор. словацьке: Čo Bohu, Bohu, a čo svetu, svetu (Zátur, II, 1064); часть проша Adalb. Bóg 75.

358. Що кому в Бога записано. (Наг.) ...суджено. (Цен.) ...Бог судив. (Крех.)
Scil. то його не мине, то буде. Пор. нїм. Wenn es Gott gibt, der hat's umsonst і под. Wand. II, 74 (Gott 1802, 1803–8); Zátur. I, 18, 27.

359. Що ми Бог дав, то маю. (Наг.)
Говорить чоловік заставляючи ся і против насьміхів (прим. над його уломністю) і против зависти (на його щастє, богацтво), пор. Wand. II (Gott 1782).

360. Що Пан Біг дав, за все Богу дякувати, а туск ід собі не пускати. (Ценів)
Говорять люди в тяжкій пригоді; Богу дякувати тут не конче дословно, а радше так, як у лат. aequam servare mentem.

361. Що сї будеш Богу наприкрити? (Наг.)
Говорять до такого, що любить задто довго молити ся.

362. Що ти Бог дав, то держи ся. (Наг.)
Термін „Бог дав“ розуміють досить широко, прим. вода принесла, найшов гроші закопані.

363. Я в тім як стою так стою, най сї хиба Бога бою. (Наг.)
Характеристика неподатливого чоловіка, що переконаний про праведність свого дїла. Пор. Лютерове: Hier stehe ich und kann nicht anders.

364. Я з Богом на радї не був. (Наг.)
Знач. не знаю таємного, будущого і не можу поручитись за те, чого не знаю. Пор. нїм. Man muss Gott nicht in seine Ratsstube steigen, див. Wander II, 62 (Gott 1475).

365. Як би Бог пастуха слухав, то би весь товар виздихав. (Кол.)
Говорять про марність проклять. Пастух увесь день клене, а про те товарови се не шкодить. Пор. Ном. 124; Чуб. Бог 13; Wand. II, 67 (Gott 1628).

366. Як би з Богом говорив. (Ільк.)
Насьміх над чоловіком, що вдає дуже мудрого, нїби знає всякі тайни.

367. Як би не Біг, хто би нам поміг. (Кол.)
Усяка поміч від Бога. Те саме у Великор. Даль. I, 2.

368. Як би я Богом був, то бим не так запорьидив. (Наг.)
Жартливо, уговкують чоловіка, що нарікає на свою долю.

369. Як Біг не схоче, то хоть бись десять голов мав, нїчого не вробиш. (Ільк.)
Мати десять голов — конкретно зам. мати розум за десять людей. Див. Ном. 17.

370. Як Бог вділяє, то і вікном пхає, а як відбирає, то й дверей не запирає. (Пост.)
Доробити ся добра тяжко, але стратити легко. Пор. висше ч. 228 і Чуб. Бог 9.

371. Як Бог дає, то не продає. (Наг.)
Знач. дає не скупо, а щедро. Пор. нїм. Gott gibt mit vollen Händen, Wand. II, 24 (Gott 513).

372. Як Бог дасть, так буде. (Наг.)
Чоловік укладає собі всяко, але здобуток звичайно не залежить від його волі. Пор. нїм. Es liegt in Gottes Hand, див. Wand. II, 9 (Gott 181), — приповідка дуже давня, пор. Гомерове *Πάντα θεῶν ἐν γούνασι κεῖται* (усе лежить на божих колїнах); Adalb. Bóg 152.

373. Як Бог дасть, то і в вікно подасть. (Наг.).
Фаталїстичний погляд на щасте: воно приходить нераз до такого, що його вовсїм не шукає. Пор. висше ч. 354; Ном. 13; нїм. Wem Gott wohl will, dem wirft er es zum Fenster hinein, див. Wand. II, 76 (Gott 1863).

374. Як Бог на небі! (Дрог.)
Scil. так се правда. Формула заклятя. Те саме Adalb. Bóg 155.

375. Який же ти Боже! Анї рав жарту не знаєш! (Наг.)
Жалував ся Циган упавши з дерева, пор. висше ч. 199, 204. Насьміх над чоловіком, що з власної вини попав у біду, та ще й жалує ся.

376. Як ми Бог милий. (Дрог.)
Формула заклятя, божби, мабуть узята з польського, див. Adalb. Bóg 162.

377. Як ми Богу, так Бог нам. (Сор.)
Scil. даємо, жертвуємо. Пор. Чуб. Бог 17; Нос. ст. 480; Adalb. Bóg 161.

378. Як ми до Бога, так Бог до нас. (Колом.)
Scil. ставимо себе. Людське житє в значній мірі виплив тих етичних основ, на яких жиє чоловік. Те саме Adalb. Bóg 164.

379. Як нема, то й Бог не дасть. (Наг.)
Загальна думка про людську безсильність супроти недостатку. Пор. нїм. Wo nichts ist, da hat der Kaiser sein recht verloren, пор. Wand. III, 1019 (Nichts, 84, 92).

380. Як не ти, Боже, хто нам поможе? (Терноп.)
Бог найлїпша, найпевнїйша підмога в нещастю. Те саме у Поляків (Adalb. Bóg 179).

381. Якого-с ня, Боже, сотворив, такого ня маєш. (Топільн.)
Висловлена детермінїстична думка, що чоловік не вповні одвічальний за свої вчинки, бо вони в значній мірі залежать від його вроджених здібностей, соцiяльного стану, місцевости і т. и. обставин, яких він сам собі не вибрав. Пор. нїм. Es ist ein jeder, wie ihn Gott geschaffen hat, auch oft noch ärger. Wand. II, 8 (Gott 170); згідне з нашим Adalb. Bóg 159.

382. Як Пан Біг дає, той скалубинами пхає, а як відбирає, то й двері не замикає. (Незаб.)
Добро приходить помалу, з трудом, а лихо від разу; пор. висше 282, а також польське Brzoz. Bóg 35; Adalb. Bóg 167.

383. Як си в Бога щістьи зичу. (Дрог.)
Формула, якою заклинає ся чоловік, що щось зробить або що його слова правдиві.

384. Я не Пан Біг, наперед не знаю. (Наг.)
Коли хтось питає другого, що й як буде. Будуще знає тілько один Бог.

385. Я собі це не віскакав, так мінї Бог дав. (Ценів.)
Знач. не власновільно, не з іграшки се роздобув (прим. хоробу, уломність, але також вроджений розум, богатство).

Богатий. 1. А як ти богатий, то тобі вільно в церкві свистати? (Цен.)
Насьміх над гордощами богатого а дурного чоловіка. Поговірка взята зі звісної анекдоти про глухого і губатого, див. Етн. Зб. VI, 232.

2. Богатий бідного й знати не хоче. (Наг.) ...не пізнає. (Голоб.)
Уникає з ним компанїї, а зустрівши удає, що його не бачить; пор. Ном. 1607.

3. Богатий до бідного лїтом, а бідний до богатого в зимі: клінне вашецї. (Наг.)
В лїтї богатий потребує робітника, а в зимі бідний прожитку та заробітку. Клінне вашецї — формула покірчої просьби, уживана тілько в церемонїях, прим. при запросинах на весїлє.

4. Богатий єм, лише ґрейцарьи нїколи не виджу. (Наг.)
Іронїчно говорить бідний чоловік; „не виджу“ в значіню „не маю“, не виджу у себе.

5. Богатий робит як хоче, а бідний як може. (Голоб.)
Жартливо, бо ж і один і другий зробить тілько те, що може. Те саме Сим. 184; пор. Adalb. Bogaty 27; Wand. III, 1616 (der Reiche 91).

6. Богатий, що богато дечого нема. (Дар.)
Гумористична відповідь на питанє, чи сей або той богатий. Див. Ном. 1487.

7. Богатий як Жид. (Ком.)
Жиди звичайно займають ся грошевими дїлами, от тим то в народнїм розумінюю вони все богаті. Пор. нїм. Reich wie ein Jude, Wand. III, 1611 (Reich 184).

8. Богатий як Жид пархами. (Наг.)
Згірдно про богача. Обридливу слабість пархів (корост, сверблячки) здавна у нас привязують до Жидів звісних зі свого нехлюйства. Те саме у Поляків: Bogaty jak żyd w parchy (помилкою надрук. paschy), див. Kolb. III. 197; Adalb. Bogaty 26; пор. Ном. 1345.

9. Богатий, як чорт лабатий. (Наг.) ...рогатий. (Кол.)
Згірдно або зі злобою про богача. В дусї давнїх аскетичних поглядів чорт

уважаєть ся паном і володарем земних богацтв. Те саме Ном 1488; Adalb. Bogaty 20; пор. Даль. I, 68, 69.

10. Богатого в хвастливим не розпізнаєш. (Ільк.)
Один і другий любить хвалити ся; див. Ном. 2572.

11. Богатого і серп голить, а вбогого і бритва не хоче. (Ільк.)
Себ-то богатому і некористні обставини нераз виходять на добре, а бідний не може скористати і з найкористнїйших. Див. Ном. 1600; Сим. 2376.

12. Богатого покута, убогого бесїда. (Ільк.)
Бідний має хоч ту сатисфакцію, що може наговорити ся про нещасте, яке постигло богача. Дословно те саме Ном. 1608 і в старопольськім Knap. 34, пор. Adalb. Bogaty 4.

13. Богатому все ввіде. (Наг.)
Він викрутить ся навіть із такого, де би бідний пропав; у него нема сорому. Так само в нїм. Dem Reichen geht alles hin, див. Wander III, 1612 (der Reiche 23).

14. Богатому дїдько доносит. (Наг.) ...додає. (Цен.)
Віра в нечисте походжене богацтва, пор. укр. пісню про Куперяна:

Хто богатий, хто хороший,
Кому носить з річки гроший.

Див. Ном. 1422; згідне з нашим польське Adalb. Bogaty 51; Даль. I, 69.

15. Богатому до серцьи не промовиш. (Наг.)
Він твердосердий, привик на все дивити ся практично, холодно; пор. лат. Dives erga inopes surdus, ferrea corda gerit і нїм. Wand. III, 1616 (der Reiche 109).

16. Богатому і в пеклї добре. (Наг.)
Іронїчно: заслужив на тяжшу кару, то кипить у смолї, а бідні носять дрова та підкладають. Так часто малюють пекольний порядок у нар. оповіданях. Та сама приказка у Поляків, Adalb. Bogaty 9.

17. Богатому йно красти. (Наг.)
Бо на него нїхто не погадає; пор. Ном, 1424; Дик. 345; Нос. ст. 262.

18. Богатому й чорт дїти колише. (Лев. Ільк.)
Те, що кому иньшому шкодить, богачеви виходить на добро. Те саме Чуб. Богатство 10; Ном. 1420; у Поляків Petr. 174, пор. Adalb. Bogaty 7; Дик. 347; Нос. ст. 262; Wand III, 1612 (der Reiche 18); Даль. I, 66.

19. Богатому не зич, бо забуде. (Голоб.)
Тілько бідний звик памятати добро, яке йому хто зробив. Пор. польське Bogatemu nie pożyczaj i nie dowierzaj (Adalb. Bogaty 11).

20. Богатому чорт дїти колише, а бідному і нянька не хоче. (Дар.)
Богатому навіть зле виходить на добро, а бідному навіть із доброго годї діждати ся добра. Див. Ном. 1420.

21. Борше богатий запотребує бідного, нїж бідний богатого. (Наг.)
Говорять бідні в лїтї, коли богатому треба робітника; пор. висше 3; Wand. III, 1613 (der Reiche 34, 36).

22. Будь богатий, як земля сьвята. (Збар.)
Формула благословенства, коли куми приймають дитину з хресту. Земля — жерело всякого богацтва. Пор. Чуб. Богатство 13; польське Bogaty jak ziemia (Adalb. Bogaty 23).

23. В богатого приятелїв много, а в бідного нї одного. (Снят.)
До богатого всї горнуть ся, а до бідного нїхто. Пор. Wand. III, 1615 (der Reiche 85, 150); Wahl I, 37.

24. Вибрав сї, як богатому по смерть. (Наг.) Пішов... (Наг.)
Говорять, коли хтось пішов кудись недалеко і барить ся дуже довго. Те саме в нїмецькім перекладї і з хибним поясненєм Wand. III, 1622 (der Reiche 220).

25. Добре богатому красти, а старому брехати. (Ільк.)
Бо на богатого не впаде підозріне, а старому повірять. Див. висше 16; Ном. 1424; Čelak. 167; Wand. III, 1614 (der Reiche 65).

26. Коли-с богатий, прошу тї до хати. (Туст.)
„Не бій сї, бідного не запросьит, а ще псами затровјит" — додав бідний у поясненє до сеї приповідки.

27. Тогди він буде богатим, як пес рогатим. (Ільк.)
Говорять про лїнивого, недотепного, марнотратного чоловіка. Див. Ном. 1481; те саме у Поляків Adalb. Bogaty 1.

28. У богатого богато гроший, а в бідного дїтий. (Підвол.) ...воший. (Збар.)
Широко розповсюджений погляд про більшу плодючість бідних, пор. Чуб. I, Богатство 9; Ном. 1620 і висше Бог 291.

29. Умер богатий: ходїм ховати! Умер убогий: шкода дороги. (Петр.)
Богатому навіть по смерти віддають лїпшу честь, нїж бідному. Див. Ном. 1604. Наша приповідка докладно передає середньовікову латинську віршу:

Si moritur dives, concurrunt undique cives;
Si moritur pauper, veniet vix unus et alter.

Пор. Wand. I, 138 (der Arme 139); III, 1605 (Reich 56); ще близша до латинської українська Ном. 1603.

30. Хто богатий, той не любит дати. (Наг.) ...той скупий. (Цен.)
Що богацтво йде в парі зі скнарістю, се загальне спостережене, див. Даль. I, 69; Adalb. Bogaty 36.

31. Чим богаті, тим раді. (Наг.)
Говорять гостям, себ-то: що маємо, тим раді вас приняти. Пор. Сим. 2589.

32. Як би не був свинуватий, то би не був богатий. (Лучак.)
Вислов тої думки, що богацтво звичайно здобуває ся не надто чесними способами, а власне людською кривдою, скупарством та скнарістю; ті прикмети й характеризують ся словом „свинуватий". Пор. польське Kto się chce zrobić bogatym, musi się na jakiś czas zrobić świnią (Adalb. Bogaty 42).

Богато. 1. Богато видїти, а не мати за що купувати, не треба й хорувати. (Гнїдк.)
Говорить бідний чоловік ходячи по ярмарку. Пор. польське Widzieć a nie zużyć, to wielka obrada (Adalb. Widzieć 19).

2. Богато говорити, а мало що слухати. (Терн.) ...нема що... (Наг.)
Коли приходить ся оповідати якусь прикру, а запутану історію. Пор. Adalb. Gadać 53.

3. Богато сї оженив: узьив дївку й троє дїтий. (Наг.)

Іронїчно про такого, що взяв покритку.

4. Є богато — мине ся, а є мало — обійде ся. (Петр.) Є много... (Наг.) Як богато... а як мало... (Город.)

У сїльському господарстві приходить ся нераз редукувати буджет видатків, який через те буває дуже нерівний, відповідно до засобів. Пор. нїм. Viel muss man haben, mit Wenigen behilft man sich auch, Wand. IV, 1634 (Viel 46).

5. Не богато, лиш троха много, а більше нїчого. (Наг.)

Жартлива відповідь чоловіка, що прийшов до сусїди позичати хлїба і його запитали, чи богато йому треба. Мовляв, здалось би й богато, та вже дайте хоч троха.

6. Хто богато має, той ще жадає. (Кобил.)

Звичайне спостережене, що охота до ощадности, запопадливість та захланність родить ся і збільшуєть ся там, де вже єсть зібрані засоби. Пор. французьке L' appétit vient en mangeant; Adalb. Mieć 10; Wander IV, 1633 (Viel 20. 56, 69, 80).

7. Хто богато просит, нїчо не дістане. (Кол.)

З сего ще не випливає, що хто мало просить, той усе те й дістане. Те саме нїм. Wand. IV, 1635 (Viel 71).

Богацтво. 1. Богацтво пушит, а бідацтво сушит. (Цен.)

Богатий товстїє, а бідний сохне. Пор. укр. Богацтво дме, а нещастя гне (Ном. 1592); Чуб. Багатство 5; пор. Даль. I, 65.

2. Богацтво ся мине, мудрість нї згорить, нї втоне. (Гнїдк.)

Приповідка мабуть книжного походженя; пор. Wand. III, 1628 (Reichthum 114).

3. Богацтво — хробацтво, набє сї — мине сї. (Комар.)

Думка подібна як і в попереднїм, та тут висловлена плястично; богацтво порівняно немов із сиром, який про запас набиває ся в дїжку.

4. Богацтво як піна на водї. (Наг.)

Воно минуще, любить переходити з рук до рук; пор. Wand. III, 1629 (Reichthum 127).

5. Велике богацтво — великий клопіт. (Цен.)

Турбота нерозривно звязана з богацтвом; пор. нїм. Grosser Reichthum, schwere Sorge, і подібні Wand. III, 1625 (Reichthum 27, 87).

6. Де богацтво, там і лайдацтво. (Льв.)

Погляд бідного чоловіка, який від богачів дізнав не одної кривди; пор. Wand. III, 1627 (Reichthum 71, 72, 95).

7. Нинї богацтво, завтра жебрацтво. (Кол.)

Прастара думка про наглу зміну людської фортуни, пор. Овідиїв вірш: Irus est subito, qui modo Croesus erat (Ір — звісний жебрак у Гомеровій Одиссеї); див. також Wand. III, 1604 (Reich 51).

Богацький. 1. Богацька дївка працює від суботи до понедївка. (Цен.)

„У суботу строї ладит, у недїлю танцує, а в понедїлок зачинає спочивати“ — пояснив селянин.

2. Богацька пшениця для мишей, жебрацька для людей. (Кобил.)

Богачї держать свою пшеницю довгї лїта в скиртах або засїках, де її з'їдають миши; бідний мусить свою зараз обмолотити й продати і вона йде на пожиток людям, хоч звісно, найменьше йому самому.

3. Богацьке, а жидівське нїколи не пропаде. (Лучак.)

Богач і Жид мають змогу добити ся свого, виправувати свої претенсиї; бідний дуже часто мусить на своє махнути рукою, пускати кривду плазом.

4. Богацьке все величне. (Лучак.)

Богач уміє кождий свій учинок, кожду свою річ показати иньшим у принадній формі, щоб його хвалили; пор. Ном. 1429.

Богацько. 1. Хто має богацько, той бурчить, а хто мало, той мовчить. (Ільк.)

Значінє двояке відповідно до значіня слова бурчить: а) хто має богато, той вередує, тому все не до ладу, б) — той пишаєть ся, помітує бідними; Ном. 1593.

Богач. 1. Богача за кума бере, а в бідного гроші. (Явор.)

Говорять про сїльського лихваря, що наздиравши з бідних грошей братає ся і кумає ся з богачами; пор. Wand. III, 1612 (der Reiche 24).

2. Богачам за гроші і гроби хороші. (Лучак.)

Бідного поховають як будь і хреста на гробі не поставлять за дармо, а богатому й тут парада.

3. Богач а свиня — по смерти скотина. (Ільк.)

Стародавня думка, що по смерти людське тїло нїчим не лїпше від звірячого, тут висловлена з злобним відтїнком; порівнанє зо свинею не до одного богача підходить і за житя. Те саме Ном. 1463; Adalb. Bogacz 2.

4. Богач бідним сї громошьиє. (Явор.)

Знач. гордує, помітує.

5. Богач би око виймив за кавалок хлїба. (Наг.)

Такий захланний та немилосерний. Мб. натяк на оповіданє про двох подорожних, із яких один другому за шматок хлїба виймив око, див. Етн. Зб. I, ст. 67—76; III, 36 і подана на ст. 233—234 лїтература.

6. Богач богачьи питає. (Наг.)

Богач шукає компанїї, кумівства, сватівства з богатими.

7. Богач гроші складає, а дїдько мошонку шиє. (Лучак.) ...чорт калитку... (Наг.)

Скупий богач складає добро, яке по його смерти нераз наслїдники розтратять марно; сю думку висловлено тут у мітольоґічній формі, немов по богачевій смерти чорт забирає його добро. Пор. Ном. 1449; у Нїмців: Was nützt dem Reichen sein Geld, wenn der Teufel den Schlüssel behält — Wand. III, 1621 (der Reiche 189).

8. Богач двома плугами оре. (Наг.)

Звичайна в давнїх часах характеристика богача, відповідає катеґорії „двопарового“ ґосподаря в старих панщизняних інвентаріях; пор. Ном 1365.

9. Богачеви вибери очи, а він задом дивит ся. (Лучак.)

Одно яке будь нещастє, що може погубити бідного, не доконає богача, бо він знайде спосіб, чим би зрівноважити свою втрату. Дивленє задом у народньому поглядї — прикмета рака.

10. Богачеви вітер гроші несе, а бідному половою очи засипає. (Печен.)

Те, що богачеви нераз виходить на користь, бідному нераз приносить страту.

Представлено в образі тока, на якому зерно-золото випадає на долю богача, а полова-нещастє на долю бідного.

11. Богачеви все дурниця трафит ся. (Лучак.)

Дешевше купить чи в дарунку дістане; нім. Reiche finden, див. Wand. III 1619 (der Reiche 158).

12. Богачеви дідько дитину заколише, а бідному ще збудит. (Сор.)

Думка та сама, що висше Богатий 18, 20.

13. Богачеви дідько дитину колише, а бідному щіпає. (Кольб.)

Те, що в богача буває заспокоєнєм якоїсь потреби, бідному робить ще більше клопоту, пор. попереднє; Ном. 1420.

14. Богачеви і чорт дитину заколише. (Гнідк.)

Варіянт приповідки поданої під Богатий ч. 18. Та сама приповідка і в нім. Dem Reichen wiegt der Teufel die Kinder, але з значінєм, що богацькі діти рідко вдатні, див. Wand. III, 1612 (der Reiche 18).

15. Богачеви можна й чорта з'їсти, а бідному засі. (Залісє)

Чорта з'їсти — образово зам. зробити щось неможливе або неподобне. Іронічно, коли богач зробить якусь дурницю або погань і се йому перед людьми уходить.

16. Богачеви сї веде, бо богачеви когут сї несе. (Город.)

Має надзвичайне щастє. Фіґуральне реченє „когут несе ся" для характеристики щастя у всякім ділї, див. Wander II, 272 (Hahn 261); богацьке щастє характеризує Німець анальоґічною приповідкою, що богачеви і віл отелить ся, див. Wand. III, 1612, 1619 (der Reiche 12, 170).

17. Богач за ґрейцар три рази вмирав. (Наг.)

Характеризують захланність богача; натяк на звісну анекдоту про те, як богач позичивши у бідного крайцар, не хотів йому віддати його і тричі вдавав мертвого, див. Етн. Зб. VI, 124, 125.

18. Богач з бідного жиє. (Наг.)

В наївній формі висловлена думка, яку науково мотивує социялїстична теорія. Пор. Wand. I, 134 (der Arme 57).

19. Богачі їдят колачі, але спят у день, а мало в ночі. (Дмит.)

Іронічно, зам. сплять хиба в день, бо в ночи мало; так само Чуб. Богатство 15; у Ном. 1437: ..не сплять у день, а мало і в ночі, або не сплять нї в день нї в ночі; пор. Wand. I, 1476 (Arm 135).

20. Богач їсть колач, а бідний і хлїба не має. (Ільк.)

Загально розповсюджена приповідка, пор. Ном. 1595; нім. Der Reiche kann Kuchen essen, wenn der Arme kein Brot hat, і подібні Wand. III, 1614 (der Reiche 58).

21. Богач — його сусїда чотирма волами оре. (Гнідк.)

Іронічно про голодранця, що вдає богача.

22. Богач краде дрібно. (Ільк.)

Знач. скупий; пор. Ном. 1451. Та сама думка в иньшій формі у ріжних народів, пор. чеське Bohatec bývá rad skupec (Čelak. 166); Wand. III, 1605 (Reich 59).

23. Богач не відає, що бідний обідає. (Наг.)

Знач. не дбає про бідного, не турбує ся його нуждою. Пор. нім. Der Reiche weiss nicht, wie der Arme sich nährt, Wand. III, 1614 (der Reiche 69); Дик. 344.

24. Богач не знає, що бідному дольигає. (Наг.)

Не вміє поставити себе в його положенє, відчути його потреби. Пор. Wand. III, 1614 (der Reiche 68).

25. Богач — нема му пари в селї. (Наг.)

Знач. нема другого такого.

26. Богачови все яло сї. (Наг.)

Знач. що надїне, то всї признають, що гарне, що йому до лиця, а що зробить, то скажуть, що добре. Пор. нїм. Dem Reichen legt man alle Dinge wohl aus і поясненє, Wand. III, 1612 (der Reiche 14).

27. Богач — певно хованцьи має. (Наг.)

Хованець — злий дух вихований із курячого яйця; про него вірять, що достарчає богацтва тому, хто запише йому свою душу. Що богач віддає за богацтво душу чортови, се думка досить розповсюджена, пор. Wand. IV, 1613 (der Reiche 37, 93, 115).

28. Богач — повний зад волося. (Гнідк.)

Насьміх бідного, коли хто вважає його за богача.

29. Богач рахує гроші, а бідний воші. (Збар.)

Гумористично змальований контраст між богатим і бідним, пор. Богатий ч. 28.

30. Богач рідко в гараздї жиє. (Ільк.)

Богацтво само ще не дає вдоволеня, навпаки, тягне за собою богато клопоту. Див. Ном. 1433; Wand. III, 1613 (der Reiche 42).

31. Богач сї трісе над ґрейцаром. (Наг.)

Скупий, не видасть зайвого крайцара.

32. Богач ся дивує, чим ся вбогий годує. (Петр.)

Богач не розуміє нужди, то й дивує ся тому, хто вміє з нею бороти ся. Див. Даль. I, 87; Нос. ст. 375; Čelak. 168; пор. Wand. III, 1614 (der Reiche 59, 68, 69).

33. Богач ся дивує, чим убогий дїти годує. (Ільк.)

Мабуть тому дивує ся, що у бідного дїти ведуть ся, а у него, хоч у достатку, гинуть.

34. Богач ся дивує, що бідний обідує. (Ільк.)

Значінє такеж, як висше ч. 32; форма „обідує" незвичайна, мабуть позичена з польського. Див. Даль. I, 83, 84.

35. Богач — хлїба плач. (Явор.)

Іронїчна відповідь селянина, коли йому хтось скаже, що він богач.

36. Богачьи не наситиш. (Наг.)

Чим богатший, тим більше бажає.

37. Богачьи хіба земльи съвjита нагодує. (Наг.)

Знач. хиба вмре і піде гнити в землю. „Їсти землю" в значіню вмерти див. далї „Їсти" і „Земля".

38. Вибери богачови очи, він ся ямками дивит. (Пост.) ..задом подивит. (Ком.)

І в найбільшім нещастю богач дасть собі раду, знайде вихід. Пор. висше ч. 9. Анальоґічна думка в німецькім: Wenn der Reiche fallen will, so helfen ihm seine Freunde auf, див. Wand. III, 1621 (der Reiche 194).

39. В богачьи воли дурні, а в бідного діти. (Кольб.)
Воли дурні з роду, а бідного діти „дурні", тоб-то безрадні з голоду й нужди.

40. Де є такий богач, що би не хотів більше як має? (Наг.)
Богач ненаситний, ніколи не вдоволений тим, що має. Та сама думка Wand. III, 1618 (der Reiche 144).

41. Заміг богач на сироту. (Кольб.)
Знач. переміг сироту, скривдив її. „Замагати" в такім значіню див. пісню про Івана та Марьяну:

Я взяли ся прубувати,
Я взяв Турчин замагати. (Жите і Слово III, 369).

42. Мій тато такий був богач, що его сусід плугом орав. (Пужн.)
Гумористична характеристика бідности. Пор. висше Богач, ч. 21, а також Етн. Зб. VI, 647.

43. Не тре богачеви з бідного кучму шити. (Лучак.)
Бідний знає, що богач мусить його визискати, але протестує тілько проти надмірного здираня та знущаня. Щоб пошити кучму, треба з барана здерти шкіру. Навпаки у Німців: den Reichen das Leder stehlen und dem Armen Schuhe davon machen, див. Wand. III, 1622 (der Reiche 218).

44. Пішов, як богачеви по смерть. (Ільк.)
Пішов помалу, барить ся довго. Пор. висше Богатий ч. 24; Дик 4653.

45. Такий богач, що сї в своїм богацтві не знає. (Наг.)
Знач. не знає ліку і ціни свойому богацтву.

46. У богача богато дров, тай горят, а в мене одно поліно, тай то не хоче. (Зазул.) ...повна піч дров горит... (Берез.)
Гумористичне нарікане на те, що богатому веде ся, а бідному нї; розуміє ся, веде ся при відповідних засобах, яких у бідного нема. Одно поліно само не горіти ме, а тілько купа.

47. У богача каша горяча. (Стеж.)
Образово: все готове до вжитку, а у бідного нема такої вигоди.

48. У богачьи пес з костев не втїче. (Комар.)
Знач. і пес привик до того, що йому дають добре їсти і не тїкає з кістю, бо знає, що йому не відберуть.

49. Ци богач, ци бідний, нїчо з собов на тамтой сьвіт не забере. (Наг.)
По смерти щезають усї социяльні ріжниці; пор. Wand. III, 1619 (der Reiche 166).

50. Що богачеви біда зробит? Йому очи вибери, а він сї ср—ов дивит. (Наг.)
Богач у біді дасть собі раду. Пор. висше ч. 9, 38. Дивити ся задом — давнє і широко розповсюджене образове речене про обережного, хитрого чоловіка, пор. лат. A tergo oculatus і под. E. Rot. 789, анальогічні німецькі Wand. I, 182 (Auge 356—367).

51. Що богач, то свиня, а що бідний, то дурень. (Пужн.)
Говорить бідний висловлюючи свою ненависть до богача та рівночасно іронізуючи над собою самим; див. Етн. Зб. VI, 48.

Богородиця. 1. Пресьвята Богородиця ризу шила і того дня положила. (Мшан.)
Так мотивують сьвяткованє дня Положеня ризи Богородиці, д. 2 липня. Див. М. Зубрицкий, Народнїй календар (Мат. до укр. етнол. III, 48).

Бодай. 1. А бодай, бодай! (Наг.)
Вислов розчарованя, досади, коли чоловікови немов збирає ся на те, щоб заклясти, та афект не настілько сильний і він може стримати себе.

2. А бодай же вас, бодай! (Наг.)
Добродушний докір, мовляв: чом ви не сказали менї се або те, коли з того не вийшла вправдї жадна шкода, але минула чоловіка якась невеличка приємність.

3. Бодай, бодай! Що-с узьив, то віддай! (Наг.)
Іронїчно відповідають чоловікови посудженому о якусь крадїжку, коли він почне клясти ся: а бодай менї се! а бодай менї те! Знач. не клени ся, тілько віддай.

4. Бодай тебе, бодай мене, бодай нас обоє! (Наг.)
Нїби проклятє з недоговором, може значити добродушний докір, жаль (що двоє любили ся а не побрали ся), любовний жарт, або й справдї проклятє; пор. піснї:

1) Бодай тебе, бодай мене, бодай нас обоє,
Яке в тебе, таке в мене личко румяноє.
2) Бодай тебе, бодай мене, бодай нас обоє,
Бодай тебе по при мене скулило у двоє. (Наг.)

5. Бодай ти остатньик був! (Наг.)
Проклятє. Остатньик — остатнїй день.

6. Бодай ти фоц було! (Наг.)
Проклятє неозначеного змісту: щоб ти занидів, щез, пропав!

Божий. 1. Аби по божому тай по людськи! (Наг.)
Заохочують до згоди, супокою та справедливости.

2. Без божої волї і волос з голови не впаде. (Ільк. Петр.)
Ремінїсценция євангельських слів. Те саме Ном. 27; Adalb. Bóg 12; Wand. II, 65 (Gott 1566).

3. Бодай тї сила божа поразила! (Наг.)
Проклятє; „сила божа" уявляє ся тут очевидно як перун.

4. Божа волї коньи ззїла. (Наг.)
Гумористична поговірка про недбалого, який привик здавати ся на божу волю і при тім усе тратить. Оповідають про конюха, що пасучи конї в ночи забажав десь кудись відійти і лишив конї „на божу волю" на толоцї. Приходить рано, а вовки коня з'їли. „Отто, — каже, — я лишив конї на божу волю, а божа воля коня з'їла".

5. Боже око не дрімає. (Наг.)
Бог усе бачить; пор. нім. Gottes Auge schläft nicht, Wand. II, 52 (Gott 1209).

6. Боже тай моє. (Наг.)
Говорить батько або мати, коли їх питають про дитину: чиє се?

7. В божий чьис! (Наг.)
Говорять виправляючи когось із хати, або в дорогу або засаджуючи його за якусь роботу.

8. Він би божу лабу пропив. (Наг.)
Про безтямного пяницю. Яке значінє має незвичайний вислов „божа лаба“, я не міг допитати ся.

9. Він на божій дорозї. (Наг.)
Знач. ладить ся вмирати, дуже хорує, конає вже.

10. Воля божа, а суд царів. (Залїсє)
Вислов резиґнациї; мовляв: чоловік мусить підлягати божій волї й царському судови. Говорить також чоловік, якому закидають якесь зле дїло, а він запевняє про свою невинність. Те саме Čelak. 320.

11. Всї ми в божих руках. (Наг.)
Так потїшають чоловіка в горю; значить: що тобі трапило ся, може трапити ся кождому з нас. Загально розповсюджена прицовідка, див. Simr. 3897; Wand. II, 9 (Gott 181, 184).

12. Всї ми на божі воли. (Голоб.)
Всї залежимо від Бога; що Бог захоче, може зробити з нами; пор. нїм. Es steht bei Gott, Wand. II, 9 (Gott 185).

13. Дав бим на боже, коби тї чорт ухопив. (Наг.)
Дати на боже, знач. на службу божу, на церковну відправу „за всякоє прошеніє“.

14. За боже пошитє го вхопив. (Дрог.)
За волосє, немов стріху дану чоловікови Богом. В иньшім значіню „боже подшицце“ у Білорусів, пор. Нос. 304.

15. З божого допусту таке на мене впало. (Наг.)
Говорить чоловік про якесь тяжке лихо, головно про хоробу, калїцтво.

16. З божої волї продав штани, купив солї. (Кол.)
Гумористично: божа воля тут значить убожество допущене Богом на чоловіка.

17. Міць би тї божа поразила! (Наг.)
Пор. висше ч. 2.

18. На божу волю го лишив. (Наг.) ...пустив. (Наг.)
Лишив без догляду, пустив самопас, прим. скотину, хорого чоловіка.

19. На все божа волї. (Наг.)
Так потїшають себе в часах великих нещасть, пошести, повенї і т .и., мовляв, від Бога залежить, чи жити нам, чи гинути, чоловік тут нїчого не змінить. Подібно у Нїмцїв Alles nach Gottes willen, Wand. II, (Gott 16).

20. Надаражьиє сї божим даром. (Наг.)
З докором, коли комусь дають хлїба, а він не хоче брати. Див. далї Хлїб.

21. На то божа волї була. (Наг.)
Знач. Бог хотїв, що так стало ся; потїшають себе по якімсь нещастю.

22. При божій помочи беззуба кулешу ззїла. (Берез.)
Жартують, коли хтось роблячи якусь роботу все нарікає і стогне, що слабий, не має сили, а про те робить.

23. Сила божа би тї побила та би тї поразила! (Наг.)
Проклятє, пор. висше ч 2, 16.

24. Суд божий би на тебе впав! (Наг.)
Проклятє на нечесного, кривдника, здирцю, з яким чоловік не може дійти свого права.

25. То божа дїтина. (Наг.)
Значінє двояке: а) добра, розумна дитина, б) знайденя, безбатченко.

26. То всьо боже, не наше. (Залїсє)
Потїшає себе чоловік, коли його добро пропадає через якийсь елементарний припадок, прим. через пожежу або повінь.

27. То ще по божому. (Наг.)
Знач. то ще сяк так, не зовсїм погано пішло; пор. словацьке To je ešte ta s Bohom. (Zátur. I, 129).

28. Що боже, то Богу. (Наг.)
Ремінїсценция євангельського: віддайте кесареви кесареве, а боже Богови. Те-ж у Словаків Zátur. II, 38.

29. Що боже, то чоловікови на добро не вийде. (Наг.)
„Боже“ тут у значіню церковне, призначене для попа, на офіру. Наші селяне вважають гріхом задержати собі таку річ (прим. скотину) шлюбовану „на боже“ в хвилях нещастя, хороби і т. и. і вірять, що зломанє такого обіту може принести ще більше нещастє.

30. Що то божа волє: раз ударив, а два знаки! (Пужн.)
Жартливо про побитого. Натяк на оповіданє про злодія, якого в чужім садї підчас бурї вдарив господарь вилами, а він думав, що то є грім і потім здивував ся, знайшовши два синяки. Див. Етн. Зб. I, Шимч. ст. 9; VI, 259.

Божити ся. 1. Божит сї, аж страшно слухати. (Наг.)
Коли хтось для ствердженя своєї правдомовности бажає собі всяких страшних нещасть і хороб.

2. Забожив бим сї не раз, а сто раз. (Наг.)
Порівнай висше Бігмати ся ч. 2.

3. Не божи ся, бо кров з носа потече. (Явор.)
Говорять брехливому, що божить ся в правдї своїх слів; мовляв: не вірю, а ще й по пицї набю.

4. Не божи ся, не клени ся, вдар ся в груди, досить буде. (Коб.)
Вдарити ся в груди — символїчний знак признаня до вини і покаяння. Знач. не божи ся, що ти невинен, а краще признай ся.

5. Я на то побожу й сьвідками доложу. (Лїбух.)
Сказати б по юридичному: субєктивний і обєктивний доказ правди.

Божка. 1. Божка́ тото вбила. (Наг.)
Говорять Цигани про здохлятину, яку й їдять. Пор. Даль. I, 32.

Божок. 1. Божку мій, дай мінї серце в Бога! (Комар.)
Гумористично про Цигана, який молив ся до місяця (місяць — циганський божок, див. далї Місяць), щоб зробив так, щоб Бог був ласкав на нього.

2. Ей божок, шарни разок, най мішок найду, тогди піду. (Пужн.)
Молив ся Циган до блискавки, згубивши в саду міх з накраденими яблоками, пор. Етн. Зб. VI, 259

Бозя. 1. Цьом бозю в хвостик! (Добр.)
Гумористично, коли хтось іде за порадою або з поклоном до злого чоловіка, до Жида або взагалї когось ненависного в селї. Поговірка пішла з того, що в якійсь церкві, де в притворі був намальований страшний суд з величезним,

хвостатим Сатаною в низу, баби мали звичай цілувати ту ікону, а обцілувавши сьвятих цілували також Сатану в хвіст і підносили до него також малих дітей приговорюючи як висше. Таку ікону, де хвіст Сатани був вицілуваний майже до знаку, бачив я в церкві в Арламівській Волі, пов. Добромильського.

Бо-й-є. 1. Він бо-й-є тото зробив. (Лол.)

Бо-й-є — справді, дійсно.

2. Та бо й бо́-й-є. (Наг.)

Фраза висловлює потвердженє, анальоґічна до нім. ja freilich! selbstverständlich.

Бойко. 1. Бо́йки, що роблять мало, а ходять по легойки. (Ільк.)

Бойки — скотарі, до тяжкої хліборобської роботи не звикли; ходять легко, бо легко обуті (в постоли) і привикли ходити по горах.

2. Бойко в молоці волосє миє, а в маслї сорочку варит. (Туст.)

Насьміх над бойківським молочним господарством і над бойківською чистотою. Бойки носять довге волосє, а йдучи лїтом у полонину з вівцями надївають (раз на все лїто) сорочку виварену в маслї, щоб не плодилась нужа.

3. Бойко череватий: зъїв миску борщу, тай ще каже дати. (Льв.)

Розумієть ся, що від миски голого борщу він не ситий.

4. Вивалив очи, як Бойко на сьвјитого. (Наг.)

Насьміх над чоловіком, що зупинить ся перед чимось у німім подиві. Бойко — гірняк прийшов у-перве до міста і зайшовши до лат. костела побачив там різьблених сьвятих і принявши їх за живих перелякав ся та глядів, чи не поспадають із вівтаря.

5. Дурний Бойко, не видів огірків тай каже, що то гарбузьита. (Наг.)

Анї огірки анї гарбузи в горах не ростуть. Але поговірка мусїла бути зложена досить давно, бо тепер Бойки консумують богато квашених огірків.

6. Іде Бойко з гір! (Дрог.)

Говорять про грубіяна, чоловіка простакуватого та необізнаного з товариськими звичаями.

7. Їде Бойко з празнику. (Наг.)

Говорять жартливо, коли кому відригає ся по обідї. Бойко їде звичайно волами, щиро-деревляним немазаним возом, так що здалека чути протяжний скрип.

8. Кокотить, як Бойко жовточеревий. (Ільк.)

Значінє неясне. Бойко жовточеревий, бо у него колїр шкіри темнїйший, ніж у иньших Русинів.

9. Ой ти Бойку несолений! (Наг.)

В карпатських горах соляних жерел нема, хоча на Підгірю їх богато; а що села в горах дуже порозкидані і комунїкация, особливо в зимі, дуже утруднена, то Бойкам дуже часто, а надто давнїйше приходило ся довший час обходити ся без соли. Їх звичайний хліб — вівсяний ощипок — прісний і не солений; не один Бойко, заходячи на доли на роботу, не може навіть привикнути до квасного і соленого хліба. Відси й пішло те, що Бойків лають несоленими.

10. Питали сї Бойка, що старше, ци пак, ци реку. (Дрог.)

Сьміють ся з архаістичних останків у бойківській мові, забутих уже на долах.

Оповідають далї, що на питанє Бойко відповів: „Старше реку, бо як не реку, то й пакати не буду“, себ то коли не попрошу тютюну, то й курити не буду.

11. Питали сї Бойка: як лїпше кожух носити, ци вовнов на верха, ци до середини? (Наг.)

Насьміх над звичаєм Бойків носити кожух (особливо лїтом) вовною на верха. На се питанє — оповідають далї — відповів Бойко: „Лїпше вовнов на верха, бо як би до середини лїпше, то був би Пан Біг вівци дав вовну до середини“.

12. Такий довгий, як Бойків сьвіт. (Бібр.)

Бойко, що в горах завсїгди бачить тїсно обмежений обрій, зійшовши на доли дивував ся, що сьвіт такий довгий. Гумористично, коли говорять про щось довше над звичайну міру.

13. Ти Бойку запечений! (Наг.)

Запе́чений тут у значіню: загартований, нечутливий, по троха тумановатий та ступідний.

14. Тихо, Бойку, бо то мша! (Наг.)

Жартливе упімненє, коли хтось не вміє поводити ся в товаристві, голосно говорить дурницї. Початок поговірки дало оповіданє про Бойка, що у-перве зайшовши до костела і почувши орґани думав, що се звичайна музика і почав танцювати. Його уговкують: „Тихо, Бойку, бо то мша“, а він каже: „Е, ци вся, ци не вся, я втяв гопки тай пішов“.

15. Тїкай Бойку, бо на тебе гойкну. (Наг.)

Жартливо гукають здибавши Бойка. Взято мабуть із піснї:

Ой ти Бойку, ой ти Бойку, я на тебе гойкну;
А ти Бойку догадай сї, за двері сховай сї. (Наг.)

16. Умер Бойко, умер Бойко, Бойкови звонили; як сї Бойко з лави схопив, ледво здогонили. (Наг.)

Жартливо говорять побачивши знайомого Бойка, з яким не видали ся довгі роки. Первісно се співанка, жартливе змальованє крепкої та живучої бойківської вдачі. Подібним способом у Поляків схарактеризовано танцюристу вдачу Мазура: Umar Maciek, umar i leży na desce,
Gdyby mu zagrali, podskoczyłby jesce. (A. Kalina, Lud I, 17).

Боковий. 1. Бокова́ сестра. (Наг.)

Знач. жінка, частїйше наложниця, яку дехто при чужих видає за свою сестру.

Бокувати. 1. Бокує чогось від мене. (Наг.)

Сторонить, сердитий, неприязний.

Болезний. 1. Не болезне, то й не любезне. (Наг.)

Говорить мачуха про чужих дїтей; мовляв: я їх не родила з болями, то й не люблю їх.

Болїти. 1. Болить горло співати дурно. (Ільк.)

Відповідають такому, що жадає якоїсь послуги за дармо.

2. Болит тай переболит, загојит сї — вспокојит сї. (Наг.)

Потїшають чоловіка, що плаче або стогне з болю задля якоїсь не тяжкої рани або не дуже великої причини. Пор. висше Біль 1; Wand. IV, 267 (Schmer 21).

3. З разу болит, а потому свербит. (Лол.)

Що з початку видає ся неприємним, болючим, те потім коотить. Говорять жартливо про молоду жінку по шлюбі; пор. нім. Auf Weh' und Ach folgt Freude nach, Wand. IV, 1861 (Wehe 2).

4. Кого ни болит, тот ни охкає. (Кольб.)
Кому не долягає лихо, той не реаґує на долегливість. Зовсім подібне старохорв. Кога ни боли, не тужи (Гильф. 1017); нїм. Wem es nicht wehethut, der jammert nicht, Wand. IV, 1863 (Wehethun 10); пор. польське Kogo boli, ten stęka (Adalb. Boleć 12).

5. Мене сесе нї болит, нї свербит. (Гнїдк.)
Менї се байдуже, я зовсїм сею справою не цїкавлю ся; Adalb. Boleć 23.

6. Най тебе не болит голова мойов г—цев! (Наг.)
Дословно: нехай тебе не болить голова від того, що я набрав по заду. Образово: не турбуй ся моєю бідою, не спочувай там, де в тебе не просять спочутя.

7. Ни так болит, як горит. (Кольб.)
Горить тут у значіню „конче потрібно, швидко потрібно.“ Відповідь на питане: чого кричиш? чи болить що?

8. Тепер болит, а колись і засвербит. (Наг.)
Потїшають побитого, раненого, мовляв: загоїть ся, то й свербіти буде. І загальнїйше: всяка прикрість мине ся з часом і може вийти на приємність.

9. Ци болїєш, ци хирїєш, ци лише дурїєш? (Наг.)
Говорять сердито до такого, що лежить недужий, прим. із перепою, або вдає недужого.

10. Що болит, не цїлує. (Гнїдк.)
Що біль, то не роскіш, знач. у болю, в бідї чоловік инакше поводить ся, як у роскоши.

11. Що болит, то відложи на недїлю, бо тепер робота. (Наг.)
Жартливо приговорюють, коли кому підчас пильної роботи впаде порошина в око, застрягне скалка або тернина в ногу і він задля сего зупинить ся в працї.

12. Що болит, то не лоптит. (Наг.) ...то не добре. (Терноп.)
Біль не приємність, не жарт. Пор. висше ч. 10.

Болото. 1. Болото аж сї розкисло. (Наг.)
Рідке болото. Згірдно говорять про ледачого, плаксивого чоловіка без енерґії.

2. Болото по вуха. (Наг.)
Глубоке, невилазне болото.

3. В болото влїзти легко, а назад хоть воли випрягай. (Льв.)
Легко встрягти в якесь нечисте дїло, а видобути ся з него і зо стратою тяжко. Пор. польське: Wlazł w błoto, wyleść nie umie (Adalb. Błoto 18).

4. Витьигни біду з болота, а в'на тобі на голові сьиде. (Наг.)
Виратуй лихого чоловіка з біди, а він тобі біди наробить. Див. подібне Лютерове речене Wand. I, 686 (Dreck 63).

5. Відчепи ся від мене та лїзь у болото. (Лучак.)
Говорять напастливому чоловікови. Лїзь у болото зам. іди до чорта.

6. Він і не вилазит з болота. (Наг.)
Знач. не може відстати від поганих привичок, а також: не може видобути ся з бідности, з довгів, з клопотів. В тім самім значіню у Чехів і Словаків: Vytahnul se z blata (Čelak. 617; Zátur. XII, 347); у Нїмцїв: Der ist recht in den Dreck hineingesessen, Wand. I, 677 (Dreck 99, 130—141).

7. Влїз у болото тай качає ся як свиня. (Кобр.)
Говорять про пяницю, або загалом про чоловіка, що не може покинути своєї поганої привички; пор. Wand. II, 1557 (Koth 35).

8. Волю в болото вречи, нїж нетрудному дати. (Наг.)
Волю змарнувати, знївечити якусь річ, нїж дати лїнивому та недбалому.

9. Збив го на болото. (Наг.).
Збив до повного знесиленя, до безтями.

10. З болота в калужу. (Наг.)
З одного лиха попасти ще в гірше; у Нїмцїв: Aus dem Koth in den Dreck fallen, Wand. II, 1557 (Koth 44).

11. З болота го витьиг. (Наг.)
Видобув його з біди, з занедбаня, з зіпсутого окруженя, пор. нїм. Einen aus dem Dreck ziehen, Wand. I, 688 (Dreck 110).

12. З болота паски не спечеш. (Наг.)
Глупими, недоладними способами або зовсїм без нїяких засобів порядного дїла не зробиш.

13. Змішьив го рівно з болотом. (Наг.) Змішати з ... (Гнїдк.)
Знач. зганьбив, вилаяв, доказав прилюдно погані вчинки. І у Поляків Z błotem zmięszać kogo значить те саме, див Adalb. Błoto 17; у Словаків: Blato hadže po nom (Zátur. V, 466) знач. говорить про нього погані річи, лає його; пор. нїм. Einen mit Dreck beschütten, Wand. I, 688 (Dreck 116).

14. Коби болото, а чорти будут. (Збар.)
Коби нагода до злого, то вже найдуть ся такі, що з неї захочуть користати. Пор. Adalb Błoto 1; Дик. 674.

15. Кому болото, а кому злото. (Наг.)
Одна й та сама річ може бути одному погана і обридлива, а иньшому мила й дорога.

16. Ледво-м сї отріс із того болота. (Наг.)
Знач. позбув ся поганої компанїї або загалом немилих обставин. В такім самім значіню кажуть Словаки: Už sme v blate (Zátur. XII, 493).

17. Нам болото, а панам злото. (Бор.)
Говорять селяне бачучи, як коштом їх важкої працї иньші паношать ся. Говорив бориславський робітник оповідаючи, як тамошнї робітники, самі живучи в брудї та смородї, збогачують капіталїстів.

18. Розбабрав болото. (Наг.)
Виволїк погану справу, так що про неї учинило ся богато бесїди. В нїм. Den Dreck auspatschen, Wand. I, 687 (Dreck 94), пор. лат. Coenum agitare (E. Rot. 311).

19. Там таке болото, що як залїзеш, то чобіт треба за хольиву витьигати. (Щирець)
Говорять про погану, болотяну дорогу.

20. Та не міси болота! (Наг.) ...не розбабруй... (Наг.)
Не розмазуй поганої справи, не розноси сильоток та брехень. У Нїмцїв: Alten Dreck soll man nicht aufrühren, див. Wand. I, 684 (Dreck 1).

21. Той, що в болотї сїдит. (Наг.) ...що болотом трясе. (Кол.)
Образово зам. чорта. Віруване в те, що чорт сидить у болотї, повстало мабуть відти, що над болотами нічю показують ся блудні огнї, які вважають ся появою злого духа.

22. У таке-м болото влїз, що аж ми самому встидно. (Наг.) ...що не знаю, як із нього й вилїзти. (Наг.)

Говорить чоловік, що залїз у великі довги, або попав у погану компанїю, відкої не може віднекати ся.

23. Хто в болото лїзе, того ще й пінхнуть. (Ільк.)

Хто самохіть пхає ся до лихого дїла, до пяцства, крадїжки і т. и., все знайде охочих, що заохотять його брести далї.

24. Хто в болото лїзе, тот ся покаляє. (Ільк.)

Хто вдає ся в компанїю зі злими, зопсованими людьми, той і сам здобуде лиху славу, попсує ся. Так само у Поляків (Adalb. Błoto 11), у Словаків (Zátur. VIII, 444); Wand. I, 686 (Dreck 60).

25. Що болото, то не злото. (Наг.)

Погана, нечесна людина не те саме, не буде така люба, як гарна та людяна.

26. Як у болото верг. (Наг.)

Пропало без пожитку. Так само у Поляків (Adalb. Błoto 4).

Боляк. 1. Больик як кулак. (Наг.)

Говорять про великий нарив, опухлину.

2. Вивергло би ти больик на самій с—цї! (Дрог.)

Жартливе проклятє, коли хтось сяде на столї. Віруванє в те, що хто сяде на столї, де кладе ся хлїб „сьвятий“, тому зад обкидає прищами, див. Етн. Зб. V, 194 ч. 34.

3. Обметало го больиками. (Наг.)

Говорять про чоловіка, на якому богато прищів, ран, ґуль.

Боляче. 1. В саме больиче мі вразив. (Наг.)

Знач. двояке: а) вразив рану і відновив біль; б) пригадав щось важке, неприємне.

2. І тут боляче і там горяче. (Збар.)

Безвихідне положенє: і так зле і сяк не добре.

Болячка. 1. Больичка — пек би їй було! (Берез.)

Згадуючи про якусь погану рану, нарив, то-що, завсїгди додають формулу спльовуваня, мовляв: щоб не причепила ся. Про давність і значінє тої формули диви Grimm. DM, 1056; ZDMG XXXI, 261.

2. Больичка ти під бік! (Наг.)

Проклятє. Загальне віруванє, що проклятями можна иньшому причинити хоробу, а специяльно навести на него прищі та погані нариви, виявляє ся вже в конструкцїї таких речень, як „обкинуло його боляками“, „обсипало прищами“, „вивергло дигу“ і т. и.

3. Больичку-м си струтив. (Наг.)

Говорить чоловік подвигавшись або перепрацювавши ся так, що почуває біль у нутрі.

4. Най тебе мої больички не больит! (Наг.)

Знач. не турбуй ся моїм лихом. Відповідає з досадою чоловік такому, що з фарисейським співчутєм або з насьміхом допитує ся про його лиху пригоду.

5. Порушив єм больичку. (Наг.)

Наші люде вірять, що „болячка“ є якийсь специяльний орґан у тїлї і має

свої „пасма“ у всїх суставах. Порушити болячку чи то якимсь специяльним ударом, чи двигненєм надсильного тягару, то вже вона „не дасть спокою“ і конче спричинить чоловікови якусь хоробу.

Бомк. 1. Бóмка люде пустили за вас. (Наг.)

Знач. пустили чутку, поговір.

2. Що ти ми пущьиєш бомки! (Яг. С.)

Знач. брешеш, туманиш, викручуєш ся.

Бомкати. 1. Щось там люде бомкают. (Голоб.)

Знач. балакають таке, що не дуже подібне до правди.

Бонюх. 1. Лїтав, лїтав бонюх, поки не впав у г—нюх. (Наг.) ...тай впав... (Наг.)

Говорять про такого, що носив ся з широкими плянами, похваляв ся зробити щось велике, а зупинив ся на якійсь дрібницї. Бонюх (у Желех. нема) — гнойовий жук.

Борґ. 1. Борґ умер, зачекай не жиє; хто не має грошей, най не пє. (Ільк.)

Відповідь шинкаря, коли хто хоче брати горівку на довг або на зачеканє. Така персонїфікация дїєслів, як тут „борґ“ та „зачекай“, стрічаєть ся у нас досить часто. Пор. Adalb. Borg 1—3; Zátur. X, 1040.

Борис. 1. На Бориса і Глїба бери ся до хлїба. (Ільк.)

Страсть сьв. мучеників Бориса і Глїба д. 24 липня, пора жнив. Те саме в троха иньшій формі Ном. 451.

Борислав. 1. В Бориславли панське їдїнє, кіньська робота, а свинське спанє. (Я. С.)

Борислав, дрогобицького пов., копальнї нафти й земного воску. Говорять робітники, що тут їдять у трактирах, сплять у поганих норах, і тяжко роблять.

Бориславський. 1. Бориславську пјитку дістав. (Наг.) ...приліпили. (Дрог.)

Поплямили, поталапали, споневіряли, виляяли. Бориславські Жиди нафтарі робили селянам, що приїжджали до Борислава на торг, ріжні збитки. Найбільше дали ся в тямки бориславські пятки. Прим. привозить чоловік на торг дрова, цибулю чи що иньше. Ріпник бачить, що на чоловіцї новий кожух, чиста полотнянка або біла свита, приступає до него і починає торгувати: „Що хочете за дрова?“ Чоловік каже: „Ринського“ чи „Два ринські“, а сей: „Дурний хлопе, що так мало! Я тобі пятку дам!“ Чоловік видивить ся на него, а той устромить руку в „кипячку“ тай талап йому цїлою долонею по одежинї десь на найвиднїйшім місцї, на серед плечей, тай регоче ся: „Ну, їдь, їдь, то за дармо, я за то такси не жадаю.“

Борзо. 1. Борзо йди — біду найдеш, помалу йди — біда тебе найде. (Наг.)

Кому призначене лихо, той наткнеть ся на него, чи буде йти швидко, чи помалу. Те саме у Поляків Adalb. Bieda 38; у Чехів Čelak. 260; у Нїмців Wand. IV, 304 (Schnelll 9).

2. Борзо сї справив, як у пальцї тріс. (Наг.)

Говорять, коли хтось надзвичайно швидко зробить якесь дїло.

3. Хто борше всиплє, той борше змеле. (Наг.)

Хто швидше зачне, той швидше зробить.

4 Хто борше їсть, той борше робит. (Наг.)

Натуральна обсервация; енерґічний чоловік проявляє свою енерґію і в роботї і в їдї.

5. Хто борше прийде, той борше сьиде. (Наг.) ...спічне. (Яс. С.)

Швидше дійде до цїли, швидше спочине.

6. Чим борше, тим лїпше. (Наг.)

Scil. щось зробиш. Те саме у Поляків Adalb. Prędko 1; нїм. Bald gethan ist wohl gethan, Wand. I, 222 (Bald 4).

Борода. 1. Біла бородо, курячі ноги, не збитись би нам з дороги. (Залїсє) ...козячі... (Лучак.)

Якась мітольоґічна ремінїсценция, мабуть поклик до персоніфікованого Блуду чи якогось лїсового Фавна.

2. Борода велика, а розуму мало. (Ільк.)

Про старого, що говорить не до ладу.

3. Борода виросла, а розуму не винесла. (Гнїдк.)

Scil. не винесла з житєвого досьвіду. Значінє як і в попереднїм; пор. польське Broda mądrości nie doda (Adalb. Broda 4); та сама думка у Білорусів: Голова вылѣзла, а вума не вынесла. (Нос. 284); Дик. 386.

4. Борода не робить мудрим чоловіка. (Ільк.)

Давня і широко розповсюджена думка. Див. Ном. 7265; Adalb. Broda 5, 6; Zátur. III, 94; у Плютарха Barba non facit philosophum, (E. Rot. 790); Wand. I, 237 (Bart 4).

5. Борода чесна, але облесна. (Терноп.)

Говорять про старого, але нещирого, облесного чоловіка.

6. Борода як мітла. (Наг.)

Насьміх над бородатим чоловіком, пор. пісню:

В дїда борода — сьвітлоньку замітати;
В мене личенько — лишень би цїлувати. (Наг.)

7. Борода як у владики, а сумлїнє як у шибеника. (Ільк.)

Борода додає чоловікови поважного вигляду; давнї владики (епископи) не тільки православні, а й унїятські ходили з бородами. Говорять про злого, зрадливого чоловіка з поважним виглядом. Див. Ном. 180; Adalb. Broda 2; близше до польського, нїж до нашого у Словаків Zátur. VIII, 495, 496.

8. Борода як у Жида. (Наг.)

Наші селяне тільки виємково носять довгі бороди (прим. жебраки, знахорі); бородатих видають найбільше Жидів; пор. польське Brodaty jak Żyd (Adalb. Brodaty 4).

9. Борода як у старого, а розуму нїт і за малого. (Ільк.)

Говорять про дорослого або загалом старшого чоловіка, що робить дурницї.

10. Він уже по бородї плює, то певне довго не пожиє. (Наг.)

Плює по бородї — знак, що не має вже й на стілько сили, щоб плюнути дальше. В польськім Pluje se do brody в значіню: се йому не вдало ся, див. Ciń. 31; Adalb. Broda 14; у Нїмцїв і у Французів: Нїхто не плює сам собі в бороду, в значіню: не робить сам собі скандалу, див. Wand. I, 238 (Bart 35); не може через бороду плюнути — в знач. пяний, див. Wand. I, 239 (Bart 78).

11. В кого біла борода, тому й жьибки шкода. (Кольб.)

Насьміхаєть ся дївчина над старим женихом; те саме і в пісні:

В кого чорний вусок,
Тому рибки кусок;
В кого біла борода,
Тому й жьибки шкода. (Цен.); пор. Ном. 8739.

12. Задер бороду. (Наг.)

Вмер. Мерцїв „наряжають", себ-то кладуть випростуваних горілиць, отже з піднятою в гору бородою, на лаві або на столї.

13. І за сивою бородою не все розум приходит. (Гнїдк.)

Не все хто старший, той і розумнїйший. Реплїка молодших на претензиї старих, щоб їх усї слухали.

14. Із за великої бороди як із за корча брехати сьміло. (Гнїдк.)

Велика борода додає чоловікови поваги, а поважному чоловікови лекше повірять навіть коли збреше. Тут ще й гра слів: брехати знач. lügen і bellen; поважного брехуна порівняно з собакою, що бреше з за корча, закритий. Пор. нїмецьке: Eine gute Lüge geht durch den längsten Bart, Wand. III, 255 (Lüge 60).

15. На бороду бери! (Наг.)

Жартливо зам. на борґ, у позику. Те саме у Словаків: Berem na bradu (Zátur. X, 1085)

16. Не все при старій бородї старий розум. (Гнїдк.)

Старий розум — досьвідний, добрий розум, який не все буває прикметою бородатого; пор. висше ч. 3, 9, 13.

17. По бородї потекло, а в рот ся не дістало. (Гнїдк,) ...не попало. (Ільк.)

Говорять, коли комусь усьміхала ся якась надїя, дуже близька була якась користь, але все те не сповнило ся.

18. По бородї текло, а в ротї сухо було. (Наг.)

Значінє такеж, як і в попереднїм, а також насьміх над чоловіком, що хвалить ся своїми колишнїми достатками або пишною гостиною у когось, а тепер виглядає на бідолаху.

19. Щоби мав бороду по сам пас, то му не віру. (Бібр.)

В основі погляд, що чоловік з великою бородою — правдомовний.

Борозда. 1. Будеш ти у мене в бороздї ходити. (Наг.)

Віл або кінь, що ходить у бороздї підчас оранlanding, йде все низше і через те має на собі більший тягар, мусить тяжше працювати і його гірше бють. В приложеню до чоловіка ся приказка значить: будеш ти у мене покірний, зазнаєш лиха, мусиш тяжко робити. Говорять до непокірного, лїнивого.

Бороздити. 1. Бороздити кому що. (Гнїдк.)

Робити на перекір, заваджати.

Борозний. 1. Боро́зного бий, а підручний і так почує. (Наг.)

В паровій упряжи борозний називає ся правий, а підручний лївий. Погонич (при волах) стає від упряжі на лїво, так що лївого вола має „під рукою".

Борона. 1. Борона гусий, качок, курий. (Гнїдк.)

Борона тут у значіню стада, юрби.

2. Борону затьигáти за ким. (Наг.)

Коли волочать, то один іде з заду за бороною і затягає її, щоб не йшла в борозду (розумієть ся, се потрібне там, де вузкі загони, як на Підгірю). Образово говорять, коли хтось підхвалює иньшого, підлещує ся йому з якимись еґоїстичними намірами.

3. Як сї за боронов курит, то сї ґосподар не журит. (Наг.)

Хлїборобська прикмета: коли сїєш у сухе, буде врожай. Те саме у Поляків, див. Adalb. Brona 3, 4.

Боронити. 1. Борони Господи! (Наг.)

Окрик заперечення, пор. висше Бог 136.

2. Борони сї, як можеш. (Наг.) Боронит сї чоловік як може. (Наг.)

Жартливо, коли когось спіймають на брехнї, якою викручує ся зі зробленого йому закиду. Пор. Adalb. Bronić się 2.

3. Боронит сї руками й ногами. (Наг.)

Дословно: відбиває ся лежачи, боронить ся всею силою, не хоче чогось. У Німцїв: Er wehrt sich wie eine Katze, wie ein Dachs і т. и. Wand. IV, 1865 (Wehren 33, 36).

4. Оборонив го, як еґомосцьи від вовків. (Наг.)

Коли хтось бажаючи оборонити иньшого або допомогти йому, чи то з дурноти чи зо злої волї ще гірше нашкодить. Натяк на оповіданє про злодія, що вкравши в попа вовчу шубу на сповіди признав ся, що згрішив тим, що „оборонив" і т. д. і за се від недогадливого попа дістав ще похвалу. Пор. Етн. Зб. VI, 242.

Бороти ся. 1. З дужчим бороти ся — смерть за плечима. (Ільк.) З дужим... (Сяніц.)

Хто зачепить ся з сильнїйшим, легко наскочить на те, що буде побитий.

2. З дужчим не борись, з богатим не судись. (Ільк.)

Бо дужчий тебе поб'є, а богатий справу виграє, хоч би й підкупом. Те саме в старор. С сильнымъ не борись, а з богатымъ не тяжись. (Сим. 2121).

3. Хто ся боре, тому не горе. (Гнїдк.)

Значить, має ще силу, засоби, відвагу і охоту до боротьби, ще не зовсїм пригноблений.

Борщ. 1. Або ви кумо їджте борщ, а я буду мньисо, а нї, то я буду мньисо, а ви борщ. (Наг.)

Жартлива альтернатива, де користнїще все виходить для того, хто говорить.

2. Ай то борщик добрий! Такий моя небіжка бабунї варила. (Наг.)

Жартливо, коли хтось поспішаючись хлисне горячого борщу тай попечеть ся. Оповідають, що раз на поминках посаджали старців за стіл тай поставили їм у мисцї дуже горячий борщ. Ось один сербнув тай попік ся так, що аж сльози в очах стали. Він ложку положив тай утираєть ся. „А ти чого?" питають його иньші. „Ай то борщик" — каже він — як висше. Всї заохочені вхопили й собі ж по ложцї і так само попекли ся. Пор. Ном. 12810, 4987.

3. Бавх котьи в борщ! (Наг.)

Жартливо, коли комусь трапить ся якесь несподіване, але незовсїм пожадане щасте, прим. прийде в гостину якась далека рідня в пору, коли у самого нема що їсти. Котя вправдї також мясо, але до борщу воно не приправа.

4. Бий, жінко, цїле яйце в борщ! Най пан знає, як хлоп уживає. (Наг.)

Борщ підбитий цїлим яйцем уважає бідний чоловік за великі ласощі. Гумористична приказка для характеристики бідноти, взята з оповіданя про те, що одному пану вкрадено вола; пан підозрівав свойого бідного сусїду і пішов до него в пору, коли господиня варила обід. Господарь, що таки вкрав був вола, бачучи пана, сказав до жінки як в., і сим розоружив панське підозрінє.

5. Борщ без солї та без долї та без третього здоровля. (Дар.)

Характеристика нещасного стану бідного та ще й хорого чоловіка.

6. Борщ густий як квап. (Наг.)

Квап — рідка лемішка, рідке тїсто (у Желех. I, 339 пояснено не зовсїм докладно).

7. Борщ з'їджмо, за кашу поцюлуймо ся. (Залїсє)

Жартливо, коли побрали ся біднї і вже швидко по шлюбі не мають що їсти.

8. Борщ і капуста — хата не пуста. (Петр. Ільк.) Як є борщ... (Луч.)

Борщ і капуста — звичайна страва наших селян, особливо в часї переднївку. Поки є ще борщ і капуста, поти в хатї нема цїлковитого голоду. Пор. Adalb. I, Barszcz 5.

9. Борщ найстарша страва. (Наг.)

Жартом, тому, що його найперше подають на стіл. В такім значіню маб. і Ном. 12299.

10. Борщ пустий як підчьис. (Наг.)

Підчас — юшка з буракового листя, переднївкова страва без смаку і без поживности.

11. Борщ рідкий, лиш ним голову мити. (Наг.)

Селяне миють голову лугом, виваренім із попелу.

12. Борщ такий густий, що би по нїм Бойко в ходаках перейшов. (Наг.)

Бойки дуже рідко носять чоботи, а ходять переважно в шкіряних постолах. Коли господиня подасть занадто густий борщ, то жартують, що би по нїм Бойко в ходаках перейшов. Поляки кажуть: że by kot po nim suchą nogą przeszedł (Adalb. Barszcz 2).

13. Дай голий борщ, а чола не морщ. (Лучак.)

Годуй скупо і погано, але не сердь ся, не свари. „Голий" борщ, не підбитий, сам квас.

14. Двоє рідких, третий борщ. (Мінч. Ільк.)

Жартливо або докірливо про худий, скупий обід. Те саме Ном. 12367; Adalb. Barszcz 4.

15. За лижку борщу три милї гощу. (Наг.)

Докірливо про скупу гостину, або коли чоловік добивав ся чогось з великим трудом і клопотами, а одержав дуже малу користь. Гощу — іду в гостину.

16. Їдж борщ з грибами, держи язик за зубами. (Залїсє).

Говорять до балакучого чоловіка, що не вміє змовчати де треба.

17. Їджте борщ, добрий борщ: три дни під лавов стояв, нїм сї мінї дістав. (Наг.)

Насьміх над господинею, що дає гостям або слугам недобру або зопсовану страву.

18. Їдже, діти, борщ, дуже добрий борщ: свиня впала, курка вс—ла і корова підосцяла. (Наг.) ...мама варила, курка сї вс—ла, миш сї втопила. (Снят.)

Жартливо і аллеґорично про добрий борщ, у який положено шматок свинини, який підбито яйцем і молоком.

19. Їжте, дітоньки, наварилам борщику, давалам псови тай не хотів їсти. (Явор.)

Насьміх над господинею, що не вміє зварити добре навіть борщу.

20. Їжте. кумо, борщ підбитий, давала-м псу, не хотів пити; сука не хотїла, кума вес іззїла. (Снят.)

Насьміх над припрошуванєм перед їдою і над пажирливістю деяких гостей; пор. Adalb. Barszcz 14.

21. „Мамо, недобрий борщ!“ — „Ет, прийде тато з панщини, то й недоброго з'їсть.“ (Дар.)

Мовляв, наробить ся і зголоднїє, то й не буде перебирати, чи добрий, чи недобрий.

22. Набрав, як борщу на шило. (Збар.)

Не дістав нїчого, пішов нї з чим.

23. На голім борщи годї ціпом товчи. (Голоб.)

Хто тяжко робить, потребує доброго і сито з'їсти.

24. Наїв ся шилом борщу. (Сор.)

Знач. голодний, не їв нїчого, в переноснім значіню: бідний, покривджений. У Поляків Szydłem barszczu nie jedzą. (Adalb. Barszcz 11).

25. Тано як борщу. (Сор.)

Борщ дешевий, бо се-ж тільки вода настояна на буряках.

26. Хто не з'їсть борщу, той і каші їсти не буде. (Лучак.)

Борщ у селянськім меню — перша страва, за якою йдуть иньші. Приказка значить: хто не хоче зазнати чогось меньше приємного, той не зазнає й приємнїйшого.

Босий. 1. Босий віз. (Наг.) Босі конї. (Наг.)

Знач. нековані.

2. Босий як пан пес. (Наг.)

Жартливо говорить про себе чоловік, що не має в що обути ся.

3. Босого не треба визувати. (Наг.)

Хто нїчого не має, тому нїчого не відбереш.

Босини. 1. Що ти бóсини відправјиєш? (Дрог.)

Говорять до босого. Босини — жидівський звичай: коли хто в домі вмре, то по похоронї вся сїмя мусить сїм день пробувати дома босо, молячись за його душу, див. R. Andree, Zur Volkskunde der Juden. Bielefeld und Leipzig 1881, стор. 166.

Бочити ся. 1. Бочит сї на мене, як бим му маму зарізав. (Наг.) ...як бугай. (Наг.)

Сердить ся, гнїває ся, сторонить від мене.

Бочка. 1. Або то я бочка, аби ти мене набивав? (Сор.)

Жартлива відповідь, коли хтось нагрожує ся, що „набю тебе“. Набивати бочку — набивати на неї обручі.

2. Діраву бочку кілько хоч наливай, то все витече. (Наг.)

Аллеґорично: недбалому, марнотратному давай скілько хочеш, він усе змарнує.

3. З иньшої бочки зачав. (Терноп.)

Звів бесїду на иньшу тему, пор. Adalb. Beczka 6; Wand. I, 934 (Fass 130).

4. Порожна бочка гучить, а повна мовчить. (Ільк.) Порожная... повная... (Петр.)

Дурний, зарозумілий чоловік хвалить себе, величає ся, а розумний, статочний мовчить. Пор. Wand. I, 931 (Fass, 47—53, 68); Adalb. Beczka 4.

5. То бочка без дна! (Наг.)

Неситий, марнотратний чоловік; давай і давай, та йому нїколи не досить або не має з того нїякої користи.

Боягуз. 1. Боягуз сї в мишічу ямку ховає. (Наг.)

Насьміх над боязливим чоловіком.

2. Ой ти боягузе! Своєї тїни бојиш сї! (Наг.)

Докір боязливому, що лякає ся якоїсь марної або видуманої річи. Пор. Adalb. Bać się 27.

Бояти ся. 1. Бій ся Левку, коли пса бють. (Ільк.)

Первісно мб. левку, знач. пса бють, а львови дають до пізнаня, що й йому може се стати ся або що й йому се належить ся. Та задля тотожности назви се саме значінє могло перенести ся на чоловіка Левка.

2. Бојит сї мене як Жид солонини. (Наг.) ...науки... (Ур.)

Жартливо, боїть ся без причини або задля якоїсь фіктивної, незрозумілої причини. В польськім меньше гумористично: jak Żyd karabina (Adalb. Bać się 19).

3. Бојит сї мене як огню. (Наг.)

Знач. береже ся, старає ся не попасти ся менї в руки. Пор. Adalb. Bać się 12; Zátur. IV, 214.

4. Бојит сї своєї тїни. (Наг.)

Знач. чогось зовсїм не страшного або якоїсь видуманої небезпеки. Пор. Zátur. IV, 214; Wand. I, 1279 (Fürchten 74, 83).

5. Бојит сї, як дїдько ладану. (Наг.)

Жартливо; pars pro toto, зам. церковної відправи, при якій уживають кадила. Пор. старор. Ладану бѣгаетъ дьяволъ, а station дуракъ доброва слова (Сим. 1400).

6. Бојит сї, як пес палиці. (Наг.)

Зґірдно, про трусливого чоловіка. Пор. Adalb. Bać się 15; Wand. I, 1280 (Fürchten 91); тамже II, 827 (Hund 192).

7. Боїть ся, щоби му заяць дороги не перебіг. (Ільк.)

Про лїнивого, що не може рушити ся з дому. Коли заяць перебіжить дорогу, то се вважає ся поганою ворожбою, див. Етн. Зб. V, 174. Більше гумористично каже Словак: Bojí sa, že ho zajac zjie (Zátur. IV, 214).

8. Боїть ся, як чорт свяченої води. (Ільк.)

Загальне віруванє, основане зрештою на церковній науцї і на обрядах тзв.

екзорцизмів, що при помочи сьвяченої води можна прогнати злого духа. Те саме Ном. 4372; Adalb. Baé się 9; Zátur. IV, 214; Wand. I. 1280 (Fürchten 89); пор. лат. Malus lucem fugit ut daemon crucem. (Beb. 389).

9. Бояти ся вовка та в ліс не йти. (Петр. Ільк.) Боявши сї... (Наг.)
Задля боязни перед якоюсь можливою небезпекою не слїд занедбувати дїла. Пор. Wand. I, 1278 (Fürchten 43).

10. Бою сї, аж зубами цокочу. (Наг.) ...сїчу. (Яс. С.) ...дзвоню. (Наг.)
Звичайний фізіольоґічний обяв при сильнім перестраху.

11. Бою сї, аж ми волосьи на голові в гору лїзе. (Наг.) ...дуба стає. (Кол.)
Фізіольоґічний обяв в разї наглого переляку.

12. Бою сї, аж на мнї сорочка полотном стала. (Наг.)
Жартливо, мабуть передразнюючи поговірку: пополотнїв зо страху, збілїв як полотно. Пор. Ном. 4392; Adalb. Baé się 39.

13. Бою сї, аж тремчу. (Наг.) ...аж сї телепаю. (Наг.)
Тремтїнє належить також до звичайних обявів перестраху.

14. Бою сї, аж у мнї душі нема. (Наг.)
Аж помертвів, стратив притомність.

15. Він сї навіть миши бојит. (Наг.)
Первісно про ледачого пса, а також про надто боязливого чоловіка.

16. Збояв сї, аж помертвів. (Наг.)
Пор. н-р 14, а також Ном. 4394.

17. Кого сї не боят, того не шьинують. (Наг.)
Стародавнє розумінє авторітету, висловлене ще в Езоповій байцї про жабячого короля, див. Phaedri Fabulae I, 25, пор. E. Lévêque, Les fables ésopiques de Babrios. Paris 1890, стор. 251—2.

18. Коли сї бојиш, не страш. (Наг.)
Не чини того иньшим, чого сам не любиш. Пор. Ном. 4402, а також новогрецьке: καὶ φοβᾶται καὶ φοβερίζει (І боїть ся і страшить), див. Krumb. 86 (ст. 207).

19. Має боя. (Кол.)
Образовий вислов зам. боїть ся. Іменник бій = страх див. також у словацькій приповідцї: Bez boja niet vít'azstva (Zátur. IX, 66).

20. Най сї той бојит, кому страшно. (Наг.) ...хто сї в чімось злім почуває. (Наг.)
Потїшають чоловіка, що лякає ся наслїдків якогось дїла.

21. Не бій сї, він тї не ззїсть. (Наг.)
Говорять такому, що боїть ся йти до пана або загалом до когось старшого та впливового. Пор. Wand. II, 1163 (Fressen 84).

22. Не бій сї, волос ти з голови не спаде. (Наг.)
Додають духа чоловікови, що йде на якусь небезпеку. „Волос спаде з голови", символїчно зам. не потерпиш нїякої шкоди анї ущербу, вислов евангельський. Подібна до нашої нїмецька приповідка Wand. I. 1277 (Fürchten 11).

23. Не бій сї, гадки не май! (Наг.)
Себ-то: не дбай, не думай, щоб тобі могло стати ся якесь лихо.

24. Не бій сї, дїдько тї не вхопит. (Наг.)
Жартливо або сердито, зам. не пропадеш.

25. Не бій сї, Дух сьвјтий з тобов! (Наг.)
Підбадьорюють когось, особливо дитину, коли чого перелякає ся.

26. Не бій ся чорта, але злого чоловіка. (Гнїдк.)
Злий чоловік — лихо конкретне, близьке, а чорт — абстракт, фікция.

27. Не бојит сї мокрий дождју. (Наг.)
Той, що вже в біді, не злякає ся біди. Пор. Wand. III, 965 (Nass 8); Brzoz. Mokry 1.

28. Не мав бим чого бояти сї, та тебе. (Наг.)
Відповідь, коли хтось потїшає другого або кличе його до себе: „Та не бій ся! Ходи сюди!"

29. Не так я сї бою, як сї тобі здає. (Лучак.)
Відповідь, коли хтось закидає другому (в сварцї): „Ага, боїш ся мене!" Подібна думка в польськім: Więcej się bali, niż widzieli (Brzoz. Baé się 9).

30. Не так я сї тебе бою, як ти мене. (Наг.) ..як ти сї сам бојиш. (Яс. С.)
Закид трусливости вчинений одним другому, сей другий звертає на першого.

31. Ни боїт сї мокрий плови, а голий розбою. (Кольб.)
Реченє цитоване і в піснях. Плóва — повінь. Пор. висше ч. 27.

32. Нї Бога сї не бојит, нї людий сї не встидає. (Наг.)
Про безсоромного, ледачого чоловіка. Пор. висше Бог 319.

33. Так сї бою, ледво стою. (Наг.)
Значінє двояке: 1) мало не впаду зо страху; 2) іронїчно: ледво можу вдержати ся, щоб не кинути ся на того, хто грозить або страшить. Див. Adalb. Baé się 34.

34. Так сї бою, як голий розбою. (Наг.)
Бо в нього нема що взяти. Та сама думка у Вацл. Потоцкого: Spiewa goły na Bieszczedzie і в нашій співанцї: Не боїт сї мокрий дощу, а голий розбою (Берез.); пор. Wand. II, 239 (Haben 207).

35. Так сї його бою, як пес лою. (Комар.)
Насьміх, знач. не бою ся, а ще й бажаю дістати його в свої руки. Анальоґічне польське: Boi się, jak baba pierzyny (Adalb Baé się 6).

36. Так ся тебе бою, як торічного снїгу. (Ільк.)
Вважаю тебе зовсім нестрашним, нїкчемним, не вартим уваги. Пор. Adalb. Baé się 21; Нос. 481: Zátur. XVI, 372.

37. Хто сї боїт, той сї не рушит; хто сї відважит, той віз підважит. (Комар.)
Страх обезсилює чоловіка, відвага додає сили. Ситуация тут очевидно така, що якісь люди заїхали по ночи в болото або в рів, а в додатку ще й переляками ся чогось, може вовків.

38. Я його сї не бою не то живого, але й умерлого. (Кол.)
Жартлива перехвалка; умерлий меньше може пошкодити як живий. Та можливо, що первісне значінє було серіозне: умерлого яко духа, упиря, страховища бояли ся гірше, нїж живого.

39. Я сї тебе так бою, як заяць бубна. (Сор.)
Жартливо, хоча заяць певно боїть ся бубна. Пор. Ном. 4373; Adalb. Baé się 17. Суріґар до Beb. 355 зібрав цїлу купу приповідок, де говорить ся,

що зайця бубном не ловлять; близше до нашого нім.: Er hält aus, wie der Hase bei der Trommel, див. Wand. I, 191 (Aushalten 8), де aushalten говорить ся іронїчно, знач. утікає.

Брага. 1. А браги би-с сї напив горьичої! (Наг.)
Проклятє; брага — розчин, із якого виварюють горівку.

2. Не може сї наситити тов брагов. (Наг.)
Говорять про пяницю. Брага згірдно зам. горівки.

Брак. 1. Сам брак ми лишили. (Наг.)
Лишили перебравши для себе що лїпше. Говорить покривджений.

Бракувати. 1. Єден бракує, другий пакує. (Наг.)
Що один відкидає, те другий забирає запопадливо.

2. І браковане і ще й пораховане. (Лол.)
Браковане — решта, якої не забрали иньші, отже якась річ не великої вартости, не стоїть того, щоб її давати ще „під рахунком“, мов щось цїннoго.

3. Тілько би ми й бракувало до обіду, що перцю! (Наг.)
Без перцю легко обійти ся.

4. Чого вам бракує, то си докупіт. (Льв.)
Жартливе правило мудрости, з рівночасним зазначенєм, що за дармо не дістанете нїчого.

Бранє. 1. Браньом не збіднїєш. (Наг.) Беручи... (Кол.)
Жартливо заохочують такого, що боїть ся або соромить ся брати, що йому дають. Пор. Wand. III, 982 (Nehmen 31, 52).

2. Солодше браньи, як даваньи. (Наг.)
Звичайний погляд легкодушних натур; нераз буває й навпаки. Пор. Wand. III, 982 (Nehmen 32, 35).

3. Ще від браня нїхто не збіднїв, але не єден спітнїв. (Ур.)
Спітнїв, обілляв ся потом, коли брав києї.

Брат. 1. Брат брата вродив. (Турка)
Образово про збіжє, що плохо зародило, зерно на зерно, так що посіявши корець зібрано два. Пор. Adalb. Brat 5 (без поясненя).

2. Брат братом, а бриндзя за гроші. (Колом.)
Знач. лишаючи на боцї почутя свояцтва берімо реальні річи реально. Пор. Ном. 9716; Дик. 611; Даль. II. 3.

3. Братіє, не деріт шматіє, а беріт нитки і зашивайте дьирки! (Дрог.)
Із гумористичного „апостола“. Між старими дяками ходило в устній передачі богато таких пародий уложених церковною мовою. Дещо з них буде надруковане в додатку до збірки нар. леґенд д. В. Гнатюка.

4. Братіє, не ходіт в короткім шматіє! В короткім убо шматію ни хуху, ни духу, ни жадної теплоти. (Турильче)
Із гумористичного „апостола чтеніє“, насьмішка старих дяків над новомодними, що вбирали ся по містовому.

5. Брат, коби було що брати. (Наг.)
Гра слів, утворена на основі подібних звуків у словах „брат“ і „брати“, при тім іронїя на таких, що признають ся до братерства, свояцтва або загалом підлещують ся до такого, від кого надіють ся одержати дещо. Пор. Ном. 2325.

6. Брат на брата йде. (Замул.) ...наступає. (Терноп.)
Знач. брат з братом ворогує. Сею фразою моралїсти (а вони є й між простими селянами) люблять характеризувати „сучасне“ зіпсутє.

7. Брат собі рад, сестра собі несла. (Лев. Петр.) ...не зла. (Сор.) Кождий брат... (Мінч.)
Здаєть ся, що кінцеве „не зла“, записане в однїй-однїській місцевости, передає найлїпше первісний текст сеї приповідки, хоча менше влучне „несла“ витиснуло сей первісний текст. Приповідка характеризує той загально-людський еґоізм, що ще в більшій мірі від альтруізму творить основу суспільности. Пор. Ном. 9395, 6; Adalb. Brat 8.

8. Він з ним за пан брат. (Наг.)
„Пан брат“ — звичайна титулятура польських шляхтичів між собою. Тут значить: поводить ся з ним, як рівний з рівним. Пор. Adalb. Brat 24.

9. Любит брат сестру багату, а жінку здорову. (Дар.)
Бо від богатої сестри все щось дістане, а здорова жінка і до роботи і до забави добра. Пор. Ном. 8092; Дик. 612.

10. Любімо ся як братя, а рахуймо ся як Жиди. (Ільк.) ...браті... (Петр.)
Думка та сама, що висше Брат ч. 2. Жиди імпонують нашому селянинови не тілько своїми рахунковими здібностями, але також своїм практичним умом. Те саме Ном. 9712; пор. Wand. I, 486 (Bruder 2, 39).

11. Мої браті не богаті: нема порток, саме латьи. (Наг.)
Жартлива характеристика незаможних свояків, від яких годї ждати підмоги.

12. Нема брата, коли страта. (Залїсє)
В лихім припадку брат до чоловіка не признає ся. Пор. Adalb. Brat 21.

13. Нї брат, нї сват. (Лев.)
Знач. анї рідня, анї близький знайомий. Те саме Ном. 7617; Adalb. Brat 20.

14. Ци ти мінї брат, ци сват? (Наг.)
Знач. ми собі не свояки анї не близькі. Пор. висше ч. 13.

15. Хоть ми собі брати, але наші кишені не сестри. (Ільк.)
Протест проти семейного комунїзму, а радше проти визискуваня одного чоловіка другим на тій підставі, що се його брат. Те саме Ном. 9717; пор. Wand. I, 486 (Bruder 5): Brüder sind Freund' einander, aber von ihren Börsen kennt keine nicht die ander.

Братати ся. 1. Вчора братали сї, нинї розстали сї. (Наг.)
Говорять про нетривку приязнь непостійних, безхарактерних людей.

2. Збратав сї з таким як сам. (Наг.)
Звичайно говорять згірдно, докірливо про лиху компанїю.

3. Не братай ся, з ким єсь телят не пас. (Явор.) ...єс свиний... (Наг.)
Себ-то: не заходи в спілку з таким, що тобі нерівний чи то віком, чи станом.

Брати. 1. А брав би-с? Не руш!
Окрик, коли хтось нагнав ся взяти чужу річ, а иньший з боку спиняє його. Також жартливо, коли комусь показують якусь річ, до якої він покладає себе в праві, а теперішнїй посїдач хоче подрочити ся з ним.

2. Бере го за чівку. (Наг.) ...за чупер. (Косс.) ...за чуприну. (Терноп.)
В переноснім значінню: бере над ним верх, старшує, зневажає.

3. Бере го на гоцки. (Наг.)
Дословно: брати когось на davidчок мов на коня і потім підкидувати. Переносно: робить йому збитки, докучає йому, ставить ся до него остро.
4. Бере го сї дур голови. (Наг.)
Приходять йому шалені, розпучливі думки.
5. Бере го сї твоє балаканє, як сухої ср—и попіл. (Город.)
Він собі не робить нїчого з твоїх слів, маловажить їх собі, не слухає.
6. Бере Данило, хоць му не мило. (Яс. С.)
Про чоловіка, що з резиґнациєю зносить неприємности житя.
7. Бере, де не положив. (Наг.)
Про злодїя або екзекутора. Пор. Adalb. Brać 2; Zátur. X, 1321; Wand. III, 985 (Nehmen 111).
8. Бере з живого і вмерлого. (Наг.)
Говорять про попа. Нїмцї кажуть (мб. про злодїя): бере від живого, бо від умерлого не дістане. Wand. III, 985 (Nehmen 119).
9. Бере Лесько, хоч не легко (Ільк.)
Себ-то: піддає ся своїй долї, улягає конечности.
10. Бере на зелений овес. (Гнїдк.)
Елїптично: бере на борґ, позичає під застав ще не вижатого вівса; переносно: задовжує ся не маючи відповідного покритя для довгу.
11. Бере сї до мене бити. (Наг.)
Говорять згірдно про слабшого, молодшого, що виступає проти сильнїйшого або старшого.
12. Бере як віл на роги. (Ільк.) Набрав... (Кол.)
Набирає на себе працї, зобовязань понад свої сили. Первісно запрягали волів за роги, значить, віл брав на роги тяжку роботу. Те саме у Нїмцїв: Er nimmt viel auf seine Hörner, див. Wand. II, 784 (Horn 50).
13. Бере як не своїми руками. (Наг.)
Про нездару, що пиняво бере ся до роботи, або про несьмілого, що незручно бере щось дароване йому.
14. Бери вороги під ноги! (Кот.)
Взяти когось під ноги — символїчно: одержати над ним перевагу, знехтувати його.
15. Бери, Гавриле, щоб другі не з'їли. (Залїсє)
Бери тут у значіню: бери страву з миски.
16. Бери, гадки не май! (Наг.)
Коли хтось вагаєть ся, чи брати якусь річ, що до якої почуває певні сумнїви.
17. Бери го з гори! (Наг.)
Не дай ся, виступай проти него остро, погрози йому або й побий.
18. Бери, де можна брати; бреши, аби за брехню платили. (Залїсє)
Іронїчне правило мудрости, яке зрештою многі виконують аж надто буквально.
19. Бери, коли дают! (Наг.)
Заохота несьмілому або нерішучому. Пор. Adalb. Brać 5.
20. Бери людське в зуби! (Наг.)
В жартливій формі висловлена серіозна думка: бери собі приклад з людей, переймай уживані між людьми товариські форми.

21. Бери мара! (Гнїдк.)
Вислов знеохоти, коли якусь річ уважаємо пропащою.
22. Бери на бороду. (Наг.)
Жартливо, зам. на борґ.
23. Бери на кóти тай коти далї. (Наг.)
Гра слів, основана на подвійнім значіню слова кóти (Katzen і Rollstäbe).
24. Бери собі синку й свинку, аби тобі мила була. (Сор.)
Говорить добродушна мати, коли її син напирає ся сватати сю а не иньшу дївчину; може мати й іронїчне значінє, коли та дівчина не до вподоби матери.
25. Бери тото, що-с під плотом лишив, а не до мене сї будеш брати! (Наг.)
Відповіла доросла дївка парубкови недолїткови, що пробував зачепити її.
26. Бери, чорте, груш, а мене не руш! (Дар.)
Переносне реченє: лихому, напасливому чоловікови треба іноді дати відчіпного, щоб позбути ся більшого клопоту.
27. Бери чорте, що твоє! (Наг.)
Говорять, коли пропало щось непотрібне або згибла чи як будь пропала якась погана, нездарна людина.
28. Бери, що дают. (Наг.)
Scil. а то не дадуть і того. Пор. Wand. I, 95 (Annehmen 1).
29. Бери, що можеш! (Наг.)
Розуміеть ся там, де можна взяти що небудь. Нїмець каже: Nimm, weil du kannst, Wand. III, 982 (Nehmen 41), weil у значіню: доки.
30. Берiт і на мене ся дивіт. (Замул.)
Хтось заохочує иньших, щоб iшли за його прикладом.
31. Берiт його на тачки, везiт його в бодачки. (Наг.)
Приспівують дїти возячи ся на тачках. Віршик вирваний із жартливої колядки про якогось Предвічного, сїльського збиточника, пор. Чуб. Труды III, 425—6.
32. Беру то на себе (Наг.)
Себ-то: приймаю се на свій рахунок, беру на себе одвічальність за се дїло.
33. Брати на кого. (Гнїдк.)
Значінє неясне; може брати = затягати довг на чий рахунок, а може: церк. брати = бороти, воювати, ремствувати на кого.
34. Вже би я брав, коби лиш хто дав. (Наг.)
Відповідь бідака на питанє, чи брав би се або те.
35. Вс о бери, а мене лиши. (Ільк.)
Так характеризують нездарного, тупоумного, заскорузлого чоловіка, якому все байдуже, крім власного я в найтїснїйшім значіню.
36. Всьо бим брав, коби лиш не буки. (Наг.)
Брати буки, себ-то побої. Жартлива засторога, якою обмежають приємність браня.
37. Лекше брати, як віддавати. (Наг.)
Бере чоловік звичайно весело, з надїєю на лїпший час, а віддає нераз зломаний клопотами. Пор. Adalb. Brać 16, 19, 21; Zátur. X, 1147; Wand. III, 982 (Nehmen 35).

38. Любив би брати, а не любит дати. (Наг.) Любиш... люби й... (Кол.)
Про скупого, захланного.

39. Набереш, аж не зможеш нести. (Наг.)
Знач. набереш бійки або загалом набереш ся лиха.

40. Набереш такого, що нїхто ти не відбере. (Наг.)
Знач. набють.

41. Набрав ся богатих, та убогим дає. (Ільк.) Набрав дїдько... (Наг.)
Говорить бідний чоловік, коли чхне, зашпотає ся, немов то се чорт кинув його, не хотячи брати з собою, бо вже має досить богачів.

42. Набрав як дїд у торбу. (Лучак.)
Жартливо: набрав ся бійки або вислухав ся лайки тай пішов.

43. Набрав як дурний онуч. (Кол.)
Набрав непотрібних, маловартних речей, драптя замісь чогось вартнїйшого.

44. Не бери на-під силу, абис не вирвав хрущ тай жилу. (Комар.)
На-під силу тут у значіню: понад силу; хрущ = хрящ у хребетнім стовпі.

45. Не берут тебе, Тацю, тільки твою працю. (Стоян.) ...тебе берут... іно... (Папір.)
Говорять, коли виходить заміж гірша, невродлива дївка з богатим приданим.

46. Не на то він брав, аби віддати. (Наг.)
Говорять про злодїя, коли дехто висловлює надію, що він покає ся й підкине.

47. Не штука брати, штука віддати. (Кол.)
Остерігають перед легкомисним затяганем довгів, яких сплата иноді буває неможливою. Пор. Zátur. X, 108.

48. Нї бере, нї кладе. (Лучак.)
Говорять про нероба, лїнивого і недбалого.

49. Нї бери го, нї лиши го. (Наг.)
Такий напастливий, невстрійливий та непосидючий, — звичайно про малу дитину. Пор. Гільф. 112.

50. Поберім сї, небого: ти маєш мало, а я й того. (Городок) ...в тебе мало, в мене не много. (Наг.)
Жартливо, коли женять ся вбогі.

51. Так го ся то бере, як сухий горох до твердої стїни. (Корч.)
Так він про те дбає, так того має, пор. висше ч. 5.

52. Тебе анї з собов ни бери, а дома ни лиши. (Кольб.)
Первісно про непосидючу, плаксиву дитину; переносно загалом про напасливого або вередливого чоловіка, якому нічим не можна догодити.

53. У єдного бере, другому дає. (Кол.)
Говорять найчастїйше про воду, часом про злодїя. Пор. Adalb. Brać 15; Wand. III, 983 (Nehmen 78).

54. Хапайте, беріт ся, бо не хутко трапит ся! (Дар.)
Жартливо, коли закохана пара натякає на родичів, щоб швидко справляли весїлє.

55. Хто бере, руки й ноги дає. (Гнїдк.)
Хто затягає довг, віддає вірителеви свою свободу, немов би накладав на себе пута, бо від тепер мусить дбати, щоб позбути ся своїх зобовязань. Зрештою

не всї так глубоко беруть собі до серця ті зобовязаня, див. далї Позика. Пор. нїм. Wer nimmt, verpfändet sich, Wand. III, 983 (Nehmen 63).

56. Хто бере, свою матір проклинає; як віддає, мою споминає. (Гнїдк.)
Як позичає, то нарікає на тяжкі відносини, падькає: „Ой моя матінко, на що ти мене породила на таку біду!“ А як віддає, то коли не голосно, то в дусї клине вірителя: „Щоб тобі чорти матір мордували“ чи як там. Дуже тонка психольоґічна обсервация з песімістичним відтїнком. Пор. Adalb. Brać 29.

57. Хто не бере, тому лекше. (Ільк.)
Себ-то: хто може обійти ся без затяганя довгу або яких будь зобовязань.

Братова. 1. Братова, три дни хату не мела, мого брата ізвела. (Наг.)
Насьміх зовиці над недбалою, негосподарною братовою.

Бреха. 1. А брехо, брехо! (Наг.)
З докором, обертаючись до чоловіка, якого обличили в брехнї, в ширеню спльоток.

2. Бреха брехов, митка митков. (Наг.)
Згірдно про чоловіка, якого вже знають як брехливого, коли виявилась якась нова його брехня.

Брехати. 1. А брехав бис зарівно з псами, коли мінї старшому брехню завдаєш! (Берез.)
Докоряє старий молодому, коли сей поважить ся де в чім заперечити його словам.

2. Ану збреши як стоїш, не нагадуючи ся! (Наг.)
Жартливо, говорять до відомого в селї брехуна, розуміє ть ся, коло його социяльне становище позволяє говорити з ним так без церемонїї.

3. Ану починай брехати. (Наг.)
Іронїчно, коли хтось говорячи вже почав забріхуватись.

4. А то бреше, як з книжки читає. (Сор.)
Знач. бреше гладко і складно. Пор. нїм. Er lügt wie gedruckt, Wand. III, 271 (Lügen 167); Даль. I, 233.

5. Брехали твого батька сини, тай ти з ними. (Явор.)
Коли в сварцї один одному скаже: Брешеш! то сей другий так відповідає йому, мовляв: ти сам брехун і твоя рідня.

6. Брехати не моє ремесло. (Гнїдк.)
Ремесло тут у значіню постійного занятя, привички. Брехане як ремесло див також Adalb. Kłamca 6.

7. Брехати — не цїпом махати. (Ільк.)
Знач. не тяжка робота, що вимагає значного засобу сили. Те саме Чуб. I, 236; Ном. 6815; Wand. III, 266 (Lügen 45, 46); Даль. I, 235.

8. Бреше, аж му ся з під носа курит. (Гнїдк.) ...з очей... (Лучак.)
Асоціяция ідей, що висловилась у тій поговірцї, менї не ясна, хоч поговірка розповсюджена скрізь. В Українї: Бреше, аж за ним курить ся (Чуб. I, *236*) пор. Adalb. Kłamać 5, Łgać 11, 12; нїм. Er lügt, dass ihm der Dampf zum Maule herausgeht, див. Wand. III, 273 (Lügen 201, 203, 205).

9. Брешеш як пес. (Бар.)
Поговірка повстала з подвійного значіня слова брехати: bellen і lügen. Пор. Adalb. Kłamać 10, Łgać 23; Zátur. V, 199.

10. Бреше, як календар. (Явор.)
Календарі, себ-то поміщувані в польських календарях від XVIII в. заповіді слоти і погоди, основані на якихсь припадкових здогадах та ворожбах, аж надто часто оказувались брехливими; відси пішла й отся поговірка і деякі анекдоти, пор. далі Календарь. Те саме у Поляків Adalb. Łgać 18; Wand. III, 271 (Lügen 161, 241); Дик. 1081.

11. Бреше як пес на місяць. (Збар.)
Знач. без причини, з зависти або безсильної злости. Пор. лат. Ut canis ad lunam latras (Beb. 145); Wand. I, 309 (Bellen 4).

12. Бреши здоров! (Наг.)
Такою фразою перебивають бесїду чоловіка, який оповідає щось неймовірне або відповідають чуючи якусь несподївану повину. Пор. Даль. I, 232.

13. Бреши, Йване, як стоїш! (Лучак.)
Як стоїш або як стій знач. зараз, без приготованя, ex tempore. Пор. висше ч. 2. Пор. польське: Na jednej nodze stojąc dziesięć razy skłamać (Adalb. Kłamać 17); пор. Wand. III, 272 (Lügen 172).

14. Бреши та не забріхуй сї. (Наг.)
Іронїчно: бреши, але так, щоб не від разу пізнати брехню. Пор. росийське: Ври да знай мѣру (Даль. I, 230, 235); Чуб. I, 236; Osm. Spr. 488.

15. Бреши, що сї влїзе! (Наг.)
Жартлива заохота до брехання. Пор. Adalb. Kłamać 7.

16. Брешіт, брешіт, будете книші їсти. (Бар.)
Так передразнював дяк питомцїв духовної семінариї, чуючи як вони вчили ся „гебраіки" і читаючи Письмо сьв. завше починали словом „берешіт", яким починає ся перша гл. книги Битія. Анекдоту див. Barącz, Bajki 41.

17. Брешіт поки сьвіта тай сонця, а я вже більше не буду. (Пужн.)
Дякував чоловік сусїдови, що його брехнею увільнив з арешту, куди він попав за невдалу брехню, пор. Етн. Зб. VI, 329. „Поки сьвіта-сонця" звичайна формула на означенє необмежено довгого часу, в родї церковного „во віки віков".

18. Брешут вороги як пси. (Сор.)
Говорить дївчина, про яку пустили якусь неславу. Пор. висше ч. 9.

19. В живі очи береше. (Ільк.)
Знач. бреше в присутности того, хто знає дїйсну правду, бачив, як було дїло. „В живі очи" — давнїй юридичний термін, пор. Adalb. Kłamać 20.

20. І збрехати добре не кождий потрафит. (Наг.)
Тупоумний, просторікий чоловік не потрафить збрехати; таких селяне не дуже поважають; навпаки, нераз люблять і шанують таких, що вміють складно збрехати в потребі, пор. закінченє пісні:

Як Гандзуню не любити,
Кой ся вміє вимовити?
Як Гандзуню не кохати,
Кой ся вміє вибрехати? (Наг.)

Німець каже: Die Lüg' darf gelehrter, die Wahrheit einfältiger Leut. див. Wand. III, 253 (Lüge 19).

21. І під столом не вибрешеш ся. (Ільк.)
На яку казку, що виясновала б сю поговірку, натякає Ількевич, сього не

знаємо. Натомісь аж надто звісний був і у нас звичай польських панів, заставляти брехуна, клеветника відбрехати під столом пущену брехню собачим голосом. У XVIII в. бувало й так, що заставляли возних відбріхувати немилі панови урядові документи, позви і т. и. Те саме Ном. 6797.

22. Йому так збрехати, як хлїба з маслом іззїсти. (Наг.)
Знач. легко, з охотою бреше. Загальнїйше в нїм. Lügen und Brotessen sind gemeine Dinge, див. Wand. III, 266 (Lügen 56); Нос. 452; Даль. I, 231.

23. Маєш брехати, лїпше нїмим остати. (Комар.)
Поговірка якогось строгого моралїста.

24. Мій батько не брехав і менї не казав. (Явор.)
Відповідає веселий чоловік на закид: брешеш.

25. На всї заставки брехати. (Гнїдк.)
Порівнанє узяте з мельницкої практики: на всї заставки пускає воду мельник, щоб усї колеса обертали ся. Пор. Даль. I, 232.

26. Не бреши, песику, не бреши! Твій пан старший, тай не бреше. (Наг.)
Первісно справдї до пса, звісно, жартом; та переносно до панських слуг. Сильнїйша іронїя в нїм. Leug nicht, armer Mann, es stehet grossen Herren an, див. Wand. III, 265 (Lügen 15, 16).

27. Не бреши, як не вмієш. (Пужн.)
І брехати треба вміючи, пор. висше ч. 20., а також Етн. Зб. VI, 329.

28. Нїби то брехати — цїпом махати? (Орел.)
Брехане не тяжка робота, пор. висше ч. 7.

29. Оббрехали мі вороги від ніг до голови. (Наг.)
Конкретне розумінє брехнї мов якогось болота, що ним можна обкидати чоловіка.

30. Старому лишень брехати, а богачеви красти. (Туглуків)
Бо богач як украде, то до него нїхто не піде трясти, а старий як збреше, то кождий скаже: „Та такий старий, тай аби ще брехав!" (Поясненє оповідача).

31. Так му любо брехати, як меду полизати. (Наг.)
Говорять про такого, що привик брехати навіть там, де того зовсїм не треба.

32. Тамтой брехав, а ти підбріхуєш. (Лучак.)
Говорять такому, хто недотепно бреше і покликаєть ся на сьвідоцтво когось неприсутного. Пор. Adalb. Brechać 2.

33. То не як будь набрехано. (Кол.)
Се брехня хитро сплетена, яку не легко розплутати.

34. То якийсь не брехав, але правду казав. (Наг.)
Поговірка, якою попереджають зацитованє якоїсь приповідки в розмові.

35. Хто бреше, тому лекше; хто пьи, той свиньи. (Стан.)
Хто не вміє брехати, часто стягає на себе закид нечемности.

36. Хто бреше, тому лекше, а хто правдою жиє, тому дихати не дає. (Белел.)
Дуже часта житєва обсервация, що брехливий чоловік дає собі лекше раду від безумовно чесного і правдомовного.

37. Хто бреше, тому лекше, а хто правдує, тот бідує. (Кольб.) ...того здує. (Печен.)
Говоренє правди без огляду на обставини часто доводить чоловіка, особливо бідного, до біди. Подібне і у Нїмцїв: Wer lügen und betrügen kann, der ist

noch oft der beste Mann, пор. Wand. III, 269 (Lügen 126); „der beste Mann“ треба розуміти очевидно іронічно, в дусі тих, кому та брехня приємна або користна.

38. Хто вміє брехати, той вміє і красти. (Мінч.) ...уміє й... (Петр.)

Брехливість — прикмета зіпсованого характеру і слабкого сумлїня; відси до злодійкуватости дуже недалеко. Те саме Ном. 6813; Wand. III, 256 (Lügen 87); тамже 265 (Lügen 11, 61, 111); Čelak, 67; Даль. I, 236.

39. Хто збреше, той понесе, а хто правду повість, той і не попоїсть. (Стрільб.)

Основано на оповіданю про якихсь подорожнїх, із яких один зручним підбріхуванєм здобув собі ласку господаря і не тільки погостив ся, а ще й одержав дарунки, а другий за говоренє голої і немилої правди не дістав нїчого. Пор. оповіданє про гостину вовка й лиса у малпи в середньовіковій поемі „Roman de Renart“ та „Reineke Fuchs', див. мою перерібку „Лис Микита, 2 вид. і увагу до сего епізоду. Пор. російське: Что солжешъ, то и поживешъ (Даль. I, 227).

40. Хто раз збрехав, тому й правдї не вірьит. (Наг.)

Спостереженє давнє, нераз висловлюване в оповіданях, байках і приповідках. Пор. Adalb. Kłamać 14; Kłamca 3; Wand. III, 260 (Lüge 194); тамже 268 (Lügen 109); Даль. I, 226.

41. Хто раз збреше, тому не вірят. (Городен.)

Пор. попереднє ч., а також Ном. 6801; Wand. III, 268 (Lügen 106); Čelak. 66.

42. Що дихне, то брехне. (Наг.) Що дхне — брехне. (Гнїдк.)

Говорять про брехуна, загалом про чоловіка, якому нї в чім не можна няти віри. Пор. польське: Co słowo, to kłamstwo (Adalb. Kłamstwo 13); нїм.: Er thut zehen Lügen in einem Athem, див. Wand. III, 262 (Lüge 247); тамже 270 (Lügen 153); хорв. Laže kad zine (Čelak. 538); Даль. I, 232.

43. Як би не збрехав, то би му язик кілком став. (Наг.)

Іронїчно про брехуна, який не може обійтись без того, щоб не збрехати.

44. Я нїколи не брешу, хиба часом неправду скажу. (Доброс.)

Жартливе очищенє від закиду брехливости, з натяком на подвійне значінє слова брехати: lügen і bellen, отже тут: Ich belle nie, sondern sage manchmals eine Unwahrheit. Не меньше жартливо та більше злобно у Нїмцїв: Man findet keine Lüge in seinem Munde, ausgenommen wenn er spricht, Wand. III, 263 (Lüge 262); Даль. I, 230.

Брехливий. 1. Брехливому по смерти язик шилами колют. (Дрог.)

Взято з якогось оповіданя про кари, які по смерти ждуть грішників, у дальшій лїнїї з якогось писаного жерела в родї популярного у нас „Хожденія Богородицы по мукамъ“.

2. Брехливому псу хлїба дают. (Наг.)

Іронїчно, коли брехливий чоловік одержав якусь користь із своєї брехнї.

3. Брехливу собаку дальше чути. (Ільк.)

Слїд доповнити: так і брехливий чоловік пускає далеко фальшиві поголоски. Те саме Ном. 6818.

Брехня. 1. Брехнев увесь сьвіт перейдеш, а назад не вернеш. (Наг.)

Бо брехнї раз вірять, а другий раз уже не хочуть. Пор. Чуб. I, 236; Ном. 6804; Adalb. Kłamstwo 2; Wand. III, 258 (Lüge 150, 151, 161); Wahl II, 27; Нос. 334.

2. Брехнею не відбрешеш ся. (Явор.)

Значінє не зовсїм ясне, або в текстї пропущено, від чого не відбрешеш ся, прим. від смерти, від хороби, від нещастя то-що. Пор. Ном. 6796.

3. Брехнею цїлий сьвіт перейдеш, а правдою анї до порога. (Тереб.)

Песімістичний погляд на силу брехнї а безсильність правди в людських відносинах. Нїм. Die Lügen kommen mit krummen Füssen durch das ganze Land, див. Wand. III, 254 (Lüge 42); тамже 267 (Lügen 81).

4. Брехньи му на здоровји виходит. (Наг.)

Говорять про брехливого чоловіка, який задля своїх брехень не почуває нї сорому нї докорів сумлїня

5. Брехня лиш раз їсть колач. (Орел.)

Коли перший раз її чують, то вона їм подобаєть ся, її шанують і гостять; за другим разом, навчені досьвідом, уже не дають їй чести.

6. Брехня правди не любит. (Замул.)

Антропоморфно-дуалїстичне розумінє суперечности між брехнею і правдою. Пор. Adalb. Kłamstwo 1.

7. Брехню на мене пустили. (Наг.)

Тут брехня уявляєть ся в видї якихсь собак, що гонять за чоловіком.

8. Вони там меже собов бріхнї трут. (Косс.)

На якій асоциациї ідей полягає зворот „терти бріхнї“, для мене неясно. Пор. нїмецьке Eine Lüge schmieden і под. Wand. III, 261 (Lüge 228) і Lugen färben, тамже 262 (Lüge 259).

9. З брехнї не мрут, та вже більше віри не ймут. (Лев. Ільк.)

Значінє двояке: 1) оббрехані або ті, що вірили брехням, не вмирають від чужої брехнї, але другий раз не вірять уже і 2) ті що брешуть, не вмирають від того, тільки що їм потім люде не вірять. Те саме Ном. 6805; пор. Wand. III, 253 (Lüge 4): An der ersten Lüge ist noch niemand gestorben, де значінє зближене до нашого 2); Čelak. 66; Сим. 2151; Нос 313; Даль. I, 236.

10. На брехнї сьвіт не стоїт. (Гнїдк.)

Знач. є ще й правда в сьвітї.

11. Не на брехнї сьвіт стоїть. (Ільк.)

Брехня річ круха і минуща; значить „сьвіт“, себ-то людське товариське житє мусить стояти на чімсь твердшім, тривкійшім, на правдї й справедливости. Те саме Ном. 6806.

12. Я за людськов брехнев від хати до хати не піду. (Наг.)

Знач. не буду перед кождим толкувати ся і простувати того, що набрехано на мене.

Бридити ся. 1. Бридит сї, як пес солониною. (Наг.)

Жартливо про пажирливого, захланного. Пор. Adalb. Brzydzić się 2.

2. Збридив си кумпанїю. (Наг.)

Знач. відцурав ся товариства.

3. Тим сї бриджу, що коло бридкого сиджу. (Цен.)

Неприємний, влазливий сусїд може збридити чоловікови цїлу гостину.

Бридкий. 1. Бридкий, аж блювати сї хоче. (Наг.)
Сильний вислов почутя обридженя.
2. Бридкий, як здохлий пес. (Наг.)
Усяка здохлятина в нар. розуміню — нечисть і погань. Пор. Adalb. Brzydki 4.
3. Бридкий як ніч. (Наг.)
В народньому розуміню день — сьвітло, краса, а ніч — темнота, погань. Пор. Adalb Brzydki 3.

Бридко. 1. Бридко ми сї на нього й подивити. (Наг.)
Звичайний вислов почутя обридженя або нехіті.

Бриднути. 1. Збридла ми власна хата. (Наг.)
Говорив чоловік, що мав сварливу жінку.

Бридь. 1. Там така бридь, що й плюнути не варто. (Наг.)
Згірдно, про фізичну або й моральну погань.
2. Там то бридь, най Бог боронит! (Наг.)
Сильний вислов обридженя.

Бризнути. 1. Бризнув му в живі очи. (Наг.)
Бризнув, знач. сказав якесь прикре, правдиве або зухвале слово.

Брикати. 1. Брикає в нім обрік. (Наг.) ...вівсик. (Яс. С.)
Говорять про коня годованого вівсом, коли він бігає та рветь ся в упряжи.
2. Брикає на чужім хлїбі. (Наг.)
Говорять про дармоїда, що починає собі з горда або загалом удає великого пана.
3. Брикає як тельи на мотузку. (Наг.) ...як пороси на орчику. (Наг.)
Насьміх над таким, що гороїжить ся не маючи до того нїякої підстави.
4. Збрикали сї коні. (Наг.)
Знач. сполошили ся, розбігали ся. Жартливо до дитини, коли біжить і впаде.
5. Не будеш брикати, як прийде сї хлїбець з торби смикати. (Яс. С.)
Знач. коли зійдеш на жебрака, то перестанеш гороїжити ся та вдоволяти всякі свої забаги.

Бриндзя. 1. Бє бриндзю в дзюраву бербеницю. (Луч.) Бий ... діжку! (Мінч.)
Знач. бідує, надармо силкує ся звязати кінці з кінцями.
2. Бриндзю бити. (Гнїдк.)
Бідувати. На основі якої ассоциациї ідей повстала ся поговірка і покревні з нею, не вмію сказати. Пор. Нос. 264.
3. Там у нього в хатї бриндзя така, що крий Боже! (Льв.)
Бриндзя — властиво овечий сир, тут біда, недостаток.

Бринькач. 1. Де бринькачі, там і слухачі. (Треб.) Коби... будут... (Наг.)
Бринькачі — гроші. Знач. богатого всї радо слухають. Пор. Adalb. Brząkacz 1.

Бристи. 1. Брив, брив, а при березї впав. (Кривор.)
Говорять про чоловіка, якого постигло лихо в хвилї, коли надіяв ся повної поправи своєї долї.
2. Вбрив сми в нешьисти. (Кривор.)
Нещастє уявлено тут як якась ріка або калюжа.
3. Шо тобі набрило на голову? (Кривор.)
Яка думка зародилась у тебе в голові? Народня уява представляє всяку нову думку, що зароджує ся в людській голові, не як внутрішнїй, органїчний витвір самого чоловіка, але як щось наслане, нанесене з боку, посторонньою силою.

Бритва. 1. Бритву ми до горла прикладаєш! (Наг.)
Коли хтось змушує чоловіка зробити щось таке, що сей чоловік признає для себе шкідливим, пагубним.

Брич. 1. Ще я тебе щербатим бричом виголю! (Кол.)
Знач. дам ся тобі в знаки, зумію тобі докучити. Брич — бритва.

Брід. 1. Не спитавши перше броду не лїзь прямцем у воду. (Ільк.) Не спитавши броду не сунь ся... (Гнїдк.) ...не пхай сї... (Наг.) ...тай шусть у... (Кол.)
Осторога необережному чоловікови, що починає роботу не обчисливши ся з силами і обставинами. Пор. старор. Сим. 1383 і Нос. 366.

Брідня. 1. Не що дня брідня. (Ільк.)
Значінє приповідки незрозуміле для мене; мб. не що дня дурниця (польське brednia) трапить ся.

Бровар. 1. Броваром го чути. (Дрог.)
Знач. пяний, чути від него горівку чи пиво. Бровар, з нїм. Brauhaus.

Бродити. 1. Вже я тобі відброджу свою чьистку. (Наг.)
Дам, що тобі належить ся; з погрозою: віддячусь тобі за свою кривду.

Бродський. 1. Бродська хустка — виділа Броди так як я. (Наг.)
Правдиві бродські хустки, тоб-то довожені до Бродів зі сходу, мали колись славу серед нашого народа, поки їх не витиснули німецькі лихі фабрикати, що наслїдували кольор і рисунок правдивих.
2. Ой ти бродська холєро! (Льв.)
В р. 1831 прийшла холєра до Галичини з півночи, через граничне місто Броди. Відси пішло, що поганого, ненависного чоловіка називають бродською холєрою.

Брость. 1. Коби я сї на сьвіжу брость вилабудав! (Наг.)
Знач. коби менї перебути зиму, дождати весни! — говорить бідний чоловік, якому докучає зима. Брость — молоді гильки.

Бу. 1. Бу на бу, му на му. (Гнїдк.)
„Бу“ — наслїдуванє голосу бугая, а „му“ — голосу корови; перше символїчно означає бутну, горду вдачу, а друге покірну, мягку. Знач. против гордого, зухвалого і я потрафлю бути таким самим, а з добрим і я добрий.

Буба. 1. Бубу зробити. (Наг.)
Буба в дитячім жарґонї боляче місце, боляк, отже буду зробити — вдарити, побити.
2. За малу бубу дав пан шубу. (Цен.)
Говорить сїльська дївчина, що за страчений вінок одержала від пана богатий дарунок.

Бувалий. 1. Бувалий чоловік: бував за столом і під столом. (Наг.)
Жартливо про чоловіка, що любить хвалити ся своїми пригодами і знайомостями. В укр. Бував на конї і під конем (Чуб. I. 236; Ном. 5776).

Бувати. 1. Бував меже людьми. (Наг.)
Говорять про чоловіка, що знає звичай, порядок. Пор. Wand. III (Leute 107).
2. Бував по дворах, бо до хати не пускали. (Терноп.)

Насьміх над таким, що хвалить ся знайомістю з ріжними панами або тим, що був у тім дворі і в другім дворі і т. д. Дотеп полягає на подвійнім значіню слова двір: Palast і Hof.

3. Бував у Буваличах. (Ільк.)
Буваличі — фантастична місцевість для означеня ріжних пригод, які трафляють ся чоловікови. Те-ж Ном. 5775; Adalb. Bywalice.

4. Бував я в Буваличах і видав Видаличі. (Дар.)
Видаличі — всякі незвичайні сцени і лихі пригоди.

5. Нігде не бувала, нічо не видала! (Дул.)
Говорять про сільську дївчину, що соромить ся чого будь, не вміє держати себе в товаристві.

6. Так як би ніґде ніколи меже людьми не бував. (Наг.)
Говорять про чоловіка неотесаного, що не знає звичаю, не вміє держати себе в товаристві.

7. Що не бувало, то тепер настало. (Луч.)
Говорять старі люде, яким тяжко зрозуміти, що сьвіт раз у раз зміняєть ся.

8. Як то бувало давно славно, як стояли сади по під столи! (Наг.)
Передразнюють старих людей, що хвалять старовину. Сади по під столи — насьміх зам. столи по під сади.

Будден. 1. В будден по старецьки, а в неділю по панськи. (Ільк.)
Насьміх над чваньковатими людьми, що хоч бідують гірко, раді хоч у неділю, знач. про людське око вдавати заможнїх.

2. На буднім дни з неділї коли будь. (Кол.)
Жартливе означенє зовсім неозначеного часу, в якому буцїм то щось стане ся.

Будувати. 1. Будуєш на піску. (Дрог.)
Знач. марна твоя надія або даремна твоя робота.

2. Будуй хату хоць із лободи, а в комірне не йди. (Яс. С.)
Власна хата хоч погана, краща від чужої, пор. пісню:
Будуй, будуй з лободи,
До чужої не веди! (Wacl. z Ol. 236)

3. Набудував як сорока. (Гнїдк.)
Жартливо про маленьку хату, мовляв, як сорочаче гнїздо.

4. Хто сї будує, правує а лїчит, того всяка біда цьвічит. (Дрог.)
Приповідка мабуть узята з польського, пор. Adalb. Budować 10.

5. Хто сї будує, той бідує. (Дрог.)
Бо має богато видатків. Пор. Adalb. Budować 11.

Бузьок. 1. Був собі бусьок і бусьчиха, увили собі гнїзденце з сїньци — ци зачинати ще з кіньци? (Наг.)
Докучлива казка, коли комусь не хоче ся оповідати казки, а иньші налягають на него.

2. Бузьку-панойку, розбий тую хмаройку! (Явор.)
Кричать дїти, бачучи бузька в часї дождю.

3. Бузьок пан, каштелян, має шило і правило і жупан. (Явор.)
Кричать дїти, у-перве на веснї побачивши бузька.

4. Бузьок пан, каштелян, украв шило і жупан. (Явор.)
Кричать за бузьком бачучи, як він ходить по болотї.

Бук. 1. Буком того, хто не боронит свого. (Борис.) ...не пильнує... (Терноп.)
Хто не дбає про свою власність або про своє право, той у народньому погляді заслугує не на співчутє, а на погорду або на кару.

2. До нього без бука й не приступай! (Наг.)
Знач. такий сердитий, зарозумілий. Пор. Brzoz. Kij 10; Adalb. Kij 22.

3. Коло бука велика мука. (Ільк.)
Значінє неясне для мене: чи ходить тут о рубанє бука в лїсї, чи о битє, яке чоловік мусить витерпіти?

Букарт. 1. А ти букарте єден! (Наг.)
Згірдно або сердито до дитини, не конче до дїйсного „букарта“ (байстрюка).

Булка. 1. Булка в носї свище. (Кол.) Від булок ... (Луч.)
Себ-то, хто їсть булки, той пан, задирає носа в гору.

2. Їдж булку, коли хлїба не маєш! (Терноп.)
Насьміх над богачем, що радить бідному не розуміючи його положеня. Оповідають, що цїсарева Марія Тереса довідавши ся, що в Галичинї люде мруть без хлїба, сказала: „Бідні люде! І чому-ж вони не їдять булок, коли нема хлїба!“

Бульба. 1. Відобрали го до бульби. (Наг.)
Поговірка має мабуть звязок з тим, що давнїйше рекрутам обстригали голову гладко, як бульба. Тепер говорять жартливо про парубка низького росту або загалом нездару, що ставав уже до бранки і якого признано нездібним до військової служби: мовляв, він здав ся б у військо хиба на те, щоб шкрябати картофлю.

2. На камени би сї родила ота бульбицї сьвјита! (Наг.)
Примовляють бідні люде, яких картопля ратує від голодованя.

3. Тепли пульпи, кфасне молоко, то топре на шивіт. (Явор.)
Сьміють ся з Нїмця, що при роботї жалував ся на біль у животї, а коли на полуденок дали теплу бараболю і квасне молоко, заїдав з апетитом твердячи, що се добре на живіт.

Булька. 1. Аж булькй на водї стают. (Наг.)
Коли дощ починає падати грубими каплями, так що на водї стають бульки, то се знак, що заносить ся на довгий дощ. Поговірки уживають жартливо і в иньших звязках, прим. кричить, сварить ся або сердить ся, аж бульки на водї стають, себ-то не дає собі сказати слова, дуже загнїваний.

2. Бульки му з носа йдут. (Наг.)
Насьміх над недолїтком, що хоче вдавати парубка, зачіпає дївчат або мішає ся до розмови старших.

Булькотати. 1. Забулькотав щось як той индик. (Наг.)
Про такого, що говорить швидко і невиразно або незрозумілою мовою.

Бундзик. 1. Відобрали го до бундзиків. (Дрог.)
Давнїйше, в початку 19 в. парубкам відібраним до війська обстригали волосє при самій голові, для того рекрутів дразнили бундзиками. Пор. висше Бульба 1.

Буняк. 1. Ти Буньку сопливий! (Наг.)

Лають дитину, що не обтирає собі носа. Се остатня, неясна вже ремінїсценция історичного, а далї казочного Буняка, пор. Драгом. Розвідки II, 95 і д.

Бурак. 1. І бурак не дурак, на дорозї не виросте. (Дар.)

1) Не слїд нехтувати нїякою дрібницею; 2) і дрібної річи чоловік не добуде без заходу й працї.

2. На догад бураків, а капусти дайте. (Залїсє)

Жартують із такого, хто не висловлює своєї думки просто і ясно, але говорить півслівцями або не те, що думає.

Бурий. 1. Бурий як вовк. (Наг.)

Бурий має двояке значінє: braun — і сердитий, забурений. Пор. Adalb. Bury 1.

Буришка. 1. Дві річи Бог для бідних сотворив: буришку тай вербу. (Кривор.)

Бо буришка, себ-то картофля, годує бідних людей, а верба росте де будь і дає їм топливо, див. далї Верба.

Бурка. 1. Бурку закльнли попи, як заклинали горівку, бо горівка вся з мандибурки, тай від тогди схне. (Берез.)

Бурка (картофля) — головний матеріял для фабрикациї горілки. Неврожай картофлї Бойки та Гуцули приписували аґітациї за отвереженєм народа, що почалась там була в половинї 70-их років 19-го в. Пор. Сьвіт 1882, ст. 328.

Бурлак. 1. Бурлак сьвічки до церкви не всуче. (Ільк.)

В тій формі значінє неясне; чи тому не всуче, що сьогоднї він тут, а завтра де инде, чи може бурлак = пяниця? Пор. Пяний.

Бурса. 1. Єдна то бурса. (Ільк.)

Говорить ся про двох або більше людей однакої вдачі, однаких (злих, збиточних) поровів. Те саме Adalb. Bursa 1.

Бурсак. 1. Що бурсак, то пустак. (Льв.).

Бурсаки давнїйше робили ріжнї збитки міщанам, крали що могли з огородів і садів і війшли в приповідку задля своєї збиточности.

Бурчати. 1. Єден бурчит, другий мовчит. (Наг.)

Значінє двояке: 1) оба понурі, нерозмівні; 2) оба не однакої вдачі, один вередливий, а другий тихий.

2. Нема чим бурчати, то лїпше мовчати. (Луч.)

Коли годї вередувати або нема при чім грати ролю пана, то лїпше бути тихо.

Бусовищі. 1. Пішов до Бусовищ бога шукати. (Наг.)

Бусовищі — село самбірського пов., славить ся знахорями та ворожбитами, які в народньому говорі напів з пошаною а напів згірдно називають ся богами.

Бута. 1. Бута хоче прута. (Наг.)

Бутний, зухвалий сам накликає на себе кару. Пор. Wand. II, 713 (Hoffart 13, 65).

2. З бути добра не буває. (Наг.)

Остерігають бутного, що його поводженє мусить скінчити ся лихом. Пор. Wand. II, 712 (Hoffart 6, 104).

3. З бути легко до біди прийти. (Наг.)

Значінє таке, як і попереднього, пор. ще Wand. II, 725 (Hoffart 81, 82).

4. З бути му сї діє. (Наг.)

Знач. зробив се з бути, з зарозумілости.

5. Хиба їх бута вигнала з кута. (Мшан.)

Вислов здивованя, коли хтось без достаточної причини, отже з якоїсь примхи, покинув свій осїдок і своє становище і пішов шукати нового хлїба.

6. Що за бута сї тебе хапле? (Наг.)

І знов приклад, як певний внутрішнїй психічно-моральний стан чоловіка уявлено як якусь посторонню силу, якогось демона, що „хапає ся“, посїдає чоловіка.

Бутати. 1. Бутає як тельи на мотузку. (Наг.)

Насьмішливо, коли хтось гордить ся та бришкає, не маючи для сього нїякої підстави.

2. Коби не бутав, то би ноги не зломав. (Наг.)

Коли б не паношив ся, не коверзував, то не попав би в нещастє. Пор. польськи: Gdyby kózka nie skakała, to by nóżki nie złamała (Adalb. Koza 45.)

Бути. 1. А най там буде, що хоче! (Наг.)

Вислов рішучости або резиґнациї та зневохоти.

2. Буде з те! (Ком!) ...з тебе. (Наг.) ...з тьи.... (Наг.)

Знач. досить тобі, задоволяй ся тим, що маєш.

3. Буде на всї вигади. (Наг.)

Знач. досить на заспокоєнє всяких бажань, нїм. Genug und übergenug і под., див. Wand. I, 1554 (Genug 56).

4. Буде на всї статки. (Наг.)

Досить на заспокоєнє потреби.

5. „Буде тобі, буде!“ — „Що мінї буде?“ — „Маєш кожух, то ти тепло буде.“ (Бібр.)

Жартлива поговірка, якою стрічають понурі віщуваня, що, мовляв, із сего буде се й те лихо. Для поясненя поговірки оповідають анекдоту: Прийшов подорожний до коршми; була зима, він промерз, а тут грошей нема, зголоднїв, нї за що з'їсти анї випити. Сїв він у куточку, випив чарку горілки та й гріє ся. Жидівка не звертає на нього уваги, вона занята розмовою з кількома селянами, яким живо толкує щось півголосом. По якімсь часї селяне вийшли лишивши у неї новий кожух. Жидівка сховала кожух і зирнула якось боязко на подорожного, а сей насупив чоло тай буркнув під носом: „Буде тобі, буде“. Жидівка, у якої сумлїнє мабуть було нечисте, підходить до него. „Ну, що менї буде?“ А подорожний знов похитав головою тай знов говорить сумовито: „Буде тобі, буде.“ Перелякана Жидівка налила йому чарку горілки, дала добру закуску, та все допитує: „Щож менї буде?“ А чоловік їсть і пє і робить ся чим раз більше понурий. Аж коли наситив ся, бере шапку й палицю і виходячи з коршми шепче Жидівцї до вуха: „Маєш кожух, то ти тепло буде.“

6. Буде, то буде, а не буде, то як собі схоче. (Дрог.)

Говорить чоловік, що надіє ся якоїсь річи, але не дуже вірить у її сповненє і не дуже турбує ся, коли вона не сповнить ся. Пор. Wand. II, 1469 (Kommen 94)).

7. Буде, що Бог дасть. (Наг.)

Знач. люди сього не знають і не мають на се нїякого впливу. Пор. Adalb. Być 4.

8. Буде, що буде, а по твойому не буде. (Наг.)

Так характеризують упертого, перекірливого чоловіка, що волить і сам стратити, ніж допустити, аби другий мав якусь радість або користь.

8. Буде, що має бути (Наг.)

Вислов резиґнациї або й фаталїзму.

9. Будь собі чий хоч, а мої трави не волоч! (Наг.)

У справах практичної користи або шкоди люди не зважають на свояцтво або давнїйшу знайомість, а кермують ся еґоїзмом. Ситуацию, з якої виплила отся поговірка, треба собі уявити так, що якийсь парубок чи слуга йде по чужій траві; хозяїн трави сварить на него, а він звиняєть ся: я, мовляв, вашого близького приятеля чи свояка син або слуга.

10. Будь ти собі Семене й без мене! (Цен.)

Знач. відчепи ся, не сунь ся до мене з заявами приятельства чи братаня.

11. Було би по мнї. (Наг.)

Звичайний зворот у значіню: був би я пропав або вмер.

12. Де будь бути, аби що добути. (Колом.)

Характеристика не дуже скрупулятного чоловіка, якому особиста користь важнїйша від етичних чи иньших високих прінціпів, пор. лат. Ubi bene, ibi patria (Bind. 1781).

13. Де бути, там бути, аби сї набути. (Голоб.)

Значінє також, як і попер. Набути ся в знач. нажити ся в роскоши та достатку.

14. І будь же ту та розбувай сї! (Наг.)

Окрик чоловіка, що знайшов ся в поганім положеню там, де надіяв ся знайти поправу своєї долї, прим. на новім господарстві або оженивши ся. „Розбувати ся“ анальоґічно до розвивати ся, розростати ся і т. и., знач. sich aufrichten, sich zum besseren Zustande emporringen.

15. „Коли то було?“ — „Ще як дїд до баби в свати ходив.“ (Явора)

Жартливо зам. се давно було, вже й забули про се.

16. Кому буде, буде, а куцому буде. (Кольб.)

Значінє не зовсїм ясне. Під „куцим“ треба тут розуміти мб. не заяця, як би зразу здавало ся, але пса, якого бють за власну й за чужу провину.

17. Най буде як бувало. (Бжоз.)

Характеристика консервативного погляду, а в дальшій лїнїї старечої заскорузлости та індоленциї.

18. Най-но, най, якос то буде. (Кольб.)

Характеризує ся легкомисний та байдужний погляд на будуще, властиво на наслїдки всякого дїла та бездїля.

19. Най ми буде що хоче! (Наг.)

Очайдушний окрик чоловіка, що рішив ся на якесь небезпечне дїло, хоч знає, що йому з него може виплисти велика шкода. Пор. жидівське Wär kom, der kom, Wand. II, 1471 (Kommen 132).

20. Най то буде меже нами! (Наг.)

Знач. не говорім сего нікому, держімо в тайнї.

21. Не буде нас, будут иньші по нас. (Наг.)

Відповідь на очайдушне балаканє, що слїд уживати житя, поки живемо; тут указуєть ся на потомність, яка буде судити наші дїла, користати з добрих а докоряти за злі.

22. Не буде нас по нас. (Лев. Ільк.)

Знач. ми повинні користувати ся житєм; иноді в очайдушнім значіню подібнім до французького Aprés nous le déluge. Пор. Adalb. Вуć 57.

23. Ого, вже тепер буде по нїм. (Наг.)

Знач. тепер він пропаде, буде йому конець, дізнає великої страти, пор. висше ч. 11.

24. Тогди то буде, як на моїй долони волосє виросте. (Наг.)

Знач. не буде того нїколи. Пор. Adalb. Вуć 5.

25. Тогди то буде, як своє вухо зобачиш. (Сор.)

Знач. сього не буде нїколи; говорить ся сердито, розбиваючи чиїсь неоправдані надії або претензиї.

26. То тогди буде, як рак свисне. (Наг.)

Рак не свище, знач. і сього не буде нїколи. Пор. Adalb. Вуć 7.

27. То тогди буде, як ся дві недїлї разом зійде. (Ком.)

Значінє таке саме, як і попередньої приповідки.

28. То ще тогди було, як баба дївков була. (Наг.)

Знач. Бог зна коли то було, давно-предавно; пор. висше ч. 5.

29. То ще тогди було, як моя мати мала мене мати. (Явор.)

Знач. я сього не тямлю, не бачив нїколи.

30. Що буде, то буде, шибениця не буде. (Льв.)

Знач. дїло хоч важке, всеж таки не таке небезпечне, щоб не можна було зважитись на нього. Те саме Adalb. Вуć 21.

31. Що було і не було, всьо ся перебуло. (Ільк)

Себ-то те, що тямимо і чого не тямимо, якось перебуло ся.

32. Що було, най сї на тім стане. (Наг.)

В значіню: те лихо, яке було, нехай буде останнє, нехай по ньому не надходить друге або ще гірше.

33. Що було, то було, а що минуло, то травою поросло. (Заліс.)

Приповідають при перепросинах, намовляючи противників забувати давнї урази. Пор. Гільф. 3480.

34. Що було, то сї перебуло, а що ще буде, то не знают люде. (Наг.)

Упімненє, щоб не турбувати ся будущим лихом, а вдоволяти ся тим, що перебуло ся не одно в минувшинї. Пор. Wand. II, 1471 (Kommen 138).

35. Що було, то ся минуло, а що буде, то мемо видїти. (Косс.)

Значінє також, як і попереднього.

36. Що має бути, того не минути. (Наг.)

Знач. нема чого турбувати ся будущим, а радше зібрати ся з силою, щоб стрітити його як слїд. Пор. Wand. II, 1471 (Kommen 137); Adalb. Вуć 24.

37. Який був, такий був, аби хлїба роздобув. (Коби.) Який такий аби був... (Мох)

Говорить жінка про не дуже взірцевого, а то й ледачого мужа.

38. Якось то буде!

Вислов неозначеної надії або фаталїстичної резиґнациї. Пор. Adalb. Вуć 50.

39. Як то було давно славно: стояли столи по під сади; їли, пили, глаголїли; по бородї текло, а в ротї сухо було. (Наг.)

Кпини з тих, що хвалять давнї часи, коли, мовляв, лекше було жити; пор. висше Бувати 8.

Бутний. 1. На бутного найде сї ще бутнїйший. (Наг.)

Себ-то такий, що зумів укоськати, присмирити його.

Бучно. 1. Бучно, гучно, а в пяти зимно. (Збар.)

Насьміх над фальшивою пихою, що зверхнїм виглядом удає богацтво, а на дїлї терпить недостаток. Нїм. Hoffart kauft grosse Schüsseln, auch wenn sie nichts zu essen hat, див. Wand. II, 714 (Hoffart 62)

2. Бучно, гучно, запjитків нїт, як у шляхти з вербовими ґудзиками. (Город.)

Значінє такеж, як і в попереднїм; шляхта з вербовими ґудзиками — загонові або ходачкові шляхтичі, що в лиху погоду загортають ся веретками, які під шиєю запинають деревляними протичками.

В.

Вабити. 1. Вабит го як воробцьи на полову. (Наг.)

Знач. вабить на марну річ, хоче одурити. Про неможність зловити воробця на полову див. Adalb. Wróbel 7.

2. Не звабиш го й колачом до хати. (Наг.)

Говорять про такого, що пустив ся на волоцюгу або загнївав ся чогось на свою рідню і уникає її.

Вавцьир. 1. Ой ти вавцьиру поганий! (Наг.)

Говорять про якогось збиточного зьвіра, прим. кота, але також переносно про лихого, збиточного чоловіка.

Вага. 1. Вся вага в тім. (Збар.)

Се найважнїйше. Звичайний зворот, яким підносять важність якоїсь річи.

2. З вагов єсмо їздили. (Наг.)

Знач. з тяжко навантаженими возами, з набором.

3. Не вмієш ваги вдéржьити. (Наг.)

Ваги тут у значінню рівноваги — фізичної, прим. на ховзкім або похилім місцї, а також духової, прим. у гнїві або пересердю.

4. То всьо під вагов та під рахунком. (Наг.)

Знач. усе зважене й почислене.

5. Ще будут на вагу з лїса дрова продавати. (Наг.)

Так ворожать селяне дивлячи ся на теперішнє нищенє лїсів і дорожнету дерева.

Ваґ. 1. Обув ся як Ваґ. (Мшан.)

Ваґ — якась анекдотична фіґура, типовий сьміхун у місцевій традициї (незвісній з иньших околиць нашого краю), щось в родї нїмецького Тіля Айленшпіґеля або польського Совізжала. Яке специяльне значінє має отсе порівнанє — не знаю. Див. М. Зубрицький, Народнїй календар. (Етнол. мат. III, 57).

2. Пішов як Ваґ за дріжджами. (Мшан.) ...як рак... (Наг.)

Отся приповідка виявляє звязь Ваґа з Совізжалом і Тілем Айленшпіґелем. Про Совізжала говорить ся (анекдоту я чув у Дрогобичі), що його мати в велику пятницю післала по дріжджі, щоб вечером розчинити паску. От він як пішов, то вернув аж через рік вечером у велику пятницю, тай то переступаючи поріг упав і розбив фляшку з дріжджами і крикнув: Co nagle, to po djable! Нїмецький Till Eulenspiegel (Simrock X) сеї анекдоти не має. Припускаю, що в сторонах, де не знали назви Ваґ, у приповідцї поклали „рак“, див. далї Рак.

Вада. 1. Єдну має ваду: не стає му кусень скирки з заду. (Дрог.)

Жартують, коли хтось захвалює якусь незвичайно вродливу людину.

Вадити. 1. Бодай так не вадило як не поможе! (Дар.)

Говорять про бабські лїки, які, мовляв, можуть пошкодити, а що не поможуть, се вже певно.

2. Що то мінї вадит, що баба провадит. (Кол.)

Знач. байдуже менї до бабського балаканя, до бабських спльоток.

Важити. 1. Аби-с ми сї не важив то робити! (Наг.)

Упімненє: не сьмій!

2. Важит ми на жи́тьи. (Наг.)

Напосїдає ся на моє житє, хоче мене вбити.

3. Важу својим житьом. (Наг.)

Ризикую, наражаю ся на смерть.

4. Заважив за муху. (Наг.)

Говорять про худого, малого чоловіка. Пор. Adalb. Ważyć 6.

5. Хто не важить, той не має. (Ільк. Петр.)

Хто не ризикує, хто не наражає ся на небезпеку або на страту, той не здобуде й виску. Пор. Adalb. Ważyć 1.

Вайкіт. 1. Вайкіт, як у жидівські школї. (Наг.)

Жиди кричать: aj waj, з нїм. ei weh; відси вайкіт — крик болю, трівоги, а далї загалом безладний крик, гамір.

2. Наробили вайкоту, як би сї жидівська школа валила. (Дрог.)

Знач. наробили крику за пусту річ. Коли жидівська школа валить ся, то для християн се байдуже.

Валило. 1. Ти валило погане! (Дрог.)

Лайка на невторопного, незручного, неотесаного чоловіка.

Валити. 1. Валит на мене всю вину. (Кол.)

Вина уявлена як якась будова або якийсь тягар, що звалений на чоловіка пригнїтає його. Пор. Adalb. Walić 1.

2. Валит сї з ніг від самого вітру. (Наг.)

Говорять про хорого, слабосилого чоловіка, пор. пісню:

Як не виджу Петруся,
То від вітру валю ся.

3. Валит сї на мене всїляка біда. (Наг.)

Біда уявлена в видї якоїсь будівлї або чогось такого, що паде з гори на чоловіка. Пор. висше Біда 5, 70, 94, 100, 169.

Валів. 1. Ацю до валова́! (Наг.)

Первісно покрик на свиней, щоб ішли їсти з корита. Переносно також згірдне упімненє до зарозумілого, влазливого чоловіка, щоб не мішав ся в несвоє дїло, а пильнував свого занятя. Пор. Zátur. X, 575.

Вандри. 1. На ва́ндри сї пустив. (Наг.)

Пішов блудом від хати до хати, не хотячи робити або не маючи що їсти дома.

Вандрівка. 1. Вандрівка ти пахне! (Наг.)

Говорять з докором непосидючому чоловікови, якого тягне з дому геть, прим. на далекі заробітки. Пор. пісню:

Надійшла весна всім людьом красна,
Ой із стріх вода капле,
А коло мене молоденького
Вже вандрівочка пахне. (Наг.)

Вандрівник. 1. Вандрівни́к — завандрував в половни́к. (Наг.)

Жартують із злодія, якого зловлять у коморі або в стайні. Половник = стаєнка, де зимою стоять телята або вівці.

Вандровний. 1. Вандро́вний чоловік: усе вандрує то з печи на двір с—ти, то з двору на піч спати. (Цен.)

Насьміх над лінивим, нероботою та дармоїдом.

Вандрувати. 1. Вандрував три дні, вивандрував злидні. (Кол.)

Знач. у дорозі постигла чоловіка якась біда. Троха відмінно в пісні:

Вандрую рочок, вандрую другий,
Тай вандрую ще й три дні,
Завандрував я в чужу сторону,
Мене побили злидні. (Наг.)

2. Завандрував штири милї за пєц. (Бібр.)

Насьміх над лінивим чоловіком, що не любить рушити ся з дому. Пор. Adalb. Wędrować 2.

3. Хто вандрує, той дома не почує. (Кол.) Хто кочує. . (Кривор.)

Знач. зносить ріжні невигоди. Пор. Adalb. Wędrować 1.

Вантюх. 1. Ти лиш аби свій ва́нтюх напакував! (Наг.)

Згірдно про ненажеру, що дбає тілько про те, щоб наїсти ся, а робити як найменьше, тай не дивить ся, чи иньші мають що їсти, чи ні. Вантюх, польське wańtuch, з нїм. Leintuch, первісно полотняний міх, далї пакунок, а в кінцї живіт, нутро (Linde, V, 217).

Вара. 1. Вара від мене! (Дрог.)

Знач. геть від мене, забирай ся, з погрозою.

2. Тут нї ва́ри, нї пари. (Наг.)

Знач. не тілько що нічого не варить ся, але навіть пара не йде, вода не гріє ся.

Варвара. 1. Кому Варвари, а мінї лоб нарвали. (Дар.)

В селї на Варвари був празник, а якийсь бідолаха попав ся в бійку і потерпів. Приповідкою характеризують невдачника, що здобуває прикрости або шкоди там, де иньші веселять ся або користають.

2. Пішов до Варварки, надибав шкварки. (Замул.)

Жартують із парубка, що женить ся з старшою дївкою, мовляв, замість солонини бере самі вишкварки.

Варварити. 1. Як би не варварила і не савила, то би по велицїдни кросен не ставила. (Мшан.)

Сьв. Варвари (д. 4 грудня) і сьв. Сави (д. 5 грудня) — малі, церковні сьвята, в які можна робити, особливо прясти. Лїнива господиня, що не пряде в ті й подібні сьвята, не витче свого полотна в великім постї і мусить ткати весною, коли настигає огородова робота.

Варґа. 1. Закоти варґи, не питай шарґи. (Наг.)

Насьміхають ся з губатого чоловіка, у якого губи (варґи — польське wargi) закочені, немов би хотів ними заслонити лице від вітру і слоти (шарґа — польське szarga — шаруга).

Варґуля. 1. Честь Богу хвала, а сьвјитї Варґули на офіру. (Наг.)

Приповідають випиваючи чарку. Сьвята Варґуля — фантастична сьвята, утворена від слова варґа = губа, себ то: на офіру своїм власним устам.

Вареники. 1. Вареники мученики в окропі кіпіли, в маслї шкварчали, в зубах тріщали. (Вік.)

Із гумористичного дяківського „Осмогласника“.

2. Почекайте, вареники, прийде на вас масниця! (Дар.)

Знач. тодї я вас попоїм. І образово: чекайте, прийде й вам відплата.

Варениця. 1. Яка варени́цї, така паленицї. (Луч.)

Вареница — варений пляцок із прісного тїста, а паленица — печений пляцок і такогож тїста. Знач. нї один нї другий не заступить хлїба, не має відповідного смаку.

Варило. 1. Саме варило бабу постарило. (Тереб.)

Жінка найбільше старіє ся і вяне від того, що день у день мусить вештати ся коло печи і варити страву.

Варити. 1. Аж сї в мнї варит. (Наг.)

Інакше: аж у мнї кипить, так серджу ся, така мене злість бере.

2. Вари воду — вода буде, всип крупи — каша буде. (Луч.)

Образово, коли хтось хоче збути другого гарними розмовами та обіцянками. Мовляв: з пустого балакання не буде нїчого, але заплати або зроби щось — то буде дїло. Див. далї Вода; Нос. 272; Дикар. 986.

3. Варив псам, а звїв сам. (Кольб.)

Говорять з насьмішкою про скупого, що годує ся поганою стравою, яку б у порядного господаря хиба псам дали. Подібне у Нїмцїв: Frisst 'ne Hund, frisst Mann (не з'їсть пес, то з'їсть чоловік), див. Wand. II, 1450 Kochen 11).

4. Вари, жінко, швидко їсти, бо мінї вже процесия по череві ходит. (Іваник.)

Знач. зголоднїв чоловік, у животї йому бурчить.

5. Варила горох у трох. (Наг.)

Сьміють ся з господинї, що варила тілько одну страву, а подає її в кількох мисках. Пор. Zátur. X, 960.

6. Варила-пекла для пана Петра, а ти Гриць не дістанеш нич. (Цен.)

Говорять молодшому, біднїйшому або социяльно низше поставленому, коли він хоче бути на рівнї зі старшими, богатшими та більше поважаними. Приповідка зложена мабуть на основі звісного куплєта пісні:

Наварила, напекла,
А для кого? — для Петра;
Нема Петра, тілько Гриць,
Шкода моїх вареницъ.

7. Де двом варят, там ся третий поживит. (Коб.)

Говорять припрошуючи несподїваного гостя до обіду. Пор. Adalb. Gotować 2.

8. За той чьис би зварив і коньи з копитами. (Наг.)

Коли щось тріває дуже довго, а чоловік нетерпливить ся.

9. Зварили нічо тай ззїли без хлїба. (Орел.)
Жартують про таких, що не обідали або не вечеряли.
10. Йому аби варене й печене було! (Наг.) Коби му все... (Яс. С.)
Говорять про неробу, дармоїда. Пор. Adalb. Warzony 2; Zátur. VIII, 676.
11. Ні то варене, ні печене. (Дрог.)
Говорять про недобре приготовану страву або про хлїб із закальцем. Мабуть иньше значінє має польське: Ani warzony, ani pieczony (Adalb. Warzony 1); згідно з нашим у Словаків (Zátur. V, 688); Wand. II, 1451 (Kochen 44).
12. Тільки варила, що хлїб пекла. (Дар.)
Знач. не варила нїчого.
13. Уміла варити, а не вміла давати. (Лім.)
Приповідка основана на звісній анекдотї про цигана косаря, якого господарь по роботї вгодував борщем і кашою так, що бідолаха не міг їсти пирогів, пор. Етн. Зб. VI, 552; Wand. II, 1450 (Kochen 21).
14. Що ни варити, то і в горнец ни класти. (Кольб.)
Знач. що не належить до річи, про се нема що й згадувати. З иньшим значінєм у Поляків: Czego nie warzyć, tego szkoda i zarębować (Adalb. Warzyć 2).
15. Що-с наварила, то поїж. (Кольб.)
Загально: За всяке дїло, особливо за лихе, мусиш понести одвічальність. Пор. Adalb. Gotować 1; Wand. II, 1450 (Kochen 26).
16. Яке зваримо, таке з'їмо. (Кол.)
Загально: що зробимо, тим і користуємо ся; яка робота, такий з неї й пожиток. Пор. Wand. II, 1451 (Kochen 36).

Варишка. 1. Варишков меду не їдьит. (Наг.)
На всьо своя міра; що добре, того треба заживати по троха.

Варівно. 1. Варівно з ним! (Кривор.)
Осторога: стережіть ся його, бо то злодїй, або хоче вас бити.
2. То варівне́ місце. (Наг.)
Небезпечне місце, таке, по якому йдучи або їдучи треба берегти ся.

Варіят. 1. Варіят з мокрою чівкою. (Крех.) ...з мокрим лобом. (Льв.)
Божевільний. У шпиталях головний лїк на божевільних — вода, яку ллють їм на голову.
2. Не грай варіята! (Льв.)
Не чини ся дурним, не удавай, буцїм то не розумієш сього.
3. То якісь варіяти, не конї. (Наг.)
Говорять про коней, що леда чого люблять полошитись або загалом не хочуть стояти на місцї або йти в упряжи.
4. Ци ти сї від варіятів вирвав? (Наг.)
Чи ти здурів?

Варіюватий. 1. На, варіюватий, на! (Орт.)
Передразнюють крик тзв. горшкодраїв, себ-то дротарів, що ходять по селах направляти горшки і кричать даючи знати про себе: „Горшки дротувати, па!" Варіюватий — божевільний.

Варстат. 1. То добрий варстат! (Наг.)
Жартливо про гарну, а особливо сильно розвинену, рослу жінку.

Варт. 1. Варт єден другого. (Наг.)
Знач. який один, такий другий, звичайно згірдно: оба недобрі. В такім значіню й польське: Wart pałac Paca, a Pac pałaca (Adalb. Pac 2).
2. Він не варт сухої галузи, аби го на ні завісити. (Дол.)
Про підлого, безхарактерного чоловіка. Пор. Wand. V, 203 (Werth 21).
3. За таке варто би му не так дати. (Наг.)
Scil. за якесь зле дїло, за збитки або напасть він заслугує на тяжшу кару.
4. Не варт, аби го землии сьвјита на собі носила. (Наг.)
Говорять про тяжкого злочинця, про сина, що бє матїрь і т. и. Те саме у Нїмців Wand. V, 204 (Werth 34); у Чехів (Čelak. 528); у Поляків Adalb. Wart 21
5. Не варт доброго слова. (Наг.)
Зам. не варт нїчого; добре слово — дуже дешева річ. Те саме Adalb. Wart 7.
6. Не варт доброму дороги перейти. (Збар.)
Scil. бо се була би зла ворожба, такий він недобрий та нещирий. Пор. Wand. V, 204 (Werth 24, 32).
7. Не варт єс, аби на тебе плюнути. (Наг.)
Згірдно про поганого, підлого чоловіка. Ще сильнїйше у Нїмців Wand. V, 203 (Werth 20, 31); подібне до нашого кашубське, Adalb. Wart 20.
8. Не варт єс мене в с—у поцюлювати. (Наг.)
Посварили ся два селяне і в кінцї один почув ся ображеним отсею лайкою і заскаржив противника до суду. Судия почав упоминати того, що лаяв і велїв йому відкликати лайку. „Ну, добре, — каже той, — то най буде й так, що він варт мене" і т. д. Пор. анальоґічне оповідане Wand. V, 203 (Werth 16).
9. На варт єс, небоже, того хлїба, що го їш. (Наг.)
Говорять до лїнивого або слабосилого робітника. Пор. Adalb. Wart 11.
10. Не варт єс цїлий за мій мізельний палець. (Наг.)
Мізельний палець — орґан маловажний у людськім тїлї, пор. Adalb. Palec 1, 5.
11. Не варт за віхоть. (Наг.)
Віхоть — жменя соломи, яку вкладають зимою в чоботи задля теплоти. Те саме Adalb. Wart 9.
12. Не варт за зломаний феник. (Наг.)
Феник, нїм. Pfennig, маленька монета; зломана вона очевидно представляє мінїмальну або й нїяку вартість. Жиди кажуть: Es is werth a Rettig mit Essig, див. Wand. V, 204 (Werth 38); у Поляків I złamanej babki nie wart (Adalb. Wart 3, 13, 19).
13. Не варт за нюх табаки. (Наг.)
Про якусь нїкчемну, непотрібну річ. Нїмець каже: Er ist keinen Schuss Pulver werth, пор. Wand. V, 204 (Werth 23); так як у нас, також у Поляків (Adalb. Wart 1).
14. Не варт му води подати. (Дрог.)
Не годен бути його слугою. Те саме у Чехів (Čelak. 567), у Поляків (Adalb. Wart 2).
15. Не варт свинї пасти. (Наг.)
Про нездару, що бере ся до роботи, якої не вміє. Пор. латинське (у Мар-

ціяля): Indignus es porcos pascere Pirithoi і близькі до сього Wand. V, 204 (Werth 30).

16. Не варт сї з його слїду води напити. (Наг.)

Говорять порівнюючи двох людий. Напити ся води зі слїду — казковий мотив. Пор. Čelak. 567; Wand. V, 204 (Werth 29).

17. Не варт торби сїчки. (Дрог.)

Про дурного, тумановатого чоловіка або про нездарну худобину. Те саме Adalb. Wart 17.

18. Не варт фунта клаків. (Дрог.)

Про якусь річ, за яку другий заплатив солоно. Німець каже: Das ist so viel werth, als eine taube Nuss, пор. Wand. V. 203 (Werth 12, 45); так само як у нас Adalb. Wart 8

19. Хто чого варт! (Наг)

Говорять про чоловіка, якого честять та шанують за його заслуги. Загальнійше в німецькім: Man muss jedem seinen Werth lassen, Wand. V, 202 (Werth 3).

Варувати ся. 1. Варуй сї як огню! (Наг.) ...як стеклого пса! (Яс. С.)

Бережи ся, від нім. sich wahren. Пор. Zátur. VIII, 782.

2. Варуй ся мене, абим з тобов до біди не прийшов. (Лол.)

Утїкай, бо як зловлю, то дуже побю, скалїчу і буду мати за се біду.

3. Хто ся не варує, той потім банує. (Лім.)

Хто не беріг ся, потім жалує своєї шкоди. Пор. Zátur. 211.

4. Як тї мати від огню варувала, так ти сї варуй моїх рук. (Наг.)

Погроза, мовляв: бо буду бити. Мати берегла його дитиною

Варунок. 1. А якого ти му там варунка зрубав? (Наг.)

Знач. яку ти там зробив йому таку велику шкоду, що так кричить і сварить ся? Варунок — дерево-насїнник, яке лишають у лїсї рубаючи зруб. Зрубати варунка в молодім лїсї вважає ся великою лїсовою шкодою.

2. Туди би під варунком іти. (Кривор.)

Обережно, бо місце небезпечне, можна впасти.

Василиха. 1. Василихо, а що ви мнете як ідете? (Наг.)

Одно з жартливо-цинїчних питань, у яких цинїзм лежить властиво в їх двозначности, підчеркує ся нераз специяльним жестом, моргненєм і т. и.

2. Василихо, буде лихо! (Наг.)

Жартливо до близької знайомої, сусїди, але також без обертаня до якоїсь дїйсної Василихи, або навіть сам собі, коли чоловік побоює ся чогось недоброго. В такім самім загальнім значіню вживають ся жартливі звороти: Мати моя Василихо! (Кол.), або Мати Василишина! (Цен.), див. далї Мати.

3. „Василихо, ци ви вже не війтихов?“ — „Нї.“ — „Ци ви людей не хтїли, ци люде вас?“ (Лучак.)

Жартують із жінки бувшого війта, особливо коли вона перед тим дуже гордувала.

Василь. 1. Без одного Василя обійде ся весїля. (Замул.)

Знач. без одного якого будь чоловіка зробить ся громадське дїло.

2. Василю, на нитку тї засилю, на бодак тї повішу тай сї тобов потїшу. (Наг.)

Так приповідають дїти, дразнячи між собою хлопця на імя Василь. Анальоґічні передразнюваня иньших імен див. Адам 2, Андрух 1—3, Андрушко 1—4 і т. и.

3. Василю, повісь кітку на шию. (Снят.)

Дразненє як у попереднїм, або мудрованє, прим. один хлопець кличе другого по імю: Василю! — а сей швидко відповідає йому: Повісь кітку на шию.

4. Василю, сїди в бадилю! (Наг.)

Дразненє як висше ч. 2. Порівнай також пісню:

Ой Василю, сїди в билю, сорочку ти вшию!
Василь сїдів, три дни не їв, сорочки не видїв. (Наг.)

5. Поки Василя, поти весїля. (Ільк.)

Знач. поки в сїм'ї був чоловік, що на всїх робив і за всїх дбав, поти було там весело, був лад і достаток; а не стало його, то все звело ся нї на що.

6. Про Васильи буде весїльи. (Сор.)

Значінє таке саме, як висше ч. 1.

7. „То мій Василь“. — „Нї, мій“. — „А де-с го найшов?“ — „Під церковјов“. — „А що робив?“ — „С—в кровјов“. (Наг.)

Жартливий дїяльоґ між двома хлопцями (прим. пастухами) про третього, присутного при тім, якого хочуть подратувати. Се така забава, що два хлопцї нїби то сварять ся між собою за третього; один скаже про него щось погане, а другий нїби протестує і скаже від себе щось ще поганїйше.

8. У Василя весїля, а курцї смерть. (Мінч.)

Сю саму приповідку говорять і без приточеня імени Василя, див. далї Весїля. Імя Василя попало сюди очевидно тілько „для притоки“, тому, що воно римує ся з „весїля“.

Ватра. 1. Добре з ватров і в Петрівку. (Кольб.)

Ватра — огонь. Вартість огню відчувають особливо в горах, де приходить ся від оселї до оселї переходити нераз далекі простори. Гірняки (Гуцули, Бойки) в дорозї, де лише сядуть спочивати, зараз розкладають огонь, а Гуцули звичайно провадять із собою „шкапє“, а на ньому в „терху“ котелик і кукурузяну муку, з якої тут же й варять кулешу.

Вбити. 1. Анї вбий, анї влий. (Ільк.)

Характеристика чоловіка, що недотепний анї до бійки, анї до пїятики, по новійшому „фїлїстра“, чоловіка, що любить порядне, поміркованє житє.

Вгад. 1. На вгад говорити. (Наг.)

Не знаючи напевно, угадуючи говорити.

Вгадати. 1. Ану вгадай, що нинї будемо їсти? (Наг.)

Жартує господиня, у якої не лишило ся в коморі анї хлїба, анї муки.

2. А то вгадав, як би при тім був. (Наг.)

Коли хтось не бувши при якімсь дїлї вгадає його перебіг.

3. Вгадай, у котрім йому вусї дзвонит! (Наг.)

Дзвоненє в вухах уважаєть ся віщуванєм добра або лиха, відповідно до того, чи дзвонить у правім, чи в лївім вусї. Поговірка має значінє: вгадай, у якім він настрою, в добрім чи злім. Говорять про лихого, примхуватого чоловіка, якого не можна зміркувати і з яким тяжко договорити ся до чогось путнього.

4. Нїхто не вгадає, де го що чекає. (Кол.) ...біда... (Кол.) ...смерть... (Наг.)

Людська будущина, а особливо смерть невідома людям на перед. Пор. Adalb. Zgadnąć 4.

5. Хто би то вгадав! (Наг.)

Вислов здивованя над якоюсь подією, якої ніхто не надіяв ся. Пор. Adalb. Zgadnąć 1; Wand. I, 846 (Errathen 4).

6. Хто вгадає, той буде війтом. (Наг.)

Говорять, коли домашні розглядають річи куплені на ярмарку і вгадують їх ціну.

Вдарити. 1. А вдарило би на тебе з ясного сонця! (Лол.)

Проклятє в відповідь на чийсь удар, якого вдарений не може віддати. Знач. щоб на тебе вдарив грім при зовсім безхмарому небі.

2. Ану вдар по селах, по містах! (Наг.)

Вдарити тут у значіню: кинутись, побігти. Так радили чоловікови, у якого вкрадено коні з возом.

3. Вдарив сї по полах руками. (Наг.)

Звичайний знак неприємного, болючого здивованя, коли чоловік одержить відомість про якесь несподіване нещастє.

4. Вдарило би ти на здоровје! (Наг.)

Проклятє, відповідь слабосилого на удар сильнїйшого. „Вдарило“ тут у переноснім значіню, про хоробу, яку уявлено якоюсь посторонньою, демонською силою.

5. Волїв би мі вдарити, ніж ми мав таке сказати. (Наг.)

Говорять про якесь надто прикре, вразливе слово.

6. Де вдарит, там трава не росте. (Крех.)

Про сильний удар.

7. Раз ударив, а пјить знаків зробив. (Наг.)

Говорять про сильний удар в лице, так що від кождого пальця видно синець. Пор. висше Божий 30.

8. Хто хоче вдарити, знайде чим. (Петр.)

Образово: хто хоче зробити якесь дїло, все знайде способи, або також: хто хоче усправедливити зроблене погане дїло, все знайде якусь вимівку.

9. Що вдарит, то знак зробит. (Цен.)

Жартливо про слабосилого робітника, у якого по кождім ударі (прим. довбнею, сокирою) ледво видно знак, де би мали бути якісь значнїйші результати.

10. Як ті вдару, аж сам впаду. (Наг.)

Жартливо відповідають на погрозу слабосилого чоловіка.

Вдати. 1. А то вдав, як Циган з медом! (Кол.)

Знач. попав у якийсь клопіт, сам собі нашукав біди. Натяк на оповіданє про Цигана, що ходив красти мід і покусаний бжолами в додатку впав із дерева. Пор. Етн. Зб VI, 566.

2. Вдало му сї, як старі бабі дїтина. (Наг.) ...лихо. (Льв.)

Знач. зробив щось зовсім невдатне, убрав ся не до лиця, сказав не до ладу.

3. Коби то вдати! (Наг.)

Знач. коби то вгадати пору або спосіб, як що зробити. Пор. пісню:

Співала бим співаночку, та коби то вдати,
Бо то чужа староночка, будут сї сьміяти. (Наг)

4. Оттак удай, будь мудрий! (Наг.)

Говорять звздро, коли комусь щось незвичайно пощастило ся, коли швидко забогатів або мудро зробив.

5. Як ся вдасть, то в міх, а як ні, то в сьміх. (Луч.)

Знач. як удасть ся вкрасти, то сховай, а як не вдасть ся, спостережуть, то оберни на жарт.

Вдирати. 1. А то вдирає, що духу має. (Наг.)

Біжить що сили, тїкаючи від якоїсь небезпеки.

2. Буде відти вдирати і свої слїди забирати. (Наг.)

Говорять, коли хтось іде в якесь лихе місце; прим. на службу або на заробіток. В такім значіню й пісня:

Ой піду я з того села тай заберу слїди,
Бо вже я сї й-а в тім селї навиділа біди. (Наг)

3. Вдирав, аж мало пјитів не погубив. (Винн.)

Утїкав що сили.

4. Вдирає, аж ся пятами в с—ку бє. (Збар.)

Згірдно про трусливого чоловіка, що тїкає від небезпеки.

5. Вдирає, аж язик вивалив. (Наг.)

Коли хтось біжить з напруженєм усїх сил; звичайно про собаку, згірдно також про чоловіка.

Вдова. 1. Вдовин плач, а циганський лай, то всьо на єдно. (Лім.)

Вдова плаче, а Циган лаєть ся за що будь, за найменьшу дрібницю.

2. Вдовиче серце як весною сонце: хотя ясно гріє, зимен вітер віє. (Гнїдк.)

Осторога парубкови, щоб не брав удови. Властиво вирывок із пісні.

3. Приставав парубок до вдови тай таке її заповідав: „Дров носити не будеш, бо за тобов до хижі намечу; хижі не будеш замітати, бо тобов замету; води не будеш носити, бо ся вмиєш сльозами. (Мшан.)

Властиво анекдота, але вживаєть ся як приповідка — осторога вдові, щоб не йшла за молодого парубка, який збридивши собі її буде нею помітувати або й збиткувати ся над нею.

4. У вдови хлїб готовий, але не всякому здоровий. (Ільк.)

Осторога такому, що хоче сватати вдову на тій підставі, що у неї, мовляв, готове господарство. Те саме Adalb. Wdowa; Wand. V, 320 (Witwe 6).

5. У вдовиці жених на полиці. (Залїсє)

Знач. вдова, особливо молода, легко знайде собі жениха. Пор. Wand. V, 321 (Witwe 32).

6. У вдовиці хлїб в полиці. (Гнїдк.)

У вдови готове господарство, не потрібно старати всього на ново, так як коли побере ся парубок з дівчиною. Пор. Wand. V, 320 (Witwe 12, 31).

7. У вдовиці чари на полиці. (Коб.)

Загальне віруванє, що молода вдова вміє причаровувати до себе парубків або чоловіків, збудити до себе дику пристрасть. Про сю тему в нашій устній словесности див. Драгоманов, Розвідки II, 182—196.

8. Як я була сім літ вдова, не чулам землї під собою; а як пішлам за нечестивого сина, пропала моя худібонька і моя сила. (Залїсє)

Жалує ся вдова, що вийшла в друге замуж.

Вдяка. 1. Одна вдяка чи за рибу, чи за рака. (Ком.)

Очевидно, що тому, хто дав рибу, кривда. Значить — вислов докору, коли хтось однаково віддячує ся за зовсім неоднакові добродійства або услуги.

Везти. 1. Як тьижке везе сї, то любит сї звернути і колесо впасти. (Берез.)

Образово: коли на що покладають богато надії, то се дуже часто не вдає ся.

Великдень. 1. Буде Великдень без гречаної паски. (Гнїдк.)

Паска на Великдень повинна бути пшенична, знач. гречана паска на Великдень не до речи, тай жалувати за нею нема що. Поговірка значить: обійде ся без якоїсь марниці або без якогось непожаданого чоловіка.

2. Великдень уже би й конем не здогонив, так борзо минув. (Кольб.)

Говорять звичайно кілька день по сьвятах, споминаючи, як забавляли ся, яких приємностей зазнали підчас сьвят.

3. Де вовк на Великдень зачує голос дзвонів, там буде цїлий рік крутити ся. (Мшан.)

Віруванє, задля якого декуди в горах не велять на Великдень весь день дзвонити, як се дїє ся на Підгірю.

4. На Великдень перший крайчик сьвjяченої паски треба викинути псу крізь вікно; то як сї, борони Боже, стече, то сї гет потече. (Наг.)

Господарське правило, основане на віруваню про чудесну силу сьвяченої паски.

5. На кіньський Великдень. (Ільк.)

Жартливо зам. нїколи, бо конї не справляють Великодня.

6. Не зійде сї Великдень з Різдвом. (Кольб.)

Знач. два противенства, дві суперечности, два вороги не погодять ся з собою.

7. Не щодень Великдень. (Ільк.)

Знач. не щодня трапляє ся якесь добро, якась незвичайна радість. Пор. Adalb. Wielkanoc 4

8. Тогди у сироти Великдень, як сорочка біла. (Лев.)

Знач. сироті рідко трапляє ся мати білу сорочку і се у неї вже незвичайна радість. Так характеризують безрадісне, оплакане житє сироти.

9. Як на Великдень у день спит ґосподар, то вильиже пшениці, а як спит ґосподинї, то вильиже льон. (Наг.)

Жартлива поговірка. Коли лихий господарь густо посіяв збіжє або лен і молоді ростини виляжуть, то сусїди кплять собі: „О, певно господарь або господиня спали на Великдень!“ Звичайно на Великдень по обідї сплять усї старші, натомлені попередньою роботою та постом.

Великий. 1. Великая руська мати. (Ільк.)

Поговірка маб. книжного походженя, знач. руського народа богато, Русини — сила.

2. Велике, а дурне. (Бар.)

Говорять і про скотину і про людину, у якої розум не йде в парі зі зростом. Пор. лат. Amens longus і покревні Wand. II, 147 (Gross 50).

3. Великий, а дикий. (Коб.)

Знач. хоч виріс, а не привик до товариських звичаїв, не вміє поводити ся між людьми і для того втїкає від них.

4. Великий дїдя. (Терн.)

Дїдя в дїтськім жарґонї велитень. Слово дїдя те саме, що болгарське жід, сербське джіда, джідовіна, див. про се М. Халанскій, Великорусскія былины Кіевскаго цикла 229.

5. Великий дуб, та дупловатий. (Ільк.)

Те що показне на погляд, буває в сути пікчемне, зопсоване, непотрібне.

6. Великий єм ти в очох! (Кути)

Коли хтось дивує ся або насьміхає ся: „А, то-с великий виріс!“ то сей другий, мабуть первісно боячи ся уроків, відповідає сею поговіркою, мовляв: твої очи бачуть мене таким великим, тож нехай на ті очи спаде все лихе, яке через се могло б спасти на мене.

7. Великий попів Іван, а дурний. (Мінч., Гол., Петр.)

Жартують із чоловіка, що виріс великий, а при тім не набрав розуму, непроворний і недотепний.

8. Великий татарський кінь, а дурний. (Ільк.) ...кінь турецький .. (Наг.)

Відповідають звичайно, коли хтось захвалює якусь річ тим, що вона велика.

9. Великий як сьвіт, а дурний як сак. (Лучак.) ...як кіт. (Замул.) ...як чіп. (Наг.)

Жартують із чоловіка великого ростом. Пор. Adalb. Wielki 9.

10. Великий як сьвіт, а слова з нього нїт. (Мшан.)

Покірний, тихий, а може й обмежений розумом та нездарний.

11. Не велика обрадованна. (Наг.)

Обрадованна в значіню радість, пожиток, користь, пор. висше Анна 1.

12. Не великий спасибіг. (Лучак.)

Знач. нема за що дуже дякувати, не великий дарунок, не велике добродійство. „Спасибіг“ — звичайна (первісно жебрацька) формула подяки за одержаний дар.

13. Не одно велике, а дурне, а инше мале, та на весь сьвіт удале. (Комар.)

В загальній формі висловлена і ще й a contrario скріплена та сама думка, що висше ч. 9. Пор. Adalb. Wielki 3.

14. Хто більший, той не менчий. (Наг.)

Знач. хто старший, поважнїйший, того не слїд рівняти з меншим. Осторога молодшому, підвладному, щоб не пхав ся рівняти ся зі старшим. Пор. Нос. 457.

15. Щось там певне велике в лїсї здохло! (Наг.)

Говорять почувши якусь несподївану новину або бачучи у себе рідких, несподїваних гостей. Пор. Дик. 1451.

16. Який за великий, такий за розумний. (Кольб.)

Знач. він ще малий і нерозумний; який його зріст, які лїта, такий розум.

Величати ся. 1. Величає ся, як (вибачте) свиня в дощ. (Ільк.)

Насьміх над чваньковатим чоловіком, що гордить ся не маючи до того нїякої підстави. Свиня дощу не любить і тїкає до хлїва, отже й порівнанє взяте тут якось в роді lucus a non lucendo.

2. Величає ся, як Жид пархами. (Гнїдк.)

Знач. величає ся таким, чого б властиво повинен соромити ся.

3. Величьиє сї тим, як Гриць портками. (Наг.)

Насьміх, коли хтось гордить ся або величає ся якоюсь пустою або зовсїм звичайною річю.

6. Хто хотів, той вертів. (Рогат.)

Говорять про річ полишену без дозору: хто хоче, може нею користувати ся. Первісно мабуть про колоду, яка звичайно лежить коло кузні по селах і на якій пробують повозмайстровані сверлики, так що вона вся повна дір.

Верх. 1. Аби моє на верха було! (Наг.)

Говорять про чоловіка, що в кождім товаристві хоче бути перший, в кождій розмові хоче мати останнє слово, в кождій суперечці хоче мати рацію.

2. Аж через верх іде. (Наг.) ...сї ллє. (Наг.)

Говорять, коли чогось за богато, більше ніж було треба.

3. Верх землї сьвятої зогниєш. (Лол.)

Грозять злому чоловікови, що, мовляв, земля тебе не прийме або ніхто не схоче тебе поховати.

4. Верх дном поставити. (Наг.)

Перевернути, перемінити первісний порядок, зовсїм на нї нащо звести, прим. господарство, хату і т. и

5. Верхом на палици поїдеш. (Наг.)

Значіне двояке: 1) не маючи коня візьмеш у руки палицю тай підеш пішки (образ узятий із дїтської забави — їхати на вербових конях); 2) коли будеш напирати ся їхати (мова про дїтей), то візьму палицю і побю.

6. Він уже по верха читає. (Наг.)

Знач. читає плавно, не розділяючи складів. Говорить ся також образово про такого, що привчив ся до якогось, звичайно менше реального дїла, прим. до зносин з дївчатами, до ходженя по коршмах і т. д.

7. Далї верх із хати знесеш. (Наг.)

Говорять до збиточного, марнотратного чоловіка.

8. З ве́рха в голову бий. (Яс. С.)

Се вважають за найтяжший найнебезпечнійший спосіб битя, бо від него чоловік не тілько від разу тратить притомність, але робить ся глухий, тумановатий на весь вік.

9. Ти на мнї верхом не поїдеш. (Кол)

Знач. не будеш верховодити наді мною.

10. У верьхи́ ти дорога! (Лол.)

Говорять лихому, напасливому чоловікови, мовляв, відчепи ся, йди на верхи та на гори, куди відсилають злих духів.

11. Хто має верх у хатї, жінка ци чоловік? (Наг.)

Так сварив чоловік на жінку, що верховодила над ним, очевидно вважаючи зовсїм природним те, що верх — його.

12. Хто на верха, того бють. (Гнїдк.)

Коли два борють ся і один другого кине на землю та приляже, то присутні розборонюють їх і при тім трафить ся, що й побють верхнього, коли сей не хоче пустити свойого противника. Загальне значінє: хто дужчий і перемагає та кривдить слабшого, проти того звертає ся громада.

13. Ще я йому верха втру. (Цен.)

Знач. приломлю верха, образово зам. зібю з нього пиху, покажу йому свою висшість, упокорю його.

Верхівка. 1. Верхівка — не риба, а тріска. (Любша)

Верхівка або уклїн — дуже худа риба, через що рибаки не люблять її й брати.

Верховий. 1. Верхове галузя вітри ломят. (Гнїдк.)

Образово: хто підносить ся високо по над громаду, на того найборше і найтяжше спадає громадське нещастє.

Верша. 1. Насьміювалась верша з болота, коли оглядить ся, аж сама в болотї. (Ільк.)

Остерігають, коли хтось кпить собі з пригоди або клопоту другого, а сам може легко попасти в таку саму халепу.

Веселий. 1. Веселий, аж му очи промавјают. (Наг.)

Про чоловіка з ясними, виразними очима. Пор. Zátur. IV, 310.

2. З веселими не жьиль сї й повеселити. (Наг.)

Приговорюють у веселій компанії.

Веселити ся. 1. Волю сї веселити, ніж смутити. (Голоб.)

Говорять при охотї, немов усправедливляючи радісний настрій так рідкий у селянському житю. Пор. німецьке: Hochzeit haben ist besser als Todte begraben, Wand. II, 696 (Hochzeit 24).

2. Дай Боже нам сї повеселити, а вам сї подивити. (Голоб.)

Говорять жартуючи завидливому або такому, що докоряє веселим, підпитим людям їх забавою.

3. Нинї сї весели, а завтра заплачеш. (Наг.)

Говорять до гуляки або пяницї, якого жде пужда.

Веселиця. 1. Веселицї воду пє. (Наг.)

Народ уявляє собі веселку як якусь істоту, що випиває воду з якихсь певних криниць, ставів і т. и., а иноді з водою випиває й жаби та риби які пізнїйше при великих тучах спадають із неба геть далеко від того місця, де були виссані в повітре. Пор. Adalb. Tęcza 1.

2. Веселиця каже: „Аби ти такий довгий був, як я!“ (Кол.)

Перед веселкою почувають наші люде забобонний страх; їй приписують силу зміняти пол чоловіка, який стане там, де вона пє воду, і загалом причиняти йому ріжне лихо.

Веселість. 1. Веселість, то половина здоровля. (Замул.)

Погляд, як бачимо, зовсїм не аскетичний. Пор. Wand. I, 1218 (Fröhlichkeit 10, 13, 14).

2. По веселости плач наступає. (Наг.)

Характеризує ся зміна людської долї, в якій чергують ся приємні й неприємні пригоди. Пор. Adalb. Wesele 11; Wand. I, 1219 (Fröhlichkeit 16, 18).

Весело. 1. Ве́село, ве́село, подарунки несемо. (Калуш)

Примовляють в часї весїля, коли поїзд з музиками наближає ся до дому.

2. Весело ми на серци. (Наг.) ...на души (Наг.)

Говорить чоловік у радіснім настрою.

3. Весело му сї діє. (Наг.)

Знач. він веселий, тїшить ся.

4. Весело сї дивит. (Наг.)

Говорять про чоловіка з веселою, отвертою фізіономією.

5. Кому дуже весело, той певно незадовго буде плакати. (Наг.)
Є таке віруванє, що коли чоловіка має спіткати якесь велике нещастє, то швидко перед тим йому без причини робить ся дуже весело, збирає ся на сьміх. Пор. Wand. I, 1219 (Fröhlichkeit 18).

6. Як весело, то най же буде на все село! (Цен.)
Окрик гулящого чоловіка, що рад би бачити все село в такім самім веселім настрою.

Весілє. 1. Будем мати весілє: тато маму видає. (Ільк.) Весілє, весілє... (Явор.) ...віддає. (Наг.)
Жартливо, коли тато з мамою сварить ся або бють ся або коли тато маму виганяє з хати

2. Весіля година, а біди до смерти. (Пост.) .. біди вік. (Пост.) ...на годину... (Зазул.) Година весіля... (Коб.)
Говорить чоловік, що дістав недобру, ліниву або сварливу жінку. Пор. Adalb. Wesele 5; Wand. I, 185 (Augenblick 2).

3. Весіля — курам смерть. (Гнід.)
Бо на весілє переважно ріжуть курей, мб. відгомін давнього поганського культу, де курка була ритуальною жертвою при шлюбі (див. А. А. Котляревскій, О погребальныхъ обычаяхъ языческихъ Славянъ, ст. 85 (*вказівка проф. М. Грушевського*). Говорять також образово, прим. про панів, що бавлять ся коштом мужицької праці, муки й нужди.

4. Дай Боже на весілю віддячитись (Сор.)
Коли молодий парубок або дївчина зроблять старшому якусь невеличку прислугу, прим. подадуть води або огню до люльки.

5. Доки сї весілє скоїт, то сї загоїт. (Колом.)
Говорять жартливо до дївчини або парубка, що жалують ся на якусь болячку, терплять від рани або мають якусь гризоту. Пор. Adalb. Wesele 1; Дик. 1605.

6. Же б не ти та не я, не було би весіля. (Сор.)
Жартливо, буцїм то говорить сї слова придуркувата молода або такий же молодий. Приповідки вживають також для характеристики якоїсь спілки зліпленої з трудом і не піддержаної ширшим загалом; мовляв, таке тото, як весіля зложене тілько з двох осіб. Пор. польське Wesele potrzebuje wielu (Adalb. Wesele 17).

7. Колись я тобі на твоїм весілю води подам. (Наг.)
Говорять до хлопця або дївчини, навіть малих, коли яке з них подасть старшому води. Пор. Wand. II, 698 (Hochzeit 69).

8. Кому весіля, а курці смерть. (Петр.) ...весілє... (Ільк.)
Говорить меланхолійно невдачник, що з усякої, навіть найприємнїйшої для иньших нагоди, надіє ся для себе не добра, а лиха. Пор. висше ч. 3.

9. Кругле весіля кому справити. (Гнідк.)
Знач. набити його круглим буком.

10. На весілю всї свати, на хрестинах усї куми. (Ільк.)
Сватами властиво називають ся лиш ті, яких дїти побрали ся, а кумами лиш ті, що разом держали одну дитину до хресту. Та при веселій нагоді сю титулятуру розширюють на всїх присутних.

11. На день весіля, а до віку клопоту. (Лучак.)
Значінє таке саме, як висше ч. 2.

12. Ни на кождім весілю плещут. (Кольб.)
Значінє неясне. Плескати — тут очевидно в значіню: балакати дурницї або неправду. Значило би, що не на кождім весілю говорять неправду. Мабуть попсована приповідка: Не все то правда, що на весілю плещуть, див. далї Правда і Свальба.

13. Обійде ся циганське весілє без марципана. (Ільк.) ...марципанів. (Наг.)
Марципани — якесь делїкатне печиво. Циган звичайно найбіднїйший у селї. Знач. обійде ся бідний без панських вибагів, — але також, коли циганське весілє брати в згірднім значіню, в такім разї значінє буде: таке ледаче дїло, ледача компанїя обійде ся без присутности якогось шановного чоловіка або загалом без церемонїй.

14. Перед весілєм пси трубят, а кури сумуют. (Гнїдк.)
Пси трублять — тїшуть ся, що й їм дістануть ся бодай кости до гризеня, а кури сумують, бо їх жде смерть.

15. Разом весілє й хрестини. (Кол.)
Коли молоді перед весілєм мали зносини з собою. Пор. Wand. II, 698 (Hochzeit 68). Вандер додає невірне поясненє: Um eine Überfülle der Freude zu bezeichnen.

16. Справлю я ти весільи! (Наг.)
Погроза, зам. побю, нароблю клопоту. Пор. Wand. II, 698 (Hochzeit 61).

17. Я тобі за то на весілю решетом води подам. (Сор.)
Жартливо дякують за дрібну услугу, пор. висше ч. 7.

Весло. 1. Від весла до кресла. (Гнїдк.)
Говорять про чоловіка, що нагло забогатїв, зробив каріеру, дословно: з весляря вийшов на радника чи загалом на пана.

2. То так як би веслом по водї вдарив. (Цен.)
Знач. нема слїду, не робить нїякого впливу. Говорять про якісь марні зусиля, про упімнення звернені до упертого чоловіка.

Весна. 1. Весна раз красна. (Ільк.) Раз весна... (Гнїдк.)
Знач. раз у році, а потім мине. Образово про молодість, якої радість і принада цвите раз у житю, а потім не вертає.

2. Весною сїй, осїню збереш. (Гнїдк.)
Знач. за молоду працюй та дбай, а на старість будеш користувати ся.

3. Зелена весна чорне сїно з'їдає. (Гнїдк.)
Не маючи досить сьвіжої пашї худоба весною з'їдає й те найгірше сїно, якого не хотїла їсти в зимі. Чорне сїно, таке що гнило на слотї.

4. На веснї корець дожджу а лижка болота, а в осени лижка дожджу, а корець болота. (Наг.)
На веснї йде все до тепла, повітрє сухійше і все швидше висихає, а в осени навпаки. Те саме у Поляків Adalb. Wiosna 2; у Білорусів Нос. 269; у Словаків Zátur. XIV, 1.

5. На весну чміль, у осени пчола женит ся. (Гнїдк.)
На веснї джміль перший вихапує ся з зимівки і бренить весело, а в осени він гине, а бжола бренить весело, бо має запас меду. Про джмельові зальоти до бжоли на веснї див. оповіданє Вінок II, 395.

6. Прийшла весна, замуж не йшла; прийшло сї осїнь, замуж не йшло сї; прийшли місницї, таки сидит сї. (Явор.)
Жартують з дївки, що засиділа ся в дївках, хоч її ровесницї повиходили заміж.

7. Рана весна, рана зима. (Берез.)

Господарська ворожба. У Німців: Später Frühling, früher Winter, Wand. I, 1238 (Frühling 15).

Веснувати. 1. Дай Боже веснувати, лиш не переднівкувати. (Голоб.) Файно... коби лиш... (Лол.)

Веснувати — робити весняну роботу в полї та огородї. На жаль, весною аж надто часто, особливо у біднїйших селян, трапляють ся голодні переднівки.

Вести (ся). 1. Веде му сї як з води. (Наг.)

Щось веде ся — первісно про домашню худобу, знач. плодить ся і виховує ся; переносно: щастить ся. Порівнане „як з води" натякає на плодющу силу води.

2. Ведут го як вола за роги. (Наг.)

Знач. тягнуть не зважаючи на опір. Говорить ся звичайно про пяного чоловікка, що на підпитку любить шукати собі сварки або брати ся до бійки, так що треба на силу втихомирювати його і відводити до дому. Пор. Adalb. Wieść 3.

3. Доти сї веде, доки не переведе. (Наг.)

Дотеп лежить у анаколютї: доти чоловікови щастить ся, доки не змарнує свойого добра. Подібно збудоване, хоч з відмінним значінєм, польське: Wiedzie się, wiedzie, aż cię nareszcie zwiedzie (Adalb. Wieść się 7), де в другій половинї треба дорозуміти ся підмета: szczęście.

4. Коли сї веде, то сї й згублене найде. (Наг.)

Знач. коли чоловік має щастє.

5. Кому ся веде, тому ся і когут несе. (Залїсє)

Жартливо, коли хтось має надзвичайне щастє. Пор. Adalb. Wieść się 3; Дик. 1323; Wahl II, 26.

6. Що сї не веде, то сї не веде. (Наг.)

Говорить з резиґнациєю чоловік при невдачі якогось трудного дїла.

7. Як ся кому веде, то й лїпше краде. (Пост.) ...й дньом украде. (Цен.)

До всього треба мати щастє, а до крадїжки ще й поготів.

8. Як сї веде, то й дївка хлопця приведе. (Кол.)

Жартливо або іронїчно; знач. коли на чоловіка спадають усякі лиха, то ще й таке спаде на нього в додатку.

9. Як сї веде, то сї веде. (Наг.)

Говорять про такого, що йому все щастить ся.

Весь, вся, все. 1. Вже по всьому. (Наг.)

Знач. уже все минуло, справа скінчила ся, хорий умер і т. и.

2. Він до всього! (Наг.)

Знач. готов, бере ся, все вміє. Пор. в-рус. На всѣ руки мастеръ (Дик. 3421).

3. Все в своїм чьысї. (Наг.)

Scil. треба зробити. Пор. французьке Chaque chose a son temps i под. Wand. I. 46 (Alles 4).

4. Все з Богом! (Наг.)

Scil. зачинай, роби, жий і т. д. Пор. Wand. I, 46 (Alles 15).

5. Все мине, гріх сї лишит. (Наг.)

Говорять моралїсти на тій основі, що зле довше памятаєть ся, нїж добре. Зовсїм навпаки у Нїмців: Alles vergeht, Tugend besteht, Wand. I, 47 (Alles 38).

6. Всї на мене, всї на мене: агі на мене! (Ценїв.)

З розпукою, звичайно гумористичною, скрикує чоловік, до якого з ріжних боків рівночасно пристають люде з докорами, закидами або неприємними запитанями.

7. Всї-смо свої тут. (Наг.)

Не конче значить: свояки, але звич. люде знайомі, причасні до якогось спільного дїла.

8. Всього на́-всього тїлько маю. (Наг.)

Знач. лише стілько, а більше нї. Пор. нїм. Alles in Allem

9. Всьому конець буде. (Наг.)

Знач. мине ся добро й лихо. Пор. Wand. I, 46 (Alles 20).

10. Всьо пусте. (Кол.)

Поговірка при якійсь малій страті, яку легко переболїти. Пор. Wand. I, 46 (Alles 8).

11. На все свій чьис. (Наг.)

На кожду річ приходить відповідна пора. Пор. нїм. Alles hat seine Zeit i под. Wand. I, 46 (Alles 4).

12. На все час буде. (Кол.)

Знач. усе поробить ся, часу вистане на все, нема чого надто квапитись.

13. На всьо плюну. (Наг.)

Знач. усього зречу ся, все покину.

14. Ни всї на него: Агій на него! (Кольб.)

Хтось один упоминає ся за чоловіка, на якого накидають ся всї иньші: та й той, що впоминаєть ся, не дуже то любить напастованого. Пор. висше ч. 6.

15. По нїм сї всього надїй. (Наг.)

Говорять про непевного або злого чоловіка, від якого можна надїяти ся і найгіршого лиха.

16. То всьо байка. (Наг.) ...байки. (Наг.) ...фрашка. (Наг.)

Знач. пуста, неважна річ.

17. Ци вся ци не вся, я втяв гопки тай пішов. (Наг.)

Передражнюють Бойків. Поговірка основана на анекдоті про Бойка, що зайшовши до костела, при музиці орґанів почав танцювати. Поляки упоминають його: Cicho, Bojku, bo to msza! А він відповів: „Ци вся, ци не вся" і т. д. Див. Етн. Зб. VI, 166.

Вечеря. 1. Вечеря з обідом. (Льв.)

Говорять, коли хтось вечеряє не обідавши. Пор. пісню:

Ой на-ж тобі, наймитоньку, вечерю з обідом,
А як тобі буде мало, то докладай хлїбом. (Наг.)

2. Вечеря коротка, але за то ніч довга. (Кол.)

Жартують з такого, що ляг спати скупо повечерявши або не вечерявши зовсїм

і через те не міг спати в ночи. Инакше у Словаків: Večera krátka, noc lahká. (Zátur. V. 257); Wand. I. 8 (Abendbrot 1, 4); подібне до нашого Wand. I, 9 (Abends 11).

3. Суху вечерю дати. (Кол.)

Образово: набити, насварити.

4. „Що буде на вечерю?" — „Г—о." — „Добре, прошу пані, а для челяди що?" (Явор.)

Оповідають про скупу паню і кухарку.

Вечеряти. 1. Вечерьийте з Богом сьвјитим, най Бог благословит!

Відповідь прихожого, що ввійшовши в хату застане домашніх при вечері і його просять також звичайною формулою: „Просимо до вечері."

Вечір. 1. Добрий вечір, хто-сте в хаті! (Наг.)

Привитанє чоловіка, що входить вечером у хату, де не сьвітить ся і він не може бачити, хто є в хаті.

2. З вечера пів години тай до білої днини. (Снят.)

Жартливо про дівчину або парубка, що не почували дома, гулявши всю ніч. Пор. пісню:

Ох тілько-ж то було
Гуляньичка мого:
З вечера година
Аж до дня білого. (Наг.)

3. Чечір-чечір, ци борзо вечір? (Наг.)

Кричать пастухи на толоці, бажаючи чим скорше гнати худобу до дому. Слова „чечір-чечір" не мають мб. ніякого значіня, а скомпоновані лише „для притоки".

4. Як вечером жаби квакают, то буде погода. (Кол.)

Господарська ворожба. Пор. Wand. I, 7 (Abend 35).

5. Як вечером небо червоне, то буде вітер. (Наг.)

Господарська ворожба. Инакше у Німців, пор. Wand. I, 7 (Abend 37, 38).

Взяти. 1. А взьила би ті сї хороба! (Наг.)

Проклятє: А щоб ти захорував.

2. А взьило би ті з меже миру християнського! (Наг.)

Проклятє: щоб ти вмер, щез. Смерть уявлена в виді демона, що бере чоловіка з ряду його товаришів.

3. Взяв го на бас. (Льв.)

Знач. одурив, викпив. Пор. висше Бас 3.

4. Взявши за уз не кажи, що-сь недуж. (Гнідк.)

Знач. узявши ся за якесь діло не вимовляй ся сим-тим, але доводь його до кінця. Пор. Нос. 270; Дик. 899.

5. Взяв як своє. (Збар.)

Говорять про злодія, що вкрав щось у білий день, при людях, з невинною подобою. Пор. Дик. 898.

6. Взьив би, видиш, аби на нім гадина сичьила. (Наг.)

Про злодія, якого не спинить ніяка завада. Річ, на якій лежить гадина, вважаєть ся нечистою, зачарованою і тим страшнійше її брати. Поляк каже: Wziąłby z ołtarza (Adalb. Wziąć 13).

7. Взьив вісьта тай заїхав до міста. (Наг.)

Взяти вісьта знач. повернути кіньми на ліво. Поговірка значить, що взявши ся відповідно до діла зробиш його, дійдеш до мети.

8. Взьив го в кліщі. (Наг.)

Знач. узяв його в свою власть, коверзує ним як хоче.

9. Взьив го в танець. (Дрог.)

Знач. припер його до стіни питанями, заставив признати ся до чогось, загалом увів його в тяжке, клопотливе положенє.

10. Взьив го на єден палець. (Дрог.)

Знач. поборов, кинув його на землю без найменьшої трудности.

11. Взьив го сї льик. (Наг.)

Зам. перелякав ся. Ляк уявлено як якогось демона, що незримо причепив ся до чоловіка.

12. Взьив го твердо в руки. (Наг.)

Знач. узяв його під острий догляд, не дає йому волі. У Словаків Vzal ho na tvrdo (Zátur. VIII, 833).

13. Взьив за старий довг. (Наг.)

Говорять про злодія, що вкрав якусь маловарту, дрібну або зопсовану річ, якої не варто було й красти.

14. Взьив на будущий вік. (Наг.)

Взяв з наміром віддати на будущий вік, тоб-то в загробному житю, знач. не віддати ніколи, запропастив.

15. Взьив на вічне віддане. (Наг.)

Украв або позичив з тим наміром, щоб більше не віддати.

16. Взьив на нього пізьму. (Кривор.)

Знач. завзяв ся на нього, має на нього злість.

17. Взьив не питавши, пішов не дьикувавши. (Наг.)

Говорять про злодія.

18. Взьив с—ку в жменю. (Дрог.)

Жартують із такого, що набравши буків та скуливши ся з болю пішов геть. Пор. Wand. I, 147 (Arsch 58). Поясненє у Вандера хибне.

19. Взьив сї до нього грубшим кінцьом. (Наг.)

Знач. кинув ся його бити або загалом узяв його під острий догляд, не дає йому волі, держить під погрозою.

20. Взьив, що не положив. (Наг.)

Про злодія, пор. висше Брати ч. 7.

21. Взьили би ті на мари! (Наг.)

Проклятє, коли один бере щось у другого, а сей не хоче дати. Знач. щоб ти вмер і щоб тебе несли на кладовище.

22. Взьили го люде на зуби. (Наг.)

Знач. пустили на нього обмову, виговорюють на нього по за очі всякі негарні річи.

23. Взьило го сї нещістьи. (Наг.)

Знач. нещастє переслідує його, йому не щастить ся.

24. Взьила би ті сї фрибра! (Наг.) ...колотьба! (Берез.)

Хороби уявлені в виді демонів, що чіпають ся чоловіка. Проклятє.

25. Взьила го сї побліка. (Наг.)
Впав на нього сором, або звязав ся з якоюсь людиною, з якою товаришуваня приносить йому сором.

26. Де-с узьив, там назад положи! (Наг.)
Говорять особливо про річи знайдені на „нечистих“ місцях, яких не слїд рушати. До таких річей належать усякі шмати завішені на деревах або иньші річи не згублені, а підкинені навмисне в якесь незвичайне місце (на межу, під угол дому, під поріг) з метою — наслати чари, хоробу то що на того, хто візьме сю річ. Те саме у Поляків Adalb. Wziąć 3.

27. Куди ви сї взьили́! (Наг.)
Знач. не добре вгадуєте, ваші здогади зовсїм хибні. Дословно: ви заїхали на злу дорогу.

28. На перебеса́ги взьити. (Наг.)
Знач. узяти на плечі перевішуючи один конець на плечі а другий на груди. Бисаги, з лат. bisaccium — підвійний мішок з розпором на середині, приладжений до такого ношеня.

29. Не взяв го кат. (Коб.)
Говорять про здорового, сильного, моторного, вродливого чоловіка. Яка психічна ассоциация між тими прикметами і катом — не знаю.

30. Не взьив анї тілько, аби раз палець обвинути. (Наг.)
Знач анї маленького шматочка полотна, загалом нїчогісїнько.

31. Не взьив єм і тілько, як того чорного за ніхтьом. (Наг.)
Жалував ся приймич, якого по кількананцятьо́х роках працї прогнав названий батько, не давши йому нїчого.

32. Не взьив єм нїчого за мак-зерно. (Наг.)
Знач. анї найдрібнїйшої річи. Пор. Adalb. Wziąć 10.

33. Овва! Возьме ми сокиру з за лави. (Наг.)
Вислов легковаженя чийоїсь погрози; мовляв: адже до мене до хати не прийде і сокири з за лави не візьме, тоб-то: чую себе в своїй хатї, чи загалом у своїм праві безпечним. Сокира в хатї звичайно застромлена в шпару між лавою і стїною межи вікнами.

34. По собі кого взяти. (Ґнїдк.)
Знач. судити, цїнити когось по собі.

35. Тре сї взьити і за горьиче і за больниче. (Сор.)
Говорять до слуги або до молодої невістки, яка у-перве приходить на господарство. Зворотом „горяче і боляче“ характеризує ся вся жїноча робота.

36. Що возьмеш, то не положиш. (Сор.)
Знач. беручи а не докладаючи мусиш вичерпати запас.

Вибаги. 1. На всї вибаги стане! (Наг.)
Буде досить, щоб заспокоїти всякі бажаня.

2. Що там за вибаги в тебе! (Наг.)
Знач. чого тобі захочує ся, які в тебе претензиї.

Вибалушити. 1. Вибалушив очи як баньки. (Кол.)
Згірдно: видивив ся, витріщив очи.

Вибачити. 1. Вибачте ми сесе слово. (Ільк.) ...на тім слові. (Наг.)
Звичайна формула перепросин, коли чоловік хоче сказати якесь неподобне, грубе слово.

2. Вибачьийте, що так скажу. (Наг.)
Формула перепросин, див. поперед.

3. Вибачьийте яко ґречні! (Наг.)
Формула перепросин, як поперед.

Вибачний. 1. Будьте вибачні, що сї так стало. (Наг.)
Формула перепросин, коли чоловік не зробив чогось, що мав зробити, не додержав слова, то-що.

Вибір. 1. На вибір, Господи! (Ільк.)
Значінє поговірки не ясне менї. Вона мусить основувати ся на якімсь оповіданю, якого я не знаю.

Вибрати. 1. Виберіт ми очи, ци можу си пригадати! (Наг.)
Говорить чоловік не можучи пізнати когось, що признаєсь до знайомости з ним.

2. Вибирає ся, як за море стріляти. (Ільк.)
Знач. вибирає ся пиняво, робить великі приготованя для річи, що не сто́їть того. Пор. Adalb. Wybierać się 7.

3. Вибрав му пса. (Льв.)
Знач. вилаяв, паганьбив.

4. Вибрав сї як за море с—ти. (Наг.)
Коли хтось з великою парадою, з великими претензиями бере ся до дрібного, нікчемного дїла.

Вибубнити. 1. Дай то вибубнити! (Дрог.)
Іронїчно до балакучого чоловіка, що оповідає якісь сплїтки, які повинен був заховати в тайнї.

2. Ще того не вибубнювали на містї. (Дрог.)
Знач. я сього не знаю, сє ще не закон, не обовязкова річ. Натяк на давнїй звичай оголошувати нові закони та розпорядженя по міських вулицях і площах перед народом зваблений гуркотом барабанів. Пор. Wand. I, 209, (Austrommeln 1)

Вибути. 1. Вибув єм своє. (Наг.)
Знач. відслужив службу, вислужив у війську або загалом сповнив якийсь нелегкий обовязок.

Вибуяти. 1. Вибуяв як верба. (Наг.)
Знач. виріс високо і швидко.

Вивалити. 1. Вивалив очи як баран. (Наг.)
Витріщив очи, видивив ся. Пор. висше Бойко 4.

2. Вивалив суму не знати за що. (Наг.)
Знач. видав богато грошей за якусь непотрібну, маловарту річ.

3. Вивалив язик як гінчий пес. (Наг.)
Висолопив, прим. біжучи надто швидко.

Виварачати. 1. Виварачьиє, як свиньи при коритї. (Наг.)
Знач. кривдує собі, дорікає, дословно перевертає, пор. польське wywraca і врусь. переворачиваеть.

Виварити. 1. Виварив як з гармати. (Наг.)

Знач. вистрілив, гукнув, ударив. Пор. старосл. варити — currere або pellere (див. Памятки I, 384).

Вивецувати. 1. Вивецуєш ти мене на всї боки. (Наг.)

Знач. вимучиш, натомиш роботою. Вивецувати від нїм. wetzen — острити.

Вивіжати. 1 Вивіжьив го наскрізь. (Наг.)

Знач. визнав, вислїдив.

Вивчити ся. 1. Хто сї ни вівчит, ни буде уміти. (Кольб.)

До всякого дїла потрібна наука. Пор. нїм. Lerne was, so kannst du was, Wand. III, 38 (Lernen 37).

Вигад. 1. На всї вигади досить. (Наг.)

Знач. хоч сяк або так міркуй, а сього досить. Пор. висше Бути 3; Вибаги 1.

Вигадати. 1. Ци не вигадали би ви ми пару ґрейцарів? (Наг.)

Первісно: чи не видумали б, відки їх дістати, а тепер звичайно: чи не позичили б?

Виганьбити. 1. Виганьбив го як пса. (Наг.)

Порівнанє кульгавє, бо пса нїхто не ганьбить, а основане хиба на тім згірднім погляді на пса, що характеризує устну традицию майже всїх народів.

2. Виганьбив на фунти. (Дрог.)

Знач. відмірив йому лайки добру порцію, вилаяв здорово.

3. Нема го кому виганьбити порьидно. (Наг.)

Говорять про зухвалого, напасливого чоловіка, якого нїхто не важить ся присоромити.

Вигатити. 1. Вигатив го, що сї влїзло. (Дрог.) Вигаратав... (Наг.)

Знач. набив сильно.

Виглядати. 1. Виглядає, як би чоловіка з'їсти хотів. (Збар.)

Знач. грізний, жорстокий, з виразом повним ненависти. Пор. Wand. I, 197 (Aussehen 19).

2. Виглядає як з хреста знятий. (Збар.)

Такий змученний, нещасний, марний. Пор. нїм. Er sieht aus, als hätt' er drei Tage im Grabe gelegen і под. Wand. I, 197 (Aussehen 24, 25, 26); Adalb. Wyglądać 81.

3. Виглядає як канї дощу. (Сор.)

Поговірка основана на нар. віруваню, що каня (Milvus regalis) не сьміє пити води з ріки або жерела, а тілько ту, яку собі в повітрі зловить підчас дощу, і для того підчас довгої погоди лїтає жалїбно кевкаючи, бо її мучить спрага. Пор. Етн. Зб. V, ст. 81; Adalb. Wyglądać 26.

4. Виглядає як коменяр. (Кол.)

Такий чорний, замурзаний. Пор. Wand. I, 203 (Aussehen 182).

5. Виглядає як кров з молоком. (Вікно)

Знач. гарний, вродливий сьвіжий. Пор. Wand. I, 203 (Aussehen 181); Adalb. Wyglądać 33.

6. Виглядає як мара. (Терноп.)

Знач. страшний, нужденний, худий. Пор. Wand. I, 202 (Aussehen 129); Adalb. Wyglądać 37.

7. Виглядає як місяць у повні. (Бібр.)

Знач. повновидий, товстий, круглий. Пор. Wand. I, 201 (Aussehen 105); Adalb. Wyglądać 34.

8. Виглядає як мокра курка. (Дол.)

Знач. скулений, опущений, нещасний. Те саме у Німців Wand. I, 201 (Aussehen 115).

9. Виглядає як слотаве лїто. (Збар.)

Знач. не то добродушний, не то сердитий. Пор. нїм. Er sieht aus, wie drei Tage Regenwetter und der vierte noch nicht hübsch, Wand. I, 201 (Aussehen 113).

10. Виглядає як смерть. (Кол.)

Знач. страшний, блїдий, худий, схорований. Пор Wand. I, 200 (Aussehen 94).

11. Виглядає як холєра. (Льв.)

Страшний, нелюдяний.

12. Виглядає як „що ми зробиш?“ (Печен.)

Говорять про чоловіка, що вдає дуже сьміливого, бутного, завадияку.

13. Вигльидає, як би сї з шибеницї урвав. (Наг.)

Говорять про непевного чоловіка, волоцюгу, обдертого або подряпаного та покровавленого. Пор. Wand. I, 196 (Aussehen 3, 48).

14. Вигльидає, як Михайлове чудо. (Наг.)

Є в календарі таке сьвято (д. 6 вересня), та в нар. мові чудо значить також поганий, огидливий чоловік, пор. початок пісні: „Угу на тя, чудне чудо, угу на тя, угу!“ (Дол.)

15. Вигльидає як миш у пастцї. (Дрог.)

Такий переляканий, безрадний. Пор. Wand. I, 203 (Aussehen 165).

16. Вигльидає як оґер. (Наг.)

Про здорового, сильного, повнокровного чоловіка. Пор. Wand. I, 202 (Aussehen 145).

17. Вигльидає як опуд. (Наг.)

Про брудного, нечесаного, неопрятного чоловіка. Пор. Wand. I, 203 (Aussehen 170); Adalb. Wyglądać 62.

18. Вигльидає як пацюк годований. (Наг.)

Знач. товстий, гладкий, Пор. Wand. I, 202 (Aussehen 145).

19. Вигльидає, як пацьи за сороківцьи. (Наг.)

Знач. непоказний, сьмішно малий та нечепурний. Сороковець — срібна австр. монета 40 кр. віденської валюти або 24 конвенцийної вал. Пор. нїм. Er sieht aus wie ein Groschenferkel, Wand. I, 197 (Aussehen 15).

20. Вигльидає як півтора нещістьи. (Наг.)

Знач. дуже пригноблений, обдертий, опущений. Пор. Adalb. Wyglądać 52.

21. Виглядає як сам не свій. (Наг.)

Переляканий, безтямний.

22. Вигльидає як сова. (Наг.)

Знач. понурий, набундючений, маломовний. Те саме Wand. I, 203 (Aussehen 175); Adalb. Wyglądać 35.

23. Вигльидає як три дни не ївши. (Наг.)

Знач. такий нужденний, вимарнїлий, збідований. Те саме у Німців Wand. I, 197 (Aussehen 18).

24. Вигльидає як труп. (Наг.)
Такий блідий, жовтий, без виразу на лици, схорований. Пор. Wand. I, 203 (Aussehen 172); Adalb. Wyglądać 70.

25. Вігльидає як заяць у ступі. (Снят.) ...у вершці. (Кол.)
Такий переляканий, скулений, безрадний, несьмілий. У Поляків: Wygląda jak słony zając (Adalb. Wyglądać 57). Натяк на анекдоту про слизькоязику жінку, якій чоловік показував зайця в верші, див. Етн. Зб. VI, ч. 13, 14.

26. Так вігльидаєш, як небіжка с—а. (Цен.)
Жартливо говорять до чоловіка засумованого, знеохоченого, обезсиленого перед часом. Німці кажуть про побитого, струповатого: Er sieht aus wie ein geklatschter Bauernarsch, Wand. I, 202 (Aussehen 130).

Виглянути. 1. Виглянув, як медвідь з ґаври. (Лол.)
Про неопрятного, лінивого чоловіка, що ледви-ледви рушить ся зі своєї хати

2. Вигльинув, як щур з муки. (Наг.)
Про чоловіка, що боязливо визирне зі своєї схованки або з хати і зараз знов сховає ся. Пор. Adalb. Wyglądać 1.

Вигнати. 1. Вигнав, як верба. (Наг.)
Знач. виріс швидко і високо, звич. про молодого парубка. Пор, Вибуяти 1.

2. Вигнало му в його миьирі оттакий больик! (Наг.)
Знач. викинуло, набрало, вчинив ся.

3. Вижену я з тебе тоту погану пару. (Наг.)
Значінє сеї погрози двояке: 1) вбю тебе, вижену з тебе душу, 2) відучу тебе від поганих поровів, немов: вижену з тебе лихого демона.

4. Вижену я тобі мухи з носа. (Наг.)
Знач. зібю з тебе пиху, відучу тебе від поганих привичок.

5. Не виганьий пари з тіла! (Наг.)
Жартливо: не бий, не вбивай на смерть — звісно, коли на се зовсім не заносить ся, напр. коли два пастухи борють ся і один намагає ся кинути другого на землю.

6. От лише вигнали пару. (Наг.)
Говорять про худу, мізерну або хору скотину, яку зарізали на мясо, коли вже не могла робити або коли без того й сама була би швидко здохла.

7. Що-м вигнав, то назад жену. (Наг.)
Жартує бідний чоловік, вертаючи ні з чим із ярмарку.

Вигнути. 1. Тут треба вигнути коліно. (Наг.)
Говорять про дорогу, що викручує ся великим закрутом, кривулею.

Вигода. 1. Зроби їй вигоду, то піде по воду. (Наг.)
Жартливо про непокірну, неслухняну жінку. „Зробити їй вигоду" — догодити їй у однім специяльнім значіню.

2. Маю свою вигоду. (Наг.)
Маю те, що заспокоює мою потребу, маю щось для себе самого.

Вигодити. 1. Коби Бог вигодив! (Наг.)
Знач. Коби Бог дав гарну погоду.

2. Ци не вигодив бис ми яким ґрейцаром? (Наг.)
Знач. чи не позичив би, чи не вчиняв би вигоди?

Виграти. 1. Або віграю, або пріграю. (Печен.)
Вислов альтернативи у чоловіка, що зважуєть ся на якесь діло.

2. А то виграв! (Наг.)
Іронічно, про чоловіка, що самохіть убрив у якусь біду або своїм зухвальством напитав собі клопоту.

3. „А що, виграли тато справу?" „Та виграли." „А деж сут?" — „Та зараз прийдут, ще лиш мают дістати 25 буків." (Наг.)
Жартлива поговірка про нещасного процесовича, тай загалом про такого, що замісь користи доправував ся чи загалом доборов ся до шкоди.

4. Виграв з паном справу. (Кол.)
Іронічно зам. дістав буки, набрав ся лиха.

5. Виграв на гельбе-цвельбе. (Яс. С.)
Первісно говорило ся про якусь гру, імпортовану з Німеччини, в паристе або непаристе число очок (eilf-zwölf); тепер уживають у значіню якогось дуже некорисного діла, страти, скандалу.

6. Виграв як на льотерію. (Наг.)
Знач. його стріло надзвичайне, несподіване щастє.

7. Виграв, як тато справу. (Наг.)
Жартливо про такого, що замісь сподіваної користи здобув шкоду. Натяк на поговірку подану висше ч. 3. Німець каже: Er gewinnt über den Rücken, Wand. I, 1663 (Gewinnen 124).

8. Виграй же ту з ним! (Наг.)
Говорять про крутаря, що вміє висмикнути ся з кождого неприємного положеня, а також про мудрого чоловіка, що вміє переперти противника своїми доказами.

9. Виграє на кони як пан. (Наг.)
Знач. бучно їде, басує, їде гуляючи, для забави.

10. З ним не виграєш справи. (Дрог.)
Знач. не дійдеш до ладу, але також: його не обдуриш, не визискаєш. Пор. Wand. I, 1663 (Gewinnen 119).

11. Ні виграв, ні програв, при своїм ся обстав. (Снят.)
Говорить про діло, що не принесло ані особливих користей, ані шкоди. Пор. долїшньо-німецьке: Ik hewwet nit wunnen, ik hewwet nit spunnen, et heat mi kein Geld kostet, Wand. I, 1664 (Gewinnen 135).

12. Раз виграв, раз пріграв. (Дрог.)
Характеризують зміну щастя в людському житю, не конче при грі, пор. висше 1.

13. Раз віграєш, а десіть раз пріграєш. (Цен.)
Остерігають чоловіка, що любить грати в карти.

14. То не виграна справа. (Дрог.)
Знач. справа, яку тяжко або неможливо виграти, некорисна.

15. Хто з разу виграє, той на кінци не має що ставити. (Ільк.)
Кому з разу щастить, того на кінці щастє покине. Те саме у Поляків Adalb. Wygrać 3; Wand. I, 1662 (Gewinnen 110, 117).

16. Хто раз виграв, той ще раз хоче. (Дрог.) ...того ще кортит. (Голоб.)
Так характеризують зріст у чоловіка пристрасти до гри в карти або в льотерію.

Вигребти. 1. Вигріб як умерлого з гробу. (Берез.)
Пригадав не до речи якусь давно забуту, а неприємну справу.

2. Не вигрібай мерцьи з гробу! (Снят.)
Не згадуй про давні свари або кривди. Пор. жидівське A Tojten trugt men nit zurück, Wand. IV, 1253 (Der Todte 2); Adalb. Umarły 11.

Вигризти. 1. Вигризли го з поміже себе. (Наг.)
Знач. не дали йому жити між собою, змусили до уступленя (про спільників, сусїдів і т. и.)

Вигрожувати ся. 1. Не вигрожуй сї, бо тї сї не бою! (Наг.)
Звичайна відповідь на чиїсь погрози, прим. у сварцї.

Виґарбувати. 1. Виґарбую я тобі скиру. (Наг.)
Погроза, знач. набю.

Вид. 1. Видом видати, слихом слихати. (Снят.)
Радісний окрик при привитаню з якимсь любим, давно не баченим гостем. Пор. Дик. 910.

2. Глянь на вид, о здорове не питай! (Луч.)
Знач. по виду, по лиці, чи воно сьвіже чи змарнїле, пізнаєш, чи я здоров, чи нї.

3. З виду бим му й трийцїтьох лїт не дав. (Наг.)
Знач. дивлячись на нього міг би подумати, що йому нема й 30 лїт, хоча на дїлї він старший.

4. На його виді дїдько горох молотив. (Ільк.)
Говорять про дзюбатого, вісповатого чоловіка. Пор. Wand. I, 198 (Aussehen 50).

5. Яким видом тото робиш? (Лім.)
Знач. на основі якого права, на якій підставі?

Виданий. 1. То невидана річ! (Наг.)
Знач. такого ще нїхто не бачив, звичайно в злім значіню: се така погань, така підлота, таке нещастє.

Видати. 1. Видав війну, як пес вовкови, а кіт мишом. (Наг.)
Жартливо про двох ворогів, що де тільки стрінуть ся, мусять посварити ся або побити ся.

2. Видав го на покаяниє. (Наг.)
Знач. наробив йому скандалу і сорому перед людьми.

3. Видав єм сї до ґрейцарика. (Наг.)
Знач. видав усї гроші, які мав.

4. Видав му дрібними. (Кол.)
Знач. почастував його стусанами та позаушниками.

5. Видав му з пjитки. (Наг.)
Знач. ударив його долонею (пятірнею) в лице.

6. Видати хтобудь потрафит. (Наг.)
Знач. видати, витратити легко, але тяжше здобути, заробити.

7. Доки чоловік жиє, доти видає. (Цен.)
Людське житє — нерозривний ланцюх видатків і доходів. Відповідають, коли хто жалує ся на ненастанні видатки в господарстві.

8. Лекше видати, як заробити. (Наг.)
Загальнїйше сказано те саме, що висше ч. 5. Пор. Wand. I, 190 (Ausgeben 13).

9. Не видам, то до дому понесу. (Наг.)
Говорить ощадний чоловік, перемагаючи свою охоту купити щось не зовсїм конче потрібне.

10. Не видаш — не купиш. (Дрог.)
Говорить продавець до покупця, який вагаєть ся в купні, шкодуючи грошей.

11. Не штука видати, штука потім здибати. (Кол.)
В иньшій формі та сама думка, що висше ч. 5 і 7.

12. Поки видасть ґрейцар, то го двадцїть раз оберне в жмени. (Наг.)
Говорять про скупого.

13. Щом видав, то ми сї вернуло. (Наг.)
Говорять про не дуже корисну покупку, що не дала нїякого зиску.

14. Що нинї не видаш, то завтра в ремени найдеш. (Урич)
В ремінним чересї носять гроші.

Видатний. 1. Хоць дрібне, але видатне. (Цен.)
Говорять про збіже не велике ростом, але добре на зерно; жартливо також про ріжні дрібні прикрости, що можуть чоловікови остогидити житє.

Видаток. 1. Без видатку сї в містї не обийдеш. (Наг.)
Не тілько в містї, але й усюди чоловік мусить раз у раз робити видатки. Пор. висше Видати 7.

2. Видаток сї все найде. (Наг.)
Скорочено зам. усе знайде ся нагода, щоб щось видати, або: коли прийде ся видати, то все знайдеш що.

3. Найстарший видаток — цїсарський податок. (Лім.)
Бо той не чекає, його не можна відложити на потому анї зменьшити.

Видерти. 1. Видер як псу з горла. (Наг.)
Знач. відібрав з трудом, хоч він не хтів віддати.

2. Він би ми очи видер. (Наг.)
Образово зам. наробив би крику, розсердивсь би на мене за щось.

Видзьобати. 1. Видзьобали якісь пташки. (Наг.)
Коли щось було десь зложене (в коморі, в стозї або що) і потім без відома властивця пропало або поменьшало; викрали, виносили якісь невідомі, звичайно таки свої хатні злодюжки. Пор. далї Випташити.

Видивити. 1. Видивив свої очи за ним. (Наг.)
Знач. визирав його довго, стужив ся за ним.

2. Видивив сї на нього, як би го ззїсти хотїв. (Наг.)
Говорять про ненависний, злобний погляд одного чоловіка на другого.

3. Видивив сї на нього, як тельи на нові ворота. (Наг.)
Говорять про такого, що зачудувавши ся витріщив на другого очи.

Видимий. 1. Видима річ! (Збар.)
Зам. се очевидно, се дїйсна правда.

2. Таж то видьóма смерть! (Наг.)
Знач. очевидна, явна. Говорять про дуже небезпечне дїло, що грозить чоловікови загибілю.

Видїти. 1. Абим мере видїв, то бим не сказав. (Наг.)

Говорить добродушний чоловік, покриваючи прогріхи свойого ближнього. Мере — дїйсно.

2. А видиш, крутиш! (Кол.)

Коли когось переконано, що бреше, викручує ся.

3. А видїв ти кармазин? — Ого, я вже їв. — Таж то сукно. — Ага, зелене. (Бар.)

Насьміх над легкодушним брехуном, що не надумуючись усюди вставить своє слово і все не до ладу.

4. А видїв ти форс на біле коня? (Дрог.)

Жартують передразнюючи Німця, коли хтось шукає чогось загубленого та допитуєсь сього й того: чи не видїв ти сеї річи?

5. А видїла сова сьвіт? (Наг.)

Іронїчне питанє в відповідь на иньше питанє в родї: чи, коли, де я се побачу? в значіню: не побачиш так як сова не бачить сьвіта. Пор. польське: Tyle widzi, co sowa we dnie (Adalb. Widzieć 18).

6. А видїли би тї на шибеници! (Наг.)

Клинуть такого, що твердить або сьвідчить у судї, буцїм видїв щось таке, чого на дїлї не видїв.

7. А не видїв бис сьвіта божого! (Наг.)

Проклятє, в відповідь на те, коли хтось питає другого, чи видїв якусь річ, якої шукає перший, а другий каже, що не видїв, хоч міг або й повинен був видїти її.

8. Близько видїти, далеко дибати. (Наг.) ...видати... (Яс. С.)

Говорять у відповідь на те, коли хто про віддаленє одного місця від другого каже: „О, то близенько, онде видно" і т. и. Образово також про трудности всякого дїла, що з далека видає ся легким, а на дїлї вимагає більшої вмілости і терпливости. Пор. Adalb. Widać 1; Hoc. 261.

9. Бодай бим тї тогди видїв, як свою першу сорочку! (Город.)

Жартливе проклятє. Своєї першої сорочки чоловік нїколи не побачить.

10. Бодай єм тї тогди видїв, як на мої долони волосє виросте. (Наг.)

Проклятє, зам. щоб я тебе нїколи не видїв. Зворот про волосє на долонї див. висше Бути ч. 24.

11. Бодай єсь богато видїв, а не мав за що купити! (Ільк.)

Жартливе проклятє, яке поясняють психольоґічною увагою, що, мовляв, нема нїчого прикрійшого, як бачити якусь річ, що тобі подобає, ся і не могти купити її. У Поляків: Widzieć, a nie zużyć, to wielka obraza (Adalb. Widzieć 19).

12. Бодай єс так видїв сонце, а я пьи! (Наг.)

Так божить ся чоловік у відповідь на закид, що, мовляв, я сам видїв, як ти зробив се й те.

13. Виджу лиш ось як крізь сито. (Наг.)

Говорить чоловік старий або хорий на очи. У Поляків: Widzi jak przez mgłę Adalb. Widzieć 20).

14. Видит ми сї, що буду битий. (Наг.)

Знач. здаєть ся, прочуваю. Пор. пісню:

Гонят мамко на сторожу
Під Чорний лїс на могилу;
Видит ми ся, моя мамко,
Щод відав я там загину. (Ант. і Драг. I, 134.)

15. Видиш, не видиш — мовчи. (Залїсє)

Остерігають такого, що пориваєть ся присьвідчити якусь річ, яку він сам бачив. Таке правило житєвої мудрости сьвідчить про невисоко розвинену потребу — говорити правду і давати сьвідоцтво правдї. Див. такого рода приповідки далї під словом Сьвідок. Пор. польське: Widz nie widząc, słysz nie słysząc (Adalb. Widzieć 23); те саме у Чехів (Čelak. 77), у Німців Wand. IV, 503 (Sehen 68).

16. Видиш тепер на власнї очи. (Наг.)

Знач. переконай ся про те, чому вперед не хотів няти віри.

17. Видїв — оближи х— Жидів. (Наг.)

Мудрованє до слова „видїв".

18. Видїли очи, що купували. (Наг.)

Відповідь на жалї чоловіка, що купив якусь лиху річ замісь доброї або переплатив її. Натяк на звісну анекдоту про дурня, що купив хрін замісь ласощів і потім плакав їдячи його. Німець каже: Jedermann sehe, wofür er sein Geld gibt, Wand. IV, 503 (Sehen 57).

19. Він видит, як трава росте. (Дрог.)

Знач. дуже видющий, догадливий, хитрий. Пор. Wand. IV, 512 (Sehen 304).

20. Волїв бим видїти дїдька лабатого, як його. (Наг.)

Говорять про ненависного, лихого чоловіка.

21. Дай сї видїти! (Дрог.)

Знач. покажи ся особисто або покажи свою здібність, силу чи вмілість. Пор. нїм. Lass sehen, was du kannst! Wand. IV, 512 (Sehen 292).

22. Дасть ся то видїти. (Льв.)

Фраза, якою потїшають чоловіка, що просить чогось, а прошений не може обіцяти йому на певно, та не може й рішучо відмовити йому.

23. Кождий своє видит. (Наг.)

Знач, кождий дбає про свою користь, а байдуже йому до чужої шкоди. Пор. Wand. IV, 502 (Sehen 26).

24. Меш видїти на жидівське пущінь. (Снят.)

У Жидів пущаня нема, знач. не побачиш нїколи.

25. Меш видїти тогди, коли своє вухо. (Снят.)

Знач не побачиш нїколи. Пор. висше Бути 25; Adalb. Widzieć 1.

26. Меш видїти, як сї вода горі ріков оберне. (Снят.)

Знач. не побачиш нїколи.

27. Ми сї рідко видимо, а за то сї на́видимо. (Яс. С.)

Говорять про себе свояки або приятелї, що живуть далеко один від одного і через те не мають нагоди сварити ся. Навпаки в Поляків: Nie częste widanie — gotowe nieznanie (Adalb. Widanie 1; Widzieć 15).

28. Нави́дїв сї лихої години. (Наг.)

Навидїв ся в знач. бачив богато лиха. Про чоловіка, що богато перебідував.

29. Най виджу, з ким сиджу. (Кол.)

Окрик рішучости, домаганя — сказати всю правду про якогось чоловіка, щоб і другий знав, з ким має дїло.

30. Най му сї видит, що на його стало. (Наг.)
Знач. нехай йому здає ся. Уступка зроблена дурному, зарозумілому чоловікови.

31. Най тї не виджу! (Наг.)
Говорять у пересердю, знач. іди геть, забирай ся від мене.

32. Не виджу за макове зерно. (Наг.)
Говорить чоловік у пітьмі або хорий на очи або слїпий.

33. Не виджу, хоць ми очи вибери. (Наг.)
Говорить чоловік у пітьмі або не можучи добачити того, що показує йому хтось иньший.

34. Не видит дальше свого носа. (Льв.)
Говорять про духово обмеженого, недогадливого чоловіка. Пор. Adalb. Widzieć 12; Wand. IV, 510 (Sehen 237).

35. Не видит, як слїпий плота. (Наг.)
Про бідного, що не має лїпшої страви або одежі, а також про нетямучого, що поступає на вманя не знаючи, що робить і по що, звичайно собі на шкоду.

36. Не видит, як я свого тата не виджу. (Наг.)
Scil. який умер. Говорить ся про якусь згублену річ або про чоловіка, що жиє в недостатку і не має нїяких засобів до житя.

37. Не видів Гриць воза тай зробив собі сани. (Лучак.)
Говорять про недотепу, що бере ся майструвати не вміючи.

38. Не видів єм — не скажу. (Наг.)
Відповідь на питанє: чи не видів ти того й того (загубленої річи або чоловіка, за яким хтось шукає).

39. Не видів єм того, як жию. (Наг.)
Говорять про якесь нове, незвичайне явище.

40. Не видів єс тата на мамі? (Явор.)
Жартливо-цинїчне гулюканє, коли хтось надто цїкаво придивляє ся якійсь річи або в великім зачудуваню витріщає очи на неї.

41. Не виділа Василиха цьвочка. (Кол.)
Жартують, коли хтось дивує ся якійсь звичайній річи. Цьвочок — гвіздок.

42. Не виділа п—а звозда тай гадає, що то х—. (Наг.)
Цинїчний насьміх, коли хтось дивує ся якійсь звичайній річи. Звізд—гвізбь.

43. Ну, ци видів хто таке на божім сьвітї! (Наг.)
Окрик обуреня і зачудуваня при видї якогось незвичайного злочину, якогось підлого, безсоромного вчинка.

44. От не видів, тай очи витріщив. (Бір.)
Говорять про селюха, що прибувши у-перве до міста дивує ся всьому. Пор. польське: Kto czego nie widział, dziwuje się (Adalb, Widzieć 9).

45. Тогди бим тя видів, як свою потилицю! (Ільк.)
Проклятє, знач. щоб я не бачив тебе нїколи!

46. Тогди го будеш видів, як свого вітцьи з тамтого сьвіта. (Наг.)
Знач. не побачиш нїколи. Докладнїйше висловлена та сама думка, що висше ч. 36.

47. Увидимо сї на Сафатові долинї. (Наг.)
Говорять розстаючи ся з кимось на завсїгди, без надїї побачити ся ще в житю. Йосафатова долина — леґендове місце страшного суду.

48. Увидимо сї на тамтім сьвітї. (Наг.)
Говорять розстаючись або в сварцї, зарікаючись не сходити ся більше.

49. Хоць єс видів, тихо будь! (Наг.)
Не викликай ся на сьвідка, бо наживеш клопоту, тяганини по судах, пор. висше ч. 15.

50. Хтів бим то видіти! (Льв.)
Scil. щоб ти сього не зробив, або щоб ти се зробив. В тій формі висловлює ся переконанє, що щось стане ся конче так, як хоче бесїдник. Пор. Wand. IV, 501 (Sehen 12).

51. Хто не видит, той не за́видит. (Кол.)
От тим то селяне силкують ся як мога більше річей і вчинків скривати від завидющого ока, яке по їх думцї може наслати лихо. Пор. Adalb. Wiezieć 4.

52. Хто того не видит, най му очи вилїзут! (Наг.)
Сердита реплїка на неоправдані сумнїви або заперечуваня. Пор. нїмецьке: Wer das nicht sieht, hat keine Augen. Wand. IV, 513 (Sehen 323)

53. Хто того не видів, той би не повірив. (Збар.)
Говорять про якусь дивну пригоду.

54. Чи видиш, чи не видиш, то мовчи. (Мінч.) Ци... (Ільк.)
Відміна приповідки поданої і поясненої висше ч. 15 і 49.

55. Чогом не видів, того не скажу. (Наг.)
Говорить сумлїнний сьвідок. Та сама думка в иньшій формі в лат. Audita narro — не бачив, а оповідаю, очевидно не ручачись за вірність того, що менї оповіли иньші. Пор. польське: Com widział, to powiadam (Adalb. Widzieć 3); Wand. IV, 512 (Sehen 284).

56. Чого не виджу, того не зьилую. (Дрог.)
Найбільше болюча та страта, яку чоловік бачить на власні очи. Троха відмінно у Поляків: Czego się nie widzi, tego się nie śledzi (Adalb. Widzieć 5); згідно з нашим Wand. IV, 506 (Sehen 133) і непоміщене у Вандера: Was ich nicht seh', thut mir nicht weh.

57. Що ввидит, то його. (Наг.)
Говорять про злодія, грабівника.

58. Що видит, того прагне. (Наг.)
Говорять про дитину, про пяного або захланного чоловіка. Словак остерігає: Co vidíš, ne musíš mac (Zátur. X, 735); в такім же значіню, як у нас, говорить Нїмець: Alles, was ich sehe, das will ich, див. Wand. IV, 501 (Sehen 2); Adalb. Ujrzeć. 1; Čelak. 123.

59. Щось ми сї так видит. (Наг.)
Знач. так менї здаєть ся, пор. висше 14.

60. Як бим не видів, то бим сам не вірив. (Кол.)
Говорять про якесь неймовірне, незвичайне дїло, пор. висше ч. 51. У Нїмців: Man muss es sehen, um's zu glauben, Wand. IV, 512 (Sehen 294).

61. Як тї виджу, так тї пишу. (Кольб.)
Знач. по твойому виду, по зверхньому вигляду цїнять і поважають тебе (дословно: записують до певного стану, до певної верстви). Пор. Adalb. Widzieć 7; Čelak 267; Wand. IV, 508 (Sehen 174).

62. Як тя видять, так тя пишуть. (Ільк.)

Те саме, що й попереднє. Дословно згідне з польським Adalb. Widzieć 6.

Видко. 1. Видко сї пішов, коли го нема. (Дрог.)

„Видко ся“ в значіню: здаєть ся, напевно. Жартують, коли шукаючи когось не застануть його дома або на умовленім місцї.

2. Не видко му ся. (Гнїдк.)

Іронїчний вислов, знач. він не може добачити чогось, хоч там зовсїм не темно; не може догадати ся, хоч натякають виразно.

Видно. 1. Видно го наскрізь. (Наг.)

Говорять про чоловіка, якого вдачу легко пізнати, про простодушного, боязливого і т. и.

2. Видно му по носї, що бреше. (Наг.)

Знач. по виду, по тонї пізнати. Те саме у Нїмцїв Wand. IV, 512 (Sehen 301)

3. Видно сї як у день. (Наг.)

Говорять про ясну, місячну ніч.

4. Видно сї, хоць ігли збирай. (Кол.)

Про ясну ніч або про велику пожежу. Пор. Adalb. Widno 1.

5. Видно, що не сповний розуму. (Борис.)

Дословно: божевільний. Говорять, коли чоловік задумує або робить щось незвичайне, небезпечне або погане.

6. Видно як на долони. (Наг.)

Говорять про віддалений предмет, прим. сусїднє село, гору, а також іронїчно про справу не дуже то ясну, яку бесїдник силкуєть ся розтолкувати і пояснити по свойому. Пор. Adalb. Widać 2; Дик. 915; нїм. Klar wie Schuhwichs.

7. Видно як на тарели. (Наг.)

Про село або поле, що лежить на рівнім місцї.

8. Зараз видно, що в кім кипит. (Наг.)

Знач. якої хто вдачі, чого можна надіятись від нього. Пор. Wand. IV, 503 (Sehen 72, 73, 76).

9. Кому видно, тому й сьвічки не треба. (Кол.)

Знач. хто розуміє якусь річ, тому не треба її пояснювати анї доказувати.

10. Ледво го видно від землї. (Наг.)

Говорять про малу дитину або загалом про чоловіка малого росту.

11. Най ми сї видно буде! (Дрог.)

Образово зам. хочу вияснити сю справу, хочу мати певність.

12. Не видно відти там. (Наг.)

Жартливо про якусь далеку (фізично), трудну, недосяжну річ.

13. То видно й без сьвічки. (Кол.)

Говорять про очевидну, безсумнївну річ. Пор. Wand. IV, 209 (Sehen 190).

14. Що видно, то видно, того не сховаєш. (Кол.)

Говорять про якусь очевидну, всїм відому річ.

Видок. 2. Анї видком не видати, анї чутком не чувати. (Ільк.)

Говорять про чоловіка, що пропав десь, не дає про себе чутки, також про приятеля, з яким давно не видались. Пор. висше Вид ч. 1, а також Нос. 381.

2. На видоцї хата стоїт. (Наг.)

Знач. на видному місцї, на суторбі, не заслонена будинками анї деревами.

3. На моїм видоцї сї то стало. (Наг.)

Знач. я сам бачив, як се стало ся.

Видовище. 1. А видовище би з тебе було! (Наг.)

Проклятє: щоб тобі стало ся таке лихо, щоб люде збігали ся дивитись на нього.

2. Збігайте сї, люде, на видовище! (Наг.)

Знач. дивити ся на якусь пригоду, на нещастє або на погань. Сердитий окрик у сварцї.

Видрулити. 1. Видрулю тї на зломану голову з хати. (Наг.)

Погроза: витручу так сильно, що зломиш голову.

Видужати. 1. Видужьив на другий бік. (Наг.)

Іронїчно зам. умер, коли мова про лїкаря, чи поміг хорому видужати.

Видурити. 1. Видурив би в дїдька гроші. (Наг.)

Говорять про зручного дурисьвіта.

Видусити. 1. Видусив го як цитрину. (Льв.)

Знач. витягнув із него всю можливу користь, зужив, виекспльоатував його. Пор. Wand. I, 188 (Ausdrücken 1)

2. Не видусиш з нього анї слова. (Наг.)

Говорять про маломовного або сердитого чоловіка, що мовчить уперто.

Видушити. 1, Видушив як лис кури. (Наг.)

Сказано про вбійцю, що помордував цїлу сїмю людей у снї.

2. Видушило би вас до лаби! (Наг.)

Проклятє: щоб ви всї до одного погибли як кури, яких душить лис.

3. Видушу я з тебе остатний олїй. (Кол.)

Знач. таки присилую тебе віддати те, що винен, доведу тебе до бідности.

4. Не видушиш у нього нї шелюга. (Наг.)

Знач. не видобудеш, не витягнеш, бо бідний.

Вижерти. 1. Вижерли го з села. (Скал.)

Змусили своїми обмовами, погрозами та збитками забрати ся геть.

Виздоровіти. 1. Виздоровів на другий бік. (Скал.)

Зам. умер, пор. висше Видужати 1.

Визнати ся. 1. А хто ся в тім годен визнати? (Льв.)

Знач. годї зрозуміти сю справу, дійти з нею до ладу, розібрати ся в заплутаних дрібницях. Пор. Wand. I, 191 (Auskennen 1).

Виймити. 1. Виймив го від смерти. (Дрог.)

Знач. вилїчив. Уявлено смерть як якусь безодню.

2. Вийми з мене душу, бо більше не маю нїчого свого! (Сквар.)

Говорить неоплатний довжник або загалом бідний чоловік, від якого домагають ся якогось датку.

3. Він би виймив око за кавалок хлїба. (Наг.)

Говорять про скупого, захланного і немилосерного чоловіка. Натяк на широко розповсюджену казку про брата або товариша, що в дорозї виймив око брату за шматок хлїба, пор. Етн. Зб. I, 79.

4. Зараз му вийми тай положи! (Кол.)

Знач. давай в тій хвилї, звичайно щось таке, чого чоловік не може дати. Говорять про вередливого, вибагливого чоловіка.

5. Чень то нас іще вийме Пан Біг із того нещастя. (Крех.)

Знач. виратує, дасть перебути те нещасте.

Вийськати. 1. Вийськав го, як пса до сонця. (Кол.)

Виганьбив, докучив йому. Блохи від сонця вискакують, тікають геть; знач. осьвітив, розібрав його погані дїла.

Вийти. 1, А що, не вийшло на моє? (Кол.)

Знач. чи не стало ся так, як я говорив? Пор. Wand. II, 1475 (Kommen 243).

2. Вийде ти тото очима. (Кол.)

Знач. виплачеш, будеш жалувати.

3. Вийду з ним на своє. (Отин.)

Знач. дійду з ним до ладу, погоджу ся з ним корисно для себе.

4. Вийшла би з тебе пара! (Наг.)

Проклятє; „пара" згірдно зам. душа. „Пара" по народньому віруваню тільки у зьвірів, які не мають душі такої, як чоловік.

5. Вийшло ми з памјити. (Наг.)

Знач. забув.

6. Вийшло ми з рахуби. (Дрог.)

Знач. я занедбав рахунок, не числив сего, не тямлю числа.

7. Вийшло ми то на добро. (Дрог.)

Знач. я скористав на тім.

8. Вийшло на моє. (Наг.)

Знач. стало ся так, як я говорив. Пор. Zátur. VII, 1267.

9. Вийшло шите на пробите. (Дар.)

Знач. з тяжкою бідою затушковано якесь лихо.

10. Вийшов з літ. (Наг.)

Знач. постарів ся, його молодість минула, прим. йому вже за пізно женити ся.

11. Вийшов із кляс. (Наг.)

Говорять про парубка, що відбув приписані три кляси військового побору.

12. Вийшов му чьис. (Наг.)

Знач. сповнив ся реченець, скінчила ся його служба.

13. Вийшов на своє. (Бібр.).

Знач. не стратив на підприємстві або добив ся свого права.

14. Вийшов на тім, як Заблотний на милї. (Яс. С.)

Властиво польська приповідка про якогось Заблоцкого, що віз мило човном і щоб не платити мита, привязав мило в сподї під човном, а воно й розплило ся. Знач. стратив, ошукав ся на якімсь підприємстві. Пор. Adalb.Zabłocki 1

15. Вийшов цїлий із того. (Дрог.)

Знач. вийшов без шкоди з небезпеки.

16. Все на єдно виходит. (Наг.)

Вислов резиґнациї: нїщо не поможе, нема нїякої ради. Пор. нїм. Es kommt auf eins hinaus. Wand. II, 661 (Hinauskommen 2).

17. На тото воно й виходить! (Дрог.)

Знач. так справдї діє ся або так справдї мушу зробити.

18. Не вийде ти то на сухо. (Наг.)

Знач. не обійде ся та справа без клопоту, без неприємности, будеш мати за се біду.

19. Не вийдеш ми живий із рук. (Наг.)

Погроза: вбю на смерть, або загалом буду бити сильно.

20. Так уже виходит. (Дрог.)

Знач. таке належить ся, або: таке заключенє треба зробити з певних преміс.

21. То вже у нас вийшло з повики. (Тяглів)

Знач. нема такого звичаю, перевів ся такий звичай.

22. Ще ми з того вийдемо. (Наг.)

Знач. перебудемо се — про якусь біду або нещастє.

28. Що ти з того вийде? (Мост.)

Знач. яка тобі користь із того?

24. Як не вийде, то чень хоць вистане. (Наг.)

Жартливо; дотеп у тім, що вийде і вистане мають тут однакове значінє. Говорить ся про полотно, або сукно, чи буде його досить на одежу, або про живність, „чи вийдемо з нею до весни" і т. и.

Виїсти. 1. Ану виїдаймо сї! (Наг.)

Жартливо: йдім у перегони в їдї, пробуймо, хто борше і більше з'їсть.

2. Виїв би, аби му цїлий горнець поставив. (Наг.)

Говорять про ненажерливого.

3. Виїв би хлань. (Наг.)

Такий ненажерливий. Хлань, пор. польське ot-chłań і po-chłonąć, див. також Желех. II, 1039.

4. Виїв-єс ми серце. (Наг.)

Говорять до когось, що наробив бесїдникови богато гризоти, клопоту, що часто сварить ся з ним або загалом докучає йому.

5. Виїв і миску вилизав. (Наг.)

Жартливо, знач. не лишив нїчого.

6. Виїв, коби здоров! (Наг.).

Первісно серіозно, про дитину, яку при кождім її вчинку такими зворотами, як „коби здоров", „нївроку" і т. и. старають ся охоронити від уроків, лихих очей і иньших чарів. Говорять також іронїчно про лїнивого, що їсть добре, але до роботи не дуже квапить ся.

7. Виїв, хоць не припрошували. (Наг.)

Жартують із голодного, що напрацювавши ся їсть не дбаючи нї на які церемонїї.

8. Виїв, ще й облизав сї. (Наг.) ...і не... (Наг.)

Говорять про голодного або про чоловіка з добрим апетитом.

9. Виїли, й раз полизати не лишили. (Наг.)

Виїли й горшки повишкробували.

10. Виїли, лиш лижками покалатали. (Наг.)

Знач. швидко, до чиста виїли.

11. Виїли, як вимели. (Наг.)

Знач. виїли до чиста, не лишили нічого.

12. Він ми виїсть очи за тото. (Наг.)

Знач. буде лаятись, допікати, соромити мене.

13. На, виїдж, абис тріс! (Наг.)

Говорять сердито, даючи їсти якомусь ненажері, а також говорячи комусь ненависному якусь прикру для нього новину.

14. Не виїш, хоць розпережи сї. (Наг.)

Говорять захланному, що наклав перед собою богато страви.

15. Хто виїв, най здоров відихає, а хто не їв, буде млів. (Цен.).

Говорять такому, хто розсердивши ся не їв обіду.

16. Що не виїв, бух до помиїв. (Голоб.)

Про сердитого, завидливого чоловіка, що не дбає про те, чи їли иньші або чи не схочуть їсти пізнїйше.

17. Як усьо виїм, тогди подьикую. (Наг.)

Жартують із таких, що дякують перед їдою, коли їх запрошують до їди.

Виїхати. 1. Виїдь, виїдь крілю на червонім коню! Твої сини порубані, по під мости пометані! (Наг.)

Приговорюють діти при забаві, яка полягає в тім, що ключечку утворену з зігненого стебла запускають слиною так, що в нїй із слини робить ся „шибка“, а по тім сю шибку запускають краплиною з соку „песього молока“. Тоді на шибці з слини, досї зовім безбарвній і прозірчастій, виступають ріжнобарвні а остаточно червоняві пасма.

2. Виїжджьиє з тим, як баба з ступернаком. (Наг.)

Підносить у розмові зовсїм непотрібну річ, виривав ся з дурницею. Натяк на оповідане про бабу (дурня) що носила ся зі ступернаком, який завіщав їй дїд, пор. Етн. Зб. VIII, ст. 80—85.

3. Виїхав верхом на палици. (Наг.)

Значінє двояке: 1) вийшов пішки, або 2) його вигнали буком.

4. Виїхав колїсницев на храм. (Лол.)

Колїсниця — підтока з колесами, отже половина воза, телюжкй. Значінє поговірки: зробив щось не до ладу, сказав дурницю при людях, набрав ся сорому.

5. Виїхав на трох колесах. (Наг.)

Говорять про недбалого чоловіка, що не пильнує порядку, запізнює ся або погано робить своє дїло.

6. Ти з тим не виїжджьий при людьох! (Наг.)

Знач. не виривай ся з тим, не розголошуй сего.

Викалатати. 1. Ледво-м викалатав у нього, що ми сї належьило. (Наг.)

Знач. ледво випросив, виходив, видобув. Мабуть натяк на давнїйший звичай калатати, робити стукіт та крик перед домом неоплатного довжника, доки не віддасть довгу. На подібний звичай натякаєть ся в апокрифічнім Дїянію ап. Томи (див. Памятки III, 109).

Викапаний. 1. Викапаний тато! (Наг.)

Говорять про дитину в значіню: зовсїм подібне до батька (або до кого там), мб. таке подібне, як одна капка води до другої.

Викапати. 1. А викапали би ти очи! (Наг.)

Проклятє: щоб виплили очи! (Наг.)

2. Ци ти очи викапили, що не видиш? (Наг.)

З пересердєм: чи ти осліп?

3. Як би му з ока викапав. (Наг.)

Такий подібний. Мабуть у такім значіню: немов би викапав з ока той відбиток („чоловічок“), який видно в людському оці. Пор. Adalb. Oko 21.

Викинути. 1. Викинуло би го з гробу! (Цен.) Вивергло... (Наг.)

Проклятє, основане на віруваню, що дуже грішних, проклятих людей не приймає земля і викидує з гробу їх тіло.

2. Викинуло ми з памјити. (Кол.)

Знач. забув до разу.

3. Викинь го дверми, він вікном улїзе. (Збар.)

Говорять про впертого, влазливого чоловіка. Те саме у Поляків Adalb. Wyrzucać 3.

4. Коли не викинув, то випхав. (Город.)

Жартують із чоловіка, якого викинули відкись, а він до сього не хоче признати ся.

Викоріцмати ся. 1. Ледво-м сї викоріцмав з тої біди. (Наг.).

Знач. з тяжким трудом видобув ся з біди. Словак каже: Vychrámat' sa z čoho (Zátur. VI, 531).

2. Якось сї викоріцмав із хороби. (Наг.)

Знач. видужав по довгім хорованю.

Викрасти. 1. Викрало би з тебе душу! (Наг.).

Проклинають злодія, знач. щоб ти вмер несподївано.

Викресати. 1. Викрешу я ти огню з г—ці. (Наг.).

Знач. набю. Грозять неслухняним дїтям. Пор. Zátur. VII. 148.

Викривити. 1. Викривив писок, як від полину. (Наг.)

Говорять про чоловіка, що кривдує собі з чогось, невдоволений чимось, а не хоче сказати сього.

2. Викривило би ти писок до самої потилиці! (Наг.)

Проклятє. Мабуть натяк на казку про чудесне перекривленє голови лицем до плечей за якісь великі гріхи, пор. Бірґерову баляду „Der wilde Jäger“.

Викришити. 1. Викришило би вас до лаби! (Наг.)

Проклятє, знач. щоб ви ви всї погибли. Смерть уявлено в видї якогось різника, що ріже всю отару до остатньої штуки. У Словаків: Vymreti po kolena (Zátur. VI, 658).

Викрут. 1. Пішов на викрути. (Наг.)

Знач. почав вибріхувати ся.

2. Хто має викрути, не піде в рекрути. (Ільк.)

Знач. хто вміє вибрехати ся; але іронїчно також: хто має чим викупити ся, підплатити кого треба.

Викрутити. 1. Викрутив би мі, такий єм мокрий. (Наг.)

Говорить чоловік, що змок на дощи або впрів при роботї.

2. Викрутив сї з біди. (Наг.

Знач. вибрехав ся, видобув ся з біди якимсь не конче чесним способом. Пор. Zátur. V, 108.

3. Викрутив сї з рук як слиж. (Наг.) ...як пискир. (Наг.)

Вирвав ся, про проворного, зручного або брехливого та хитрого чоловіка.

Вилапати. 1. Вилапав го на горячім учинку. (Збар.)

Знач. зловив при злочинї, пор. латинський правний термін: capere in flagranti, певно первісно про палія, якого зловлено на місці пожежі.

Викурити. 1. Викурив го як лиса з ями. (Наг.)

Знач. вигнав, вистрашив. Натяк на звісний мисливський спосіб виганяти лиса з ями димом. Те саме Adalb. Wykurzyć 1.

Вилабудати ся. 1. Ще я сї вилабудаю з біди. (Наг.)

Знач. хоч не легко, але видобуду ся з лиха, дороблю ся чогось.

Вилет. 1. На вилетї бути. (Гнїдк.)

Знач. ось-ось відійду, ось-ось мене відпустять або проженуть із місця.

Вилетїти. 1. Вилетит воробцем, не спіймаєш червінцем. (Кол.)

Лихе слово, сказане в гнїві та пересердю, не вернеш пізнїйше, хоч і як його жалуєш.

2. Вилетит як шпак, люде зробјит як сак. (Наг.)

Про людське слово, поговір, що розходячись чим раз далї росте, набирає дивовижних розмірів. Пор. лат. Fama crescit eundo.

3. Вилетїло ми з памјити. (Наг.)

Знач. забув. Пор. висше Викинути 2.

4. Десь з тебе вилетїло так борзо! (Наг.)

Оклик здивованя, коли хтось пообідавши недавно заявляє, що вже знов голоден.

Вили. 1. Вильми молоко їли! (Рава Р.)

Жартлива характеристика самохвалька, що величає ся своїми достатками.

2. То би на вили взьити тай ще підтрісти. (Наг.)

Образ узятий із молоченя: змервлену вимолочену солому беруть на вили і потрясають („підтрісають“), щоб із неї висипало ся все зерно. Говорять про трудну, замотану справу, в якій треба добре намучити ся, поки дійде ся ладу.

3. То ще вилами на водї писано. (Наг.)

Знач. хто знає ще, як то буде, се справа зовсім непевна, нема що покладати на неї надїю. Пор. грец. καθ' ὕδατος γράφειν, лат. in vento et aqua scribere E. Rot. 321).

4. Як вилами сьвіт пхати. (Гнїдк.)

Знач. жити в бідї, в тяжкій працї і клопотах.

Вилиця. 1. Вилицї лупáют від зимна. (Бор.)

Говорить ся про почутє сильного холоду на зубах.

Вилїзти. 1. Вилїзла би з тебе кила! (Наг.)

Проклятє. Кила—Bruch, пропуклина.

2. Вилїзли би ти очи з голови! (Наг.)

Проклятє, знач. бодай ти осліп.

3. Вилїзло шило з мішка. (Кол.)

Знач. правда таки виявила ся. Пор. польське Wyszły szydła z motowidła (Adalb. Szydło 9).

Вилїчити. 1. На другий бік вилїчити. (Гнїдк.)

Знач. лїками довести чоловіка до смерти. Пор. нїм. Richtig kurirt, Arm und Bein entzwei gebrochen. Wand. II, 1728 (Kuriren 8)

Вилки. 1. На вилки ставити. (Гнїдк.)

Значінє для мене неясне. Може те саме, що ставити на вістрю меча?

Вилупити. 1. Вилупи з колїна, а дай му! (Наг.)

Знач. візьми відки хочеш. Натяк на дитячу забавку, при якій щільно до купи стуленими обома долонями бють по колїнї і впевняють, що там брячать гроші.

2. Ледво сї вилупило, а вже яке мудре! (Наг.)

Говорять про молоду скотину, пташеня, а також про дитину.

3. Тадже ти не вилупю з колїна! (Наг.)

Знач. не дам, бо не маю відки взяти. Пор. висше 1.

Вилляти. 1. Як би вилляв. (Гнїдк.)

Знач. такий подібний, такий гладкий, гарний.

Вимести. 1. Вимету ним хату, як ми ще раз прийде. (Наг.)

Образово: буду ним кидати, волочити по хатї як мітлою, буду бити, викину з хати.

Вимівка. 1. Вимівку легко найти. (Наг.)

Легко витолкувати, оправдати те, що вже зроблено або чого чоловік не хоче зробити. Те саме Adalb. Wymówka 8; Wand. I, 189 (Ausflucht 1); Zátur. V, 121.

2. Найде вимівку, як миш дїрку. (Льв.)

Про балакучого, брехливого чоловіка, який уміє збрехати не надумуючись. Пор. Wand. V, 866 (Ausrede 13).

3. Перша вимівка: всьому винна дївка. (Вік.)

Очевидно натяк на звісну recherche de la paternité. Жартують із чоловіка, що оправдує ся якимись недоладними або очевидно видуманими арґументами.

Вимовити. 1. Вимовив си тото при згодї. (Наг.)

Знач. поклав таке условє, жадав того. Жартливо, коли хтось пристав на згоду і потім показало ся, що його обдурили.

2. Вимовив ся нехотячи. (Пужн.)

Сказав те, чого не повинен був або не бажав сказати, вирвалось йому слово.

3. Вимовиш слово, нещістьи готово. (Наг.)

Нераз одним словом чоловік може наробити собі богато лиха.

4. Не вимовит анї слова. (Наг.)

Про чоловіка, що розсердивши ся мовчить уперто.

Винен. 1. Бодай той здоров був, що мінї винен! (Городен.)

Жартливо про довжника, що не квапить ся віддавати довг. Scil. як буде здоров, то менї віддасть.

2. Винен ци не винен, а терпіти повинен. (Наг.)

Говорять при всяких громадських нещастях, пожежах, повенях, які не перебирають винуватих чи невинуватих.

3. Винен Богу душу. (Наг.)

Говорять про чоловіка простого, недогадливого і незачіпливого, який нікому не робить кривди, инколи з іронічним відтінком, бо, мовляв, занадто глупий на се. Пор. Wand. IV, 372 (Schuldig 9, 38).

4. Винного двома батогами не бють. (Ільк.)

Висловлено старий юридичний прінціп, що за одну провину не слїд карати два рази. Пор. у Німців: Der Schuldige muss oft doppelt bezahlen. Wand. IV, 374 (Schuldig 21).

5. Він хіба плотам не винен. (Лімна)

Знач. усюди задовжений, кождому сусїдї винен. Поляк каже: On tylko figurze nie winien (Adalb. Winny 8); пор. Wand. IV, 373 (Schuldig 29, 32).

6. Даю ся винним. (Збараж.) Кладу ся... (Колом.)

Знач. признаю ся до вини. Пор. латинське Mea culpa.

7. За єдного винного сто невинних гине. (Мінч., Петр.)

В житю аж надто часто невинуваті відповідають за чужу провину. Говорять головно про війну. У Поляків: Przy winnym i niewinnemu się dostanie (Adalb. Winny 9).

8. На винного шию брати. (Гнідк.)

Значінє не зовсїм ясне. Мб. брати знач. брати горівку, напивати на кошт винуватого. Але слово „шия" натякає на давнї карні звороти: „дати шию", „скарати на горлї", якими означувано кару смерти. А в такім разї який ідейний підклад поговірки?

9. Нїчого собі не винні сьмо, йно добре слово. (Ільк.)

Говорять противники при перепросинах, залагодивши вже суперечку між собою і приступаючи до могорича, без якого й „добре слово" не скажеть ся. Пор. Wand. IV, 373 (Schuldig 37).

10. Сам собі винен. (Наг.)

Говорять про чоловіка, що самохіть попав у біду або взагалї про такого, якому не спочувають у нещастю. Пор. Wand. IV, 371 (Schuldig 4).

11. Та кобим хоць що винен був! (Наг.)

Нарікає чоловік, що потерпів не за свою вину.

12. Той винен, кого тут нема. (Збар.)

На неприсутного найлекше зложити вину, бо він не може боронити ся. Те саме Adalb. Winny 11.

13. Хто винен, віддати повинен. (Залїсє)

Затягнений довг треба сплатити. Те саме Adalb. Winny 2; пор. Wand. IV, 364 (Schuld 1).

14. Чи я тому винна, що перина зимна? Як би було Петра, вона б була тепла. (Сор.)

Жартливо відповідає чоловік, якого винуватять за якусь справу, в якій він зовсїм не винуватий.

15. Що я тому винна, що Господь язик без кістки сотворив? (Кал.)

Огризає ся жінка, якій докоряють за балакучість або за ширенє сплетень. Язик без кістки див. Adalb. Język 8, 12, 64; Zátur. V, 247 і далї у нас Язик.

16. Як я що винен, най перед вашими очима як віск скапаю. (Корч.)

Капанє воску зі сьвічки в церкві „на винуватого" грає визначну ролю в юридичних поглядах нашого народа, пор. Етн. Зб. V, 194.

17. Я не винен, вуйна винна, вуйна дати не повинна. (Наг.).

Звиняє ся жартливо парубок, коли йому дорікають зносинами з замужною жінкою.

18. Я не винен за макове зерно. (Наг.)

Знач. не винен анї крихітку. Макове зерно як символь найменшої дрібниці пор. висше Видїти 32.

19. Я тому не винен, так мінї Бог дав. (Наг.)

Говорить калїка, але також жартуючи лїнивий, якому докоряють, що не хоче робити або за мало робить.

Винести. 1. Винесли би тї на окопище! (Наг.)

Проклятє. Окопище — жидівське кладовище або місце, де закопують падлину. Знач. щоб тебе признали негідним християнського похорону, а поховали разом з Жидами.

2. Не виноси сьміти з хати! (Наг.)

Не розголошуй того, що дїє ся в хатї, прим. коли твої хатнї сварять ся або бють ся. Пор. Adalb. Śmiecie 5; Wand. II, 1236 Kehricht 1).

3. Так ся виніс, як би го хто вимів. (Луч.) ...як непишний. (Наг.)

Забрав ся, пішов мовчки або поспішно, боячись чогось.

Вино. 1. Дав на вино, на ладан, на церковні витребеньки. (Дар.)

Жартують із чоловіка, що справляє часто молебнї та церковні відправи.

2. Менї склянка вина, а тобі гак і драбина. (Залїсє)

Відповідь сердитого пияниці на докори, що не богато і марнує добро.

Винуватий. 1. Двома бичами винуватого не бют. (Гнідк.)

Пор. висше Винен ч. 4.

Винюхати. 1. Винюхав би земне серце. (Наг.)

Знач. вислїдив би річ навіть заховану в землї. Земне серце, рід труфлї, росте инколи до половини або й цїлком у землї. Деякі селяне мають такий нюх, що занюхають місце в лїсї, де находять ся земні серця і випорпують їх із землї.

2. Десь він то винюхав. (Наг.)

Знач. десь вислїдив, винайшов. Пор. Zátur. VI, 574.

Виобертати. 1. Виобертав го на всї боки. (Наг.)

Знач. вибив або вимучив, ганяючи ним на всї боки при роботї.

Виопалати. 1. Виопалав нев, аж пити просила. (Голоб.)

Говорять про дївчину, яку парубок натомив у танцї. Опалати — підкидати в гору на решетї або в коритцї зерно, щоб вичистити його від грудок і трини.

Виостєгати. 1. Виостьигав го, що сї влїзло. (Наг.)

Набив прутом або палкою, пор. рос. стегать.

Випадає. 1. Випадає ци не випадає, а як треба, то мус. (Наг.)

Знач. супроти невідхильної конечности мусять уступати на бік огляди на чемність, на конвенціональні форми.

2. Як не випадає, то не роби. (Наг.)

Не випадає — es geziemt sich nicht, з огляду на загальну опінїю, а не з огляду на саму суть дїла. Говорять іронїчно такому, що заслонює ся від якогось дїла оглядами на конвенціональну чемність.

3. Що не випадає, то не випадає. (Наг.) ...то не подоба. (Кол.) ...то сї не годит. (Яс. С.)

Властиво тавтольоґія, для скріпленя одної думки, що щось не слїд, не прилично робити або мовити.

Випадок. 1. Без випадку сї не обійдеш. (Наг.) ...чоловік не проживе. (Кол.).

Випадок тут у значіню лихої пригоди, нещастя.

2. Борони Боже від випадку! (Наг.)

Додають як формулу благословенства говорячи про новий дім, про гарне збіже, то-що, де можна думати, що хтось позавидує або нашле шкоду.

3. Випадок ми сї став. (Наг.)

Знач. мене спіткала несподївана, звичайно немила пригода.

4. За випадок не ручу. (Наг.)

Знач. за несподїваний, непередвиджений зустріт обставин, які можуть зробити неможливим додержанє слова, сповненє обіцянки.

5. На випадок, чого не дай Боже. (Наг.)

Говорять допускаючи хоч на хвилю якусь нещасливу евентуальність.

Випаздерити. 1. Випаздерив го, аж драпти летїло. (Наг.)

Знач. набив сильно. Па́здерити, ви́паздерити — тїпати так як коноплї, щоб очистити їх від паздїря, пор. Желех. II, 596, з кепським наголосом.

Випазолити. 1. Випазолю ти очи, як ще раз до мене прийдеш. (Наг.)

Грозила жінка безсоромному сусїдови, що не давав їй спокою своїм залицянєм. Ви́пазолити — випарити окропом, у Желех. нема.

Випалити. 1. Випалив як з фузиї. (Наг.)

Вдарив з лускотом, образово: сказав якусь несподївану, прикру або добру новину.

Випарити. 1. Випарив го як у лазни. (Дрог.)

Знач. набив або налякав, видержав у трївозї, так, що той аж потом обливав ся.

2. Випару, аж на ню не зможеш сїсти. (Наг.)

Набю по задї прутом, висїчу.

3. Випарю, аж г—ця огню дасть. (Збар.)

Набю сильно. Образ узятий із кременя, по якому бючи добувають іскри.

4. Так тї випару, аж буде с—а горіти. (Наг.)

Знач. набю; грозять особливо малим дїтям.

Випантрити. 1. Випантрив би і під землев. (Снят.) Випанїтрував... (Наг.)

Про догадливого, бистрозорого, такого, що любить усюди нишпорити, всього дошукувати ся. Па́нтрити, панїтрувати, чи не з лат. penetrare?

Випас. 1. На випас го дав. (Наг.)

Іронїчно про батька, що дав свою дитину в найми. Підгірські селяне, хто держить вівцї, дають їх на лїто в гори на випас.

2. На добрім випасї був. (Лім.)

На добрій паши, на добрім стравунку, знач. добре годований, гладкий.

Випасти. 1. Випав би ти зад! (Наг.)

Значінє двояке: 1) щоб тебе висїкли різками, так щоб тобі шкіра облїзла з заду; 2) гумористичне кравецьке прокляте: щоб у тебе подерли ся штани і ти мусїв купувати нові, пор. висше Бог ч. 172.

2. Випав му з ласки. (Наг.)

Знач. стратив ласку в нього. Пор. Adalb. Wypaść 4.

3. Випаде колись чоловікови меже людий піти. (Голоб.)

Прийде потреба забавити ся з людьми, піти до коршми або в гостину.

4. Випаде ще такий чьнс! (Наг.)

Знач. прийде пора відповідна для якогось дїла.

5. Випала ми дорога. (Наг.)

Знач. зайшла конечна потреба рушати в дорогу. Пор. пісню:

Ой бувай же ми, Ганусуню, здорова,
Бо ми випала на Вкраїну дорога. (Наг.).

6. Випала ми нагла потреба. (Наг.)

Знач. прийшла несподївано.

7. Випало ми з тьимки. (Наг.)

Знач. забув. Память уявлена як якась посудина, решето, пор. Wand. I, 1392 (Gedächtniss 1) і далї Память.

8. Випало ти з кишки. (Наг.)

Знач. ти зголоднїв. Звичайно згірдно до ненажери.

9. Гет ми випали підошви. (Наг.)

Знач. 1) подерли ся чоботи; 2) натомив ноги, ходячи довго а безхосенно за якимсь дїлом.

10. Я не випав нікому з під фоста. (Наг.)

Знач. я не такий остатнїй, я також щось варт. Пор. Adalb. Wypaść 1.

Випасти ся. 1. Випас сї на нашій праци. (Наг.)

Вигодував ся, а далї розбогатїв із чужої працї.

2. Випас сї як пацюк. (Наг.) ...як бик. (Наг.)

Про грубого, товстого чоловіка. Пор. Adalb. Wypaść się 5.

3 Випас черево як нецки. (Наг.)

Вигодував, виситив. Говорять про товстого, лїнивого чоловіка.

Виперти ся. 1. А випер би сї тебе Пан Біг на страшнім судї! (Наг.)

Прокляте, про чоловіка, який прим. у судї заперечує річ, що сам бачив, або зробив.

2. Випер би сї Бога. (Наг.)

Про брехливого чоловіка, який готов заперечити найбільш очевидну річ.

3. Виперло би з тебе дух! (Наг.)

Прокляте: щоб ти вмер серед тяжкої муки.

4. Випер сї в живі очи. (Кол.)

Заперечив таку річ, яку люде бачили на власні очи.

Виписати. 1. Виписав му аз і буки. (Кол.)

Знач. набив буком.

2. Випишу я ти на тій картї, що ї до люстра читают. (Льв.)

Знач. набю по задку.

Випити. 1. А то випив гіркої! (Кол.)

Зазнав прикрости, натерпів ся нужди.

2. Виплив би ти й той розум, що го не маєш! (Наг.)
Проклятє, знач. щоб ти здурів, хоч і без того дурний. Розум уявлений тут як якийсь плин розлитий у людськім тїлї.

3. Виплило ми з гадки. (Голоб.)
Знач. забув, перестав думати про се, позбув ся турботи.

Виплодити. 1. Виплодив карамху! Наг.)
Про батька, у якого богато дрібних дїтей, а також про чоловіка, якого присїли воши.

Виплюнути. 1. Виплюнь і ногов затри! (Наг.)
Говорять чоловікови, що журить ся якоюсь марницею або якимсь поганим дїлом, негідним його турботи; мовляв: покинь про се думати!

Виповісти. 2. Виповів ми службу. (Наг.)
Знач. заявив, що далї не потребує моєї служби. Жартливо говорять також про бездушні річи, прим. про одежину, що подерла ся, або про хлїб, що минув ся.

2. Виповів, що мав на серци. (Дрог.)
Признав ся до всього, висловив свій жаль або причини свойого невдоволеня.

3. Виповів, як з книжки вичитав. (Наг.)
Виложив якусь річ ясно і гладко, або сердито.

4. Не виповів би моєї біди й за три дни. (Наг.)
Жалує ся чоловік прибитий ріжнородним лихом.

Виполошити. 1. Виполошив го, як заяцьи з капусти. (Цен.)
Вистрашив, вигнав із криївки.

Випостити ся. 1. Випостив єм сї, що й сьвіта не виджу. (Наг.)
Після великого посту у наших селян справдї буває тзв. куряча слїпота.

2. Випостив сї, як миш у церкві. (Наг.)
В церкві миш не має що їсти.

3. Випостив сї як на пущи. (Дрог.)
Довго постив, жив не доїдаючи, мов пустинник у пустинї. Німець каже: Wer nicht fasten will, muss nicht in die Wüste gehen, Wand. I, 937 (Fasten 23).

4. Хто сї випостит, той сї вичистит. (Цен.)
Вичистить мб. у двоякім значіню: 1) виголоднїє ся і 2) у нього мине ся злість, завзятє, ворогованє, грішні думки. Пор. нїмецьке: Man lass einen ein Zeitlang fasten, so vergeht ihm das Tanzen, пор. Wand. I, 937 (Fasten 16, 17).

5. Хто сї випостит, тому всьо смакує. (Наг.)
Пор. нїмецьке: Wer lange gefastet hat, dem sind rohe Bohnen süss. Wand. I, 937 (Fasten 21).

Випотрошити. 1. Випотрошу з тебе кишки! (Наг.)
Погроза в сварцї. Знач. убю на місцї, розідру.

Виправити. 1. А то виправлений язик, як юхтова скира! (Наг.)
Говорять про язикатого, брехливого чоловіка, що любить обмовляти иньших.

2. Виправив би з дїтька довг. (Лол.)
Про впертого, безличного, енергічного чоловіка. Натяк на казку про міцного наймита, що ходив до чорта впоминати ся господаревого довгу, пор. Етн. Зб. I, 73 (вказана лїтература в нотї).

3. Виправив го за море с—ти. (Наг.)
Вислав десь далеко по якусь марну річ або просто для жарту.

4. Виправив го на тамтой сьвіт. (Наг.)
Знач. убив, замучив на смерть або довів до смерти лїченєм.

5. Виправив сї на вівсї. (Наг.)
Первісно про коня, що їдячи овес виглядає гарно; образово і з насьміхом про чоловіка, що здоров і виглядає добре не вважаючи на пісну і погану (вівсяну) їду. Часто жартують так із Бойків, що живуть переважно вівсяним хлїбом.

Випрати. 1. Вимрав го, аж луск ішов. (Наг.)
Знач. набив; порівнанє взяте з праня білизни, при чому йде луск від праників.

Випровадити. 1. Випроваджу я тебе с псами. (Наг.)
Знач. вижену, ще й псами затровлю.

2. Випровадив го в поле. (Дрог.)
Знач. одурив, ошукав; поле тут рівнозначно з бездоріжєм.

3. Випровадив го з парадов. (Наг.)
Іронїчно, знач. в лайкою і побоями.

4. Випровадив сї на Пота́лове. (Дрог.)
Знач. умер. У Дрогобичі був колись міщанин Потала, якого ґрунт закуплено під міське кладовище. Та в приповідцї є й гра слів, бо Потала зближують ся з потапути — пропасти, щезнути, вмерти.

5. Випровадив ся до Закопаного. (Черт.)
Знач. умер. Приповідка мб. новійшої формациї, коли польська місцевість Закопане зробила ся звісною і в східній Галичинї і дала привід до сеї гри слів (Закопане — могила, в яку закопують покійника).

6. Випровадив ся своїм власним коштом. (Льв.)
Знач. забрав ся геть, виніс ся зо скандалом, не сьміючи протестувати.

7. Випровадит він тебе по за хрест. (Вік.)
Знач. одурить, отуманить. Хрести поставлені на роздорожах на Подїлю, особливо зимою — одинокі знаки, що показують, куди йде дорога. Випровадити по за хрест значить стілько, що звести з дороги на манівцї.

Випроси. 1. Пішов на ви́проси. (Лол.)
Знач. на жебри, у старцї.

Випросити. 1. Анї випросити, анї вимолити. (Наг.)
Про твердосердого, немилосерного чоловіка, у якого годї добити ся ласки.

2. Борше би випросив у пса кість, як у скупого кусник хліба. (Наг.)
Пес глоджучи кість дуже сердитий і не любить випустити її з зубів.

3. Випросив го з хати. (Льв.)
Чемно або й не дуже чемно позбув ся його, прогнав із своєї хати.

4. Випрошу я в Бога на тебе тьижке безголовји. (Наг.)
Говорить покривджений чоловік кривдникови.

5. Ледвом сї випросив від тої ласки. (Наг.).
Ласка тут іронїчно, в значіню якогось клопітливого обовязку або порученя.

6. Так у нього випросиш, як у бика молока. (Наг.)
Говорять про скупаря, у якого годі випросити що небудь.
7. Чого не випрошу, то й так озьму. (Голоб.) ...то видру. (Наг.)
Говорять про злодійкуватого або напастливого чоловіка. Навпаки у Поляків: Czego nie wyprosisz, nie wydrzesz. (Adalb. Wyprosić.).
8. Ще я си випрошу кусень хліба. (Наг.)
Говорить каліка, немічний чоловік, що не може вже заробляти на хліб.
9. Як не випросит, то вигрозит. (Лол.)
Знач. добуде коли не просьбою, то погрозою.

Випсикати. 1. Випсикав го, як кота. (Наг.)
Відстрашив від чогось самими словами, лайкою або погрозами.
2. Ого, мене не випсикаєш! (Наг.)
Знач. мене не залякаєш, я не бою ся марної погрози.

Випташити. 1. Випташив зерно з сусіка. (Наг.)
Про домашнього злодія, що по троха, неспостережено випорожнив сусік, немов птах видьобав зерно по зерну. Пор. висше Видзьобати 1.

Випулити. 1. Випулив очи як цибулї. (Лол.) ...як индик. (Лол.)
Про чоловіка з витріщеними очима або про такого, що вдивляє ся в щось сильно, дивує ся чомусь.

Випустити. 1. Випустив дух як обух. (Збар.)
Говорять, коли хтось у компанії наробив смроду, так що аж у ніс ударило.
2. Випустив сї в далеку дорогу. (Наг.)
Знач. вибрав ся, з відтїнком того значіня, що не приготовив ся добре або що се дорога небезпечна.
3. Випустив таке, чого не міг здержати. (Збар.)
Жартують, коли хтось у товаристві голосно випустить ґаз, або скаже якусь дурницю.
4. Випустиш слово, то вже не спіймаєш. (Кол.)
Про необережне, сердите слово, яке сказати легко, але годї змiркувати і відвернути його наслїдки. Пор. Wand. V, 402 (Wort 117); Čelak. 79.
5. Зараз тут з тебе випущу кишки! (Наг.)
Знач. убю, проколю.
6. Не випущу тї з рук живого! (Наг.)
Погроза: вбю на смерть.
7. Що раз випустиш, то вже не ззїмаєш. (Наг.)
Говорять рибаки про рибу, яку часом беручи з сїти випустить дехто з рук і вона втече; загалом: що не вдало ся від першого разу, сього не зробиш добре.

Випуцувати. 1. Випуцував го, як цісарську ремунду. (Наг.)
Знач. вилаяв на всї заставки. Ремунда, з французького remonte (військовий термін) — кінь, шкапа.

Випчихати ся. 1. Випчихай сї, поки то зробиш. (Наг.)
Знач. не зробиш того, не твоя сила, не зумієш.
2. Треба сї випчихати, поки відти виїхати. (Дрог.)

Мовив візник, заїхавши в невилазне болото.

Випхати. 1. Випхали дурного на божу дорогу. (Кол.)
Знач. обдерли (свояки чи сусїди), обграбували, зруйнували і пустили в старцї за жебраним хлїбом.
2. Випхали ї за нього, як у болото. (Наг.)
Знач. присилували її вийти замуж за нелюбого чоловіка.
3. Дай ся випхати! (Льв.)
Знач. ти такий дурний, непотрібний, що слїд би тебе випхати мов заграничну зьвірину і показувати за гроші як куріоз.

Випхнути. 1. Випхнули го за двері, аж носом землю запоров. (Наг.)
Пхнули, аж упав, викинули.

Випяти. 1. Випјив за нього г—ю. (Дрог.)
Знач. відвернув ся від него, покинув його в бідї, показав ся невдячним.
2. Він ще колись на тебе с—ку випне. (Кол.)
Знач. відплатить невдячністю за твоє добро, покине тебе в бідї.

Вир. 1. В сам вир попав. (Кол.)
Знач. у найнебезпечнїйше місце, в сїмю де повно незгоди, сварки, гризнї, в товариство, де бють ся.
2. Хіба виру шукати, де найглїбше. (Снят.)
Вислов розпуки: хиба втопити ся.
3. Як у вирі вода, так мінї голова сї крутит. (Наг.)
Говорить чоловік у великій турботї, не бачучи виходу зі свого лиха.

Вирабляти. 1. Таке з ним вирабјије, мало на голові не ходит. (Наг.)
Знач. тїшить ся, жартує, бавить ся, або також: сварить ся, бє ся.
2. Що ти вирабјиєш та витворуєш? (Наг.)
Окрик досади: які збитки, жарти, непотрібні річи ти робиш!

Виратувати. 1. Виратував го, як кота від сала. (Наг.)
Жартливо: позбавив його якоїсь потрібної, любої річи, довів до бідноти.

Вихованє. 1. Ніц вихова́ньи не маєш. (Наг.)
Говорять до легкомисного, добродушного чоловіка, що тратить свої засоби не питаючи, що лишить ся йому самому.

Вирахуваний. 1. Ви́рахуваний як Жид. (Льв.)
Знач. чоловік, що вміє числити ся зі своїми засобами, еґоїст, скупий.

Вирахувати. 1. Вирахував на пальцьох. (Наг.)
Вичислив, висловив усї свої жаданя або кривди.
2. Вирахую ти сї з кождого ґрейцарика. (Наг.)
Знач. викажу, куди я що видав.

Вирвати. 1. Аби йому вирвало, що йому наймилїйше, як він мінї вирвав мою працю. (Залїщ.)
Проклятє. Вирвало тут у значіню: аби якийсь демон ухопив. Натяк на жидівського ангела смерти, який буцїм то що року в судний день „вириває“ одного Жида, знач. забирає його з тїлом так, що нїхто не знає, де він подів ся.

2. Бодай ті вирвало та вихопило з меже миру хрещеного! (Наг.)
Проклятє: щоб ти згинув нагло. Див. увагу до ч. 1.

3. Вирвав ся як гола з колопень. (Войн.)
Знач вискочив з несподіваним дотепом, з недорічною увагою. Беручи коноплї жінки задля задухи роздягають ся нераз до сорочки. У Поляків: Wyrwał się jak Filip z konopi. (Adalb. Wyrywać się 3).

4. Вирвало би ті, як Жида в судний день! (Наг.)
Проклятє: щоб ти нагло згинув, пор. висше ч. 1.

Виректи. 1. Виречу сї всього, абим тебе не видів. (Наг.)
Вислов зневохоти, омерзїня: покину дїло розпочате спільно, дім, сїмю і т. и.

2. Він би сї вирік Бога за ґрейцар. (Кол.)
Говорять про захланного, ненаситного чоловіка.

3. Не вирче й слова, так сї завзьив. (Кривор.)
Коли селянин загнїває ся на кого, то не говорить до него, не витає ся, не товаришує нераз цїлими роками.

4. Хто сї виречe роду, того сї рід виречe. (Наг.)
Виректи ся свойого роду вважає ся у селян тяжким гріхом, знаком великої безсердечности.

5. Що вирчеш, того не злижеш. (Кривор.)
Знач. даного слова не вернеш; коли скажеш комусь лихе слово або пообіцяєш щось, то вже пониси й наслїдки. Пор. польське: Kto na kogo wyrczy, tego mu Pan Bóg styrczy. (Adalb. Wyrczyć (?) 1).

6. Як я би сї вирік тата-мами, то мене би сї Бог вирік. (Наг.)
Виректи ся, занедбати батька-матїрь — найтяжший гріх, за який Бог неминуче покарає.

Вирискати ся. 1. От то ми ся вірискав приятіль! (Лол.)
Іронїчно: знайшов ся приятїль, що замісь помогти та ще шкодить.

Вирихтувати. 1. А то-м сї вирихтував, аж ми в пjити пішло! (Наг.)
Знач. сам собі наробив біди, накликав клопоту. Від нїм. richten — кермувати, давати напрям. Слова зложені з richten мають найріжнїйше значінє.

2. Вирихтував го нам глум. (Кол.) ... на ікс. (Льв.) ... на пшик. (Наг.)
Знач. зробив йому якусь велику пакість, звів його пляни нї на що.

3. Вирихтую я тебе, що попамньитаєш! (Наг.)
Погроза: дам ся тобі в знаки, докучу тобі, помщусь на тобі.

4. Вірихтував го на гоц. (Кривор.)
Дословно: накермував його, себ то його дарабу, на водопад, на небезпечну бистрину; далї: обдурив, ошукав його, наробив йому шкоди, клопоту.

Вирівнати. 1. Вже я вам вирівнаю вашу шкоду. (Дрог.)
Знач. заплачу, відроблю за шкоду.

2. Вирівнає ще Пан Біг гори з долинами. (Наг.)
Знач. прийде ще однакова справедливість для бідних і богатих; доведесь іще гордому впасти, усмирити ся.

Вирід. 1. А то яки-сь вирід, не дїтина! (Наг.)
Про лиху, непосидющу дитину.

Вирізати. 1. Виріж ним до землї, аби сї аж ногами накрив! (Наг.)
Вирізав... аж сї... (Наг.)
Знач. кинь сильно, вдар ним до землї. Накрити ся ногами — задерти в гору ноги, упавши на землю плечима.

2. Вирізав будинки на цїле село. (Наг.)
Знач. вибудував високі, гарні, показні будинки.

3. Вирізав му меже-очи. (Наг.)
Знач. ударив у лице.

4. Вирізав прут, а самого ним бют. (Наг.)
Про чоловіка, що заваривши якусь колотнечу сам у нїй потерпів найбільше, що сам дав ворогам спосіб, як йому пошкодити.

Виробити. 1. Виробив свою силу на дїдьчу маму. (Рог.)
Говорить наймит або приймич, що стратив молоді лїта працюючи на чужих людей. Порівняй пісню:

Бідаж тому наймитови старому, малому,
Що виробив свою силу сам не знає кому. (Рог.)

Виродити ся. 1. Десь сї таке виродит, нї в вітцьи нї в маму. (Наг.)
Про невдатну, негарну, нездібну або злу дитину.

Вирости. 1. Виріс до неба, а дурний як треба. (Ком.)
Про великого а дурного чоловіка

2. Виростеш із того, не бій сї! (Наг.)
Знач. мине ся се лихо, перебудеш його; жартливо також про добро, мовляв: не тїш ся надто, зійдеш і ти ще на біду.

3. І я не в лїсї виріс, а меже людьми. (Наг.)
Говорить чоловік, якого занедбують у товаристві, обминають чаркою, — мовляв: і я варт того-ж, що й иньші люде.

4. Не виросте грушка на вербі. (Наг.)
Образово: з поганого роду, з лихого виховання не вийде добрий чоловік.

Вирунтати. 1. Вúрунтав го з місцьи. (Дрог.)
Випхав, вигнав із якоїсь посади або з дому.

Вирушити. 1. Вирушив як на войну. (Наг.)
Коли хтось вибрав ся до якогось дїла з великими приготованями.

Вирядити. 1. Вирьидив го на тамтой сьвіт. (Наг.)
Знач. виправив, вислав, тоб то вбив або через занедбанє, моренє голодом довів до смерти.

Висадити. 1. Висадили мене аж на попівське місце. (Луч.)
Жартує підчас гостини той, кого посадять на чільнім місцї (на пóкутї) за столом, де звичайно саджають попа.

2. Іване, висади кіт на під, блохи попутай тай сьидь собі! (Орт.)
Жартують із жидівського наймита, коли сей жалує ся, що має богато роботи.

Висипати. 1. Висипав кости з воза. (Наг.)
Знач. випав із воза, коли віз перевернув ся, потовк ся сильно.

2. Висипав му вікна. (Наг.)
Значінє двояке: 1) вибив вікна; 2) повибивав або попідбивав очи.

Висіти. 1. Висит ти вуйко з носа. (Наг.)

Говорять до дітей упоминаючи їх, щоб обтирали собі носа; іронічно також до молодика, що мішає ся в розмову старших, мовляв: ти ще дитина.

2. Маю висіти за єдну ногу, волю за обі. (Мінч. Петр.)

Знач. маю відповідати або терпіти кару за дрібну річ, волю за велику. Пор. Lepiej za obie nodze wisieć (Adalb. Wisieć 4).

3. Ще на мні висит довжок. (Наг.)

Знач. іще й доси залягаю з довгом, доси він не сплачений.

4. Що має висіти, то не втоне. (Ільк. Петр.) ...то сї ни утопит. (Кольб.)

Про злого чоловіка, якому, мовляв не страшна нїяка пригода, бо йому призначено висїти на шибеници. Те саме у Поляків, Adalb. Wisieć 3, 6; Wand. II, 347 (Hangen 2); II, 350 (Hängen 50).

5. Як за єдну ногу висїти, так за дві. (Яс. С.)

Значіє те саме, що й висше ч. 2.

Вискакати. 1. Я собі це не віскакав, так мінї Бог дав. (Цен.)

Знач. се (якесь калїцтво, лихо або якась добра прикмета) прийшло менї не з жарту, не з власної волї, а я з тим уродив ся, або в загалї се прийшло на мене з божого допусту.

Вискочити. 1. Вискочив, як козак з маку. (Кол.)

Вирвав ся не в пору з якимсь дотепом. Те саме у Поляків Adalb. Wyskoczyć 2.

2. Вискочив як Сень з колопень. (Наг.)

Вирвав ся з чимось не до ладу, вийшов між людей голий або обдертий. Пор. висше Вирватись ч. 3.

3. Вискочило би ти око! (Наг.)

Проклятє, коли хтось скаче або бігає на перекір або на шкоду другому, пр. по траві, або де иньші коплють.

Виславити. 1. Виславили мі на все село, що-м богач. (Наг.)

Розголосили. пустили поголоску, розуміє ся, безпідставну.

2. Не дармо то люде виславлют. (Наг.)

Знач. оповідають про когось дивні, не конче похвальні річи.

Вислуга. 1. Я вже на вислузї. (Наг.)

Знач. уже дослугую свого реченця у господаря, добуваю реченця кари ітд.

Вислужити. 1. Вислужив дві капітуляциї. (Наг.)

Про наймита, що служив довго в однім місцї. Первісно про військову службу, в якій одна капітуляция числила колись 12 лїт.

2. Вислужив сї в мами тай пішов до ями. (Яс. С.)

Про сина, що вмер дитиною або молодим парубком. Дитина поки мала, вважає маминою власністю і служкою, тілько пізнїйше переходить під батькову руку.

Вислухати. 1. Вислухає ще Господь мою молитву. (Кол.)

Говорять у сварцї, просячи в Бога всякого лиха на противника.

Вислухач. 1. Будь добрим вислухачом, будеш добрим повідачом. (Ільк. Петр.)

Хто вміє добре вислухати, той зуміє добре оповісти. У Білорусів: Будь перш вислухачимъ, а пóтымъ повѣдачимъ (Нос. 265); у Німцїв троха в иньшім значіню: Wie der Hörer, so der Lehrer. Wand. II, 782 (Hörer 7).

Висмаркати ся. 1. Висмаркай сї вперед, а потім ставай зо мнов до розмови (Наг.).

Говорить старий молодшому, коли сей бере ся в чім будь перечити йому.

Висмарувати. 1. Висмарую с—ку, аж ти спухне. (Наг.)

Знач. набю, висїчу.

Високий. 1. Високий як драбина (Наг.)

Про високого а худотїлого чоловіка.

2. Високий як дуб. (Наг.)

Про високого, статного, огрядного чоловіка. Те саме Adalb. Wysoki 2.

3. Високий як дуга. (Ільк.)

Про чоловіка високого а тонкого, згорбленого.

4. Високий як оборожина. (Наг.)

Оборожина — високий, сильно в землю вкопаний дрюк; на чотирьох таких дрюках держить ся, піднимає ся в гору або спускає ся в низ оборіг.

5. Високий як тика. (Дрог.)

Про високого а тонкого човіка. Те саме у Поляків Adalb. Wysoki 1.

6. Високий як тополї. (Наг.)

Про чоловіка високого а тонкого.

7. Високі пороги на наші ноги. (Ільк.)

Знач. се занадто великі пани, щоб ми могли з ними товаришувати Пор. Adalb. Próg 3.

Високо. 1. Високо голову носит. (Наг.)

Знач. гордує нами, не добачає нас. Те саме у Нїмцїв Wand. II, 1522 (Kopf 540).

2. Високо ся дивити. (Гнідк.) ...носити. (Гнідк.)

Про чоловіка з надто великими претензіями, з високими намірами. Пор. вел. рус. Онъ высоко мѣтитъ.

3. Висше носа писок задирати. (Гнідк.)

Іронїчно про надмірно гордого, претенсіонального чоловіка.

4. Не с—и висше, нїж с—ка виросла. (Льв.)

Знач. не вдавай надто великого пана, не пишай ся своєю силою анї своїм богацтвом по над міру того, що маєш дїйсно.

5. То для мене за високо. (Яс. С.)

Ся розмова занадто мудра для мене, я сього не розумію. Те саме у Нїмцїв Wand. II, 690 (Hoch 61).

6. Хто високо лїтає, тот низко сїдає. (Ільк.)

Хто має занадто великі претензиї, кладе собі цїли висші по над свої сили, той кінчить звичайно чимось дрібним і буденним. Загально розповсюджена приповідка. Пор. Adalb. Latać 2; Гильф. 2897; Wand. II, 690 (Hoch 63), Haller I, 13; Osm. Spr. 65; Wahl II, 45.

Висохнути. 1. Висох як на грьидах. (Наг.)

Гряди — два грубі дрюки в селянській хатї, укріплені між двома стїнами понад пічю. Сюди кладуть сушити ріжні річи: дрова, коноплї, шмате.

2. Висох як скіпа. (Наг.)

Про худого, виголоднілого чоловіка. Скіпки робили давнійше з сухої березини. Польське: Wyschły jak trzaska (Adalb. Wyschły 3).

Виспати ся. 1. Виспав сї як повх. (Наг.) ...як борсук у ямі. (Яс. С.)

Знач. спав довго й твердо. Повх — зьвірик Myoxus glis.

2. Виспит сї й на камени. (Наг.)

Про молодого, якому не треба вигідного ліжка, заспе дебудь. Те саме у Словаків (Zátur. VI, 440).

3. Виспиш сї як сорока на плоті. (Наг.)

Знач. не будеш мав коли спати, бо згонять до роботи (мова про наймита, невістку). Пор. польське: Wyspał się by mysz na pudle (Adalb. Wyspać się 3).

4. Виспю сї й на кулаці. (Наг.)

Знач. без постелї, без вигоди, буду спати де будь

5. Та ци виспиш ти сї коли в своїм житю? (Наг.)

Говорять з докором до такого, що любить довго спати.

Виспівати. 1. Виспівав усе як канарок. (Льв.)

Про злочинця, що признав ся до всього в слїдстві. Первісно про такого, що признав ся на тортурі, кричачи („співаючи") на муках.

Висповідати. 1. Висповідав го, як у великий піст. (Наг.)

Знач. наганьбив, присоромив випоминаючи його погані вчинки.

2. Висповідаю я тебе без попа. (Цен.)

Знач. наганьблю, присоромлю перед людьми, набю.

Вистава. 1. Таке би лиш де на виставу післати. (Льв.)

Говорять про всяку незвичайну річ, але також про всяку комічну або дивовижну сцену, сварку або бійку.

Виставити. 1. Вистав зробити. (Льв.)

У жарґонї львівських вуличників „вистав" знач. утїкай; вистав зробити — втекти; ся фраза перейшла і в околичні села.

2. Виставив на нього с–ку. (Наг.)

Знач. відплатив ся йому невдякою, занедбав його, покинув його. Пор. Випяти 1.

3. Виставив палець із вятїра тай каже: „Ов, слота!" (Цен.)

Жартливо про лїнивого, який терпить через своє лїнивство, та приймає се лихо з певним гумором. Натяк на анекдоту про Цигана у вятїри, пор. Етн. Зб. VI, 545.

4. Вистав ніс на двір тай назад на піч. (Наг.)

Говорять до дїтей у зимі, які напирають ся, щоб їх пустили на двір із хати.

5. Виставила каплицю. (Дрог.)

Про жінку, що зробила цинїчний жест або про таку, що спить гола. Натяк на анекдотичне казанє якогось попа, що посьвячуючи каплицю говорив з патосом: „Наша пані виставила! Але не гадайте, що щось там таке! Виставила каплицю, де приходите Богу молити ся". Каплиця в значіню звісного жіночого орґана також у піснї:

Ой сїділа на порозї тай підньила ногу,
А дід мовив, що каплицї, тай сї молив Богу. (Наг.)

Вистати. 1. Вистало на рибу, вистане й на юшку. (Дрог.)

Образово: вистало кошту, заходу на більшу річ, то вистане й на меншу.

2. Вистане до самої смерти. (Наг.)

Кажуть про нову хату, до якої спроваджують ся, а також про якесь тяжке лихо, мовляв: досить менї сего до самої смерти, не треба, щоб ще повторяло ся.

3. Вистане до страшного суду. (Наг.)

Кажуть про труну або про одежу, в яку одягають мерця.

4. На то би й мене цїлого не вистало. (Наг.)

Про якийсь надто великий видаток, мовляв: на се не висталоб, як би й мене самого і все моє добро продати.

5. Не вистане мене на такі видатки. (Наг.)

Знач. мої засоби, мої сили за малі на се.

6. Не вистане скирка за виправку. (Наг.)

Знач. приготованя до якогось дїла довші, коштовнїйші, нїж сама та річ, про яку ходить. Пор. Adalb. Skórka 13.

Вистояти. 1. Вистояв єм хвалу божу, най буде Богу невимівно. (Наг.)

Знач. вислухав служби божої. Про „най буде Богу невимівно" див. висше Бог 251. Вислуханє служби божої селянин уважає добрим і спасенним дїлом, певного рода заслугою перед Богом.

2. Вистояв перед дверима. (Цен.)

Про чоловіка, що довго і надаремно ждав на щось, просив чогось у пана чи у власти.

3. Іди гет, не вистоюй місце! (Наг.)

До уприкреного чоловіка, що просячи чогось стоїть довго на однім місцї.

4. Ледво-м вистояв на ногах. (Наг.)

Знач. мало не впав з ослабленя, але також: мало не кинув ся на когось з лютости.

5. Таки вистою свою чергу. (Кол.)

Знач. стоятиму доти, доки не прийде черга на мене; діждусь своєї черги, дібюсь свого права.

6. Чого тут вистоюєш? (Наг.)

Знач. чого дожидаєш, стоїш так довго?

Вистрілити. 1. Вистріль му в лоб, ци що знає. (Наг.)

Дословно: не розумітиме навіть тодї, коли будеш стріляти на нього, зовсїм дурний, тумановатий.

2. Вистрілив на вітер. (Наг.)

Дословно: вистрілив не міряючи нїкуди, на дармо; образово: сказав, обіцяв погрозив, а не сповнив того.

3. Вистріль му на віват! (Кривор.)

Жартливо: дай йому добре по за вуха, вдар сильно.

Вистроєний. 1. Вистроєна як лялька. (Дрог.)

Про гарно одягнену дївчину. Те саме Adalb. Wystrojony 1.

Вистроїти. 1. Вистројив му збитка. (Наг.)

Зробив пакість, жарт, прикрість.

2. Вистроїв ся як панна до слюбу. (Льв.)

Про гарно одягненого чоловіка, але також гумористично про обдертого, обшарпаного. Пор. Adalb. Wystroić się 4.

Виструґати. 1. Виструґав хлопцьи як ляльку. (Голоб.)
Сьміє ся парубок з обдуреної дівчини.

Виступити. 1. Виступай на пляц! (Кол.)
Знач. ставай до бійки, а також: скажи рішуче слово.

2. Виступила му юха з носа. (Крех.)
Побили його так, що бризнула кров із носа.

3. Виступили му сльози на очох. (Наг.)
Знач. закрутили ся, показали ся сльози, заплакав.

4. Виступит ти кров з поза ніхтїв, як сї с тобов привитаю. (Голоб.)
Погроза. Привитаю ся, знач. візьму тебе в свої руки і здушу, аж кров виступить.

Висунути. 1. Висунуло сї, як з коньи п—еньи. (Наг.)
Говорять про чоловіка на вид доброго, чемного й чесного, коли почують про нього якусь дуже лиху відомість, що він зробив якесь погане діло.

Висушити. 1. Висушив би голову, аби не знати́ яку. (Наг.) ...хоць би й кіньську. (Орт.)
Знач. вивів би всякого з терпцю, завдав би грижі, довів би до розпуки. Кіньська голова — велика, знач. може стерпіти богато. Див. далї Кобила.

Висуятити. 1. Висуятив єм сї цїлу ніч. (Наг.)
Знач. не міг спати, вимучив ся.

Витати. 1. Витаємо, витаємо! Гостї до нас! (Дрог.)
Формула привитаня, якою відзиває ся господарь, коли в його хату входять гостї або й чужі люде.

2. Витайте, Витку! Скидайте свитку! (Дрог.)
Жартують витаючи несподїваного або непожаданого гостя. Значінє другої половини приказки двояке: або розгостїть ся, або скиньте свитку, яку ми заберемо від вас за якийсь довг. Щось подібне, іронїчне проти новоприхожого у Словаків: Vitaj prišiel, skoro pojdeš? (Zátur. XVI, 160).

3. Витали, а за здоровє не питали. (Цен.)
Знач. не дуже то щиро й витали, бо в формулах привитаня власне питанє про здоровлє стоїть на першім місцї.

4. Витали, але сїдати не просили. (Наг.)
Оповідають про неприємну гостину, коли хтось увійшов у хату і зараз вийшов не зорудувавши нїчого.

5. Витают як доброго, а женут з хати як пса. (Кол.)
При вступі в хату не пізнати, з якими намірами входить чоловік, а як пізнають, що злий, то й гонять геть. Я чув сю приказку від жебрака, який характеризував нею деяких богачів-міщан, мовляв: з разу чемненькі, а коли треба щось дати, то гонять із хати.

5. Витьиг єм тї з болота. (Наг.)
Знач. видобув із біди, з поганого товариства Пор. висше Болото 11.

6. Витьиг з нього всї секрети. (Дрог.)
Знач. вивідав, випитав.

7. Витьигли би тї гаками на окопище! (Наг.)
Проклятє. Колись в часї страшних пошестей мерцїв тягли гаками до ям, щоб не доторкатись їх.

8. Витьигло би з тебе душу! (Наг.)
Проклятє: щоб ти помер. Душа уявлена тут як щось, що ставить опір, прим. як риба, яку треба тягти з води. Пор. євангельськє: сію нощ душу твою истяжу от тебе. Лук. XII, 20.

9. Витьигни го на розмову! (Наг.)
Застав його говорити, введи в такий настрій, щоб виговорив ся.

10. Витьигнув з мене всї цо́моґи. (Наг.)
Знач. вимучив мене, витягнув усї засоби, всї мої сили. Походженє слова цо́моґи менї неясне; значінє його на підставі отсеї поговірки подав я Желехівському: нутро, кишки, жили, пор. Желех. II, 1057.

11. Витьигнув мі з хати, хоць єм мере не хотїв. (Наг.)
Витягнув значить часто: намовив, упросив вийти, морально спонукав.

12. Не витьигне й кінь по над силу. (Наг.)
Знач. тим менше чоловік може витерпіти або працювати по над силу. Пор. Adalb. Koń 38.

13. Той би витьиг усї жили з чоловіка. (Дрог.)
Про докучливого, пакістливого чоловіка, лихваря, або завзятого процесовича. Натяк на давню кару смерти задавану через витяганє жил із поломаних членів.

Витякати. 1. Коби то чоловіка вітьикало! (Кривор.)
Знач. коби то людська (спец. моя) змога, достатки, час! А то нема.

2. Не вітьикає мене на такі відатки. (Кривор.)
Знач. не вистарчає моя заможність, мій маєток.

Вифиркувати. 1. Е, він он тепер вифиркує. (Наг.)
Знач. здоров (у відповідь на питанє про когось, що недавно нездужав), веселий, не журить ся.

2. Побіг вифиркуючи (Наг.)
Знач. побіг у дуже веселім настрою, як кінь, що зірвав ся з припону.

Вифирци. 1. Ви́фирци біжит. (Наг.)
Знач. чвалає, біжить фиркаючи, про молоду, бутну худобину, теля або коника.

Вифорувати. 1. Ви́форували го з рідного дому. (Дрог.)
Вигнали, дословно: викинули за двері (з лат. foras) при помочи уряду.

Вифурувати. 1. Вифу́рують му кости з гробу. (Рогат.)
Поганого чоловіка по смерти проклинають люде і тим немов викидають із гробу його кости. Пор. Етн. Зб. VI, 8.

Вихід. 1. Вже йому виходу не буде. (Наг.)
Знач. не видужає з недуги, не вийде з вязницї або з біди.

2. З тобов нї виходу нї посїджіньи. (Наг.)
Знач. нестерпний, невстрійливий. Пор. словацьке Nie vyvod ani rozvod (Zátur V, 719).

Виткнути. 1. Виткнув му так, як пальцьом у око. (Цен.)

Виткнути образово: упімнути, лагідно накартати. Поговірка іронїчна, про незручного, брутального проповідника, що заїсь лагідного упімненя накидає ся на чоловіка з лайкою.

2. Виток єм палець, робити не можу. (Наг.)

Знач. вивихнув палець. Насьміх над неробою, що задля якоїсь марницї не хоче робити.

Витратити ся. 1. Витратив єм сї до феника. (Наг.)

Знач. видав усі гроші, зубожів.

Витребеньки. 1. На витребеньки то ти є, а до роботи тебе нема. (Батят.)

Говорять легкодухам, що люблять жартувати і робити пакости, але не працювати. Пор. пісню:

Ой на деньки роботиця, на деньки, на деньки:
Нема тебе до роботи, лиш на витребеньки. (Батят.)

Витримати. 1. Дай Боже вітримати! (Кол.)

Потїшають себе в бідї, жартуючи з неї.

2. Кобим тото витримав, то ще бим довго жив. (Стрий)

Говорить чоловік у великій бідї, якої, здаєть ся йому, він не переживе.

3. Не можеш витримати, то кинь. (Голоб.)

Жартлива порада, коли хтось жалує ся: таку, мовляв, біду маю, що не можу витримати. Пор. нїм. Wirf ab, was zu schwer ist. Wand. I, 19 (Abwerfen 1).

Витріщити. 1. Витріщив очи як баньки. (Наг.) ...як цибулї. (Наг.)

Знач. видивив ся цікаво, з зачудуванєм, з тупим виразом. Пор. Zátur. XV, 189.

2. Витріщив ся на милю, а не видит на пядь. (Гнїдк.)

Про короткозорого, що витріщая очи, а проте не бачить добре.

3. Витріщ очи, як серед ночи! (Дрог.)

Образово: до недогадливого, тумановатого чоловіка, який не бачить, що коло него дїєть ся, як його ошукують.

Витягачка. 1. На мене витьигачка, а на тебе сім літ с—чка. (Яс. С.)

Коли один витягає ся (вставши з постелї), а другий докоряє йому тим, гонить до роботи, то перший так відповідає на його докори.

Витягти. 1. А хто витьиг ковбасу з борщу? (Наг.)

Жартливо допікають такому, що був підозрений у якімось дрібнім хатнїм злодійстві, але не признав ся і уйшов кари. Натяк на анекдоту про слїпого діда, якому поводатор украв шматок ковбаси з борщу, та сей занюхавши її побив поводатора за ту ковбасу, якої не бачив. Пор. Етн. Зб. VI, 221.

2. Витьиг бис си зуб! (Наг.)

Клинуть злодія, що прим. витяг щось із воза в часї ярмарку. Пор. Wand. V, 489 (Zahn 136).

3. Витьиг го за язик. (Наг.)

Знач. вивідав, хитро підійшов і заставив виговорити ся. Пор. Wand. V, 642 (Zunge 263).

4. Витьиг єм сї до остатного. (Наг.)

Дословно: тягнучи натомив ся до крайнього занепаду сил; образово: вивищив ся надсильними видатками (прим. на удержанє сина в школах, на викуп сина від військової служби і т. и.)

3. Не виджу виходу з тої справи. (Наг.)

Справа така трудна та замотана, що не знаю, як виплутатись із неї.

Виховати ся. 1. Де ти сї виховав, ци в лїсах, ци в дебрах? (Наг.)

Говорять до чоловіка, що не знає звичаю, товариських форм.

2. Не виховаєш сї, колис такий мудрий. (Наг.)

Сердито до молодого чоловіка, коли сварить ся зі старшими, лає їх або виказує їх нерозум.

3. Тут єм сї виховав від малої дїтини. (Наг.)

Знач. тут виріс, вигодував ся.

Виховок. 1. Віддав на виховок. (Дрог.)

Первісно: на вихованє, про батька або матїрь, що не можучи самі згодувати своїх дїтей віддають їх чужим людям на вихованє; в переноснім, жартливім значіню: віддав у застав, заставив або продав якусь річ.

Виходити. 1. Вйходив єм сї, аж си ніг не чую. (Наг.)

Ходив так богато, що ноги болять дуже.

2. Виходив не єдні чоботи. (Наг.)

Знач. старий, бувалий чоловік, первісно мб. ходок, що ходив у громадських справах до ріжних далеких властей.

3. Вйходив сї з тої слабости. (Наг.)

Знач. перебув слабість ходячи, не злягши в постїль.

4. Не вихо́дит ми до ладу. (Льв.)

Знач. не можу звести кінцїв до купи, не можу справдити рахунків, не можу потрафити в пору.

5. Так виходит, хто борзо ходит. (Гнїдк.)

Знач. той користає, бо все прийде на час, а хто спізнить ся, той проґавить нагоду.

6. Таки вйходив своє право. (Наг.)

Знач. добив ся права. Давнїйша процедура вимагала частого і довголїтнього ходженя по ріжних судах, заки чоловік міг добити ся свойого права.

7. Таки вихо́дит на моє. (Наг.)

Знач. дїє ся так, як я заповідав, моя правда.

Вихопити. 1. Бодай тї вихопило з меже миру хрещеного! (Наг.)

Знач. щоб ти пропав безслїдно. Пор. висше Вирвати ч. 2.

2. Вихопив му з рук. (Наг.)

Знач. перебив уже готовий інтерес, позбавив користи.

3. Вихопив сї з матнї. (Наг.)

Виратувавсь із великої біди, з небезпечного положеня.

4. Вихопив сї з меже них, як з меже псів. (Наг.)

Знач. вирвав ся з сварливої, незгідливої компанїї, з посеред злющих ворогів.

5. Вихопив сї як з огню. (Наг.)

Знач. уйшов із великої небезпеки.

6. Вихопив сї, як Циган з пасїки. (Наг.)

Знач. вибіг нагло, переляканий і змішаний. Натяк на анекдоту про Цигана, що ходив до пасїки красти мід і був покусаний пчолами (Етн. Зб. VI, 566).

7. Вихопило ми сї слово. (Наг.)

Вимовив слово нехотячи, необережно.

8. Ей, як вихоплю бучок! (Кол.) ...ків із плота! (Наг.)

Погроза, scil. набю дуже. Пор. пісню:

Як вихоплю буковий бук,
Убю тебе, мила, ось тут. (Кол.)

9. Ледво сї в душев вихопив. (Наг.)

Про погорільця, якого пожежа захопила в хатї і який через те стратив усе і сам ледво втік живий.

10. Не вихопит ті, можеш зачекати. (Наг.)

Знач. не вхопить тебе нїякий біс. Коли хтось дуже нетерпливить ся дожидаючи чогось.

Вихор. 1. Вихор аж землю рве. (Наг.)

Говорять про дуже сильний вихор.

2. Лети з усїми вихрами! (Голоб.)

Проклятє, основане мб. на віруваню, що дуже сильний вітер, то демон, який може вхопити чоловіка і запроторити його так, що не знайдуть його слїду.

3. На три вихри, на четвертий шум! (Кол.)

Проклятє, scil. лети, забирай ся, пропадай!

Вихрапати ся. 1. Вихрапав сї на пана. (Наг.)

Знач. доробив ся маєтку, добив ся по ріжних пригодах доброго місця.

2. Якось я сї ще вихрапаю з тої біди. (Наг.)

Знач. видобуду ся, хоч і з трудом.

Вихроватий. 1. Вихровата голова. (Льв.)

Говорять про чоловіка непостійної вдачі, у якого сьогодня се на думцї, завтра щось иньше, який часто міняє пляни й погляди.

Вицицькати. 1. Вицицькав го до чиста. (Бібр.) Видоjив... (Наг.)

Образово: вибрав у нього по троха все добро, всї грошї, зруйнував його позичками або иньшим хитрим способом.

Вицьвари. 1. За вицьва́ри Пан Біг каре. (Явор.)

Вицьва́ри — збитки, псоти, кпини (з польського wytwarzać, диялект. wyćwarzać — витворяти). Дуже близьке у Словаків Boh kára za figlia (Zátur. I, 99); пор. далї Кепкарь.

Вичиняти ся. 1. Він лишень так вичиняє ся. (Лол.)

Знач. удає, строїть комедию, жартує.

Виштифтувати. 1. Виштифтував ся на остатний ґудзик. (Льв.)

Знач. убрав ся парадно, явив ся в повній парадї, від нім. stiften — фундувати, давати кошт на щось. Та тут звязок дальший. Stift-ами звались у Галичинї в першій половинї XIX-го віку специяльно військові школи кадетів; виштифтуваний — убраний так гарно і парадно, як „штифт“, тоб то ученик такої школи.

Вишуміти. 1. Вишумит сї, добрий буде. (Наг.)

Про молодого парубка, коли гуляє, бє ся, робить пакости. Пор. нїм. Jugend muss sich austoben (Simr. 5279).

2. Мінї тото давно вишуміло з голови. (Наг.)

Знач. я давно се забув, перестав думати про се.

3. Поки сї не вишумит, поти сї не вstatкує. (Наг.).

Про молодого парубка, пор. висше ч. 1; Adalb. Wyszaleć 1.

Вищати. 1. Так вищи́т, аж ми сї крізь вуха прохапує. (Наг.)

Верещить, аж вуха ріже. Вищати — в. русь. визжать.

Віват. 1. Віват на посторонку! (Цен.)

Жартливе проклятє, мовляв: щоб тебе вели вішати, а народ щоб дивив ся на се як на параду, при якій кричить ся віват.

2. Дай му на віват! (Льв.)

Знач. трісни його в лице, набий.

3. На віват стрільити. (Кривор.)

Стріляти для паради, прим. підчас сьвят або празників.

4. Там такі вівати, аж на все село чути. (Наг.)

Знач. у якійсь хатї кричать та голосно співають гостї.

Вівкати. 1. Вівкає, аж хата ходит. (Наг.)

Знач. кричить, співає, аж у хатї весело.

2. Вівкає як на весїлю. (Наг.)

Знач. кричить радісно, викрикує поодинокі слова.

3. Вівкни си, най ти сї видит, що сї жениш. (Наг.)

Жартливо потїшають засумованого, мовчазного чоловіка, заохочують до співу.

4. Вівкни си, най ти сї не кучит. (Дрог.)

Знач. заспівай собі, крикни весело, щоб тобі не було вкучно.

5. Як ти вівкну, то аж оглухнеш. (Наг.)

Знач. крикну голосно, вилаю.

Віволаник. 1. То якіс віволаники, ни сусїди. (Косс.)

Знач. поганцї, злочинцї, дословно: такі, яких з уряду оголошено (виволано) яко безчесних (infames).

Вівсик. 1. Дрібне як вівсик. (Наг.)

Про дрібну рибу або про дрібних дїтей.

Вівсяний. 1. Вівсьний хліб, вербові дрова — готова біда. (Наг.)

На Підгірю, де головна страва — житнїй хлїб, поява вівсяного хлїба на столї значить наступленє переднївку і недостатку.

Вівсяник. 1. І вівсяник гладко ся їсть, коли колача нема. (Гнїдк.)

У горах їдять переважно вівсяні коржі. Хто не звик до такого хлїба, може їсти його лише в крайнїм недостатку. Пор. нїмецьке: Besser Haferbrot, als Hungernoth, Wand. II, 257 (Haferbrot 1.)

Вівтар. 1. Від вівтарьи відступив. (Дрог.)

Про парубка, що покинув свою наречену в сам момент перед шлюбом. У Поляків: I od ołtarza się rozchodzą (Adalb. Ołtarz 2); пор. Wand. I, 54 (Altar 15).

2. Волю то на вівтар положити. (Наг.)

Знач. волю офірувати Богу, дати на церков, нїж тобі.

3. До вівтарьи приступає, а дїдьчу гадку має. (Наг.)

Про лихого попа, а також про такого, що женить ся, щоб потім покинути або збиткувати жінку.

4. На вівтар в ходаками не лїзь! (Дулїби)

Образово: не погань сьвятих річей, чистої справи брудними підозренями або дїлами. Пор. латиньське: Ne misceantur sacra profanis (Czap. 310).

5. Перед вівтаром присьигну. (Наг.)

Знач. присягну в найбільше торжественній формі, scil. що се правда.

6. Хто вівтареви служит, той з вівтарьи жити мусит. (Наг.)

Говорять про себе сьвященники, мотивуючи тим конечність побирати jura stolae. Речене ап. Павла (І. Кор. 18, 13), що війшло також у канонїчне право і в уста ріжних народів, див. лат. Qui servit altari, ex altari vivat; (Czap. 410); нїм. Wand. I, 53 (Altar 1. 8); Adalb. Ołtarz 4.

7. Як перед вівтаром ти кажу. (Наг.)

Як під присягою, як перед Богом, знач. щиру правду тобі говорю.

Вівторок. 1. Буде тобі обливаний вівторок! (Наг.)

Знач. будуть бити, обіллєш ся сльозами. Звичайно говорять про обливаний понедїлок, — так називає ся другий день Великодних сьвят, у який парубки й дївчата обливають одні одних. Але в Нагуєвичах у Великодний понедїлок у селї храм, сходить ся богато чужосїльних людей, і для того звичаєве обливанє перенесли на вівторок, який і називає ся обливаним.

2. Вівторок — поцюлюй бабів сорок. (Яс. С.)

Мудрованє до слова „вівторок“.

3. Вівторок — поцюлюй бабу в подолок. (Наг.)

Мудрованє до слова „вівторок“.

4. У вівторок вижни снопів сорок. (Цен.)

Жартують із недбалої господинї, що зачинає жниво не в понедїлок, а в вівторок, і протягом дня не нажне анї копи (60 снопів). Та сама іронїя і в піснї:

Я в недїлю танцювала, в понедївнок спала,
А в вівторок снопів сорок пшеницї нажала. (Кол.)

Вівця. 1. Без пастуха вівцї не стадо. (Гнїдк.)

Образово: громада стає громадою тілько тодї, коли в нїй є порядок, лад, начальство. Пор. старохорв. Овца безъ пастира неима млйка ни сира (Гильф. 2170); ще близше до нашого ческе: Ovce bez pastyře nečini stado. (Čelak. 318) і нїм. Wand. IV, 63 (Schaf 211).

2. Біда вівцям, де вовк пастушит. (Гнїдк.)

Біда громадї з злим, грабівницьким начальством. Пор. Wand. IV, 56 (Schaf 67, 138. 139) і ческе Běda ovcím, kde vlk soudcem (Čelak. 362).

3. Блудна вівця — вовча вечеря. (Уриче)

Таку вівцю, що відблукала ся від отари, найшвидше хапає вовк. У Чехів Svéhlavá ovce vlku kořisť (Čelak. 117); пор. Wand. IV, 58 (Schaf 103, 107, 233); Zátur. VIII, 432.

4. Блудьит, як вівцї без пастуха. (Дрог.)

Про людей, що ходять безрадні, прим. у чужому містї, не знаючи де подїти ся. Пор. нїм. Es sind Schafe ohne Hirten, Wand. IV, 69 (Schaf 365).

5. Борше отій вівци до розуму примовиш, як йому. (Наг.)

Про обмеженого, а при тім упертого чоловіка, що не слухає нїяких доказів.

6. Вівця божя худоба, а коза дїтьчя. (Лол.)

Первісно дїйсне віруванє, один із слїдів давнього дуалїзму. Тепер говорять у такім значіню, що вівця тиха, послушна і держить ся купи, а коза уперта, збиточна і любить ходити самопас.

7. Відросте, як на вівци вовна. (Наг.)

Образово, коли когось скривдили, обдерли, довели до бідности; мовляв: доробиш ся знов, надоложиш сю страту.

8. Дурна як вівцьи. (Наг.)

Говорять про дївчину, яка дає над собою коверзувати або дає себе без власної волї віддати замуж. Пор. нїм. Dumm wie das Schaf, Wand. IV, 68 (Schaf 328, 361).

9. Вівцю скубуть, а козам на віжки дають. (Ільк.)

Одного карають для приміру, для постраху иньшим. Давнїйше мабуть не стригли овець, а скубли з них вовну. Пор. Нос. 389.

10. Єдна вівця паршива всю череду заразить. (Ільк. Петр.)

Один лихий чоловік зопсує цїле товариство, розстроїть сумирне житє. Приповідка давня і загально розповсюджена. Пор. старор. Сим. II, 529: білор. Нос. 391; Adalb. Owca 4; Čelak. 40; Zátur. VIII, 439; Wahl II, 24; Krumb. 74; Wand. IV, 54 (Schaf 1, 84 92, 93, 99).

11. За вівцїма пішов. (Наг.)

Знач. пішов пасти вівцї, також образово: пішов у гори, пішов блукати без мети. Пор. пісню:

Ой заграй ми музиченько білими пальцїма,
Най я собі потанцюю, бо йду за вівцїма. (Наг.)

12. За вівцю розуму не має. (Наг.)

Про тупоумного та при тім добродушного чоловіка.

13. За єднов вівцев цїле стадо біжит. (Уриче)

Така вже овеча натура, що ходять купою. Пор. латинське: Hic primam reliquae comitantur oves et ubique, і покр. Wand IV, 66 (Schaf 278, 279, 315).

14. За паршиву вівцю мя мают. (Лол.)

Знач. оминають мене, гордують мною. Пор. Zátur. II, 334.

15. І пораховану вівцю вовк їсть. (Наг.)

Само почисленє, то ще не обережність; усякої річи треба пильнувати ненастанно. Пор. лат. Lupus oves etiam numeratas devorat і покр. Beb. 315; Дик. 991; Гильф. 607; Нос. 271; Сим. 1411; Wand. IV, 54 (Schaf 14, 45, 150, 229).

16. Коли вівцю скубут, козї на розум дают. (Гнїдк.)

Думка та сама, що висше ч. 9. З порівнаня бачимо, що „на віжки давати“ = давати на розум, на здогад. У Поляків: Kiedy owcę strzygą, na baranie skóra drży (Adalb. Owca 5); у Чехів Ovečku stříhou, a druhá téhož čekaj (Čelak. 250); пор. Wand. IV, 65 (Schaf 276).

17. Котру вівцю вовк назначив, тоту мусит і ззїсти. (Лол.)

Знач. яка була вже раз у його пазурах, яку скалїчив. Загальнїйша думка: що кому призначено, те його не мине. Той сам образ у старохорв. Овцу, кою има вукъ изъѣсти, треба да є изіє (Гильф. 2173). У Поляків Owca ozioniona (надихана вовком) za wilkiem do lasa bieży (Adalb. Owca 10); Wand. IV, 55 (Schaf 33, 102).

18. Крутить ся, як дурна вівця. (Ільк.)

Про безрадного чоловіка, що бігає сюди й туди не вміючи помогти собі. Натяк на овечу хоробу — крутець.

19. Кручену вівцю вовк не бере. (Гнїдк.)

Мабуть таке завважили пастухи, що вовк не бере вівцї хорої на крутець.

20. Куди баран, туди й вівцї. (Уриче)

Образово: де муж, там і жінка, або де начальник, там і громада.

21. Обсмушив го як вівцю. (Наг.)

Дословно: зняв смух, обстриг, обголив, образово: обідрав, довів до бідности.

22. Пішов до Бога вівції пасти. (Довгоп.)
Знач. умер. Інтересний обяв віруваня в те, що загробне житє — продовжене сьогосьвітного з усїми його занятями. Див. про се також Федькович, Писаня І, 416.

23. Румеґає, як тота вівцьи. (Наг.)
Про такого, що їсть помалу, жве дуже довго, маючи слабі зуби або не маючи зубів.

24. Сивій як вівцьи, не йди за вдівцьи. (Сор.)
Говорять дївцї, що хоче йти замуж за вдівця.

25. Укажи ся вівцею, а вовки готові. (Гнїдк.)
Знач. покажи ся слабим, дурним, то зараз найдуть ся такі, що готові тебе скривдити, зруйнувати. Пор. Adalb. Owca 1.

26. Ходить як блудная вівця. (Ільк.)
Знач ходить блудом, сюди й туди, без пляну, як вівця, що відбила ся від отари. Пор. Zátur. II, 334, а також пісню:

Анї родини, анї дружини,
Анї рідного вітцьи, —
Ой ходжу-блуджу по Українї,
Як та блудная вівцьи. (Наг.)

27. Ходит, як вівцьи замотиличена. (Наг.)
Про чоловіка, що ходить похнюплений, заклопотаний, мовчазний, без нїякого дїла.

28. Хто стає ся вівцею, того вовк з'їсть. (Ільк.)
Значінє те саме, що висше ч. 25. Пор. Zátur. VIII, 254, 246; Wand. IV, 62 (Schaf 174, 175, 308).

29. Цїлу вівцю на голові носит. (Наг.)
Сьміють ся із старосьвітської овечої кучми, яку ще доси носять декуди старі люде і на яку, мовляв, треба було смуха з цїлої вівцї.

30. Чия вівця, того й вовна. (Лол.)
Образово й про иньші форми власности, прим. чия земля, того й ліс, того збіже або трава. Пор. Wand. IV, 66 (Schaf 289).

31. Як на вівци скири не стане, то на чім вовна виросте? (Топільн.)
Образово про всяких здирців, особливо панів; мовляв: коли чоловіка доведуть до повної бідности, то нї відки буде тягти доходи. Пор. байку Данкевича, де вівця озиваєть ся до господаря, що стрижучи втяв їй шматок шкіри:

Не муч же мя так без міри,
Тому, що-м бидля простé:
Як не стане на мнї шкіри,
На чім вовна поросте?

Відай. 1. Відáй, відáй! Украв єс, то віддай! (Цен.) Відáй, не відáй, щос украв... (Кол.)
Сердито або жартливо до підозреного в крадїжи, який вибріхує ся звертаючи підозрінє на иньших („відáй той або відáй сей"). Відáй — мабуть.

Відати. 1. Відай ся з такими, як єс сам. (Крех.)
Знач. знай ся, порозумівай ся з рівними собі.

Тимчасова оповістка.

Передаючи шан. Громадї початок моєї збірки галицько-руських народнїх приповідок, уважаю потрібним сказати дещо про плян сього виданя. Розпочавши збирати приповідки та всякі образові реченя, порівнаня, проклятя, формулки, мудрованя і т. и. ще на шкільній лаві, звиш 30 лїт тому назад, я постановив нарештї приступити до виданя отсеї збірки, в яку крім зібраного мною безпосередно з уст народа матеріялу входять численні, більші або меньші рукописні збірки иньших осіб, що набрали ся чи то у мене, чи в Наук. Тов. ім. Шевченка, чи в иньших біблїотеках, а надто ті збірки галицько-руських приповідок, що були друковані давнійше (Осипа Левицького, Ількевича, Кобринського, Головацкого, Ст. Петрушевича, Гнїдковського, Ґреґоровича, Кольберґа, Незабітовского і т. и).

Відкладаючи детальне обговорене всїх тих, а особливо рукописних збірок, які війшли в мою, до передмови першого, зглядно остатнього тому, позволяю собі на сьому місцї загально висловити сердечну подяку всїм тим Впов. Паням і Панам, що зволили своїми причинками допомогти менї до зложеня отсеї збірки. До сеї подяки долучаю просьбу — не залишати сього дїла, збираня приказкового матеріялу, й далї. Отсей перший випуск нехай буде заразом і покажчиком, як і які річи збирати.

Основні прінціпи, на яких я поклав своє оброблене та впорядковане отсеї збірки, можна висловити ось у яких точках:

1) Кожда приповідка повинна бути записана як найдокладнїйше, в тім диялектї і в тій формі, як живе в устах народа; коли її вживають у ріжних формах, у ріжних язикових конструкциях, треба записувати всї відміни.

2) При кождій приповідцї зазначую, де вона записана; тільки там, де се неможливо (при приповідках узятих із старших збірок, з яких не зазначено місцевости) подаю назву збирача.

3) До кождої приповідки додаю більш або меньше детальне поясненє річеве, а де треба, то й язикове, по змозї черпане також із уст народа; се конечне тому, що вже тепер деякі приповідки

в наших старших збірках незрозумілі, бо виплили нераз із якихсь місцевих чи припадкових обставин.

4) При кождім поясненю, а властиво там, де се можу зробити, вказую паралелї даної приповідки в иньших збірках наших і чужих, инколи цитуючи вповнї ті чужі приповідки, де їх текст може причинити ся до поясненя нашої, частїйше даючи тільки бібліоґрафічну вказівку.

5) При впорядкованю матеріялу я держав ся принятої в науцї системи — азбучного порядку тем. Так упорядкована найбільша з виданих доси збірок приповідок, пятитомовий Sprichwörter-Lexicon К. Вандера; одначе я занехаяв проведений Вандером (і Словаком Затурецким) скрізь подїл на властиві приповідки і приказкові звороти, порівнаня, образи і т. и., йдучи тут за упрощеною системою Адальберґа. Для лїпшого перегляду і для вигоди при уладжуваню покажчика я завів подвійну нумерацию приповідок: одну в рамах кождої теми, а другу в живій паґінациї, де показую загальне число всїх приповідок у збірцї.

Моя збірка буде виходити випусками (один випуск, се один том Етноґрафічного Збірника), кождий в обємі 200 сторін. Три такі випуски будуть чинити один том (600 сторін тексту), до якого буде додана орієнтацийна передмова, покажчик лїтератури, скорочень і тем. Цїлість, на скілько можу оцїнити се тепер, обійме що найменше 3 такі томи (9 випусків). До остатнього тома буде додана детальна студия про приповідки взагалї, про важнїйші збірки і специяльно про матеріял використаний у моїй збірцї. Зі сказаного виходить, що докінченє друку отсеї збірки буде можливе хиба за яких 10 лїт, числячи один випуск Етноґр. Збірника на рік.

Для тих, хто захоче користувати ся отсим виданєм, подаю тимчасове поясненє вжитих у ньому скорочень.

Adalb. — Księga przysłów, przypowieści i wyrażeń przysłowiowych polskich, zebrał i opracował Samuel Adalberg. Warszawa 1889—1894.

Ант. і Драг. Историческія пѣсни Малорусскаго народа, съ объясненіями Вл. Антоновича і М. Драгоманова. Кіевъ 1874, 1875. (2 томи).

Бар., Bar. — Bajki, fraszki, podania, przysłowia i pieśni na Rusi, zebrał ks. Sadok Barącz. Drugie wydanie. Lwów 1886.

Bartoš. — Moravský lid. Františka Bartoše sebrané rozpravy z oboru moravské lidovědy. V Telči 1892.

Батят. — Батятичі, село жовківського пов.

Beb. — Heinrich Bebels Proverbia germanica, bearbeitet von Dr. W. H. D. Suringar. Leiden 1879.

Белел. — Белелуя, село снятинського пов.

Береж. — Бережниця, село жидачівського пов.

Берез. — Березів, село коломийського пов.

Бжоз., Brzoz. — Przysłowia polskie, zebrał Franciszek Korab Brzozowski. Kraków 1896.

Бібр. — Бібрка, місточко бобрецького пов.

Бір. Бор. — Бірки або Борки Великі, село тернопільського пов.

Болех. — Болехів, місточко долинського пов.

Борис. — Борислав, село дрогобицького пов.

Борки — див. Бірки.

Бортн. — Бортники, село бобрецького пов.

Братк. — Братківцї, село стрийського пов.

Будил. — Будилів, село снятинського пов.

Wahl. I. — Das Sprichwort der hebräisch-aramäischen Literatur mit besonderer Berücksichtigung des Sprichwortes der neueren Umgangssprachen. Ein Beitrag zur vergleichenden Parömiologie von Dr. M. C. Wahl. Erstes Buch. Zur Entwicklungstheorie des sprichwörtlichen Materials. Leipzig 1871.

Wahl. II. — Das Sprichwort der neueren Sprachen. Ein vergleichend phraseologischer Beitrag zur deutschen Literatur von Dr. M. C. Wahl. Erfurt 1877.

Wand. — Deutsches Sprichwörter-Lexicon. Ein Hausschatz für das deutsche Volk, herausgegeben von Karl Friedrich Wilhelm Wander. Leipzig 1867—1880, перше вид. 5 томів.

Wacł. z Ol. Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego, z muzyką instrumentowaną przez Karola Lipińskiego, zebrał i wydał Wacław z Oleska. We Lwowie 1833.

Винн. — Винники, місточко львівського пов.

Вік. — Вікно, село скалатського пов.

Wlisl. — Märchen und Sagen der Bukowinaer und Siebenbürger Armenier. Aus eigenen und fremden Sammlungen übersetzt von Dr. Heinrich von Wlislocki. Hamburg 1891.

Войн. — Войнилів, місточко калуського пов.

Wojc. Войцїцкий — O przysłowiach historycznych i rolniczych ludu w Polsce i na Rusi, przez K. Wł. Wojcickiego. Warszawa 1885. (В книзї Złota przędza poetów i prozaików polskich, т. II, стор. 639 - 652).

Воробл. — Вороблевичі, село дрогобицького пов.

Вурцбах. — Die Sprichwörter der Polen, historisch erläutert, mit Hinblick auf die eigenthümlichsten der Lithauer, Ruthenen, Serben und Slovenen und verglichen mit änhlichen andrer Nationen, mit beigefügten Originalen. Ein Betrag zur Kenntniss slavischer Culturzustände von Dr. Constant Wurzbach, 2. Ausg. Wien 1852.

Haller. — Altspanische Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten aus den Zeiten vor Cervantes... von Dr. Joseph Haller. Zweiter Theil. Regensburg 1873.

Гвозд. — Гвоздець, місточко коломийського пов.

Гильф. — Старинный сборникъ сербскихъ пословицъ, изд. А. Гильфердингъ (Записки Имп. Русскаго Географическаго общества по отдѣленію этнографіи, т. II, С. Петербургъ 1869, стор. 117—224).

Гнїдк. Пословицы и поговорки Галицкой и Угорской Руси, изд. В. С. Вислоцкаго (Записки ut supra, стор. 227—362) В се виданє крім рукописної збірки Гнїдковського війшли давнїйше

друковані збірки Левицкого, Головацкого та Ількевича, які ми використали окремо.
Голг. — Голгочі, село підгаєцкого пов.
Голоб. — Голобутів, село стрийського пов.
Гол. — Головацкий Яків, цитовані його збірки приповідок із книжки „Вінок Русинам на обжинки" Відень 1847 (т. II, ст. 240—254) i Slavische Bibliothek oder beiträge zur slavischen philologie und geschichte, herausgegeben von Fr. Miklosich, Wien 1851, т. I, стр. 264—266.
Голов. Пѣсни — Народныя пѣсни Галицкой й Угорской Руси, собранныя Я. Ѳ. Головацкимъ. Москва, 1878, три части в 4 томах.
Горб. — Горбачі, село рудецького пов.
Городен. — Городенка, місточко городенського пов.
Гор. — Городок, місточко городецького пов.
Гриб. Грибов. — Грибовичі, село львівського пов.
Giusti — Raccolta di proverbi Toscani con illustrazioni, cavata dai manoscritti di Giuseppe Giusti. Firenze 1853.
Greg. - Przewodnik dla zwiedzających Czarnogórę położoną w powiecie Kossowskim, napisał Jan Gregorowicz. Lwów 1881.
Grimm. DM. — Deutsche Mythologie von Jacob Grimm.
Даль — Пословицы русскаго народа, сборникъ... Владиміра Даля, изд. 2, два тома. С. Петерб. Москва 1879.
Дар. — Przysłowia ruskie, zebrał M. Darowski, рукопис бібліотеки Оссолїньских у Львові.
Дидь. — Дидьова, село турецького пов.
Дик. — М. А. Дикаревъ, Воронежскій этнографическій сборникъ. Воронежъ 1891.
Дмит. — Дмитровичі, село львівського пов.
Добрівл. — Добрівляни, село дрогобицького пов.
Добр. — Добромиль, місточко добромильського пов.
Добрoс. — Добросин, село жовківського пов.
Довгоп. Довгополе, село косівського пов.
Дол. — Долина, місточко долинського пов.
Драгом. Розв. — Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство (Збірник фільольоґ. секциї Наук. тов. ім. Шевченка т. II і III). Львів 1899, 1900.
Дрог. — Дрогобич, місто дрогобицького пов.
Дул. — Дулїби, село стрийського пов.
Етн. Зб. — Етноґрафічний Збірник, видає Етноґрафічна комісия Наук. тов. ім. Шевченка у Львові. Томи I—IX.
Етнол. мат. — Матеріяли до українсько-руської етнольоґії, видає етноґр. комісиї за редакцією Хв. Вовка т. I—III.
Ефим. Млр. зак. — Сборникъ малороссійскихъ заклинаній, составилъ П. Ефименко. Москва 1874.
Жабє — Жабє, село косівського пов.
Желех. — Малоруско-німецкий словар, уложив Евгений Желеховский. Львів 1886, 2 томи.

Жовк. — Жовква, місто жовківського пов.
Зав. Завад. — Завадів, село стрийського пов.
Зазул. — Зазулинцї, село залїщицького пов.
Залїщ. — Залїщики, місточко залїщицького пов.
Zátur. — Slovenská přisloví, pořekadla a úsloví, sepsal Adolf Petr Záturecký. V Praze 1897.
Збар. — Збараж, місточко збаразького пов.
Іваник. — Іваниківка, село богородчанського пов.
Ільк. — Галицкіи приповѣдки и загадки зôбраніи Григоримъ Илькевичомъ. У Вѣдни 1841.
Kalina. — Lud, organ Tow. ludoznawczego, pod red. prof. A. Kaliny. Lwów. Виходить від р. 1895.
Кал. Калуш, місточко калуського пов.
Карл. — Карлів, село снятинського пов.
Климець — село стрийського пов.
Ключів — село коломийського пов.
Кнар. — Thesaurus polono-latino-graecus Gregorii Cnapii, t. III, continens Adagia polonica selecta etc. Varsoviae 1632.
Коб. Кобил. — Кобиловолоки, село теребовельського пов.
Кобр. — Букварь новымъ способомъ оуложеный для домашнои науки. Въ Львовѣ 1842 (автором був Йосафат Кобринський; тут уміщено 45 приповідок).
Kolb. III. — Lud, jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce. Serja III. Kujawy (Warszawa 1867).
Кол. Колом. — Коломия, місто коломийського пов.
Кольб. — Pokucie, obraz etnograficzny Oskara Kolberga, 4 tomy. Kraków 1883—1889.
Ком. Комар. — Комарно, місточко рудецького пов.
Ком. — Нова збирка народнихъ малорускихъ приказокъ, присливъївъ, помовокъ, загадокъ и замовлянь. Впорядкувавъ М. Комаровъ. Одесса 1890.
Корч. — Корчин, село стрийського пов.
Косс. — Коссів, місточко косівського пов.
Кот. Котуз. — Котузів, село підгаєцкого пов.
Красноїля — село косівського пов.
Крех. — Крехів, село жовківського пов.
Кривор. — Криворівня, село косівського пов.
Krumb. — Sitzungsberichte der königl. bayer Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-philologische Classe, Sitzung vom 8 Juli 1893. Prof. K. Krumbacher, Mittelgriechische Sprichwörter. München 1893.
Кун. — Кунин, село жовківського пов.
Кути — місточко косівського пов.
Лев. Grammatik der ruthenischen oder kleinrussischen Sprache in Galizien von Joseph Lewicki. Przemyśl 1834.
Libl. — Česká přisloví a pořekadla. Sebral a sestawil Jan Slawibor Liblinský. W Praze, 1848.
Лїбух. — Лїбухора, село стрийського пов.

Лімна — село турецького пов.
Linde — Slownik języka polskiego przez M. Samuela Bogumiła Linde, wyd. drugie, Lwów 1859.
Лол. — Лолин, село долинського пов.
Луч. Лучак. — Др. В. Лучаківський, рукописна збірка приповідок зібраних у Тернопільщині.
Люб. — Любша, село жидачівського пов.
Льв. — Львів.
Махн. — Махновець, село золочівського пов.
Мінч. — Филимон Мінчакевич, рукописна збірка приповідок із 30-их років, у бібліотеці Нар. Дому у Львові.
Мост. — Мостиска, місточко мостиського пов.
Мшан. — Мшанець, село старосамбірського пов.
Наг. — Нагуєвичі, село дрогобицького пов.
Нез. — Незабітовский, збірка приповідок із сяніцького пов., вийшла в видане Бжозовского.
Ном. — Українські приказки, прислівя і таке иньше, зібрав М. Номис. С. Петербург 1864.
Нос. — Сборникъ бѣлорусскихъ пословицъ составленъ И. И. Носовичемъ (Записки И. Р. Георг. Общества по отд. этногр. т. I.) С. Петербургъ 1867.
Oesterley, Wend. — Wendunmuth von Hans Wilhelm Kirchhof. Herausgegeben von Hermann Oesterley (Bibliothek des Litterarischen Vereins in Stuttgart, томи 95 - 99). Tübingen 1869.
Орел. — Орелець, село снятинського пов.
Орт. — Ортиничі, село самбірського пов.
Osm. Spr. — Osmanische Sprichwörter, herausgegeben durch die k. k. Orientalische Akademie in Wien. Wien 1865.
Ост. Біб. — Біблія видана в Острозї 1580.
Отин. — Отиневичі, село бобрецького пов.
Памятки — Памятки українсько-руської мови і літератури, вид. Археоґрафічна комісия Наук. тов. ім. Шевченка, томи I - III, Львів 1896, 1899, 1902.
Папір. — Папірня, село теребовельського пов.
Петр. — Przysłowia i przypowieści ludu ruskiego w Galicyi, zebrane przez S. P. z Dobrzan. (Przyjaciel domowy, Lwów, 1857) S. P.—Степан Петрушевич; також його рукопис у моїм посїданю.
Петруш. — Общерусскій дневникъ церковныхъ, народныхъ, семейныхъ праздниковъ и хозяйственныхъ занятій, примѣтъ и гаданій, составилъ А. С. Петрушевичъ. Львовъ 1866.
Печен. — Печеніжин, місточко коломийського пов.
Підвол. — Підволочиска, місточко скалацького пов.
Пост. — Постолівка, село гусятинського пов.
Пужн. — Пужники, село бучацького пов.
Пустом. — Пустомити, село львівського пов.
Рава Р. — Рава Руска, місточко равського пов.
Рогат. — Рогатин, місточко рогатинського пов.
E. Rot. — Adagia, id est Proverbiorum, paroemiarum et parabolarum omnium, quae apud Graecos, Latinos, Hebraeos, Arabes etc. in usu fuerunt, collectio absolutissima... Des. Erasmi Roterdami et aliorum. Francofurti 1670.

Roszk. O. — Obrzędy i pieśni weselne ludu ruskiego w Lolinie, zebrała Olga Roszkiewicz (Odbitka ze Zbioru wiadomości do antropologii krajowej t. XII).
Сенеч. — Сенечів, село стрийського пов.
Seybold — Viridarium, d. h. Der Lustgarten von auserlesenen Sprichwörtern, von Joh. Georg Seybold. Nürnberg, 1667.
Сим. — Старинные сборники русскихъ пословицъ, поговорокъ, загадокъ и проч. XVII–XIX столѣтій. Собралъ и приготовилъ къ печати Павелъ Симони. Вып. первый, I—II. С. Петербургъ 1899.
Simr. — Die deutschen Volksbücher, gesammelt von Karl Simrock. Bd. V. Deutsche Sprichwörter. Frankfurt a. M. 1846.
Скал. — Скалат, місточко скалацького пов.
Сквар. — Скварява, село жовківського пов.
Снят. — Снятин, місточко снятинського пов.
Сор. — Сороки, село львівського пов.
Стан. — Станїславів, місто.
Стец. (через помилку Стеж.) — Стецева, село снятинського пов.
Стоян. — Стоянів, місточко каменецького пов.
Стрий — місто.
Стрільб. — Стрільбичі, село старосамбірського пов.
Сумцов. Разыск. — Проф. Н. Ѳ. Сумцовъ. Разысканія въ области анекдотической литературы. Анекдоты о глупцахъ. Харьковъ 1897.
Сяніц. — Сяніцкий повіт, приповідки зібрані Незабітовским не знати в яких селах.
Tendlau — Sprichwörter und Redensarten deutsch-jüdischer Vorzeit. Als Beitrag zur Volks- Sprach- und Sprichwörterkunde. Aufgezeichnet aus dem Munde des Volkes und erläutert von Abraham Tendlau. Frankfurt a. M. 1860.
Тереб. — Теребовля, місточко теребовельського пов.
Топільн. — Топільниця, село самбірського пов.
Туглук. — Туглуків, село снятинського пов.
Tunnic. — Tunnicius. Die älteste niederdeutsche Sprichwörtersammlung, herausgegeben... von Hoffmann von Fallersleben. Berlin 1870.
Туриль. — Турильче, село борщівського пов.
Турка — місточко турецького пов.
Туст. — Тустановичі, село дрогобицького пов.
Тяглів — село белзького пов.
Угерцї — село самбірського пов.
Угн. — Угнів, місточко равського пов.
Ур. — Уриче, село стрийського пов.
Franck. — Sprichwörter durch Sebastian Francken. Frankenfurt a. M. 1541.
Frischb. — Preussische Sprichwörter und sprichwörtliche Redenarten, gesammelt von H. Frischbier. Königsberg, 1861.

ZDMG. — Zeitschrift der deutschen Morgenländischen Gesellschaft.
Цен. — Ценїв, село коломийського пов.
Zingerle — Die deutschen Sprichwörter im Mittelalter, gesammelt von Ignaz von Zingerle. Wien 1864.
Cinc. — Przysłowia, przypowieści i tp. ludu polskiego na Szląsku, zebrał Andrzej Cinciała. Kraków 1884.
Czap. — Księga przysłów, sentencyi i wyrazów łacińskich używanych przez pisarzów polskich, zebrał Leopold Czapiński. Warszawa 1892.
Čelak. — Mudrosloví národu Slovanského ve příslovích... uspořádal Fr. L. Čelakovský. V Praze 1852.
Чуб. — Труды этнографическо-статистической экспедицiи въ Западно русскiй край, снаряженной Имп. Р. Геогр. Обществомъ. Югозападный отдѣлъ. Матерiалы и изслѣдованiя собранныя П. П. Чубинскимъ, т. I, 2.
Явора — село турецького пов.
Явор. — Яворів, місточко яворівського пов.
Яс. С. — Ясениця Сільна, село дрогобицького пов.

